

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

The Integrative Buddhism Principles for Community Development, Ban
Srikai Ork, Maungsrikai Sub-District, Varinichomrab Districtt, Ubon
Ratchathani Province.

โดย

ผศ.ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนฺติโก), ดร.
พระธรรมวชิราจารย์ (สุชาติ กิตติปัญญา), รศ.ดร., พระมหาชนัตนิตินันท์ คุณส่วโร
(พันธุ์เจริญ), ดร.

ดร. ประชาแสง ทองสุข, ดร. บุญชู.พรพรหมพิพัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

พุทธศักราช ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766136

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

The Integrative Buddhism Principles for Community Development, Ban
Srikai Ork, Maungsrikai Sub-District, Varinichomrab District, Ubon
Ratchathani Province.

โดย

ผศ.ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์, พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนฺติโก), ดร.
พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร., พระมหาชนัดดานิธิสุนันท์ คุณส่วโร (พันธุ์เจริญ), ดร.
ดร. ประชาแสง ทองสุข, ดร. บุญชู.พรพรหมพิพัฒน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
พุทธศักราช ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากวิทยาเขตบ่านีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800766136

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Research Report

The Integrative Buddhism Principles for Community Development, Ban Srikai Ork, Maungsrikai Sub-District, Varinichomrab District, Ubon Ratchathani Province.

By

Asst. Prof. Dr. Supitcha Pornpitchanarong,
Phratepwachirakosol, (Thepteerawong Khantiko), Dr.
Phradhammavachirajahn (Suchart Kittipaño), Assoc.Prof. Dr.,
Phramaha Chanatnitison Khunasuangwaro (Phancharoen), Dr.
Dr. Boonchu Phonphromphiphat, Dr. Pracha Sangthongsuk

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Palisuksuksa Buddhaghosa Nakhon Patthom Campus
B.E. 2566

Research Project Funded by
Palisuksuksa Buddhaghosa Nakhon Patthom Campus
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 800766136

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย	: การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอก ตำบลเมืองศรีไค่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
ผู้วิจัย	: ผศ.ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์, พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนดีโก), ดร. พระธรรมวชิราจารย์ (สุชาติ กิตติปัญญา), รศ.ดร., พระมหาชนันตนิสันต์ คุณสำโร (พันธู์เจริญ), ดร. ดร. ประชาแสง ทองสุข, ดร. บุญชู พรพรหมพิพัฒน์
ส่วนงาน	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ปีงบประมาณ	: ๒๕๖๕
ทุนอุดหนุนการวิจัย	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบافیศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอก ตำบลเมืองศรีไค่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอกตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา และ ๓) เพื่อเสนอกระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอก ตามหลักพุทธบูรณาการ โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๓๐ คน ผลการศึกษาพบว่า

๑. สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอก ตำบลเมืองศรีไค่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วย ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๒. องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไค่คอก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา ได้แก่ ศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย หลักการทรงงาน ด้านการพัฒนาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านความประพฤติกคือ ความซื่อสัตย์ สุจริต การ

ทำงานอย่างมีความสุข และความเพียร ด้านการครองตน คือประหยัด เรียบง่าย การพึ่งตนเอง พออยู่พอกิน และด้านการอยู่ร่วมกัน คือการมีส่วนร่วม มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ขาดทุนคือกำไร และรู้ รัก สามัคคี

๓. กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก มีขั้นตอนดังนี้คือ ๑)การศึกษาสภาพปัญหา ๒)การวางแผนโครงการ ๓)การดำเนินงานโครงการ ๔)การติดตามประเมินผล และ ๕)การสรุปผลการดำเนินงาน

- Research Title** : The Integrative Buddhism Principles and The King’s Philosophy for Community Development, Ban Srikai Ork, Maungsrikai Sub-District, Varinichomrab District, Ubon Ratchathani Province.
- Researcher** : Asst. Prof. Dr.Supitcha Pornpitchanarong, Phratepwachirakosol, (Thepteerawong Khantiko), Dr., Phradhammavachirajahn (Suchart Kittipaño), Assoc. Prof., Dr., Phramaha Chanatnitison Khunasuangwaro (Phancharoen), Dr., Dr. Boonchu Phonphromphiphat, Dr. Pracha Sangthongsuk
- Department** : Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksabuddhagosa Nakhornprathom Campus.
- Fiscal Year** : 2022
- Research Scholarship Sponsor:** Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Palisuksabuddhagosa Nakhornpathum Campus

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows: 1) To study the current situations, problems, causes, and obstacles in the Sufficiency Economy Village, Ban Sri Khai Ork, Mueang Sri Khai Subdistrict. Warin Chamrap District Ubon Ratchathani Province 2) To study the elements of community development of the Sufficiency Economy Village, Ban Sri Khai Ok, according to Buddhist principles. Integrated with The King’s Philosophy and 3) To present the community development process of Sufficiency Economy Village, Ban Sri Khai Ork, according to integrated Buddhist principles. Using qualitative research and collecting data by in-depth interviews and focus group meetings from 30 key informants.

From the research study, it was found that:

1. Current situations, problems, causes, and obstacles in the Sufficiency Economy Village, Ban Sri Khai Ork, Mueang Sri Khai Subdistrict. Warin Chamrap District Ubon Ratchathani Province consists of infrastructure, economic, social and cultural problems. Public health and environmental and natural resources

2. Components of Sufficiency Economy Village Development, Ban Sri Khai Ok, according to Buddhist principles. Integrated with The King's Philosophy, namely The King's Philosophy consisting of principles of royal work the development aspect is the philosophy of Sufficiency Economy. The behavior aspect is Honesty, working happily and perseverance. Self-reliance is frugality, simplicity, self-reliance, having enough to eat, and living together. is participation Mainly aimed at benefiting the majority of people Loss is profit and know love and unity.

3. The process of developing the community of Sufficiency Economy Village, Ban Sri Kho Ork, has the following steps: 1) Study of problem situations 2) Project planning 3) Project operations 4) monitoring and evaluation and 5) summarizing project performance results

กิตติกรรมประกาศ

ด้วยความสำนึกในเมตตาธรรมที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) องค์ดำริและก่อตั้งสถาบันบาฬีศึกษาพุทธโฆส อติตรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม และกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระธรรมวชิรเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีรูปปัจจุบัน ที่ได้มีปณิธานสานต่อเจตนารมณ์ของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์องค์ดำริและก่อตั้งฯ ที่เมตตาส่งเสริมและให้กำลังใจในการทำงานวิจัยและได้อนุญาตให้รับทุนสนับสนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ ๒๕๖๕ ครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และเจ้าหน้าที่ของสถาบันทุกท่านที่ได้บริหารจัดการดำเนินงาน ให้คำแนะนำปรับปรุงงานวิจัยและเสริมเติมแต่งสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอกราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัยที่เมตตาอนุเคราะห์ให้คำปรึกษางานวิจัยฉบับนี้มาตั้งแต่ต้น ขอขอบคุณ ดร.ศุภกฤต เดชะนามเมืองและคณะ ตลอดจนผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ที่แนะนำองค์ความรู้ และนำมาพัฒนาสร้างเป็นโครงการกิจกรรมการบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก จังหวัดอุบลราชธานี ขอขอบคุณ ปลัดอาวุโส กำนันผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และเกษตรกรบ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค จังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม และพัฒนาองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชา จนสำเร็จจุล่งเป็นที่ประจักษ์ ตามเจตนารมณ์ของโครงการวิจัย

ประโยชน์และคุณงามความดี ซึ่งเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ขอเป็นส่วนบุญส่วนกุศลให้กับทุก ๆ ท่าน ขอบุชาพระคุณพระอุปัชฌาย์ อาจารย์ คุณบิดามารดาและบูรพาจารย์ทุกท่าน ที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ในคติโลกและคติธรรม ทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง

ผศ.ดร. สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์และคณะ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๗
๑.๗ การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม	๓๙
๒.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรม	๔๖
๒.๔ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน	๕๕
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา	๗๕
๒.๖ แนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง	๑๒๘

๒.๗ บริบทพื้นที่ศึกษา	๑๓๑
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๔๐
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๕
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๔๗
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๔๗
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)	๑๔๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๔๘
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๔๙
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๔๙
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๑๕๐
๔.๑ สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี	๑๕๐
๔.๒ องค์กรประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา	๑๕๔
๔.๓ กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตามหลักพุทธบูรณาการ	๑๘๐
๔.๔ องค์กรความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๙๐
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๙๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๙๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๐๔
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๑๓
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๒๑๔
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	๒๑๔
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	๒๑๔
บรรณานุกรม	๒๑๕
ภาคผนวก	๒๒๒

ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เชิงลึก	๒๒๓
ภาคผนวก ข รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants)	๒๒๙
ภาคผนวก ค ประมวลภาพกิจกรรมทางสังคมบ้านศรีไคออก	๒๓๒
ประวัติผู้วิจัย	๒๓๙

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๔.๑	การบูรณาการอิทธิบาท ๔ กับศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาคนในชุมชน หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก	๑๖๘
ตารางที่ ๔.๒	การบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการกับศาสตร์พระราชาใน การพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก	๑๗๒
ตารางที่ ๔.๓	การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับศาสตร์พระราชาในการพัฒนาสังคม ของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก	๑๗๗

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
ภาพที่ ๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๔๖
ภาพที่ ๔.๑	แผนที่บ้านศรีโคอก เทศบาลตำบลเมืองศรีโค	๑๕๑
ภาพที่ ๔.๒	กระบวนการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก	๑๙๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. อักษรย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ การอ้างอิงใช้ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรคปาลี ภาษาบาลี เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ หน้า ๒๗. วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๒๗ หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ หน้า ๓๗ อักษรย่อชื่อคัมภีร์ที่ใช้เรียงตามลำดับคัมภีร์ มีดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.สตุตติ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สัตตตินิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ หมู่บ้านที่ได้รับการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน ทำให้ประชาชนมีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและอยู่ดีมีสุข ด้วยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของประชาชน และการพัฒนาประเทศอย่างมาก ซึ่งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นตัวแบบหรือแนวทางให้กับหน่วยงาน หมู่บ้านหรือชุมชน ประชาชน นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และการดำเนินงานในพื้นที่ ด้วยการประสานพลังระหว่างภาคีการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ ประชาชนชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยแนวคิดการบูรณาการในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน และนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือตนเอง และพึ่งตนเองได้ในที่สุดด้วยองค์ประกอบของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หรือเกณฑ์ประเมินหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ๖ ด้าน คือ

- ๑) การลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอกขายมุข)
- ๒) การเพิ่มรายได้ (มีอาชีพ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
- ๓) การประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
- ๔) การเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง)
- ๕) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัตถุดีบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้)
- ๖) การเอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี)

กรมการพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเพิ่มคุณภาพการพัฒนาใน ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ที่เป็นรูปธรรมถึงความสุขบนความพอเพียงที่หมู่บ้าน/ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ดังนี้

๑. ด้านจิตใจและสังคม คนในหมู่บ้าน/ชุมชนจะต้องมีความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน มีกติกาของหมู่บ้าน มีกองทุนสวัสดิการ ยึดมั่นในหลักการประชาชนโดยมีคุณธรรม ปลอดภัยหายห่วง และน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาดำรงชีวิต

๒. ด้านเศรษฐกิจ คนในหมู่บ้าน/ชุมชนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ มีการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ มีกิจกรรมการออม มีการดำเนินในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

๓. ด้านการเรียนรู้ คนในหมู่บ้าน/ชุมชนจะต้องมีฐานข้อมูลชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน มีการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการตั้งศูนย์เรียนรู้มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน มีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนา และเน้นหลักการพึ่งพาตนเอง

๔. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คนในหมู่บ้านและชุมชนมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนจากสิ่งของในชุมชน และมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และแบ่งศักยภาพการพัฒนาหมู่บ้านเป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับ “พออยู่ พอกิน” เป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตพึ่งตนเอง เน้นการปฏิบัติทำกิน ทำใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และมีการออมและขึ้นก้าวหน้า

ระดับ “อยู่ดี กินดี” เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพัฒนาในรูปกลุ่มการพัฒนารายได้ด้วยระบบกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้และขยายโอกาสคนในชุมชน

ระดับ “มีมี ศรีสุข” เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในรูปแบบองค์กรเครือข่ายเพื่อใช้ศักยภาพในการดำเนินการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อขยายโอกาสในการประกอบอาชีพและส่งเสริมการจัดสวัสดิการให้กับคนในหมู่บ้านชุมชน^๑

^๑ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.pamakhap.go.th/detailRev2.php?page=4&id=169> [๑๐ พฤษภาคม ๒๕๖๖].

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นหมู่บ้านที่ผ่านการคัดเลือกจากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหลักเกณฑ์ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ” ๓ ระดับ คือ ๑) พออยู่ พอกิน คือ ครัวเรือนที่พัฒนาจนพึ่งพาตนเองได้ ทำกิน ทำใช้ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และมีการออม ๒) อยู่ดี กินดี คือ หมู่บ้าน/ชุมชน ที่บริหารจัดการพัฒนาในรูปแบบกลุ่ม และพัฒนารายได้และขยายโอกาสให้คนในชุมชน และ ๓) มั่งมี ศรีสุข คือ หมู่บ้าน/ชุมชน ที่บริหารพัฒนาด้วยองค์กรเครือข่ายยกระดับคุณภาพชีวิต เพิ่มโอกาสในอาชีพ และมีสวัสดิการชุมชน นอกจากนี้หมู่บ้านศรีโคอกยังเป็นหมู่บ้านที่มีการพัฒนาในด้านความโปร่งใสในการบริหารกองทุนหมู่บ้าน ด้านการจัดสวัสดิการชุมชน และด้านการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ เป็นต้น จึงเป็นที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของนักศึกษาจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายสถาบัน

อย่างไรก็ตาม จากสภาพปัญหาของสังคมในปัจจุบัน หมู่บ้านศรีโคอกก็ได้รับผลกระทบหลายประการด้วยกัน คือ ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ถนนมีน้ำท่วมขัง ถนนดินและถนนลูกรังมีสภาพทรุดโทรม ทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก น้ำดื่ม และน้ำใช้ไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ทำให้คนและสัตว์เลี้ยงในชุมชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ เป็นต้น ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มเกษตรกร ผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่ได้มาตรฐาน ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้ ทำให้จำหน่ายไม่ได้ และเกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทำให้ครัวเรือนไม่มีรายได้เพิ่ม เป็นต้น ปัญหาด้านสังคม วัฒนธรรมประเพณี ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับการสื่อสารสืบทอด คนรุ่นใหม่ไม่สนใจและไม่มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เด็กและเยาวชนขาดคุณธรรม ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ และไม่เคารพซึ่งกันและกัน เนื่องจากรับรู้จากสื่อภายนอกมากเกินไป เป็นต้น ปัญหาด้านสาธารณสุข ได้แก่ ปัญหาไข้เลือดออก เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมีมาก การบริโภคอาหารไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะที่ดี ทำให้เป็นโรคต่าง ๆ และร่างกายไม่แข็งแรง เป็นต้น และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เกิดกลิ่นเหม็นแฉะและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม ป่าไม้ในชุมชนยังมีน้อย ทำให้ขาดแหล่งอาหาร และส่งผลโดยรวมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน เป็นต้น ซึ่งจากสภาพปัญหาดังกล่าวทำให้คนในชุมชนมีความต้องการที่ยกระดับการพัฒนาหมู่บ้านของตนเองเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงที่มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาของตนเองอย่างแท้จริง คือสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงได้มอบศาสตร์พระราชามาผ่านโครงการพระราชดำริมากมาย ซึ่งศาสตร์พระราชนั้นเน้นการพัฒนาที่มุ่งสร้างสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตลอดจนสร้างความสุขแบบยั่งยืนภายใต้หลัก ๓S ได้แก่ Survival (การอยู่รอด) Sufficiency (พอเพียง) และ Sustainability (ยั่งยืน) การทำงานต้องให้ประชาชนสามารถหารายได้ด้วยตนเองจากการเพิ่มมูลค่าทางการเกษตร พร้อมทั้งปกป้องสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กัน ร่วมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุก ๆ คนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอนการพัฒนา เพื่อ

สร้างความรู้สึกรู้สึกเป็นเจ้าของ โดยเริ่มจากการระบุปัญหาความต้องการ และสิ่งที่เป็นความจำเป็นเร่งด่วน และร่วมกันออกแบบโครงการ วิธีการดำเนินงาน และการประเมินผล กระตุ้นให้ประชาชนรู้จักคิดและลงมือทำเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียให้สามารถขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาได้ด้วยตัวเอง หลักการสำคัญอีกประการของศาสตร์พระราชาคือ “การพัฒนาแบบองค์รวมและการบูรณาการ” เป็นความร่วมมือกันระหว่างหน่วยราชการต่าง ๆ ทั้งภาครัฐภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่นโดยงานพัฒนาครอบคลุมตั้งแต่การสร้างความมั่นคงทางอาหารและน้ำไปจนถึงการพัฒนาโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน การชลประทาน ถนนและไฟฟ้า เพื่อปูทางไปสู่โครงการพัฒนาในระยะยาว นอกจากนี้ยังได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของพัฒนาคน สุขภาวะ การดำรงชีวิต และการศึกษาอย่างมีบูรณาการและเป็นองค์รวม เพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่รอบด้านและยั่งยืน การสืบสานศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการนำศาสตร์พระราชาสู่การปฏิบัติให้เกิดผล หรือเรียกว่าง่าย ๆ ว่าการนำความรู้ในศาสตร์ทั้ง ๓ ด้าน คือทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สู่การพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยั่งยืน ไปสู่การปฏิบัติจริง หรือเดินตามรอยเท้าพ่อในการปฏิบัติตน ปฏิบัติงาน เพื่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การนำองค์ความรู้ ด้านการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้หรือการพัฒนางาน องค์ความรู้ด้านเนื้อหา ความรู้จากโครงการพระราชดำริ และอื่น ๆ รวมทั้งการนำองค์ความรู้ในวิธีทรงงานมาใช้ในการดำเนินชีวิตการทำงานของบุคคล ครอบครัว ชุมชน หรือขององค์กร มูลนิธิ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนางานดำเนินชีวิตดำเนินงานในหน้าที่ความรับผิดชอบด้วยองค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชาสู่ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เดินตามรอยเท้าพ่อ สานต่องานที่พ่อทำ”^๒

คณะผู้วิจัยมีแนวคิดในการพัฒนาเพื่อยกระดับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก โดยการนำศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาและยกระดับหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ อธิปไตย ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ การพัฒนาคนด้วย “หลักอธิปไตย ๔” ซึ่งเป็นหลักธรรมคุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จประสบผลตามเป้าหมายที่วางไว้ คือความพอใจในงานที่ทำ ความเพียรพยายาม ความมุ่งมั่น และความพิจารณาไตร่ตรอง^๓ การพัฒนาชุมชนด้วย “หลักอปริหานิยธรรม ๗” เป็นหลักธรรมที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้แสดงแก่พระอานนทว่าเป็นหลักธรรมที่ทำให้สังคมของชาววัชชืออยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีความสามัคคี มีความปรองดองกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง^๔ และการพัฒนาสังคมด้วย “หลักสังคหวัตถุ ๔” เป็นหลักธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและทำให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน คือความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันกัน การพูดจาไพเราะ

^๒ ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=๕๕๗๐๔&filename=doyouth [๑๐ กันยายน ๒๕๖๕].

^๓ ดุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓ และ อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๕๒.

^๔ ดุรายละเอียดใน ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๙-๗๐ และที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

อ่อนหวาน การทำประโยชน์ให้กับสาธารณะ และมีความเสมอต้นเสมอปลาย^๕ ซึ่งผลการวิจัย กระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออกตามหลักพุทธบูรณาการ จะทำให้ทราบ สภาพปัญหาปัจจุบัน สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออก และ กระบวนการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง อันจะเป็นประโยชน์ในด้านการสนับสนุนวิชาการให้กับชุมชน โดยการส่งเสริมชุมชนนำหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาไปสู่ การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ตลอดถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่ โดยการขยายผลการนำหลักธรรมและปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง และส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ด้วยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างแท้จริง

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ องค์กรประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธธรรมบูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธบูรณาการ เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๓.๒. เพื่อศึกษาองค์กรประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา

๑.๓.๓. เพื่อเสนอกระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธบูรณาการ

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้

^๕ คุรุยะเอะเอ็ดโน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗, อัง. จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒, อัง.อรัญญิก. (ไทย) ๒๓/๑๑๔/๓๓๒ และอัง.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๙/๓๗๗.

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” มุ่งศึกษาถึงสภาพปัญหาของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก แนวคิดการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา และแนวทางการบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ และศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ได้แก่ ประชาชนในชุมชนบ้านศรีโคกนอก หมู่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีประชากรทั้งหมด ๘๘๙ คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธานชุมชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่ม อสม. ประธานกลุ่ม อปพร. ประธานกลุ่มเกษตร เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนบ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวนรวม ๓๐ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

บ้านศรีโคกนอก หมู่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕ นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

การบูรณาการ หมายถึง การนำหลักพุทธธรรมมาผสมผสานหรือประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์พระราชาในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนบ้านศรีโคกนอก หมู่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่นำมาเพื่อประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนบ้านศรีโคกนอก หมู่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ในที่นี้ได้แก่ อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔

ศาสตร์พระราชา หมายถึง บรรดาองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและแนวทางการพัฒนาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่มีความลุ่มลึกรอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืนยาวนาน เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่า ประกอบด้วย ศาสตร์แห่งการพัฒนา (Science of Development) ได้แก่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์แห่งความประพฤติ การครองตน (Science of Behavior) ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต การทำงานอย่างมีความสุข ความเพียรพยายาม การประหยัด การพึ่งตนเอง พออยู่พอกิน และศาสตร์แห่งการอยู่ร่วมกัน (Science of Co-existence) ได้แก่ การมีส่วนร่วม มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก และขาดทุนคือกำไร

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การทำให้ชุมชนดีขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีกว่าเดิม เช่น การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นต้น

คุณภาพชีวิต หมายถึง ความพึงพอใจของเกษตรกรในชุมชนที่มีความสุข มีสุขภาพที่ดี และมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำเนินชีวิต

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง หมู่บ้านที่ผ่านการคัดเลือกจากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งมีหลักเกณฑ์ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ” ๓ ระดับ คือ ๑) พออยู่ พอกิน คือ ครัวเรือนที่พัฒนาจนพึ่งพาตนเองได้ ทำกิน ทำใช้ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และมีการออม ๒) อยู่ดี กินดี คือ หมู่บ้าน/ชุมชน ที่บริหารจัดการพัฒนาในรูปแบบกลุ่ม และพัฒนารายได้และขยายโอกาสให้คนในชุมชน และ ๓) มั่งมี ศรีสุข คือ หมู่บ้าน/ชุมชน ที่บริหารพัฒนาด้วยองค์กรเครือข่ายยกระดับคุณภาพชีวิต เพิ่มโอกาสในอาชีพ และมีสวัสดิการชุมชน

สภาพปัญหา หมายถึง ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคในการพัฒนาชุมชน หรือสิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการทำงานหรือการพัฒนาชุมชน

บ้านศรีโคกออก หมายถึง หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑. ทำให้ทราบถึงสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๖.๒. ทำให้ทราบถึงองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา

๑.๖.๓. ทำให้ได้องค์ความรู้การพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตามหลักพุทธบูรณาการ

๑.๗ การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑.๗.๑. ผลงานวิจัยเป็นประโยชน์ในด้านการสนับสนุนวิชาการให้กับชุมชน โดยการส่งเสริมชุมชนในการนำหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

๑.๗.๒. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/ชุมชน/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในเชิงพื้นที่ โดยการขยายผลการนำหลักธรรมและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

๑.๗.๓. ผลงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ด้วยการส่งเสริมการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมในวิถีชีวิตของคนในชุมชน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคคอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ” ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนแนวคิด ทฤษฎี การทบทวนเอกสาร/งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

๒.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรม

๒.๔ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

๒.๖ แนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๗ บริบทพื้นที่ศึกษา

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

๒.๑.๑ แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^๑ ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า ชุมชนเข้มแข็งหมายถึงการที่ประชาชนในชุมชนมีการรวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีการเรียนรู้การจัดการและการแก้ไขปัญหาของชุมชนซึ่งทำให้

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๔๖.

ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายใน ชุมชนตลอดจนมีผลกระทบสู่ภายนอกชุมชน สำหรับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องเป็นการดำเนินงานแบบร่วมคิดร่วมทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะ นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

ประเวศ วะสี^๒ ได้ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็งคือชุมชนที่มีสมาชิกมีความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน เพื่อแก้ปัญหาความยากจนและปัญหาอื่น ๆ ให้สามารถเผชิญกับภาวะวิกฤตต่าง ๆ ได้ ความเข้มแข็งของชุมชนเกิดจากการที่คนที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามาร่วมคิดร่วมทำมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ความเป็นชุมชนจะทำให้มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาทุกชนิดทั้งทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคมสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม การเมืองและสุขภาพ

โกวิท พวงงาม^๓ ได้ให้นิยามของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้ หมายถึง (๑) ชุมชนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ คือ สมาชิกของชุมชนเรียนรู้มีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ จากการลงมือทำ ทำร่วมกัน เป็นการเรียนรู้ขั้นสูงเรียกว่า (ปัญญา) ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ เพราะปัญญาเช่นนี้จะเหมือนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา (๒) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง การจัดการประกอบด้วย การวางแผน คือมีโครงการของชุมชน ในโครงการต้องระบุว่าชุมชนจะทำอะไร ใครจะทำ ทำที่ไหน ทำเมื่อไร และทำอย่างไร การจัดกระบวนการเป็นการเตรียมการเพื่อการดำเนินการตามแผนข้อแรก ต้องเตรียมคน เตรียมวัสดุ เตรียมเงิน มีการวางแผนว่าใครรับผิดชอบงานใด การลงมือตามแผนเป็นการทำตามแผนงานที่กำหนด และปฏิบัติตามขั้นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน (๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณแสดงออกโดยการที่สมาชิกมีความผูกพัน รักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งที่สมาชิกจะยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น มีวัด มีพระ หรือมีผลประโยชน์ปัจจุบันและอนาคตร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจเหมือนสิ่งมีชีวิตอย่างหนึ่ง (๔) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ หมายถึงภาพรวมของคนมีความสันติสุข ในขณะที่สันติสุขเป็นยอดของคุณภาพและคุณธรรม สันติภาพก็เป็นศูนย์รวมการเรียนรู้ ความสามารถในการจัดการและการมีชีวิตจิตใจ หรือจิตวิญญาณ

^๒ ประเวศ วะสี, *ความจริงของความจริง*, (กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานวาระทางสังคมสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๓.

^๓ โกวิท พวงงาม, *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๑.

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา^๔ ได้ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็งไว้ว่า คือ หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันอยู่เป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีความรู้สึกผูกพันกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยความผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ หรือศาสนาเดียวกันก็ตามที่ ทำให้แต่ละคนมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ๆ

กล่าวโดยสรุปชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่รวมกลุ่มบุคคลหลาย ๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือบังคับเดียวกัน โดยมีแบบแผน การดำเนินชีวิตในแนวทางเดียวกัน เช่น ภาษาขนบธรรมเนียม ประเพณี กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือมีวัฒนธรรมร่วมกันเป็นพื้นฐาน เชื่อมโยงจิตใจพาคคนในชุมชนอันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง โดยมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึก ที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน มีความสามัคคี มีความรัก มีน้ำใจ มีความเอื้ออาทรต่อกันโดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น ฐานะ สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา วิเคราะห์ทางเลือก และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้สำเร็จ พัฒนาไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ทำให้ชุมชน มีความสามารถที่พึ่งตนเอง อย่างมีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์^๕ ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งไว้ดังนี้

๑. ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยม ความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน

๒. ชุมชน มีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง โดยที่ทุนแรงงานทรัพยากร เพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอกก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการ

^๔ จิรพรรณ กาญจนจิตรรา และคณะ, **การพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐.

^๕ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, **ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย**, (กรุงเทพมหานคร: แพลน พรินติ้ง, ๒๕๔๐), หน้า ๙ - ๑๐.

จัดการ การเลือกสรรการตัดสินใจต่อส่วนรวมสูง ไม่ว่าจะด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล

๓. ชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

๔. ชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การครองวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี ฯลฯ มีผลให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถที่พัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้นั้นได้อย่างต่อเนื่อง

สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงองค์ประกอบและลักษณะสำคัญบางประการของการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนมีดังต่อไปนี้ องค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่^๖

๑. ชุมชนมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเองรักและเอื้ออาทรกันและมีความรักท้องถิ่นรักชุมชน

๒. มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ

๓. มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงการเป็นเครือข่าย

๔. มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๕. มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี

๖. มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

สำหรับลักษณะชุมชนเข้มแข็งมี ดังนี้

๑. สมาชิกชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน

๒. องค์กรชุมชนดำเนินงานโดยเน้นการมีส่วนร่วมมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้

๓. สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ

ดำเนินงาน

๔. สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน

^๖ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕ - ๒๕๔๙), หน้า ๓๕.

๕. มีแผนชุมชนในการพัฒนาทุก ๆ ด้านมุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนและเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

๖. การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอกเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด

๗. มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาแนวคิดชุมชนเข้มแข็งและกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

สำหรับแนวคิดและการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยภาครัฐนั้นได้ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาโดยลำดับและเด่นชัดขึ้นตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) เป็นต้นมา ซึ่งมีหลักการ กระบวนการ และแนวทางการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสังเขป ดังต่อไปนี้^๗

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐ - ๒๕๔๔) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งด้วยชุมชนเองซึ่งชุมชนจะพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งได้มีองค์ประกอบที่สำคัญคือชุมชนต้องมีความพร้อมในเบื้องต้น และมีภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาช่วยสนับสนุนเพื่อให้เติบโตอย่างมั่นคง และเป็นฐานสำหรับการพัฒนาไปสู่ด้านอื่น ๆ ต่อไป ขณะเดียวกันภาครัฐจะมีส่วนสนับสนุนในการเตรียมความพร้อมของชุมชนและองค์กรชุมชน การสนับสนุนเงินทุนแก่ชุมชน รวมทั้งสร้างบรรยากาศและการจูงใจให้ภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งสถาบันการเงินที่จะเข้ามาหนุนเสริมด้านอื่น ๆ อาทิการพัฒนาทักษะ การบริหารจัดการและการตลาด เป็นต้น ซึ่งมีแนวทางหลัก ๆ ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ดังกล่าว ดังนี้

๑. การเตรียมความพร้อมของชุมชน
๒. การเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน
๓. การสนับสนุนธุรกิจเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาธุรกิจชุมชนตามความพร้อมความถนัด และความสมัครใจในแต่ละองค์กรธุรกิจ
๔. การสนับสนุนแหล่งเงินทุนสำหรับการพัฒนาชุมชน
๕. การเพิ่มบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน

^๗ โกวิททย์ พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๒-๒๔๔.

๖. สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของประชาชนและชุมชนในชนบทนอกจากนี้ในแผนพัฒนาฯ ยังได้สนับสนุนให้ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรื่องของตนเอง ชุมชน และสังคมได้ในทุกมิติ โดยมีประเด็นสำคัญคือ

๑. สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนในทุกรูปแบบ อาทิ

๑.๑ ให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการรวมตัวกันของชุมชน ทั้งในเรื่องสิทธิหน้าที่บทบาทขององค์กรชุมชน รวมทั้งทักษะในการพัฒนาองค์กรให้สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น ทักษะการบริหารจัดการองค์กร ทักษะในการบริหารจัดการการเงินและสิ่งแวดลอม เป็นต้น

๑.๒ กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชุมชน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ออมทรัพย์ หรือ องค์กรในรูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการก่อตั้ง

๒. ส่งเสริมการสร้างเครือข่ายชุมชนอย่างกว้างขวาง อาทิ

๒.๑ สนับสนุนให้องค์กรชุมชนประสานเครือข่ายการพัฒนาทั้งในพื้นที่ใกล้เคียง ทั้งในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค และระหว่างภูมิภาค เพื่อให้มีการประสานผลประโยชน์แลกเปลี่ยนความรู้และร่วมมือกันทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนจัดการปัญหาของชุมชนร่วมกัน เช่น ปัญหาป่าชุมชน ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาการดูแลทรัพย์สินสาธารณะและความปลอดภัยของชุมชน และปัญหาการเอาเปรียบกันในชุมชน เป็นต้น

๒.๒ สร้างกลไกการประสานเครือข่ายการพัฒนาชุมชน ระหว่างประชาชน องค์กรชุมชนหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในระดับพื้นที่และส่วนกลางอย่างเป็นรูปธรรมรวมทั้งสร้างเครือข่ายข้อมูลระหว่างองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึงและเป็นจริง

๒.๓ เสริมสร้างเครือข่ายการประสานงานขององค์กรชุมชนในเมืองกับชุมชนในชนบท

๒.๔ สนับสนุนให้องค์กรชุมชนใช้กลไกทางสังคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาท้องถิ่นและเสริมสร้างความสามัคคีภายในชุมชน โดยให้มีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น การฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม การทอดผ้าป่าต้นไม้ การสืบชะตาลาน้ำ รวมถึงการรณรงค์สร้างจิตสำนึกและค่านิยมที่ดีในการเคารพสิทธิมนุษยชน การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การมีวินัยและวิถีประชาธิปไตยด้วย

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙) ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีประเด็นที่น่าสนใจโดยสังเขปดังนี้

๑. การพัฒนาคุณภาพคนและคุ้มครองทางสังคม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง การส่งเสริมให้คนมีงานทำโดยมุ่งสร้างผู้ประกอบการอาชีพส่วนตัวและผู้ประกอบการขนาดเล็กกระจายโอกาสการมีงานทำให้ทุก ๆ พื้นที่ทั่วประเทศการปรับปรุงระบบคุ้มครองทางสังคมให้มีประสิทธิภาพครอบคลุมทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อสร้างหลักประกันแก่คนทุกช่วงวัย การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดและความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการให้มีเอกภาพและประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน การส่งเสริมบทบาทครอบครัว องค์กรทางศาสนา องค์กรชุมชนของค์กรพัฒนาเอกชน อาสาสมัครและสื่อมวลชนให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยส่งเสริมให้สถาบันครอบครัวมีความเข้มแข็งในการดูแลและพัฒนาอาชีพในทุกด้านสร้างและปลูกจิตสำนึกในความรักชาติและความเป็นไทยอย่างจริงจัง

๒. การปรับโครงสร้างการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ เน้นการพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เป็นฐานรากที่มั่นคงของสังคม การแก้ปัญหาความยากจนในเขตชนบทและเมืองภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม การสร้างความเชื่อมโยงของการพัฒนาชนบทและเมืองอย่างเกื้อกูลเพื่อกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมให้เท่าเทียมกันโดยให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในระดับฐานราก การจัดการพื้นที่เชิงบูรณาการที่ยึดพื้นที่ภารกิจและการมีส่วนร่วม และเตรียมความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีคนดีและระบบดีเพื่อรองรับการกระจายอำนาจ

๓. การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์โดยคุ้มครองและกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศของประเทศ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาสุขภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการปัญหามลพิษอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาให้เมืองและชุมชนมีความน่าอยู่

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ได้กำหนดแนวทางการส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการส่งเสริมการรวมตัวกันทำและจัดกิจกรรมอย่าง

ต่อเนื่องและสม่ำเสมอตามความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทามาหากินเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน โดยคำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรก มีการเชื่อมโยงกันของชุมชนกับสังคมภายนอก มีกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้น เป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยมีแนวทางโดยสรุป ดังนี้

๑. การส่งเสริมการรวมตัวกันของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

๑.๑ ส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายมีกิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือการรวมตัวของชุมชนทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ

๑.๒ เสริมหนุนให้ชุมชนที่มีความสามารถในการรวมตัวกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งเรื่องการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงมาตรการและกลไกทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับและการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

๒. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยมีวิธีการดังนี้

๒.๑ สสำรวจ รวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและทันสมัย ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยให้มีการจัดทำในลักษณะของแผนที่ศูนย์ของชุมชนที่มีพลวัตที่คนในชุมชนเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรในชุมชน และกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

๒.๒ การฟื้นฟูความรู้พื้นบ้านควบคู่กับการทาวิจัยการพัฒนาคณะความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความหลากหลายของทุนในชุมชน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้เกิดความรู้ใหม่ของชุมชนที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การทาเกษตรผสมผสาน เทคโนโลยีการเกษตรและหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยมีการรวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและเผยแพร่สู่คนในชุมชน

๒.๓ ส่งเสริมให้ปราชญ์ แกนนำ และผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่าน การเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนผู้ใหญ่และเยาวชน เชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ควบคู่กับการค้นหาผู้นำธรรมชาติรุ่นใหม่ ที่เข้มแข็งมีคุณธรรม จริยธรรม ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม เพื่อให้เป็นพลัง ขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

๒.๔ จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง โดยนำข้อมูลชุมชนและองค์ความรู้จากภายนอกมาวิเคราะห์หา ปัญหาและสาเหตุ แล้วค้นหาทางออกเพื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง บนฐานองค์ความรู้และศักยภาพ ของชุมชน มีการศึกษาดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ นำมาปรับใช้ ประโยชน์และประยุกต์ต่อยอดขยายผลกับสิ่งที่ชุมชนมีอยู่ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคาร ประชาชน โครงการพัฒนาศักยภาพของหมู่บ้าน/ชุมชน (SML) สหกรณ์เครดิตยูเนียน เป็นต้น โดย พัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนในบริบทที่ต้องการได้รับการสนับสนุน

๒.๕ สนับสนุนเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับสถาบันการศึกษา ชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กร เอกชนสื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันการศึกษาและ หน่วยงานวิจัยในการจัดการความรู้และภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยอย่างเป็น ระบบมีกระบวนการพัฒนาต่อยอด ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน มีการให้ความสำคัญและแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ การ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วยการส่งเสริมข้อความมั่นคงของ ครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและ วัฒนธรรมชุมชน และการให้ความคุ้มครองสิทธิรวมทั้งการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนไปชน กับภัยพิบัติ ต่าง ๆ ดังนี้

๓.๑ เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพที่ดี รักษา วัฒนธรรม อันดีงามและทาประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น คุณค่าและวิธีการออมของครัวเรือน ความรู้ด้านโภชนาการ คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากภาครัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตร รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านระบบการศึกษา สถาบันทางศาสนา

สื่อมวลชนและสื่อสาธารณะ ตลอดจนใช้ศูนย์การเรียนรู้ในชุมชนจัดกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เช่น การเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ีระหว่างคนต่างวัยโดยเฉพาะกลุ่มวัยรุ่นและผู้สูงอายุ เป็นต้น

๓.๒ สร้างบรรยากาศในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ คณะ/ภาควิชาวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือสื่อที่หลากหลายและราคาถูกลง เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน เป็นต้น

๓.๓ เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิตสวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภคและความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

๓.๔ เชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันทเครื่อญาติ โดยเฉพาะการเกื้อกูลคนยากจน และการดูแลผู้สูงอายุในชุมชนรวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๓.๕ รมรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีรู้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภูมิใจในบ้าน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งร่วมกันสร้างระบบเฝ้าระวังภาวะสังคมในชุมชนและสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๑ (๒๕๕๕ – ๒๕๕๙) สำหรับกรอบแนวคิดการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ มีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ – ๑๐ โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวความคิดพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ทั้งมิติตัวคน สังคมเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ขณะเดียวกันให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศด้านการหนุนเสริมและพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เข้มแข็งนั้น แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ อาจถือได้ว่าได้ให้ความสำคัญ

เป็นอย่างมากเพราะได้กล่าวถึงการหนุนเสริม การส่งเสริม การสนับสนุน รวมถึงการกำหนดแนวทางการพัฒนาให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งแทรกไว้ในแทบทุกยุทธศาสตร์ของการพัฒนาประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศโดยภาพรวมนั้นเริ่มต้นที่ฐานรากคือมีชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมีสาระสำคัญในประเด็นการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยสรุป ดังนี้

๑. สนับสนุนการค้นหาอัตลักษณ์อันโดดเด่นของชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ และปลูกฝังความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งส่งเสริมกลไกเชิงสถาบันในชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมสร้างความเข้าใจในพหุวัฒนธรรมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีความมั่นคงทางวัฒนธรรมและดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน

๒. สนับสนุนให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมคิดและร่วมกำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นบนหลักการพึ่งพาตนเองที่คำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการจัดการการเรียนรู้ในชุมชน การศึกษาถอดองค์ความรู้ของชุมชนและชุมชนต้นแบบ การจัดการตนเองได้ตามบริบทของพื้นที่และการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ช่วยพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ

๓. ส่งเสริมการขยายผลและพัฒนาศักยภาพของคนสามวัย เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่จะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกับครอบครัวชุมชนอย่างอบอุ่นและเข้มแข็งควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเครือข่ายภาคประชาสังคม และภาคส่วนต่าง ๆ ในการพัฒนาระบบเฝ้าระวังปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรมโดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน

๔. สนับสนุนการผลิตและบริการของชุมชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรอาหารและพลังงาน โดยพัฒนาศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน บนฐานความรู้ที่สร้างสรรค์เพื่อสร้างเอกลักษณ์ของสินค้า เช่น สมุนไพรผลิตภัณฑ์อาหารและบริการเพื่อสุขภาพ สินค้าอาหารและผลิตภัณฑ์ฮาลาล เป็นต้น รวมถึงสินค้าเกษตรที่มีโชอาหาร เช่น ผลิตภัณฑ์ยาง ไม้ยาง สินค้าจำพวกวัสดุชีวภาพ ผลิตภัณฑ์ยาและอาหารเสริมเพื่อสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนการสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาต่อยอดให้มีโอกาสทางการตลาดและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขัน รวมถึงสนับสนุนการผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรชนิดใหม่ ๆ ที่มีมูลค่าสูงเพื่อรองรับความต้องการของตลาดเฉพาะกลุ่มและตลาดโลก

๕. สนับสนุนการผลิตพลังงานทดแทนภายในชุมชน โดยการสนับสนุนองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีการผลิตพลังงานทดแทน ทั้งจากวัตถุดิบเหลือใช้จากครัวเรือนและการเกษตร อาทิ มูลสัตว์ ขยะ ฟาง แกลบ เศษไม้ ตลอดจนถ่ายทอดวิธีการดูแลรักษาและการซ่อมบำรุงให้แก่ชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการผลิตพลังงานทดแทน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาพลังงานทดแทน

อย่างมั่นคงและยั่งยืนในระดับชุมชนและท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อเป็นการลดต้นทุนด้านพลังงานรวมถึงลดมลภาวะแก่ชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการผลิตพืชพลังงานทดแทนที่ไม่ใช่อาหารและมีความเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น เช่น สบู่ดำ เป็นต้น

๖. เสริมสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่น ชุมชน ผู้ประกอบการรายย่อยวิสาหกิจชุมชน และบุคลากรภาครัฐ เพื่อร่วมกันพัฒนาและเชื่อมโยงกับสาขาการผลิตและบริการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ตามแนวทางการพัฒนาเครือข่ายวิสาหกิจ พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของบุคลากรภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งเสริมสร้างศักยภาพของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมให้สามารถปรับตัวเพื่อรองรับผลกระทบต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขตามกฎระเบียบใหม่ของโลก

๗. พัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง และส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยสนับสนุนแนวทางการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติเชิงอนุรักษ์และแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ ตามวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมดั้งเดิมภายใต้หลักการคนอยู่ร่วมกับระบบนิเวศอย่างเกื้อกูล สนับสนุนสิทธิของชุมชน บทบาทของประชาชนชาวบ้านและผู้นำชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพึ่งตนเอง สร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับระบบนิเวศเพื่อให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และสนับสนุนให้ชุมชนสำรวจทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดทำฐานข้อมูลระดับชุมชน โดยร่วมกับองค์กรท้องถิ่น ตลอดจนส่งเสริมระบบการจัดการที่เคารพสิทธิทางปัญญา คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยเฉพาะด้านสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ และปกป้องทรัพยากรของชุมชน

๘. สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นและชุมชนโดยสนับสนุนการจัดการเชิงพื้นที่ พัฒนากลไกการจัดการร่วมที่ประกอบด้วยภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และชุมชน รวมทั้งการจัดตั้งสภาสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการพัฒนาของภาครัฐที่อาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพอนามัยและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในทุกขั้นตอน บนพื้นฐานขององค์ความรู้ ข้อมูลที่ถูกต้องเปิดเผย โปร่งใส สามารถเข้าถึงได้อย่าง เท่าเทียม เสริมสร้างบทบาทของสื่อมวลชนในการสร้างความตระหนักรู้และความตื่นตัวของสาธารณชนในการดูแลคุ้มครองทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศ รวมทั้งพัฒนาศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการบริหารจัดการน้ำ และมลพิษทางน้ำ การจัดการขยะ และของเสียอันตราย รวมทั้งการจัดการภัยพิบัติ

๙. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้พร้อมรับความเปลี่ยนแปลงมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนกับภาคีการพัฒนาต่าง ๆ โดยพัฒนาความรู้และการจัดการความเสี่ยงให้ชุมชนเสริมด้วยความรู้จากภายนอกผ่านเครือข่ายการวิจัยในพื้นที่ และส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้กว้างขวางในทุกระดับจากชุมชน ตำบล อำเภอและจังหวัด เกิดความรู้ที่สามารถนำมาใช้ในการพัฒนาและบริหารจัดการความเสี่ยงต่าง ๆ ส่งเสริมการรวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำในชุมชนอย่างกว้างขวางสามารถทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมอันหลากหลายของชุมชนท้องถิ่น ขับเคลื่อนการพัฒนาด้วยตนเองและส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น

สำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) มุ่งต่อยอดแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ได้กำหนดหลักการสำคัญไว้ ๖ ประการ โดยมี ๒ ประการที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ คือ^๘

๑. ยึด “หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ต่อเนื่องมาตั้งแต่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ เพื่อให้เกิดบูรณาการการพัฒนาในทุกมิติอย่างสมเหตุสมผล มีความพอประมาณ และมีระบบภูมิคุ้มกันและการบริหารจัดการความเสี่ยงที่ดี ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ สังคมไทยเป็นสังคมคุณภาพ สร้างโอกาสและมีที่ยืนให้กับทุกคนในสังคมได้ดำเนินชีวิตที่ดี มีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจของประเทศก็เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีเสถียรภาพ การกระจายความมั่งคั่งอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเป็นการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รักษาความหลากหลายทางชีวภาพ ชุมชนวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม

๒. ยึด “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาวะที่ดีสำหรับคนไทยพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์มีวินัย ใฝ่รู้ มีความรู้ มีทักษะ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทัศนคติที่ดีรับผิดชอบต่อสังคม มีจริยธรรมและคุณธรรม พัฒนาคนทุกช่วงวัยและเตรียมความพร้อมเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพ รวมถึงการสร้างคนให้ใช้ประโยชน์และอยู่กับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลอนุรักษ์ฟื้นฟู ใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

ขณะที่ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม เป้าหมายที่ ๓ ได้มีสาระสำคัญถึงการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และการสร้างความ

^๘ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ – ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙), หน้า ๔, ๗๘-๗๙.

เข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดินและทรัพยากรภายในชุมชน ได้มีแนวทางการพัฒนาคือ

๑. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชนส่งเสริมการรวมกลุ่มและสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง

๒. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชนเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

๓. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษาในการร่วมกันพัฒนาความรู้ในเชิงทฤษฎีและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติเพื่อสร้างศักยภาพให้กับชุมชนในการประกอบธุรกิจการสนับสนุนการประกอบธุรกิจแบบวิสาหกิจเพื่อสังคม รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

๔. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบลที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออม และจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานรากโดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

๕. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชนในลักษณะเป็นหุ้นส่วนกับหน่วยงานภาครัฐ อปท. ในการดูแลคุณภาพชีวิตประชาชน โดยเปิดรับสมาชิกทุกคนในท้องถิ่นโดยไม่เลือกปฏิบัติ ผลักดัน พ.ร.บ. โฉนดชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการบริหารจัดการและใช้ประโยชน์จากที่ดินและทรัพยากรในพื้นที่ร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปจากการศึกษาแผนพัฒนาฯ ตั้งแต่ฉบับที่ ๘ เป็นต้นมาจนถึงฉบับปัจจุบันจะเห็นได้ว่าแนวคิดการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งตนเองได้นั้นได้ถูกบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของไทยมาอย่างยาวนานแสดงให้เห็นถึงแนวนโยบายของชาติที่ต้องการให้ประชาชนระดับรากฐานของประเทศมีความเข้มแข็ง ดังนั้นการให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนโดยการพัฒนาคมนในชุมชนและหน่วยพื้นฐานต่าง ๆ ที่อยู่ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นครอบครัว องค์กร รวมถึงพื้นที่/สภาพแวดล้อมจึงมีความจำเป็นและสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศต่อไป

การจัดการชุมชนเข้มแข็ง

การจัดการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัวเรียนรู้ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการเสริมหนุนกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็งเน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงกับการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอก ชุมชนดังนี้^๙

๑. การส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และหนุนเสริมชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่าง ๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น โดยการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ รวมถึงการปรับปรุงกลไกทางกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และมาตรการการเงินการคลังเพื่อเอื้ออำนวยให้ภาคส่วนต่าง ๆ เข้ามาร่วมสนับสนุนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

๒. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร ประกอบด้วย

๑) พัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ สถานะของกลุ่มต่าง ๆ กิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น โดยจัดทำเป็นแผนที่ทุนของชุมชนที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรของชุมชน และกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต

๒) จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดยนำข้อมูลชุมชนมาวิเคราะห์หาปัญหาและสาเหตุ ค้นหาทางออก นำไปทดลองปฏิบัติจริง มีเครือข่ายการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีการต่อยอดปรับใช้ประโยชน์ โดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ ธนาคารประชาชน สหกรณ์เครดิต

^๙ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, แผนชุมชน: การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๓.

ยูเนียน และกองทุนต่าง ๆ ของหมู่บ้าน/ชุมชน เป็นต้น พัฒนาความต้องการของชุมชนให้เป็นแผนชุมชนไปเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาท้องถิ่น แผนยุทธศาสตร์จังหวัด และแผนอื่น ๆ ตามความเหมาะสม

๓) ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน โดยเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่จริง ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มีความเพียร และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้างและระยะยาว

๔) สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เช่น การทาเกษตรผสมผสาน และการทำหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น โดยรวบรวมความรู้ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ เผยแพร่สู่ชุมชนและมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์สู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามการสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน และการให้ความคุ้มครองสิทธิชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังช่วยเหลือเยียวยาเมื่อชุมชนเผชิญกับภัยพิบัติต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธ์ภาพที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใช้สื่อชุมชนและสื่อสาธารณะให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น ความรู้ด้านโภชนาการ คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี วิธีการเข้ารับบริการจากรัฐ ราคาผลิตภัณฑ์ การเกษตร ช่องทางการตลาด ฯลฯ รวมถึงการสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านบทบาทชายหญิงการจัดกิจกรรมเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถานศึกษา และสถาบันทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ

๒) เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ฯลฯ รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและเครื่องมือที่หลากหลาย ในราคาถูก เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน สื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

๓) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน ดังนี้

๓.๑) สนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย รวมไปถึงการส่งเสริมให้มีการออมสินทรัพย์อื่น ๆ ของคนในชุมชน เพื่อช่วยลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต เช่น การออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า พืชผัก ผลไม้ และสัตว์ เป็นต้น

๓.๒) สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพและเฝ้าระวังสุขภาพของชุมชนทั้งโรคอุบัติใหม่ โรคระบาดซ้ำ การมีสุขอนามัยที่ดีและสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ปลอดภัย

๓.๓) เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการ ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน การดูแลสิทธิมนุษยชนและสิทธิชุมชน การให้ความช่วยเหลือ เด็ก สตรี คนพิการ ผู้สูงอายุและผู้ด้อยโอกาสที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่าอยู่แบบองค์รวมที่มุ่งสู่ความสะอาด สงบ สะดวก ปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย

๓.๔) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของชุมชน เช่น ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีหรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ

๓.๕) เชื่อมโยงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบัน ทางศาสนา และสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดั้งเดิมของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาลำน้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการ

ทำนุบำรุงศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติโดยเฉพาะคนยากจน การเฝ้าระวังพฤติกรรมเสี่ยงของเด็กและเยาวชน รวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์ รมรงค์สร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีที่มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด รวมทั้งสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน

๔. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ดังนี้

๑) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่าง ๆ เช่น สหกรณ์กลุ่มย่อยสี่ธรรมชาติ กลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ ที่หลากหลาย มีการแปรรูปและการผลิตบนฐานทรัพยากรในชุมชนให้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคภายในชุมชน และนาส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน หรือเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ตลาดภายนอกชุมชน โดยมีข้อตกลงและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

๒) รมรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรหรือกิจกรรมบางส่วนไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัย มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและมีแกนนำ/ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนควบคู่ไปด้วย

๓) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนหลักของความโปร่งใส ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาทิ การสร้างโรงงานไบโอดีเซล เกษตรอินทรีย์ หัตถกรรม บริการสุขภาพและสปา ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและท่องเที่ยว เป็นต้น และเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับวิสาหกิจขนาดกลางและหรือวิสาหกิจขนาดใหญ่ สร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงธุรกิจตลอดทั้งห่วงโซ่การผลิต โดยทบทวนกฎระเบียบ และกฎหมายให้เอื้อต่อการร่วมทุน และการให้มีระบบการบริหารจัดการที่ดี

๔) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อนำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์

๕) พัฒนาระบบการป่มเพาะวิสาหกิจชุมชน ควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่ ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น พัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า การจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งคนพิการที่สอดคล้องกับความหลากหลายของอาชีพในชุมชน เพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๕. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ สงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ดังนี้

๑) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มีศักยภาพเข้ามามี ส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ

๒) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม อาทิ การใช้ ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อ รักษาโรคโดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่ง การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อม ของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น ตลอดจนโอกาสให้ได้รับการชดเชยหากเกิดการทำลาย ทรัพยากรของชุมชนโดยกิจการอื่นนอกชุมชน

๓) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่ อนุรักษ์ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการและฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ใน ท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรม

๒.๑.๒ แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาชุมชน

ความเป็นมาของการพัฒนา

แนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์นั้น ได้เกิดขึ้นหรือ มีมานานแล้ว อาทิเช่น แนวคิดของนักปราชญ์ชาวกรีก คือเพลโต (Plato) ที่ปรากฏในหนังสืออูตมรัฐ

(The republic) แนวคิดของอริสโตเติล (Aristotle) ในหนังสือการเมือง (Politics) และแนวคิดนักปรัชญาตะวันออก เช่น แนวคิดของพระบรมศาสดาพุทธเจ้า (Buddha) ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก (Tripitaka) เป็นต้น แต่แนวคิดในเชิงวิชาการนั้น คำว่า “การพัฒนา” หรือ “Development” เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยนักเศรษฐศาสตร์ได้บัญญัติคำนี้ขึ้นเพื่อนำมาใช้เรียกการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมในทวีปยุโรป นอกจากนี้ภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง คำว่า การพัฒนาได้ถูกนำไปใช้กันอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยประธานาธิบดี แฮรี เอส. ทรูแมนแห่งประเทศสหรัฐอเมริกาได้เป็นผู้จุดประกายให้กับชุมชนโลก โดยมีนัยยะของการผลักดันความคิดเรื่องของการพัฒนา ซึ่งได้รับการวิพากษ์ว่าเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์เมื่อสงครามเย็นเริ่มต้นขึ้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างบทบาทของสหรัฐอเมริกาในชุมชนโลกอีกด้วย^{๑๐}

เมื่อคำว่า การพัฒนาได้ถูกนำไปใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้น การพัฒนาในความหมายตามธรรมชาติได้เริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการให้คุณค่าเพิ่มเติม ซึ่งคุณค่าที่มีการกล่าวถึงนี้ คือวิธีการผลิตโดยเฉพาะวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่ถูกละเลยว่าเป็นการวิวัฒนาการของสังคมชั้นสูง การกำหนดคุณค่าดังกล่าวทำให้การพัฒนาที่มีลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ถูกกำหนดให้มีวิวัฒนาการไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือวิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์แบบตะวันตก ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้วิเคราะห์ว่า การพัฒนาเป็นเหมือนลัทธิอาณานิคมใหม่เป็นการครอบงำจากทางประเทศตะวันตก

ดังนั้นความแตกต่างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่าง ๆ ในโลก ทำให้มีการจัดแบ่งประเทศในโลกออกเป็นตามระดับของการพัฒนาประเทศและอุดมการณ์ทางการเมือง คือ

๑. ประเทศในกลุ่มที่ได้พัฒนาอุตสาหกรรมในระดับสูงตามลัทธิทุนนิยม ซึ่งได้แก่ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมันนีและญี่ปุ่น เป็นต้น

๒. ประเทศในกลุ่มสังคมนิยมภายใต้ระบบสังคมนิยมเต็มรูปแบบ ได้แก่ รัสเซีย จีน โปแลนด์เชกโกสโลวาเกีย เป็นต้น

๓. ประเทศในโลกที่สาม ส่วนใหญ่เป็นประเทศซึ่งแต่เดิมเคยเป็นอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตก มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในระดับต่ำ ได้แก่ ประเทศในแอฟริกาและเอเชีย เช่น เอธิโอเปีย อียิปต์ บราซิล ลาว พม่ารวมทั้งไทย เป็นต้น ประเทศโลกที่สามหรือประเทศ

^{๑๐} ญัฐรุฒิ ทรัพย์อุปลัมภ์, **หลักและทฤษฎีการพัฒนา**, (เอกสารประกอบการศึกษาวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน สาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๒.

ด้อยพัฒนา (Underdeveloped Countries) ซึ่งต่อมามีการเรียกชื่อให้ดูดีกว่าว่าประเทศกำลังพัฒนา (Developing Countries)

ความหมายและลักษณะของการพัฒนา

จิตยา สุวรรณขภู^{๑๑} กล่าวว่า การพัฒนา คือกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการจัดสรรทรัพยากรของสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงในการที่จะบรรลุเป้าหมายที่สังคมนั้นได้ เลือกลงแล้ว ด้วยการควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

วิทยากร เชียงกุล^{๑๒} กล่าวว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม และจิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อตอบสนองความต้องการทางร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการได้รับการพัฒนาด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดี พักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่า “การพัฒนาคุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี^{๑๓} กล่าวว่า การพัฒนาเป็นเสมือนกลวิธีหรือมรรควิธี (Means) ที่ทำให้เกิดผล (Ends) ที่ต้องการ คือคุณภาพชีวิต ชุมชนและสังคมดีขึ้นและนอกจากจะเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นแล้วยังมีการกำหนดอัตราการเปลี่ยนแปลง (Rate of Change) เอาไว้ด้วย

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๑๔} กล่าวถึงการพัฒนาไว้ว่า คือการเปลี่ยนแปลงตามแผนหรือการเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (Planned or Directed Change) นั่นคือการพัฒนาไม่ได้เป็นเรื่องธรรมชาติหากเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยกำหนดทิศทางหรือรายละเอียดเอาไว้ล่วงหน้าว่าจะพัฒนาอะไร พัฒนาอย่างไร ช้าเร็วอย่างไร ใครจะเป็นผู้พัฒนาและเป็น ผู้ถูกพัฒนา เป็นต้น

^{๑๑} จิตยา สุวรรณขภู, พัฒนาสังคม : ขอบเขตและแนวความคิด, วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์ ๑๙, ๓ (กรกฎาคม ๒๕๒๒), หน้า ๓๔๑.

^{๑๒} วิทยากร เชียงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย : บทวิเคราะห์. (กรุงเทพมหานคร: ฉบับแกระ, ๒๕๒๗), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๑๓} ยูวัฒน์ วุฒิเมธี, การพัฒนาชุมชน : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบลิ๊ก, ๒๕๓๔), หน้า ๒.

^{๑๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

สนธยา พลศรี^{๑๕} ได้สรุปลักษณะของการพัฒนาไว้ดังนี้

๑. การพัฒนาเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ เช่น ด้านคุณภาพ ปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้นหรือให้มีความเหมาะสม อันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้น หรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ ซึ่งเป็นลักษณะตามความหมายทางด้านพัฒนาบริหารศาสตร์

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการ คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกัน โดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไม่สามารถข้ามขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัต คือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้า ๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลงใคร ด้านใดด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้น ไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการ การพัฒนาเป็นมรรควิธีหรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนด เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ การพัฒนาชุมชน ต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิดหรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการในการที่จะพัฒนาตนเองและสิ่งต่าง ๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ก็ตาม ถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้วจะไม่ใช้การพัฒนา แม้ว่าจะมีลักษณะอื่น ๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุข เพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

^{๑๕} สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕-๖.

๙. มีเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือสามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้น เป็นการพัฒนาหรือไม่ ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น เปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลง กำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพ ปริมาณ สิ่งแวดล้อม ความคงทนถาวร การประเมินผลจากผู้ที่เกี่ยวข้องว่ามีความเหมาะสมหรือพึงพอใจหรือไม่ และระดับใด เป็นต้น

๑๐. สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การพัฒนานอกจากจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์แล้ว รูปแบบ กระบวนการและวิธีการพัฒนายังสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย การพัฒนาใหม่ ๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหมายถึง กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น มีความสุข ความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ทั้งด้านการดำเนินชีวิตและด้านศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งได้ตั้งเป้าหมายไว้แล้วและมีการวางแผนเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ลักษณะโดยรวมของการพัฒนา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ถ้าการพัฒนาขาดลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังกล่าวจะเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบหนึ่งที่มีความหมายใกล้เคียงกับการพัฒนา ดังนั้นการพัฒนาจึงหมายถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีลักษณะของการพัฒนาทั้ง ๑๐ ข้อดังกล่าวข้างต้น

เป้าหมายการพัฒนาชุมชน

สนธยา พลศรี^{๑๖} ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมีเป้าหมายสำคัญ ๒ ประการ คือการพัฒนาคนให้มีความสุขและการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ ดังนี้

๑. การพัฒนาคนให้มีความสุข คือให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีคุณธรรม มีความสุข เพราะในการพัฒนาชุมชนนั้นต้องยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เนื่องจากเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ทั้งเป็นผู้ดำเนินงาน เป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้นและเป็นผู้สืบทอดงานพัฒนาไม่ให้สิ้นสุด คนจึงเป็นเป้าหมายสุดยอดหรือเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน จึงต้องพัฒนาคนให้มีความสุข และมีคุณภาพ

^{๑๖} สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๓), หน้า ๔๕-๕๖.

๑.๑ การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ คือทำให้คนมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการประกอบกิจการงานให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัว มีความรู้ทางการเมืองและความรู้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เฉลียวฉลาด มีวิสัยทัศน์ สุขภาพดี บุคลิกภาพดี สามารถพึ่งตนเองได้ ใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

๑.๒ การพัฒนาคนให้มีคุณธรรม คือทำให้คนเป็นคนดีทั้งการคิด การพูดและการประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การละเว้นอบายมุข ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม เห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เอื้ออาทรต่อผู้อื่น รู้จักความพอเพียงในสิ่งต่าง ๆ มีความอดทนสามารถยับยั้งตนเองไม่ให้ประพฤติชั่ว

๑.๓ การพัฒนาคนให้มีความสุข คือการทำให้คนมีความสุขสงบ มีจิตใจดีงาม สงบเยือกเย็น มั่นคง ผ่องใส ไม่มีความเครียด มีเมตตากรุณา รู้จักความพอเพียง รู้จักประมาณและเข้าถึงสัจธรรมของชีวิต มองโลกในแง่ดี ปรับตัวให้เข้ากับการปฏิรูปสิ่งต่าง ๆ ได้ เป็นต้น

การทำให้คนมีคุณภาพและประสิทธิภาพมีความพร้อมในการพัฒนา และการสร้างเสริมคนให้มีคุณธรรมจริยธรรมตามแนวทางศาสนาของแต่ละคน รวมไปถึงการสร้างคนให้มีความสุข นับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งและพัฒนาในลำดับต่อไป

๒. การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง การพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และมีความสุข คือการทำให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่างด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายในระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกัน เพื่อประโยชน์สาธารณะ การรวมตัวกันอาจจะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กระจัดกระจายกันได้แต่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้ จนกลายเป็นองค์กรชุมชน (Community Organization) และมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อย ๆ ขึ้น (Community Network) ทำให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียมกัน ซึ่งเมื่อประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์กันในแนวตั้งด้วยความสัมพันธ์แล้วก็จะทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งขึ้น โดยชุมชนที่เข้มแข็งมีลักษณะ ดังนี้

๒.๑ มีจิตสำนึกชุมชน คือสมาชิกสำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน มีความตั้งใจที่จะรับผิดชอบปัญหาต่าง ๆ ร่วมกับบุคคลอื่น ๆ อย่างเท่าเทียมกันและสมานฉันท์ ยอมรับในศักยภาพของกันและกัน ยอมรับในความหลากหลายของสมาชิก เป็นต้น

๒.๒ มีจิตวิญญาณชุมชน คือสมาชิกมีความจงรักภักดีต่อชุมชน อุทิศตนเพื่อชุมชน ห่วงแทนชุมชน มีสิ่งยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น ศาสนา เครือญาติหรือความสัมพันธ์ทางสังคมแบบต่าง ๆ ความมีจิตวิญญาณชุมชน ทำให้เกิดความยินดีมีความสุขมุ่งมั่นและเกิดพลังอย่างมหาศาลเป็นพลังที่ทำให้คนและชุมชนมีความสุขร่วมกัน จิตวิญญาณชุมชนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากการมีจิตสำนึกของ

ชุมชน ทำให้สมาชิกของชุมชนมีจิตใจแข็งแกร่ง มีความพร้อมที่จะรวมพลังกันเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนต่อไป

๒.๓ เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือการที่สมาชิกร่วมกันเรียนรู้หรือเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่ม มีความตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวในด้านต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม มีองค์ความรู้เกี่ยวกับชุมชนของตนที่เป็นผลจากการปฏิบัติหรือประสบการณ์ที่ได้รับร่วมกัน นับเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การตัดสินใจร่วมกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดร่วมกันและสามารถนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ไม่ใช่การดำเนินงานโดยบุคคลใดบุคคลหนึ่ง

๒.๔ เมืองครชุมชนเข้มแข็ง คือสมาชิกรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นด้วยจิตสำนึกชุมชนและจิตวิญญาณชุมชน ผนึกกำลังกันเป็นกลุ่มและองค์กร เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน อันเป็นผลของการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่แบบต่างคนต่างทำ

๒.๕ มีการจัดการชุมชนที่ดี คือสมาชิกของชุมชนมีความสามารถในการจัดการตนเอง กลุ่มและชุมชน ดำเนินการวางแผน จัดกระบวนการดำเนินงานและประเมินผลการพัฒนาชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๖ มีเครือข่ายชุมชน คือมีกระบวนการเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มและองค์กรชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ด้วยความสมานฉันท์ทำให้เกิดการรวมจิตสำนึกและจิตวิญญาณของสมาชิกและองค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้มีพลังเข้มแข็งร่วมกันเรียนรู้และพัฒนาชุมชนจนประสบความสำเร็จ

๒.๗ มีภาวะผู้นำชุมชน (Community Leadership) ผู้นำในการพัฒนาชุมชนเป็นผู้ประสานความคิดของสมาชิก ไม่ผูกขาดความคิดหรือเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมที่จะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิดเห็นกับผู้อื่น ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนได้อย่างแนบแน่น ร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน สามารถเชื่อมประสานสมาชิก กลุ่มและองค์กรชุมชนได้เป็นอย่างดี

๒.๘ เป็นชุมชนพึ่งตนเองได้ คือสมาชิกของชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งในยามปกติและเมื่อประสบกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ ทำให้สามารถดำรงรักษาชุมชนเอาไว้ได้

๒.๙ เป็นชุมชนสงบสุข ชุมชนเข้มแข็งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ มีคุณธรรมและมีความสุข เมื่อคนมารวมกันเป็นชุมชนและสร้างชุมชนให้สงบสุขแล้ว ชุมชนก็มีความเข้มแข็งไม่เบียดเบียนผู้อื่น บรรลุเป้าหมายของการพัฒนาชุมชน

๒.๑๐ เป็นชุมชนที่ยั่งยืน ชุมชนเข้มแข็งเป็นชุมชนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป แต่จะธำรงรักษาสิ่งแวดล้อมทั้งสิ่งแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชนไว้ได้ แล้วสืบทอดต่อไปให้ลูกหลานไม่ล่มสลายโดยง่าย

สรุปได้ว่า เป้าหมายของการพัฒนาชุมชน คือการที่คนในชุมชนเป็นคนดี มีคุณธรรม ศีลธรรมมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพของตนเอง สามารถอยู่ร่วมกันกับคนอื่น ๆ ในชุมชนและธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและสามารถทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่น ๆ ในชุมชนของตนเองได้อย่างดี มีความเอื้ออาทรต่อกัน จนสามารถทำให้ชุมชนของตนเกิดความเข้มแข็งยั่งยืนในที่สุด

แนวคิดการพัฒนาชุมชน

จิรพรรณ กาญจนจิตรรา^{๑๗} ได้สรุปแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. การช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องช่วยตนเองในรูปแบบของแรงงาน วัสดุและทรัพย์สินเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง หากเกินความสามารถรัฐบาลจึงจะให้การสนับสนุนตามสมควร เช่น ความช่วยเหลือด้านวิชาการงบประมาณ เป็นต้น ความช่วยเหลือจากภายนอกจึงมีความจำเป็นที่จะเข้ามาแก้สถานการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ว่า จะช่วยเหลือให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองไปได้ตลอดรอดฝั่ง

๒. การพัฒนาชุมชนเป็นการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ ปัญหาของชุมชนหรือประเทศไม่อาจแก้ไขได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่งหรือโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง แต่ต้องเป็นการประสานการปฏิบัติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและเป็นการประสานวิธีการหลายวิธีและหลายด้าน หากเราศึกษาปัญหาของชุมชนอย่างละเอียดจะพบว่า ปัญหาของชุมชนนั้นมีสาเหตุหลายประการ ฉะนั้นจึงต้องดำเนินการด้วยวิธีการต่าง ๆ พร้อมกันไป เช่น การยกระดับการครองชีพของประชาชน จะต้องพัฒนาทางด้านทักษะการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดย่อม การวางแผนครอบครัว เป็นต้น การกำหนดวิธีการแก้ปัญหาของชุมชนจึงต้องหยิบยกปัญหาของชุมชนนั้นมาพิจารณาอย่างละเอียด และต้องระลึกว่าปัญหาหนึ่งจะเกี่ยวกันหรือกระทบไปยังอีกปัญหาหนึ่งหรือหลายปัญหาเสมอ ดังนั้นโครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้นมาจะต้องเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้หลายปัญหา

๓. การพัฒนาชุมชนเป็นการดำเนินงานที่เริ่มจากท้องถิ่นชนบท โดยมีวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศ (มีได้หมายความว่า นโยบายชาติเป็นตัวกำหนดนโยบายท้องถิ่น แต่หมายถึง กิจกรรมในท้องถิ่นจะได้รับการสนับสนุนให้เป็นกำลังสำคัญในการดำเนินนโยบายชาติ) การสนับสนุนจากรัฐบาลในที่นี้คือด้านวัสดุ กำลังคน ฉะนั้นการดำเนินงานของท้องถิ่นใดเป็น

^{๑๗} จิรพรรณ กาญจนจิตรรา และคณะ, การพัฒนาชุมชน. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๓), หน้า ๕-๖.

เอกเทศ ปราศจากเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของชาติ ย่อมจะไม่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลเท่าที่ควร

นอกจากนั้นยังจำเป็นต้องพิจารณาแนวความคิดในการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้

๑. คนมีความสำคัญมากที่สุด (Man is a Most Important) การพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในศักยภาพหรือพลังความสามารถของคน เพราะการดำรงอยู่หรือการล่มสลายของชุมชน การพัฒนาหรือการเสื่อมถอยของชุมชนขึ้นอยู่กับคนในชุมชนเป็นสำคัญจึงต้องให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาด้วย การพัฒนาคนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองและชุมชน ร่วมกันสร้างมาตรฐานในการดำรงชีวิตหรือคุณภาพชีวิตที่ดี มีความพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนของตนเอง

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) การพัฒนาชุมชนเป็นการให้คนในชุมชนได้เข้ามาศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาชุมชนนั้นเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนนั่นเอง

๓. การพึ่งตนเองของชุมชน (Self-Reliance) จากแนวความคิดที่เชื่อในศักยภาพและพลังความสามารถของชุมชน แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่า การเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้

๔. การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self-Help) เป็นแนวทางในการพัฒนาที่ยึดเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่ง คือต้องพัฒนาให้ประชาชนพึ่งตนเองให้มากขึ้นและให้ได้มากที่สุด โดยมีรัฐเป็นผู้คอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุนในส่วนที่เกิดขีดความสามารถของประชาชนตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม

๕. การใช้ทรัพยากรในชุมชนให้คุ้มค่า (Community Natural Resources Utilize) ผลประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนโดยอ้อมเกิดขึ้นแก่ชุมชนนั้น ดังนั้นจึงต้องใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ของชุมชน เช่น คน เงิน วัสดุ อุปกรณ์ ทูทางสังคมและทรัพยากรต่าง ๆ ไม่พึ่งพาชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพราะแต่ละชุมชนต่างก็มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพยากร เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองเช่นเดียวกัน

๖. การริเริ่มของประชาชนในชุมชน (Initiative) แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเชื่อมั่นในสิทธิเสรีภาพของคน การพัฒนาชุมชนต้องเกิดจากความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน โดยประชาชนเป็นผู้ริเริ่มในการศึกษาวิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการไม่ใช่ถูกกำหนดโดยบุคคลหรือหน่วยงานนอกชุมชน การดำเนินงานพัฒนาในขั้นตอนต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนในชุมชนเป็น

ผู้ริเริ่มและรับผิดชอบ หน่วยงานนอกชุมชนอื่น ๆ เป็นหน่วยที่สนับสนุนส่งเสริมเท่านั้น แนวความคิดดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นได้โดยวิธีให้การศึกษแก่คนในชุมชนจนมีความรู้ความสามารถในระดับที่เรียกว่า “คิดเป็นทำเป็น” จนสามารถที่จะค้นหาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา กำหนดวิธีการแก้ไขปัญหาและดำเนินการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง

๗. ความต้องการของชุมชน (Felt-Needs) จากความเชื่อข้อที่ว่า คนมีศักยภาพและความสามารถในการพัฒนา แนวความคิดของการพัฒนาชุมชนจึงเชื่อมั่นว่าการเสริมสร้างขีดความสามารถของประชาชนและชุมชนนั้น ทำให้คนสามารถที่จะพัฒนาชุมชนได้ด้วยตนเอง สามารถสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้ตามความต้องการของชุมชนเอง

๘. ขีดความสามารถของชุมชนและของรัฐบาล (Community and Government) การพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้ดำเนินการโดยคนและทรัพยากรในชุมชนเป็นสำคัญ เพราะรัฐบาลมีขีดความสามารถจำกัด ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณและระบบการบริหาร ส่วนชุมชนก็มีขีดจำกัดในเรื่องความไม่พร้อมของคนและทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนาไม่เพียงพอ ดังนั้นการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของชุมชนและรัฐบาล กล่าวคือชุมชนที่มีความพร้อมมากก็พึ่งตนเองให้มาก ชุมชนที่มีความพร้อมน้อย รัฐบาลก็ให้การสนับสนุนมากขึ้น ขีดความสามารถของชุมชนและรัฐนี้จะต้องได้สัดส่วนและสอดคล้องซึ่งกันและกัน

๙. การร่วมมือกันระหว่างรัฐกับประชาชน (Co-Operation Between) การพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จได้จะต้องเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลและประชาชน ไม่ปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรับผิดชอบเพียงฝ่ายเดียว เพราะรัฐบาลและประชาชนในชุมชนต่างก็มีข้อจำกัด ไม่สามารถดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้เต็มที่ดังกล่าวนำแล้ว การร่วมมือระหว่างรัฐบาลและประชาชนนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตัวเอง การใช้ทรัพยากรในชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนส่งเสริมของรัฐบาลอย่างเหมาะสมเป็นสำคัญ

๑๐. การพัฒนาแบบบูรณาการ (Integrated Development) การพัฒนาชุมชนจะต้องดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน หลาย ๆ ด้าน จะมุ่งเพียงด้านใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะกิจกรรมในการพัฒนาชุมชนมีหลายกิจกรรม การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต้องสอดคล้องและเป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการประหยัดแรงงาน งบประมาณและเวลาที่ใช้ การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องประสานงานกับคน หน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ และงบประมาณจึงจะประสบผลสำเร็จ

๑๑. ความสมดุลในการพัฒนา (Development as Equality) การพัฒนาชุมชนต้องดำเนินการไปพร้อมกันทุกด้าน ไม่มุ่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะทุกกิจกรรมมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาด้วย เช่น ความสมดุลระหว่างการพัฒนาคนกับสิ่งแวดล้อม ความสมดุลระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรม ความสมดุลระหว่างการด้านพัฒนา

วัดดูกับการพัฒนาด้านจิตใจคน ความสมดุลระหว่างเพศและวัย ความสมดุลระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับภูมิปัญญาสากล เป็นต้น

๑๒. การศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) คือมีลักษณะเป็นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยอย่างต่อเนื่องกันไปตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่เน้นให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลกและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับสรรพสิ่งทั้งที่เป็นมนุษย์ ธรรมชาติหรือสิ่งที่เหนือธรรมชาติ อันก่อให้เกิดปัญญาเพื่อปรับสภาพความเป็นอยู่ให้สอดคล้องสมดุล การศึกษาภาคชีวิตเป็นเครื่องมือที่สำคัญซึ่งจะทำให้มีความสามารถปรับตัวอยู่ในชุมชนและสังคมได้อย่างเป็นสุขตามอัตภาพ การนำเสนอแนวคิดการศึกษาภาคชีวิต (Lifelong Education) เป็นผลจากการนำเสนอรายงานขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ที่ได้นำเสนอไว้ว่า มนุษย์แต่ละคนจะต้องอยู่ในภาวะแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของเขา ฉะนั้นแนวความคิดของการศึกษาภาคชีวิตจึงเปรียบเหมือนกุญแจดอกสำคัญของสังคมแห่งการเรียนรู้

ดังนั้นการพัฒนาชุมชนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้บนฐานของการทำความเข้าใจชีวิต จึงนับได้ว่าเป็นการศึกษาภาคชีวิตและเป็นการศึกษาที่มีความต่อเนื่องกันไปตราบเท่าอายุขัยของแต่ละบุคคลนั้นแสดงว่าการพัฒนาชุมชนนั้นไม่มีที่สิ้นสุด แต่จะหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามความต้องการและสถานการณ์ของชุมชน

องค์การสหประชาชาติ^{๑๘} ได้กำหนดหลักการพัฒนาชุมชนเพื่อให้ประเทศต่าง ๆ นำไปใช้ดังนี้

๑. การพัฒนาชุมชนจะต้องตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานและสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชน จากการริเริ่มของประชาชนและเริ่มจากโครงการง่ายไปสู่โครงการที่ยากขึ้นตามลำดับ

๒. ต้องเป็นโครงการอเนกประสงค์ ที่จะช่วยแก้ปัญหาได้หลายด้าน

๓. เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติของประชาชนในชุมชน ที่ต้องทำไปพร้อม ๆ กับกิจกรรมด้านอื่น ๆ

๔. จะต้องมุ่งให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่

๕. ต้องแสวงหาผู้นำท้องถิ่น สนับสนุนส่งเสริมและพัฒนาผู้นำชุมชนในด้านต่าง ๆ ตามลักษณะของกิจกรรมและความจำเป็นของแต่ละชุมชน

^{๑๘} UN. Department of Economic and social Affair, **Community development and related service.** (New York : United Nations Publication, ๑๙๖๐), หน้า ๘-๑๓.

๖. ต้องยอมรับสตรีและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ
๗. รัฐต้องเตรียมจัดบริการให้การสนับสนุน
๘. ต้องวางแผนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพทุกระดับ
๙. สนับสนุนให้องค์กรภาคเอกชน อาสาสมัครต่าง ๆ ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและนานาชาติได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

๑๐. ต้องมีการวางแผนให้เกิดความเจริญแก่ชุมชนที่สอดคล้องกับความเจริญในระดับชาติ หลักการพัฒนาชุมชนที่นักพัฒนาชุมชนนำมาใช้ในประเทศไทย นอกจากยึดถือหลักการพัฒนาชุมชนขององค์การสหประชาชาติแล้ว ยังได้ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพพื้นฐานของสังคมไทย ซึ่งมีหลักการสำคัญ ดังนี้^{๑๙}

๑. หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในทุกขั้นตอนคือ ร่วมศึกษา ร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมแก้ปัญหา ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับผลของการพัฒนาทั้งในรูปของบุคคล กลุ่ม และองค์กรอย่างแท้จริงและด้วยความสมัครใจ ไม่ใช่ด้วยความเกรงใจหรือถูกบังคับ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง มองเห็นและตระหนักถึงศักยภาพหรือพลังความรู้ ความสามารถของตนเอง เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนและเจ้าของงานพัฒนาชุมชน (Sense of Belonging) ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

๒. หลักการพึ่งตนเองของชุมชน หลักการพัฒนาชุมชนที่สำคัญประการหนึ่ง คือการพึ่งตนเองของชุมชนตามศักยภาพหรือพลังความสามารถที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งศักยภาพของคนทรัพยากร และทุนต่าง ๆ ของชุมชนด้วยการพัฒนาให้ประชาชนมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เพราะเป็นผู้รู้สภาพที่แท้จริงในชุมชนมากกว่าผู้อื่น เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมากกว่าผู้อื่น และต้องดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนนานกว่าผู้อื่น การพึ่งตนเองได้ของชุมชนเป็นการช่วยแบ่งภาระของรัฐบาล ทำให้คนในชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถดำรงรักษาและพัฒนาชุมชนได้อย่างยั่งยืน

๓. หลักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและองค์กร กลุ่มและองค์กรเป็นศูนย์กลางของการดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นแหล่งกลางของการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบ เป็นแหล่งฝึกพลังความรู้ความสามารถของชุมชน ทำให้เกิดศักยภาพหรือพลังใน

^{๑๙} ญัตติวุฒิชัย ทรัพย์อุบลวัฒน์, **หลักและทฤษฎีการพัฒนา**, (เอกสารประกอบการศึกษาวิชาทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน สาขาวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๐-๑๓๔.

การพัฒนาชุมชนอย่างเต็มที่ สนับสนุนส่งเสริมหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและหลักการพึ่งตนเองของประชาชนที่กล่าวมาแล้ว ให้เกิดขึ้นและดำรงอยู่ต่อไปอีกด้วย กลุ่มและองค์กรยังช่วยให้เกิดความมั่นใจว่า การพัฒนาชุมชนจะไม่ประสบความล้มเหลว เพราะถึงแม้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสบปัญหาและไม่เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา แต่กลุ่มและองค์กรยังคงมีอยู่สามารถดำเนินงานพัฒนาต่อไปได้อีก

๔. หลักการค้นหาและพัฒนาผู้นำ ผู้นำในการพัฒนาชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ยอมรับในหลักการของระบอบประชาธิปไตย มีบุคลิกภาพเด่นเป็นพิเศษ เป็นที่ยอมรับนับถือของคนในชุมชน ทั้งผู้นำเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งที่ได้รับการแต่งตั้งและการเลือกตั้งให้เป็นผู้นำ ผู้นำท้องถิ่นจึงเป็นผู้ทำหน้าที่ประสานงานการพัฒนาชุมชนได้ดีและเป็นพลังสำคัญที่ทำให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จ

๕. หลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน ปรัชญาและความคิดของระบอบประชาธิปไตยกับปรัชญาและแนวความคิดของการพัฒนาชุมชนเป็นหลักการเดียวกัน กล่าวคือทำให้ประชาชนมีสิทธิอิสรภาพ เสรีภาพ เสมอภาคและภราดรภาพในการดำรงชีวิตตามที่กฎหมายกำหนดไว้ ดังนั้นหลักประชาธิปไตยในการดำเนินงาน คือกิจกรรมการพัฒนาชุมชนต้องเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชนในชุมชนด้วยความสมัครใจไม่ใช่ถูกบังคับ เมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกันจะใช้เสียงข้างมากตัดสิน ยอมรับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน แบบพี่น้องในครอบครัวเดียวกัน ทุกคนมีโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นได้เท่าเทียมกัน มีความสำคัญทัดเทียมกันและได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน

๖. หลักการประสานงาน การพัฒนาชุมชนมีบุคคล กลุ่มและองค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นจำนวนมากการดำเนินงานพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้การประสานงานเป็นหลักการที่สำคัญทั้งการประสานพื้นที่ประสานคน ประสานหน่วยงาน ประสานเงิน ประสานทรัพยากร ประสานแผนและโครงการ ประสานผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งการพัฒนาสิ้นสุดลง การประสานงานช่วยแบ่งเบาภาระหน้าที่รับผิดชอบและสร้างความร่วมมือ รับผิดชอบในกิจกรรมร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คือเป็นไปตามลำดับขั้นตอน ไม่ซ้ำซ้อน ประหยัดแรงงาน งบประมาณ ทรัพยากร เวลา ทำให้การพัฒนาชุมชนประสบความสำเร็จด้วยดี

๗. หลักการจัดการชุมชน คือให้ผู้นำและคนในชุมชน เรียนรู้ในหลักการบริหารจัดการชุมชนของตน ร่วมกันดำเนินการบริหารจัดการชุมชน สามารถศึกษาปัญหา วิเคราะห์ปัญหา จัดทำแผนและโครงการ ดำเนินงานพัฒนาชุมชน ประเมินผลสรุปทบทเรียน ในการดำเนินงานได้ด้วยตนเอง สามารถพัฒนาระบบการบริหารและจัดการชุมชนให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชน

๘. หลักการบูรณาการ เป็นการผสมผสานองค์ประกอบต่าง ๆ ของการพัฒนาชุมชน ให้เป็นเอกภาพ เพื่อสร้างศักยภาพหรือพลังในการพัฒนา ทำให้การพัฒนามีเป้าหมายร่วมกัน ดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ประสบความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่เป็นแบบต่างคนต่างทำ

๙. หลักการพัฒนาแบบองค์รวม เป็นการพัฒนาชุมชนที่ดำเนินการพัฒนาองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้เพราะว่าองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชน มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน การพัฒนาส่วนใดส่วนหนึ่งเพียงส่วนเดียวไม่สามารถทำให้ชุมชนทั้งหมดพัฒนาได้

๑๐. หลักการพัฒนาแบบยั่งยืน การพัฒนาชุมชนต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม แต่มุ่งสนับสนุนส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมและชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงถาวรหรือยั่งยืนไม่ล่มสลายไปได้ง่ายรัฐบาลและองค์กรเอกชนอย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มพูนศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนให้ประชาชนอีกทางหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปแนวคิดการพัฒนาชุมชนนั้น เป็นการพัฒนาที่ริเริ่มจากความต้องการของชุมชนและเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมบนพื้นฐานการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งเมื่อชุมชนต้องการความเจริญ ทั้งด้านวัตถุและด้านจิตใจ จึงได้เกิดการพัฒนาโดยเริ่มจากการพัฒนาคน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนก่อน หลังจากนั้นจึงพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอก สุดท้ายคือการพัฒนาไปสู่ความยั่งยืนของชุมชนทั้งด้านการดำรงอยู่ ประเพณีวัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานความสามารถหรือศักยภาพในการช่วยเหลือตัวเอง

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม

สหประชาชาติ (United Nations)^{๒๐} ให้ความหมายการมีส่วนร่วม (Participation) ซึ่งมีความหมายรวม ๓ ประการดังนี้คือ

๑. การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา
๒. การเข้ามามีส่วนร่วมให้เกิดการพัฒนา
๓. การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจในเรื่องพัฒนา

^{๒๐} United Nation Organization, United Nation Department of International Economic and Social Affair. Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development. (Report of the Meeting for The Adhoc Group of Expert.) New York: United Nation. ๑๙๘๑), หน้า ๑๑.

ประพันธ์พงศ์ ชิมพงษ์^{๒๑} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องของความต้อการและทิศทางการเปลี่ยนแปลง ความเห็นพ้องต้องกันนั้นจะมีมากพอจนเกิดความคิดริเริ่มโครงการเพื่อการปฏิบัติการ กล่าวคือ ต้อง เป็นการเห็นพ้องต้องกันของคนส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น และเหตุผลที่คนมาร่วมปฏิบัติการได้จะต้องตระหนักว่าการปฏิบัติการทั้งหมดโดยกลุ่ม หรือในนามของกลุ่มหรือกระทำการผ่านองค์กร ดังนั้นองค์กรจะต้องเป็นเสมือนตัวที่ทำให้การปฏิบัติการบรรลุถึงความเปลี่ยนแปลงที่ต้องการ

อรทัย ก๊กผล^{๒๒} ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนหมายถึง การที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบาย กระบวนการบริหารและการตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการ กระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ โดยหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมี ลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุด ไม่ใช่การจัดเวทีการมีส่วนร่วมเพียงครั้งเดียว ตัวอย่างเช่น ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ควรเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมตั้งแต่ต้นจนจบ

ไพรัตน์ เตชะรินทร์^{๒๓} ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หมายถึง กระบวนการรัฐ การทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิและองค์กรอาสาสมัครรูปต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องร่วมกัน ให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การมีส่วนร่วมของประชาชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหา ความร่วมมือ ร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบด้วยกันไม่ว่าจะเป็นของบุคคลหรือของกลุ่มบุคคล มีนโยบาย การวางแผน การตัดสินใจและการปฏิบัติตามแผน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินงาน เกิดการพัฒนา และเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการ

^{๒๑} ประพันธ์พงศ์ ชิมพงษ์, *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว*, (ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐.

^{๒๒} อรทัย ก๊กผล, *คู่มือ คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: จริยสุนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๒๓} ไพรัตน์ เตชะรินทร์, *นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*. (กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖.

กระบวนการมีส่วนร่วม

Arnstein^{๒๔} ได้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการในการกระจายอำนาจที่ยอมให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในทางกระบวนการนโยบายและเศรษฐกิจได้เข้ามามีส่วนในการประเมินและตัดสินใจว่าจะมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างไร กำหนดชุดเป้าหมายและนโยบายอย่างไร ใช้เงินภาษีอย่างไรอันจะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิรูปสังคมได้ โดยมีการจำแนกเป็นขั้นบันไดได้แก่

๑. Manipulation กำกับการดำเนินการผ่านแผนงาน มุ่งเน้นการได้รับการสนับสนุนจากทุกภาคส่วนผ่านการประชาสัมพันธ์

๒. Therapy เน้นการรักษาผู้มีส่วนร่วมไว้ ให้ความรู้แก่ผู้มีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

๓. Informing เน้นการมีส่วนร่วมที่ได้รับการรับรองตามกฎหมาย มุ่งการสนับสนุนช่วยเหลือ การให้ข้อมูลแก่กลุ่ม ยังไม่มีช่องทางของข้อมูลป้อนกลับ

๔. Consultation เน้นกิจกรรมที่เป็นขั้นตอนที่ถูกต้องตามกฎหมาย การประชุมเชิงพื้นที่ การสอบถามความคิดเห็นประชาชน

๕. Placation คณะกรรมการการของกลุ่มการมีส่วนร่วมกำหนดประเด็นที่จะมุ่งเป้า เปิดให้ทุกภาคส่วนให้คำแนะนำ แต่ยังคงสิทธิในการดำเนินการไว้ที่กลุ่มของตน

๖. Partnership มีการแบ่งปันงานและความรับผิดชอบในการวางแผนและการตัดสินใจผ่านคณะกรรมการร่วมฝ่ายต่าง ๆ

๗. Delegated power ภาคประชาสังคมมีเสียงข้างมากในคณะกรรมการ มีสิทธิที่จะตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบต่อโครงการต่าง ๆ ที่ตัดสินใจไป

๘. Citizen control ไม่ต้องมีหน่วยงานกลางสำหรับการวางแผนงาน การกำหนดนโยบายและการดำเนินการโครงการ

ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

Cohen, J.M., & Uphoff, N.T.^{๒๕} จำแนกขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น ๔ ขั้นตอน ดังนี้

^{๒๔} Arnstein, S. R.. A Ladder of Citizen Participation, (J Am Institute Planners 1969, 35 (11)) หน้า 216-224.

^{๒๕} Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity. (New York: World Developments, 1980) หน้า 213-235.

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision making) เป็นการแสดงออกด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบหรือกำหนดระบบของโครงการเป็นการประเมินปัญหา หรือทางเลือกที่สามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหาซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วนได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริงซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

๒) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (Ongoing decision) เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหาพร้อมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

๓) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation decision) เป็นการหาบุคคลเข้ามาปฏิบัติการได้แก่อาสาสมัครผู้ประสานงานหรือกลุ่มที่มีการรวมตัวกันตามประเพณีเช่น กลุ่มสตรีกลุ่มหนุ่มสาวเพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมโดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำ และการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏในขั้นตอนนี้ยังแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วนได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource contribution) ได้แก่การมีส่วนร่วมสละแรงกายการสละเงินการให้วัสดุอุปกรณ์และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ความเต็มใจ

๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงาน (Administration and ordination) จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการการฝึกอบรมผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการหรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการและเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

๓) การมีส่วนร่วมเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการมักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุดการมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้เข้าปฏิบัติจะแตกต่างจากการให้ความร่วมมือเพราะการบังคับให้ทำนั้นผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญแต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้นจะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits) นอกจากผลประโยชน์ในเชิงประมาณและเชิงคุณภาพแล้วยังต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยรวมทั้งผลที่เป็นประโยชน์ในทางบวกและผลที่เกิดขึ้นในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมโดยแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วนได้แก่

๑) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ด้านวัตถุ (Material benefits) ได้แก่การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิตรายได้หรือทรัพย์สิน

๒) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ด้านสังคม (Social benefits) ได้แก่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคมเช่นโรงเรียนสถานที่สาธารณะหรือส่วนกลางของชุมชนการเพิ่มคุณภาพชีวิต เป็นต้น

๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ด้านบุคคล (Personal benefits) ได้แก่การนับถือตนเอง (Self-esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์ (Sense of efficacy)

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึงการมีส่วนร่วมในการวัดผลและวิเคราะห์ผลของการดำเนินงานรวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่องเพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไปแต่การมีส่วนร่วมในขั้นนี้บทบาทส่วนใหญ่จะเป็นของเจ้าหน้าที่รัฐโดยจะเป็นการประเมินผลของงบประมาณที่จัดสรรนั้นนำไปใช้อย่างไรบางกรณีเองแม้แต่เจ้าหน้าที่เองยังไม่มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนดังกล่าวการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนี้จะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลพลังความคิดของมวลชนที่จะทำให้โครงการพัฒนาหรือสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชนตามแนวคิดของ Cohen & Uphoff นั้น ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมปฏิบัติการหรือดำเนินการ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผล

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์^{๒๖} ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

๑. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร

๒. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมทั้ง ๆ ที่ยังไม่มีศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกไปขอแรงผู้น้อยก็ช่วยแรง

๓. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ เช่น บังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส เป็นต้น

^{๒๖} นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

พัทธา สายหู^{๒๗} ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีความสำคัญและส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ได้ดำเนินการอยู่ในชุมชน ซึ่งความสำเร็จของโครงการพัฒนาชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑. ปัจจัยที่เป็นลักษณะของโครงการ เช่น โครงการที่ประชาชนต้องการ
๒. ปัจจัยที่มีลักษณะของชาวบ้านเอง เช่น ขยันขันแข็ง สามัคคี มีผู้นำดี
๓. ปัจจัยที่มาจากทางราชการ เช่น ถือเป็นโครงการสำคัญ มีงบประมาณเหลือเพียงพอมีเจ้าหน้าที่วิชาการสนับสนุน
๔. ปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบ เช่น การคมนาคมสะดวก วัสดุพร้อม เป็นต้น

ปรัชญา เวสารัชช^{๒๘} ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญซึ่งผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาชุมชน ดังนี้

๑. ปัจจัยสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและความปลอดภัย
๒. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่น โดยเฉพาะผู้นำ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
๓. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทนได้แก่ ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์ออมทรัพย์
๔. ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนร่วม ความรู้สึกเกรงใจ ไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วม เพื่อให้เกิดความสามัคคี

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ในหนังสือ “คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม” ของ เจมส์ แอล. เครย์ตัน แปลโดย วันชัย วัฒนศัพท์และคณะ ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังต่อไปนี้^{๒๙}

๑. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น บ่อยครั้งที่กระบวนการของการปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย

^{๒๗} พัทธา สายหู, **กลไกของสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๖.

^{๒๘} ปรัชญา เวสารัชช, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชุมชน**. (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๗๐.

^{๒๙} วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม** โดยเจมส์ แอล เครย์ตัน, (นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๒๑-๒๖.

สาธารณชนสามารถผลักดันให้เกิดการคิดทบทวนสมมติฐานที่อยู่เบื้องหลัง ซึ่งอาจทำให้มองไม่เห็นคำตอบที่มีประสิทธิผลที่สุดได้ บ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ ใหม่ นอกเหนือจากการให้ความสำคัญกับเวลาและแน่นอนเวลาที่ได้เสียไปจากวิธีการที่ได้ใช้มาก่อนในอดีต บ่อยครั้งที่สาธารณชนมีข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับสภาพการณ์ที่เป็นอยู่หรือเกี่ยวกับการนำการตัดสินใจไปดำเนินการอย่างไร ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างโครงการที่สำเร็จและไม่สำเร็จ

๒. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง การมีส่วนร่วมของประชาชนใช้เวลามากขึ้นจริงแสดงให้เห็น (ถึงแม้ว่าถ้าการมีส่วนร่วมเป็นส่วนควบของกระบวนการตัดสินใจแต่คงไม่ใช้เวลามากอย่างที่หลาย ๆ คนอาจคิด) การตัดสินใจฝ่ายเดียวอาจจะเร็วที่สุดแต่ในที่สุดแล้วจะสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมากในการดำเนินการ บ่อยครั้งที่มีการต่อต้านมากเสียจนไม่อาจดำเนินการได้เลย ประสิทธิภาพการตัดสินใจไม่อาจประเมินเพียงใช้การวัดเรื่องเป็นเวลาและต้นทุนเท่านั้น แต่คงจะต้องพิจารณาถึงความล่าช้าและต้นทุนที่เกิดขึ้นทั้งหมดไปกับการหาทางออกว่าจะตัดสินใจอย่างไร ถ้าการตัดสินใจรวดเร็วแต่ดูแปลกแยกไปจากจุดสนใจของแต่ละคน และแต่ละกลุ่ม ซึ่งอาจทำให้เสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว การตัดสินใจแต่ละฝ่ายอาจเกิดการโต้แย้ง ล่าช้า หรือการฟ้องร้องกัน แม้ว่าการตัดสินใจจะเกิดขึ้นและนำไปปฏิบัติได้ อย่างไรก็ตามครั้งต่อไปองค์การคงต้องอาศัยบางอย่างในชุมชนนั้น

๓. การสร้างฉันทามติ โครงการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันอย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔. การนำไปปฏิบัติได้ง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชนมีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็นว่ามันเป็นผลทางปฏิบัติไม่เพียงแต่เกิดการสนับสนุนทางการเมืองเพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติแต่ละกลุ่มต่าง ๆ และปัจเจกชนแต่ละคนยังอาจเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด ทันท่วงทีข้อโต้แย้งดุเดือดขึ้น และแบ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน จะทำให้เกิดความยากขึ้นในการแก้ปัญหา การมีส่วนร่วมของประชาชนเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่าง ๆ เข้ามาแสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลโดยปราศจากการเป็นฝ่ายตรงข้ามกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่แรกเริ่มสามารถช่วยลดความน่าจะเป็นที่ชุมชนจะพบกับการเผชิญหน้าที่เจ็บปวด อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่สิ่งที่วิเศษที่สามารถเป็นอะไรได้ทุกอย่าง การมีส่วนร่วมไม่อาจลดหรือกำจัดความขัดแย้งทั้งหมดได้

๖. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม วิธีที่จะบรรลุและคงไว้ซึ่งความชอบธรรม โดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน ก็คือ การดำเนินการตามกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและมีความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและมีสาธารณชนเข้ามามีส่วนร่วม โครงการมี

ส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้สาธารณชนได้รับข้อมูลมากกว่า ถึงเหตุผลเบื้องหลังของการตัดสินใจนั้น

๗. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขององค์การมาทำงานกับสาธารณชนในโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน พวกเขาจะเริ่มมีความอ่อนไหวมากขึ้นต่อความห่วงกังวลของสาธารณชน และมุมมองที่สาธารณชนมองการทำงานขององค์การ มุมมองเหล่านี้มักเกิดขึ้นจากภายในเพื่อที่เจ้าหน้าที่ที่จะมีความตระหนักมากขึ้นต่อการตอบสนองที่อาจเกิดขึ้นของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์การ แม้ในกรณีที่ประเด็นไม่ใหญ่เพียงพอที่จะทำให้โครงการการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

๘. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือการมีสาธารณชนที่มีความรู้ การมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นเนื้อหา แต่ยังเรียนรู้ว่าการตัดสินใจที่ทำโดยรัฐบาลเกิดขึ้นได้อย่างไร และเพราะเหตุใด การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการฝึกอบรมผู้นำในอนาคตอีกด้วย เนื่องจากประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการการมีส่วนร่วมของประชาชน พวกเขาจะเรียนรู้วิธีการสร้างพลังอำนาจต่อผู้อื่นและเรียนรู้วิธีการประสานงานกัน การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการฝึกอบรมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ วันนี้แต่ละคนอาจจะเพียงตัวแทนของกลุ่มหรือกลุ่มผลประโยชน์ พรุ่งนี้พวกเขาจะเป็นแหล่งศูนย์รวมของผู้นำในระดับภาคและระดับชาติ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนผู้นำในอนาคตจะเรียนรู้ทักษะของการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม สามารถสรุปได้ ๘ ข้อสำคัญ ได้แก่ ๑) คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น ๒) ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง ๓) การสร้างฉันทามติ ๔) การนำไปปฏิบัติได้ง่ายขึ้น ๕) การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด ๖) การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม ๗) การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน และ ๘) การพัฒนาภาคประชาสังคม

๒.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรม

๒.๓.๑ ความหมายของการบูรณาการ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า การบูรณาการพระพุทธศาสนา ไว้ในหนังสือ “วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่” ไว้ว่า คำว่า บูรณาการ (Integration) หมายถึง การนำสิ่งที่แยกกันมารวมเข้ากันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดเป็นองครวม (the whole) ถ้าศรัทธาในพระพุทธศาสนากับปัญญาทางวิทยาศาสตร์เป็นไปในทางเดียวกันคือ ส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกันก็จะก่อให้เกิดองครวมที่สมบูรณ์ องครวมนี้คือบูรณาการ

เนื่องคำว่า “วิทยาศาสตร์” ครอบคลุมไปถึงศาสตร์สมัยใหม่ที่อาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์สร้างระบบความรู้ขึ้นมา เช่น ครุศาสตร์ มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เราจึงสามารถบูรณาการพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ด้วย^{๓๐}

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้เสนอแนวคิดในการบูรณาการจริยธรรมดังต่อไปนี้คือ^{๓๑} บูรณาการองค์จริยธรรมเข้าในระบบจริยธรรม หมายถึง การบูรณาการจริยธรรมเฉพาะอย่าง เข้าในระบบจริยธรรมที่เป็นองค์รวม หรือบูรณาการเนื้อหาจริยธรรมเข้าในชีวิตจริง จริยธรรมเป็นเรื่องของการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตนั้นเป็นระบบของความสัมพันธ์ หรือการปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และปฏิบัติต่อกันกับชีวิตอื่น ๆ จริยธรรมแต่ละอย่างหรือแต่ละข้อจึงสัมพันธ์กันและโยงไปหาจริยธรรมข้ออื่น ๆ ในระบบที่เป็นองค์รวมนั้น

ระบบจริยธรรมก็คือ ระบบของการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตั้งงามันเอง ดังนั้น เมื่อสอนจริยธรรมโดยสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ โดยสัมพันธ์กับระบบของมัน หรือสอนโดยให้เห็นความสัมพันธ์กันกับจริยธรรมข้ออื่น ๆ ในระบบ ผู้เรียนก็จะมองเห็นภาพรวมของระบบความสัมพันธ์ หรือการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำให้เข้าใจชัดเจน มองเห็นเหตุผล และเห็นคุณค่าของจริยธรรมอย่างแท้จริง และทำให้บูรณาการจริยธรรมเข้าในระบบการดำเนินชีวิตได้ง่าย

ยกตัวอย่าง เช่น การไม่ทำลายชีวิตหรือไม่ฆ่าไม่ทำร้ายผู้อื่น เป็นข้อปฏิบัติอย่างหนึ่งในความสัมพันธ์กับผู้อื่น เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันด้วยดี และให้สังคมมีความสงบสุข การอยู่ร่วมกันด้วยดีของมนุษย์นั้น เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ที่ถูกต้องต่อกัน ซึ่งมนุษย์จะต้องไม่เบียดเบียนกัน ไม่ละเมิดต่อกันทั้งในด้านชีวิตร่างกาย ในด้านทรัพย์สิน ในด้านคูครอง ในด้านการกล่าววาจาต่อกัน และมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวควบคุมตัวได้ ซึ่งจะเป็นหลักประกันขั้นต้นที่จะทำให้ผู้อื่นเกิดความรู้สึกไว้วางใจหรือปลอดภัยว่า บุคคลนั้นจะไม่ทำการละเมิดหรือเบียดเบียนในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น เมตตา ความรักความปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นคุณธรรมพื้นฐานซึ่งเป็นที่ถูกต้องตั้งงามของจิตใจต่อคนอื่น แต่ก็เพียงเป็นส่วนหนึ่งในระบบของความสัมพันธ์ ซึ่งการมีท่าทีที่ถูกต้องสมบูรณ์จะไม่เพียงแค่มิเมตตาเท่านั้น กล่าวคือ เมื่อผู้อื่นอยู่ดีเป็นปกติ เราจึงควรมีท่าทีแห่งความรักหรือปรารถนาดี ที่เรียกว่า เมตตา แต่เมื่อผู้อื่นประสบปัญหาที่มีความทุกข์ความเดือดร้อนเราก็ต้องมีท่าทีแห่งความสงสารคิดการที่จะช่วยเหลือ ซึ่งเรียกว่า กรุณา ครั้นผู้อื่นประสบความสำเร็จแก้ปัญหาได้ ทำสิ่งดีงามเป็นประโยชน์ให้เกิดขึ้น มีความเจริญก้าวหน้า เราก็ต้องมีท่าทีแห่งความ

^{๓๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^{๓๑} สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), *ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย*, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/th/book-reading/183/13> [๑ สิงหาคม ๒๕๖๔].

พลอยยินดี ส่งเสริมกำลังใจ ให้ความสนับสนุน ที่เรียกว่า มุทิตา แต่เมื่อถึงเวลา ถึงโอกาสหรือถึงสถานการณ์ที่ผู้อื่นนั้นควรจะต้องรับผิดชอบตนเอง หรือรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ของแต่ละคน หรือแต่ละฝ่าย เราก็จะต้องมีท่าทีแห่งการวางใจเป็นกลาง คอยมองดูและรอได้ โดยพร้อมที่จะปฏิบัติไปตามความชอบธรรมและเป็นธรรม ที่เรียกว่า อุเบกขา

การไม่เข้าใจและไม่ปฏิบัติหรือไม่ให้การศึกษาให้ถูกต้องตามความสัมพันธ์ในเชิงระบบ และการมองไม่เห็นภาพเต็มขององค์กรรวม จะทำให้เกิดความเข้าใจที่สับสนไม่สมบูรณ์ และการปฏิบัติที่เคลื่อนคลาด หรือไม่ได้ผลตามวัตถุประสงค์ ดังนั้น เมื่อสอนจริยธรรมพื้นฐานในการอยู่ร่วมกัน ของมนุษย์ ท่านจึงสอนหลักธรรมชุดที่เรียกว่า เบญจศีล หรือ ศีล ๕ ให้เห็นภาพรวมของระบบการอยู่ร่วม โดยไม่เบียดเบียนหรือไม่ละเมิดต่อกัน ไม่สอนเฉพาะอย่างกระจัดกระจาย นอกจากในกรณีจะเน้นย้ำเรื่องใดเรื่องหนึ่งแก่ผู้ที่มองเห็นภาพรวมอยู่แล้ว หรือก่อนที่จะนำไปเข้าสู่ระบบต่อไป และในทำนองเดียวกันนั่นเอง ท่านจึงสอนหลักเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อย่างสัมพันธ์ประสานเสริมกัน ในองค์รวมที่เรียกว่าพรหมวิหาร ๔ ไม่แยกออกมาสอนเฉพาะอย่างพลัดพรายกันไป จนบางอย่างถูกลืมเหมือนจะหายไปเลย และส่วนที่อยู่ก็กลายเป็นพรวๆ คลุมเครือ เพราะขาดตัวเทียบเคียงและไม่ได้ภาพรวม ซึ่งนำไปสู่ผลรวมสุดท้ายคือความเข้าใจและการปฏิบัติที่ไม่ชัดเจน เคลื่อนคลาด ตลอดจนแม้กระทั่งก่อผลเสียหายแก่ชีวิตและสังคม

ทศนา แคมณี^{๓๒} ได้ให้นิยามของการบูรณาการ หมายถึงการทำให้สมบูรณ์ โดยการนำหน่วยย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์มาทำหน้าที่อย่างผสมผสานกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียว ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ในตัวเองไม่ได้ แยกเป็นส่วนๆ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์^{๓๓} ให้ความหมายการบูรณาการว่า การบูรณาการ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายในลักษณะใกล้เคียงกันไว้ดังนี้ ความหมายการบูรณาการตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Integration มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินว่า Integrate คำว่าบูรณาการ ในความหมายทั่วไป หมายถึง การทำสิ่งที่บกพร่องให้สมบูรณ์แบบ โดยการเพิ่มเติม บางส่วนที่ขาดอยู่ให้สมบูรณ์ หรือการนำส่วนประกอบย่อยมารวมกันตั้งแต่สองส่วนเพื่อทำให้เป็นส่วนประกอบใหญ่ของทั้งหมด ดังนั้นการบูรณาการเป็นการเชื่อมสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่งเข้ามาเป็นส่วนประกอบกับอีกสิ่งหนึ่ง ให้มีความสมบูรณ์กลายเป็นส่วนหนึ่งของแกนหลักหรือส่วนประกอบที่ใหญ่กว่า

^{๓๒} ทศนา แคมณี, ศาสตร์การสอน พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า๑๑๐.

^{๓๓} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, การคิดเชิงบูรณาการ, (กรุงเทพมหานคร: ชัคเชสมีเดีย, ๒๕๔๖) หน้า ๑๒๐.

กล่าวโดยสรุป การบูรณาการหมายถึง การเชื่อมประสานสิ่งหนึ่งหรือหลายสิ่ง ผสมผสาน สิ่งที่มีอยู่เข้ามารวมกันให้มีความประสานสัมพันธ์แบบองค์รวมเป็นหนึ่งเดียว หรือการนำสิ่งที่แยกกัน มารวมเข้ากันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนเกิดเป็นองค์รวม (the whole) ครอบคลุม สมบูรณ์ เป็น เอกภาพในตัวแบบไม่แยกส่วน จนกลายเป็นส่วนหนึ่งหรือส่วนประกอบขององค์รวมที่ใหญ่ขึ้น

๒.๓.๒ แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรม

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้เสนอแนวทางการนำเอาหลักพุทธธรรมมา บูรณาการในการพัฒนาสังคมไทย ว่าต้องมีการทบทวนแนวคิดกระแสหลักที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และ หันมาเน้นปัจจัยทางด้านพระพุทธศาสนาที่เป็นรากฐานวัฒนธรรมไทยมากขึ้น เพราะวัฒนธรรมพุทธ ศาสนามีใช่เป็นเพียงผลรวมของการสังสมสิ่งสร้างสรรค์และภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา ของสังคมไทยเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ทั้งหมดของสังคม จิตใจค่านิยม คุณธรรม ลักษณะนิสัย แนวความคิด สติปัญญา ท่าทีและวิถีปฏิบัติของมนุษย์ต่อร่างกายและจิตใจ ลักษณะ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ รวมไปถึงความรู้ ความเข้าใจ ท่าทีการมองและการปฏิบัติของมนุษย์ต่อ ธรรมชาติแวดล้อมด้วย โดยท่านได้เสนอการพัฒนาสังคมไทยไว้ดังนี้^{๓๔}

๑. วัฒนธรรมที่สำคัญและเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยจะต้องสร้างสรรค์ขึ้นมาในท่ามกลาง วัฒนธรรมของโลกในปัจจุบัน คือ วัฒนธรรมความใฝ่รู้ สู้สิ่งยาก การที่สังคมไทยได้รับเอาความเจริญ แบบตะวันตกเข้ามา ไม่ว่าจะเป็แนวคิดทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ระบบอุตสาหกรรม ทำให้ สังคมไทยรับเอาความเจริญตามแบบอย่างตะวันตกอย่างเต็มที่ แต่การรับเอาวัฒนธรรมดังกล่าวนั้นไม่ สอดคล้องกับภูมิหลังของสังคมไทย คนไทยมักจะรับในเข้ามาในแง่ของการเสพบริโภคหรือรับเอาแต่ สิ่งที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ทำให้คนไทยที่แต่เดิมมีวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรมและมี ความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายอยู่แล้ว กลับเสพติดความสบายจากวัฒนธรรมตะวันตกมากยิ่งขึ้นและ กลายเป็นคนมักง่ายมากยิ่งขึ้น โดยขาดพื้นฐานของวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม อุตสาหกรรมที่เป็นวัฒนธรรมแห่งการใฝ่รู้และสู้สิ่งยาก

๒. นอกจากการที่คนไทยจะต้องหันมาสร้างวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้สู้สิ่งยากแล้ว คนไทย ยังจะต้องมีวัฒนธรรมแห่งการมองกว้าง คิดไกล และใฝ่รู้อีกด้วย นั่นก็คือ คนไทยจะต้องไม่มองเห็น เฉพาะประโยชน์ของตัวเอง ของพวกพ้อง หรือมองเห็นเฉพาะประโยชน์เฉพาะหน้าเท่านั้น แต่จะต้อง มองให้กว้างออกไปในสังคม โลก และธรรมชาติ ซึ่งมีได้จำกัดขอบเขตอยู่กับเพียงสังคมใดสังคมหนึ่ง และจะต้องมองในลักษณะของการสร้างสรรค์วัฒนธรรมอีกด้วย นั่นคือ การที่จะสร้างสรรค์ได้จะต้องมี

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑*. พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗), หน้า ๘๖.

ความใฝ่รู้ในสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้แล้วคนไทยยังต้องปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมใหม่ จากการทำที่เป็นผู้ที่คอยเป็นผู้รับจากทางตะวันตกหรือจากผู้อื่น มาสู่วัฒนธรรมแห่งการเป็นผู้นำและผู้ให้กับโลกบ้าง นั่นคือ คนไทยจะต้องคิดในการที่จะนำพาวัฒนธรรมโลกไปสู่วัฒนธรรมที่ยั่งยืนกว่า การที่คนไทยสามารถพัฒนาวัฒนธรรมแห่งการเป็นผู้นำได้ ก็เท่ากับว่าคนไทยได้เป็นผู้ที่สามารถที่จะให้สิ่งสร้างสรรค์กับโลกได้อย่างแท้จริง

การที่คนไทยจะสามารถพัฒนาวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้นั้นต้องพัฒนา “วัฒนธรรมพุทธ” หรือ “วัฒนธรรมพุทธศาสตร์” เป็นตัวแบบในการพัฒนาสังคมไทย เพื่อเป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมแบบพุทธขึ้นมา หรือเป็นการปรับปรุงวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ที่กำลังครอบงำโลกอยู่ในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้วัฒนธรรมที่ผ่านมาจากมนุษยชาตินั้น ล้วนมีข้อบกพร่องด้วยกันทั้งสิ้น รวมทั้งวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์เองด้วยที่แม้เป็นวัฒนธรรมแห่งความรู้และต้องทำก็จริง แต่คับแคบและเสียดุลเป็นอย่างยิ่งเพราะมองความจริงเพียงด้านเดียว คือ ธรรมชาติภายนอกและเฉพาะทางด้านวัตถุเท่านั้น ในขณะที่วัฒนธรรมแบบพุทธนั้น นอกจากเป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องรู้และต้องทำตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นวัฒนธรรมแห่งการพัฒนามนุษย์อย่างครอบคลุมรอบด้านอีกด้วย กล่าวคือ เป็นวัฒนธรรมที่พัฒนาตัวมนุษย์ทั้งทางด้านพฤติกรรม (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ความรู้) และครอบคลุมเชื่อมโยงทั้งมนุษย์ (พุทธะ) ธรรมชาติ (ธรรม) และสังคม (สังฆะ)

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณโณ) ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับบูรณาการพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร ไว้ในหนังสือ “บูรณาการพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร” โดยสรุปว่า ไตรสิกขาในฐานะเครื่องมือพัฒนาคน ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขาเรียกโดยย่อว่า ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบพื้นฐานสำหรับการฝึกอบรมเพื่อให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดีการฝึกความประพฤตีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา การฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา สำหรับพุทธธรรมเพื่อการบริหารงานและองค์กรมีดังนี้ (๑) อิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ ความพอใจวิริยะ ความเพียร จิตตะ ความคิดมุ่งไป วิมังสา ความไตร่ตรอง (๒) สัมปยุตธรรม ประกอบด้วยธัมมัญญตา รู้จักธรรม อตถัญญตา รู้จักอรรถ กาลัญญตา รู้จักกาล เป็นต้น^{๓๕}

^{๓๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปณโณ), บูรณาการพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒๖-๑๕๕.

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม และคณะ^{๓๖} ได้นำเสนอวิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับ ศาสตร์สมัยใหม่ ในบทความเรื่องพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ว่ามีวิธีการดังนี้

๑. วิธีการบูรณาการแบบพุทธวิทยา (Buddhology) ซึ่งเริ่มต้นจากการกำหนดหรือ แสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียงหรือ แสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็นต่าง ๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ หลังจากนั้น จึงนำ พระพุทธศาสนามาเป็นฐานในการอธิบาย ขั้นตอนต่อไปจึงเข้าสู่กระบวนการของการนำวิทยาการหรือ ศาสตร์สมัยใหม่มาอธิบายเสริม โดยมีเจตนารมณ์เพื่ออธิบายสนับสนุนให้พระพุทธศาสนาทันสมัย มี เหตุผล และสอดคล้องกับวิถีความเป็นไปของชีวิตและสังคมมากยิ่งขึ้น ซึ่งวิธีการเช่นนี้ มิได้เจตนาที่จะ ก่อให้เกิดสัทธิธรรมปฏิรูป หรือทำให้พระพุทธศาสนาสูญเสียจุดยืนของตนเอง

๒. วิธีการบูรณาการแบบธรรมวิทยา (Dhammology) วิธีการนี้มีจุดเริ่มต้นเช่นเดียวกับ กับวิธีการของ (๑) การบูรณาการจะเริ่มต้นจากการกำหนดหรือแสวงหาประเด็น (Issues) และปัญหา (Problems) ทางวิชาการ หรืองานวิจัยที่มีการถกเถียง หรือแสวงหาทางออกที่ควรจะเป็นต่อประเด็น ต่าง ๆ ที่มนุษย์ ชุมชน หรือสังคมสนใจ ขั้นตอนต่อไปคือการนำวิทยาการหรือศาสตร์สมัยใหม่มาเป็น ตัวตั้ง แต่จุดเด่นในวิธีการที่ ๒ คือ การนำหลักธรรมะในพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรมมาเป็นฐานในการประยุกต์ใช้ตีความ อธิบาย วิเคราะห์ บูรณาการ และ สังเคราะห์ออกเป็นชุดอธิบาย ชุดความคิด หรือชุดความรู้ต่าง ๆ

เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ^{๓๗} ได้สรุปแนวทางการบูรณาการหลักธรรมเพื่อการ พัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนอย่างยั่งยืนไว้ดังนี้

หลักการพัฒนาสังคมนั้นมีคำกล่าวไว้ว่า “จะพัฒนาใครเขาต้องพัฒนาตัวก่อน” ย่อม สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง เพราะจุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องเริ่มต้น ด้วยการพัฒนาตนเองก่อน เพราะว่าหากไม่พัฒนาตนด้วยการพัฒนาจิตใจให้เกิดสติเสียก่อนนั้น จะไป พัฒนาใคร ๆ ก็ย่อมไร้ผล เพราะว่าคนคือทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อน พัฒนาให้ชุมชนเกิดความ เข้มแข็ง และหากชุมชนเข้มแข็งสังคมก็สงบและเข้มแข็งตามมาโดยปริยาย ดังนั้นการพัฒนาตน พัฒนาสังคม จึงมีความสำคัญแบบแยกกันไม่ออกเลยที่เดียวด้วยเหตุและผลดังต่อไปนี้

^{๓๖} พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม และคณะ, พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่, วารสารปัญญา ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑), หน้า ๑-๑๓.

^{๓๗} เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ, หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง, วารสารสิรินธรปริทรรศน์ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓, หน้า ๓๘๗-๓๘๘.

๑. การพัฒนาตนเอง คนแต่ละคนนั้นเป็นผู้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะว่า เมื่อได้รับการพัฒนาที่ตนเองแล้วก็จะเป็นคนเก่งและเป็นคนดี เมื่อคนเก่งและดีเกิดขึ้นในองค์กรนั้น จะทำให้องค์กรนั้นมีความสุข และทำให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จ ตรงกันข้ามหากสังคมหรือหน่วยงานใดมีคนไม่ดีมากกว่าคนดี องค์กรนี้จะไม่มีความสุขเลย และการทำงานก็ไม่มีความสุขสุดท้าย เมื่อทำงานไม่มีความสุขย่อมส่งผลให้องค์กรนั้น ๆ ล้มเหลว แม้แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังตรัสยกย่องสรรเสริญเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาตนเองนี้ไว้ว่า ทนโต เสฏโฐ มนุสเสสุ ในหมู่มนุษย์ผู้ฝึกตนดีแล้ว ย่อมเป็นผู้ประเสริฐ

๒. การพัฒนาคนในชุมชน การพัฒนาคนในสังคมชุมชนให้เกิดสติ ย่อมทำให้สังคมนั้นเข้มแข็งตามไปด้วย แต่ประเด็นการพัฒนาคนในสังคมชุมชนนั้นเป็นเรื่องละเอียดอ่อน ส่วนหนึ่ง เพราะว่าคนในโลกนี้มี ศีล สมาธิ และปัญญาไม่เท่าเทียมกัน ขณะที่คนเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบร่มเย็นนั้น เพราะว่าคนในชุมชนนั้นเป็นทั้งผู้สร้างความสำเร็จ และทั้งผู้นำความเสื่อมมาสู่ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชนให้เข้มแข็งนั้น จึงต้องใช้เทคนิควิธีการ หลายประการ

ประการแรก สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงวางแนวทางให้คนในชุมชนของพระองค์ คือ ให้อริสัจธรรมที่ตนนั้นเป็นเจ้าของชุมชนนั้น คือ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ซึ่งที่กล่าวมานั้น เรียกว่า พุทธบริษัท ๔ แต่ละคนแล้ว ก็ล้วนแต่เป็นผู้มีหน้าที่เป็นของตนเอง แต่ว่า มีหน้าที่แตกต่างกันไป ตามสถานะของตนเอง ในการรักษาพระพุทธศาสนา การแบ่งพุทธบริษัทออกเป็นกลุ่มเช่นนี้ ทำให้ง่ายต่อการพัฒนาและการบริหารให้เข้มแข็ง ทำให้แต่ละคนนั้นสามารถเลือกที่จะประพฤติปฏิบัติ ตามคำสั่งสอนของพระองค์ได้ตามที่ตนเองพึงพอใจ เช่น เมื่อใครต้องการพ้นทุกข์ก็ต้องเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ และนางภิกษุณี แต่ว่า หากยังต้องการที่ใช้ชีวิตอย่างผู้ครองเรือน พระพุทธเจ้าก็ทรงวางหลักไว้ว่า ให้ปฏิบัติตามอาคาริยวินัย คือ วินัยของผู้ครองเรือนนั่นเอง โดยที่ว่า ยังสามารถปฏิบัติและประพฤติธรรมตามสมควรแก่ธรรม เพราะว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ทำให้ไม่สามารถเอื้ออำนวยที่จะปฏิบัติธรรมได้อย่างภิกษุ แล้วภิกษุณี ทำให้พระพุทธองค์นั้นทรงวางกรอบไว้เพียงว่า พระภิกษุต้องรักษา เพื่อเป็นเครื่องพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็งอดทนต่อสิ่งชั่วร้าย ทางกามารมณ์ และเป็นเกาะป้องกันคุ้มครองทางกายวาจา ไม่ให้ผิดพลาด ๒๒๗ ข้อ ส่วนภิกษุณี ต้องลำบากหน่อยเพราะว่าเป็นผู้หญิงต้องรักษาศีล ถึง ๓๑๑ ข้อ ส่วนอุบาสก อุบาสิกา ต้องรักษาศีล ๕ หรือศีล ๘ แล้วแต่จะสามารถประพฤติปฏิบัติได้

ประการที่สอง พระพุทธเจ้าทรงพัฒนาจิตใจบุคคลในชุมชนของพระองค์ โดยปรับให้ ทิฐิเสมอกันเสียก่อน หรือว่าปรับความเห็นให้ตรงกัน ว่าจุดมุ่งหมายของศาสนา คำสั่งสอนของพระพุทธองค์นั้นเป้าหมายสูงสุดในชีวิตนั้นอยู่ที่พระนิพพาน คือการกำจัดกิเลสให้หมดสิ้นไปจากจิตใจไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก และเมื่อทุกคนในชุมชน หรือว่าองค์กรเห็นตรงกันอย่างนี้แล้ว ก็จะ

เต็มใจที่จะปฏิบัติ หรือว่าประพฤติตามจุดมุ่งหมายคำสั่งสอนของพระองค์อย่างเต็มที่ เพื่อหาทางให้หลุดพ้นจากความทุกข์ของพระองค์ นอกจากนั้นพระองค์ยังได้ทรงแนะนำวิธีการที่จะเข้าถึงพระนิพพานด้วย ซึ่งก็คือการขัดเกลาตนเอง ด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

ประการที่สาม ที่สำคัญพระพุทธเจ้าทรงพัฒนาความประพฤติของบุคคลในองค์กร โดยให้ปฏิบัติตามศีล ซึ่งในการรักษาศีลทุกคนก็ต้องเลือกว่าจะปฏิบัติตามศีลในระดับไหน เช่นรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๒๒๗ หรือ ศีล ๓๑๑ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว คนในชุมชนหรือว่าองค์กร ก็จะมีความประพฤติไปในแนวทางเดียวกัน

ประการที่สี่ ทรงวางแนวทางให้คนในองค์กรหรือว่าชุมชนมีความเคารพนับถือกันตามอาวุโสโดยในกลุ่มของพระภิกษุ และภิกษุณีให้แสดงความเคารพอาวุโสตามอายุพรรษาที่บวชหมายความว่า หากใครบวชก่อนก็ให้นับว่าอาวุโสกว่า ถึงแม้ว่าผู้นั้นจะอายุน้อยกว่าก็ตาม เพราะว่าผู้บวชก่อนนั้นย่อมรู้หลักธรรมพระวินัยมากกว่าผู้บวชใหม่ ซึ่งการเคารพกันอย่างนี้นั้นมาเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมไทยโดยชุมชนไทยก็มีการเคารพกันตามลำดับอายุน้อยกว่ากัน เช่น การเรียกคนสูงอายุกว่าว่าพี่ อายุต่ำกว่าว่าน้อง หรือเรียก ลุง ป้า น้า อา ตามสถานะของกันและกัน

๓. การพัฒนางาน บุคคลซึ่งมีหน้าที่การงานที่ดีย่อมเป็นกำไรของชีวิต เพราะหน้าที่การงานมีส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต สอดคล้องกับปรัชญาพระพุทธศาสนา อย่างหลวงพ่อบุญานันทะกล่าวไว้ว่า งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข ทำงานให้สนุก เป็นสุขเมื่อทำงาน ทำงานเพื่องาน บันดาลผล ทำดีเพื่ออดผลให้ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่อย่างจริงจัง เพราะว่าการพัฒนางานของพระพุทธศาสนานั้นพระพุทธเจ้าทรงวางหลักที่สำคัญไว้คือ

ประการที่หนึ่ง คือ ทรงถือหลักที่สำคัญคือความสามารถเป็นเกณฑ์ หากว่าใครในชุมชนคือ บริษัท ๔ คนใด มีความสามารถด้านใด มีความสามารถด้านไหน ก็ให้ทรงตั้งไว้ให้เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านนั้น ๆ เพื่อให้ตรงกับความสามารถที่เขาได้อยู่ เช่น พระอานนท์มีความสามารถทางด้านความทรงจำ ก็ทรงยกย่องให้เป็นพหูสูตรด้านนี้ หรือว่าทางอุบาสกนั้นบุคคลใดที่มีความสามารถก็จะทรงยกย่อง เช่น จิตตคุหบดี มีความสามารถด้านการแสดงธรรมก็ทรงยกย่องทางด้านนั้น

ประการที่สอง การสร้างขวัญกำลังใจ ให้กับผู้ที่มีความสามารถและมีผลงานเด่น ก็ให้ทรงยกย่อง เช่น ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาที่ผ่านมาถ้าหากว่า มีพระภิกษุหรือว่าสามเณรรูปใดที่มีความรู้ความสามารถ ก็ให้ทรงยกย่องในท่ามกลางระหว่างสงฆ์

ประการที่สาม หมั่นการประชุมกันเนื่องกัน เพราะว่าการประชุมกันนั้นจะมีโอกาสได้เปิดอก พูดคุย ทำความเข้าใจซึ่งกันและกัน สื่อสารข้อมูลถึงกัน สร้างความสมัครสมานสามัคคีกัน เช่น ทุก

กึ่งเดือนจะมีการประชุมกัน เพื่อร่วมทำสังฆกรรมกันฟังพระปาฏิโมกข์ เรียกว่า ลงอุโบสถ เพราะว่าการลงอุโบสถนี้ นอกจากจะเป็นการทบทวนโอวาท และพระธรรมวินัยแล้ว ยังมีผลในแง่ของการเตรียมใจให้สะอาดผ่องใส พร้อมทั้งจะรับฟังโอวาทในที่ประชุมจากพระเถระเมื่อการสวดพระปาฏิโมกข์จบลง

๔. การพัฒนาทรัพย์สิน พระพุทธศาสนามีทั้งหลักคำสอนในการพัฒนาแก่บริษัททรัพย์สินและการใช้จ่ายทรัพย์สิน สำหรับหลักการรักษาทรัพย์สินนั้น เรียกว่า อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาและการใช้จ่ายทรัพย์สิน เมื่อหามาได้แล้ว ก็ให้แบ่งการใช้จ่ายเป็นส่วนด้วยกัน ส่วนที่หนึ่ง เลี้ยงตัวมารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ ให้เป็นสุข ส่วนที่สองใช้เลี้ยงเพื่อนฝูงให้เป็นสุข ส่วนที่สามบำบัตอันตรายที่เกิดเหตุต่าง ๆ ส่วนที่สี่ ทำพลี ๕ อย่าง คือ

- ๑) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ
- ๒) อติถิพลี ต้อนรับแขก
- ๓) ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย
- ๔) ราชพลี ถวายเงินของหลวง มีภาษีอากร เป็นต้น
- ๕) เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา

๕. การพัฒนาด้านเวลา ในการพัฒนาด้านต่าง ๆ นั้นเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเพราะว่าทุกคนเกิดมาแล้วมีเวลาเท่ากันหมดเหมือนกัน ๒๔ ชั่วโมง เพราะว่าเวลาเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการประกอบอาชีพ เพื่อที่จะทำงานแสวงหาปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพดำรงชีวิต พระพุทธศาสนาเน้นให้ตระหนักถึงคุณค่าของเวลา เพราะว่าเวลาเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้มาเท่าเทียมกัน แต่ว่าบางคนมักใช้เวลาไปในเรื่องต่าง ๆ ไม่เหมือนกัน ด้านการพัฒนาเรื่องเวลานี้ มีพระพุทธดำรัสที่ตรัสให้เห็นเรื่องคุณค่าของกาลเวลาเป็นอย่างยิ่ง เช่น ภิกษุทั้งหลาย พวกเธออย่าปล่อยขณะให้ผ่านพ้นไป เพราะคนที่ปล่อยขณะให้ผ่านไปย่อมเศร้าโศกในภายหลัง วย่อมผ่านพ้นไปเหมือนขณะนั้นแหละ กาลเวลาย่อมกลืนกินสรรพสัตว์ พร้อมด้วยตัวของมันเอง

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหลักพุทธธรรมคือการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกัน ไม่ว่าจะเป็นการบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชนหรือการบูรณาการร่วมกับศาสตร์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นศาสตร์สมัยใหม่ หรือศาสตร์ทางตะวันตก หรือแม้แต่ศาสตร์ทางตะวันออกของเราเองหรือศาสตร์พระราชา ซึ่งการบูรณาการนั้นจะต้องมีเป้าหมายของการบูรณาการเพื่อให้สามารถดำเนินการไปตามเป้าหมายของการบูรณาการทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้บูรณาการว่าต้องการบูรณาการเพื่ออะไร และใช้ประโยชน์เช่นใดจากการบูรณาการนั้น ๆ

๒.๔ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท)^{๓๘} ได้นำเสนอหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในงานวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม ดังนี้

แนวคิดและหลักพุทธธรรมว่าด้วยการพัฒนาสังคม จากการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่เหมาะสมในประยุกต์ใช้กับการพัฒนาสังคม ได้แก่ หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล โดยการประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาทุนมนุษย์ ใน ๓ ประการสำคัญ ได้แก่ศีลสมาธิ และปัญญา และการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ได้แก่ หลักอภิปรายนิยธรรม ๗ ประกอบด้วย ๑) หมั่นประชุมเนืองนิตย์ ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมร่วมกัน ๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว ๔) ให้ความเคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้ใหญ่ ๕) ไม่ข่มเหงสตรี ไม่ลู่อำนาจแห่งกิเลสตัณหา คือความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ๖) เคารพบูชาสักการะเจตีย์ ปุชนียสถาน และ ๗) ทำอย่างไร พระอรหันต์ที่ยังไม่มา พึงมาสู่แว่นแคว้นของเรา และท่านที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก โดยบูรณาการกับหลักกรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน

กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล ผลการวิจัยพบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาทุนมนุษย์ ด้านศีลจะเน้นไปที่การประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีอันดีงามทั้งทางกาย ทางวาจา ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน การพัฒนาทุนมนุษย์ด้านสมาธิ ถือเป็นฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม การพัฒนาสมรรถภาพของจิตใจ ให้มีความเข้มแข็ง หนักแน่น มั่นคง แกล้วกล้าสามารถ การพัฒนาจิตใจให้เกิดความสุข และการพัฒนาทุนมนุษย์ด้านปัญญา โดยเน้นการฝึกฝนอบรมให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย

ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์^{๓๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องหลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ได้กล่าวถึงหลักธรรมในการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้

^{๓๘} พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท), การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๑: ๘-๒๐.

^{๓๙} ทิพาภรณ์ เยสุวรณ์, หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง, THE NATIONAL AND INTERNATIONAL CONFERENCE ON BUDDHISM, ARTS & CULTURE, วารสารธรรมวิปัญญ์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๒: ๓๑๒-๓๑๗.

หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางเอาไว้โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไรและสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนประเทศชาติที่ยั่งยืนประกอบด้วยหลักธรรม คือ

๑) จักร ๔ คือหลักธรรมที่นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง หลักธรรมที่นำองค์กรไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามจุดมุ่งหมาย

๒) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ เป็นหลักธรรมที่สามารถให้ผลได้ในปัจจุบันทันทีคือสามารถกำหนดเป้าหมายและวางเป็นแนวทางของนโยบายที่ดีให้กับสังคม

๓) อิทธิบาท ๔ คือหลักธรรมที่นำผู้ปฏิบัติไปสู่ความสำเร็จผลบรรลุจุดมุ่งหมายมี ๔ ประการ

๔) พละ ๕ เป็นหลักธรรมที่สร้างให้สังคมชุมชนมีความเข้มแข็งจนถึงระดับรากหญ้ามีทั้งหมด ๕ ประการ

หลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคม หรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน องค์กร ประเทศชาติ คือสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งก็คือหลักแห่งการสงเคราะห์ที่เกี่ยวเนื่องกันภายในสังคมชุมชน ที่มีคนต่างระดับกันไม่ว่าจะเป็นด้านฐานะความเป็นอยู่รูปแบบการดำเนินชีวิตในสังคมหนึ่งย่อมจะต้องมีความบกพร่องและมีส่วนเกินทางด้านทรัพย์สินและเครื่องดำเนินชีวิตอยู่ไม่มากนักน้อย

หลักธรรมที่จะให้ผู้บริหารได้มีวิจาร์ณญาณในการวินิจฉัยในเรื่องราวต่าง ๆ แล้วนำมาสั่งการเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการบริหารปกครองบ้านเมือง ประกอบด้วย

๑) อคติ ๔ เพื่อให้ผู้บริหารได้ใช้หลักธรรมที่ไม่เอนเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งเพราะเชื่อง่ายหูเบา หรือฟังคำยุยงของลูกน้องผู้ใต้บังคับบัญชา หลักธรรมเหล่านี้นอกจากจะใช้กับการตัดสินใจที่ดีความแล้วยังใช้กับองค์กรต่าง ๆ ได้ดี

๒) พรหมวิหาร ๔ หลักธรรมนี้ต้องการให้มนุษย์อยู่กันอย่างสันติสุข มีความรักความผูกพันกัน มีความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีสันติภาพ ภาวศรภาพ และเสรีภาพอย่างแท้จริง

หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการองค์กรให้มีความมั่นคงเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นความผูกพันระหว่างคนกับคนได้เป็นอย่างดีจนสามารถก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ คือธรรมาธรรม ๔ ธรรมข้อนี้เพื่อให้คนในองค์กรได้มีความสบายใจที่มีความจริงใจต่อกัน มีความอดทน มีการข่มจิตข่มใจและการเสียสละให้ป็นสิ่งของแก่กันและกัน

เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ^{๔๐} ได้เขียนบทความเรื่อง หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง และได้สรุปว่าหลักธรรมต่อไปนี้เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมกับการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ จักร ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ อิทธิบาท ๔ และพละ ๕ เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ตามนโยบายที่ได้วางไว้ โดยการกำหนดเป้าหมายของสังคมว่าจะเน้นอะไร และสุดท้ายสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในสังคมชุมชนประเทศชาติที่ยั่งยืน ส่วนหลักธรรมเพื่อพัฒนาสังคมหรือช่วยสงเคราะห์คนในชุมชน คือหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นทิศทางการพัฒนาอยู่บนพื้นฐานการพึ่งตนเองโดยอาศัยกระบวนการจัดการชุมชนในการพัฒนาด้านต่าง ๆ โดยมีวิธีคิดจากระบบภูมิปัญญาพื้นบ้านผสมผสานเข้ากับระบบการจัดการของสังคม และได้สรุปกระบวนการเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งไว้ดังนี้

๑. มีกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และสมาชิกที่เป็นแกนนำของชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ความสามารถ บางแห่งบางพื้นที่ผู้นำชุมชนจบวุฒิการศึกษา ระดับมัธยมต้นหรือว่ามัธยมปลาย การส่งเสริมให้ผู้นำ เช่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงกำนันให้มีการศึกษาที่สูงขึ้นหรือเพิ่มการสนับสนุนประชาชนชาวบ้านให้มีการพัฒนาศักยภาพของตนเองยิ่งขึ้นเป็นชุมชนที่มีผู้นำเป็นต้นแบบด้านการศึกษา หรือส่งเสริมผู้นำชุมชนให้มีการอบรมให้ตระหนักถึงการเป็นผู้นำชุมชนต้องมีความเสียสละทำงานให้กับชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและช่วยกันเคารพกฎหมาย

๒. มีการพัฒนาชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community learning) เพราะว่าการแสวงหาความรู้ นั้น เป็นสิ่งที่พึงกระทำตลอดชีวิต การเรียนรู้นั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการฟังบ้างหรือว่าสิ่งรอบข้างที่เป็นปรโตโมหะ คือ ฟังจากสิ่งรอบตัว คนรอบข้าง สิ่งแวดล้อม หรือว่าเรียนรู้ทางการอ่านจากข่าวสารบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งความรู้ที่เกิดจากชุมชนนั้น โดยส่วนใหญ่แล้วเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากผลของการปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาหรือว่าเมื่อลงมือปฏิบัติแล้วก็จะได้ประสบการณ์ร่วมกัน จะทำให้ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำไปสู่การตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันของชุมชน ดังนั้น ถ้าหากว่าชุมชนมีการพัฒนาเช่นนี้แล้ว การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยจะเกิดขึ้นเพราะว่ามีผลจากการเรียนรู้และสามารถนำไปสู่การคิด และวิธีการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนให้เจริญ สามารถบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๓. ชุมชนต้องมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ (Leadership of community) เพราะว่าหากผู้นำในชุมชนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี มีภาวะผู้นำที่ต้องเป็นผู้ประสานให้สมาชิกในชุมชนนั้นเกี่ยวกับข่าวสาร

^{๔๐} เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ, หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง, วารสารสิรินธรปริทรรศน์ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓), หน้า ๓๘๗-๓๙๘.

หรือว่าเป็นผู้นำต่าง ๆ ได้มีโอกาสให้สมาชิกได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตน ยอมรับและเปิดโอกาสและรับฟัง ไม่ผูกขาดเผด็จการหรือแสดงบทบาทที่เป็นใหญ่แสดงความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว พร้อมทั้งจะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น ลงไปทำงานกับชุมชนไม่นั่งดูตายเป็นบ่นหอคอยแล้วคอยสั่งงาน เป็นผู้เชื่อมประสานแนวคิดต่าง ๆ ของสมาชิก และคนในชุมชน

๔. ประชากรในชุมชนต้องมีจิตสำนึกรักชุมชน (Consciousness of Community) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ประชากรในชุมชนนั้น สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน รักถิ่นกำเนิดบ้านเกิดเมืองนอนของตน สำนึกกว่าตนนั้นเป็นเจ้าของบ้านเกิด มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบกับปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน ร่วมกับบุคคลอื่นอย่างเท่าเทียมกัน และมีความเป็นเพื่อนที่ดี คือ กัลยาณมิตร และสามารถเชื่อมโยงกันด้วยระบบการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และมีการประชาสัมพันธ์ด้วยความหวังว่าสามัคคีให้เกิดแก่ชุมชนทำให้เกิดเกิดพลังที่เข้มแข็งได้

๕. ชุมชนที่ต้องการพัฒนาให้เข้มแข็งต้องมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (Strengthens of Community Organization) คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องมีการรวมตัวกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีอย่างเหนียวแน่น ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิดมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มกันนั้นก็เป็ผลมาจากการเรียนรู้ร่วมกันไม่ใช่ต่างคนต่างทำและสมาชิกของชุมชนนั้นต้องประกอบด้วยความรู้ ความสามารถที่จะจัดการตนเอง และชุมชนได้ โดยเฉพาะเมื่อมีการรวมกลุ่มกันแล้ว สิ่งก็ตามมาหลังจากมีองค์กรเกิดขึ้นนั้นก็คือ มีลักษณะเวทีประชาคม มีการดำเนินงานที่สามารถเชื่อมประสานกับองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นและสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยที่สมาชิกและองค์กรในชุมชนนั้น เมื่อมีความเข้มแข็งพอที่จะช่วยเหลือหรือพึ่งพาตนเองได้ ทั้งในทางเศรษฐกิจหรือว่าการเมืองการปกครองสังคมและวัฒนธรรมทั้งในยามที่ปกติ หรือว่าในเวลาที่เกิดประสบกับภาวะวิกฤติต่าง ๆ ก็จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทยที่ยั่งยืน เพราะว่าการพัฒนาจะทำให้ยั่งยืนได้นั้น ต้องพัฒนาคนเต็มทั้งคนครบพร้อมกันทั้งระบบที่มี ๓ ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

พระครูสมุห์วรวิทย์ ผาสุโก^{๔๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องพระสงฆ์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนวัดสามชุกฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออก ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนที่มีวัฒนธรรมร่วมกันเป็นพื้นฐานเชื่อมโยงจิตใจคนในชุมชนอันจะส่งผลให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ได้แก่

- ๑) ชุมชนที่เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) ๒) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง (Community Management) ๓) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ๔) เป็นชุมชนที่มี

^{๔๑} พระครูสมุห์วรวิทย์ ผาสุโก, พระสงฆ์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดสามชุกฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออก, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๔ (ฉบับพิเศษ ๒๕๕๙), หน้า ๒๗๐-๒๘๓.

สันติภาพ (Peaceful) ความเข้มแข็งของชุมชนมีพื้นฐานของความมีจิตสำนึกที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ที่จะแก้ไข้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยความสามัคคี สามารถที่จะวิเคราะห์ปัญหา ทางเลือก และตัดสินใจเลือกนำไปสู่การแก้ไข้ปัญหาได้สำเร็จพัฒนาไปสู่การแก้ไข้ปัญหา อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนทำให้ชุมชนมีความสามารถที่พึ่งตนเองได้และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่จะสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้นั้น จะต้องพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic) โดยพัฒนาคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ การพัฒนาองค์กรต้องกระทำโดยคนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้สึก มีปัญหา มีความต้องการในการแก้ปัญหาร่วมกัน รวมทั้งมีความรัก ความเอื้ออาทร จริ่งใจต่อกันภายใต้ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น และความต้องการที่แท้จริงของชุมชน จึงจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่าง ๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ มิติทางด้านสังคม และมิติทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนนั้น อาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น เนื่องจากเงื่อนไขและกระบวนการที่นำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติของแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกัน ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไข้ปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกด้าน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงภาคีการพัฒนาต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ จึงต้องผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไข้ปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมรวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำและมีการเรียนรู้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิภาพของชุมชนการฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน

ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาชุมชนในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอเสนอหลักธรรมที่ใช้ในการบูรณาการเพื่อพัฒนาชุมชนร่วมกับศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ ดังนี้

๒.๔.๑ อธิบาท ๔

ความหมายของอธิบาท ๔

อธิบาท คือหลักธรรมที่เป็นคุณเครื่องให้ประสบความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

๓. จิตตะ ความคิดมุ่งมั่น มุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งนั้น ๆ

๔. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือการหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิถีการแก้ไขปรับปรุงเป็นต้น^{๔๒}

การประยุกต์อธิบาท ๔ ในการทำงาน

๑. ฉันทะ หมายถึง ความรัก พอใจในสิ่งที่มีอยู่ อาจลองสำรวจตนเองว่ามีความรักและพอใจในงานที่ตนเองทำหรือไม่ หากพบว่าตนเองไม่รักหรือพอใจในงานที่ทำมากพอ ก็จะช่วยให้มองเห็นแนวทางหรือสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลงในการทำงานได้

๒. วิริยะ หมายถึง ความพากเพียรและความขยันอย่างต่อเนื่อง หากตั้งใจทำงานด้วยความขยัน พากเพียรก็จะช่วยเสริมให้งานที่ทำอยู่นั้นประสบความสำเร็จได้ไม่ยาก ทั้งนี้ จะต้องไม่ลืมนที่จะฝึกฝนและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

๓. จิตตะ หมายถึง ความเอาใจใส่ มุ่งมั่น และรับผิดชอบสิ่งนั้น ๆ โดยเฉพาะการใส่ใจและรับผิดชอบต่องานที่ตนเองได้รับมอบหมาย หากทำงานด้วยความรัก ความขยัน ประกอบกับการรับผิดชอบต่องานที่ดีแล้ว ก็เป็นหนึ่งในหนทางที่ช่วยให้งานประสบความสำเร็จได้

^{๔๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๙๒.

๔. วิมังสา หมายถึง ความตระหนักไตร่ตรองถึงเหตุและผล ในการทำงานแต่ครั้งจะต้องคำนึงถึงหลักและเหตุผลโดยใช้ทักษะและปัญญา เพื่อให้งานถูกต้องและไม่เกิดความผิดพลาดในครั้งต่อไป^{๔๓}

การประยุกต์ใช้อธิบาต ๔ ในการพัฒนาชุมชน

การประยุกต์ใช้อธิบาต ๔ ซึ่งเป็นแนวทางทั้งการเรียน การทำงาน และการดำเนินชีวิต ให้ประสบความสำเร็จที่พระพุทธองค์ได้ทรง สอนไว้อย่างแยบยล ซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ได้ครบกระบวนการทั้ง ๔ ข้อ อันเป็น ๔ ขั้นตอนต่อเนื่องหนุนเสริมกัน จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ ด้วยว่ามันเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกันทั้ง ๔ ข้อ จึงจะทำให้เราประสบผลสำเร็จในชีวิตและการทำงานได้ตามความมุ่งหวัง ขออธิบายดังต่อไปนี้

๑. ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ จึงจะเกิดผลจริงตามควร เราคงเคยได้ยินคำว่า “ขอฉันทามติจากประชุม” บ่อย ๆ หรือ “มีฉันทะร่วมกัน” ก่อนเลิกการประชุมบางอันเป็นเสมือนสัญญาระหว่างกันว่าจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ร่วมกันหรือละเว้นบางสิ่งร่วมกัน ซึ่งความเข้าใจในข้อนี้คิดว่าถูกเพียงครั้งเดียว เพราะความหมายของ “ฉันทะ” นั้น ไม่ใช่แปลว่าเป็นสัญญาภาษากระต่ายหรือสัญญาที่ให้ไว้กับมวลหมู่สมาชิกเท่านั้น หากแต่เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา เปรียบได้กับนักวิจัยที่ศรัทธาและเชื่อมั่นในแนวคิดแนวปฏิบัติของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นซึ่งอาจมีมากน้อยต่างกัน คงไม่มีใครบอกได้นอกจากตัวนักวิจัยเองและผลของงานที่เกิดขึ้นจริงเป็นที่ประจักษ์ต่อสาธารณชน หลายคนคงเคยได้ยินประโยคที่ว่า Where there is the will, there is the way ที่ใดมีความปรารถนาอันแรงกล้า ที่นั่นย่อมมีหนทางเสมอ ขอเพียงแต่ให้มีความตั้งใจแน่วแน่ ที่จะประสบความสำเร็จในเรื่องนั้น ๆ ให้ได้ ด้วยความมุ่งมั่น ไม่ท้อถอย ย่อมมีหนทางนำเราไปสู่ความสำเร็จได้เสมอ การมีใจรัก ถือว่าสำคัญมาก ไม่ใช่ทำใจให้รักเพื่ออะไรสักอย่าง หรือ ห้ามใจไม่ให้รัก มันก็ยากยิ่งพอ ๆ กัน เพราะรักดังกล่าวไม่ได้เกิดจากความรักความศรัทธาของเราจริง ๆ ขึ้นทำไปก็มีแต่จะทุกข์ทรมานแม้จะได้บางสิ่งที่มุ่งหวังแล้วก็ตาม ประการสำคัญเป็นการแอบแฝงมาจากความคิดอื่นศรัทธาอื่นหรือความเป็นอื่นที่เราพยายามหาเหตุและผลมาอธิบายว่า มันคือสิ่งเดียวกัน

^{๔๓} รู้จัก "อธิบาต ๔" คืออะไร มีอะไรบ้าง พร้อมแนวทางใช้ในชีวิตประจำวัน, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

เพื่อให้สามารถดำเนินไปได้หรือเพื่อให้ตัวเองสบายใจที่สุด แต่ถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเราอย่างมหัศจรรย์ทีเดียว

ที่นี้มาพูดถึงว่า “เราจะสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้อย่างไร” พระพุทธองค์เคยสอนไว้ว่า มนุษย์เราต้องเลือกที่จะศรัทธาบางอย่างและหมั่นตรวจสอบศรัทธาของตัวเองว่าดีต่อตัวเองและดีต่อผู้อื่นอันรวมถึงสังคมโดยรวมหรือไม่ เมื่อดีทั้งสองอย่างก็จงมุ่งมั่นที่จะทำด้วยความตั้งใจ และหากไม่ดีก็จงเปลี่ยนแปลงศรัทธาเสียใหม่ ซึ่งเราต้องเลือก ไม่เช่นนั้นเราจะกลายเป็นคนที่สับสนไม่มีแก่นสาร และเป็นคนไร้รากในที่สุด เมื่อเป็นคนไม่มีแก่นสารก็จะถูกชักชวนไปในทางที่ไม่ดีได้ง่ายนั่นเอง หากจะฝึกฝนตนเอง อาจเริ่มจากการตั้งคำถามกับตัวเองว่าเราศรัทธาอะไรอยู่ เพราะคนเราเมื่อศรัทธาอะไรก็จะได้พบกับสิ่งนั้นเข้าถึงสิ่งนั้น ศรัทธาในเทคโนโลยีเราก็จะเข้าถึงเทคโนโลยี ศรัทธาต่อชาวบ้านเราก็จะเข้าถึงชาวบ้าน ศรัทธาต่อวัตถุก็จะเข้าถึงวัตถุ ศรัทธาต่อลาภยศสรรเสริญก็จะเข้าถึงลาภถึงยศ เข้าถึงตำแหน่ง ศรัทธาต่อความรู้ก็จะเข้าถึงความรู้ หรือศรัทธาต่อหลักธรรมก็จะเข้าถึงธรรม หรือไม่ ศรัทธาอะไรเลยก็ไม่เข้าถึงก็ไม่เข้าถึงอะไรเลย เพราะความศรัทธานำมาซึ่งมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อทำทุกอย่างให้ได้มาซึ่งสิ่งที่เราศรัทธานั้นเอง ขณะเดียวกันก็ลองตรวจสอบตัวเองดูว่าสิ่งที่เราศรัทธากับสิ่งที่ท้องถื่นของเราศรัทธานั้นตรงกันหรือไม่ หากตรงกันก็เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงตนหรือไม่ตรงกันก็เรียนรู้ที่จะให้โอกาสตัวเองไปสู่แห่งที่ที่เหมาะสมกว่า

๒. วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจ ที่จะเรียนรู้และทำให้เข้าถึงแก่นแท้ของสิ่งนั้นเรื่องนั้น ถ้าหากกระทำก็จะทำจนเชี่ยวชาญจนเป็นผู้รู้ ถ้าหากศึกษาก็จะศึกษาให้รู้จนถึงรากเหง้าของเรื่องราวนั้น ๆ ดังนั้น คำว่า “วิริยะ” จึงหมายถึงความเพียรพยายามอย่างสูงที่จะทำตามฉันทะหรือศรัทธาของตัวเอง หากเราไม่มีความเพียรแล้วก็อนุมานได้ว่าเรามีฉันทะหลอก ๆ หรือศรัทธาหลอก ๆ ทั้งโกหกตัวเองและหลอกผู้อื่น เพื่ออะไรนั้น ผลงานที่เขาทำจะชี้ชัดออกมาเองว่าทำเพื่ออะไร ดังนั้น นักวิจัยท้องถิ่น จึงต้องมีใจที่รักต่อคนท้องถิ่นและรักต่อการทำงานวิจัยเพื่อแก้ปัญหาคนท้องถิ่น อันเป็นศรัทธาสูงสุด หากไม่เป็นเช่นนั้น ก็ได้แต่เพียงศรัทธาปากเปล่าที่ไร้แก่นสารของความมุ่งมั่นและทุ่มเท หากแต่มีศรัทธาอื่นให้ครุ่นคิดและกระทำอยู่ วิริยะนี้มาคู่กับความอดทนอดกลั้น เป็นความรู้สึกไม่ย่อท้อต่อปัญหาและมีความหวังที่จะเอาชนะอุปสรรคทั้งปวง โดยมีศรัทธาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ นำใจ และเตือนใจ ความอดทนเป็นเครื่องมือสำหรับคนใจเย็นและใจงามด้วยไม่ไข่มุทะลุตุตันรบเร้าและรุ่มร้อน เพราะมันจะทำให้มีโอกาสผิดพลาดได้ง่าย หรือสูญเสียความอดทนในที่สุด ดังนั้น ความวิริยะอุสาหะ จึงเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและทลายทำต่ออุปสรรคใด ๆ

ทั้งหมด ถามว่า “ความวิริยะมันเกิดจากอะไร” คำตอบก็คือ “เกิดจากศรัทธาหรือฉันท์ตนเอง” และเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใด ๆ มากกระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลง แต่อาจปล่อยวางหรือวางเฉยในบางเวลาบางสถานการณ์บ้าง เพื่อรอสถานะที่เหมาะสมกว่า ความวิริยะไม่ใช่ความอดทนอย่างเอาเป็นเอาตายหรือต้องให้ได้เสมอ แต่มันคือความแบบยลและเลือกที่จะทำบางอย่างเพื่อรักษาศรัทธาไว้หรือเพื่อรอวาระที่เหมาะสมอันหมายถึงการบรรลุผลแห่งศรัทธา ถ้าจะฝึกฝนเรื่องความวิริยะแล้วคงต้องเริ่มจากความคิดที่ว่า ต้องหมั่นฝึกฝนตนเองบ่อย ๆ หมั่นทำหมั่นคิดหมั่นเขียนหมั่นนำเสนอและอย่าขี้เกียจ อย่างกลัวความผิดพลาดและจงกล้าแสดงออกซึ่งความรับผิดชอบต่อความล้มเหลวของตัวเอง อย่าท้อต่องานหนักและงานมากให้คิดว่าทำมากรู้มากเก่งมากขึ้น อย่าบ่นว่าไม่มีเวลาเพราะเวลามีเท่าเดิม

๓. จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ เมื่อมีใจที่จดจ่อแล้วก็จะเกิดความรอบคอบตามคำนี้ยิ่งใหญ่มาปัจจุบัน สังคมซับซ้อน มีสิ่งใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย แต่ละคนมีภาระหน้าที่ ที่ต้องทำมากมาย ไม่รู้จะทำอะไรก่อน เวลาอ่านหนังสือก็คิดถึงงานที่รับผิดชอบ เวลาอ่านทำงานก็คิดว่าต้องอ่านหนังสือเพื่อเตรียมตัวสอบ ไม่สามารถมีจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ผลคือ ทำอะไรก็ไม่ดีสักอย่างทำผิด ๆ ถูก ๆ อยู่อย่างนั้น แต่ถ้าเรามีใจที่จดจ่อต่อสิ่งที่เราคิดเราทำและรับผิดชอบแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการเรียนหรือการงานก็ตาม ทุกอย่างก็จะดีขึ้นไปเอง เราก็จะมีความรอบรู้มากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยใจที่จดจ่อตั้งมั่นและใฝ่เรียนรู้ของเรา เมื่อมีความรอบรู้มากขึ้นก็จะเกิดความรอบคอบตามมา เมื่อมีความรอบคอบแล้วการตัดสินใจทำอะไรก็จะเกิดความผิดพลาดน้อยตามไปด้วย ความรอบคอบจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่รอบรู้ ดังนั้น การที่คนจะรอบรู้ได้นั้น ต้องหมั่นศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นเนืองนิจ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาดและหลากหลายโดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ประการสำคัญต้องฝึกตั้งคำถามกับตัวเองกับเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราพร้อมกับค้นหาคำตอบให้ได้ การฝึกสนทนากับผู้รู้บ่อย ๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งเมื่อเราทำได้อย่างนี้แล้ว เราก็จะเป็นผู้ที่เข้าใจลึกความรอบรู้ไปโดยปริยาย เมื่อเราเข้าใจลึกความรอบรู้แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะวิเคราะห์สังเคราะห์เนื้อแท้ของเรื่องราวนั้น ๆ ออกมาสู่การตัดสินใจของหมู่คณะหรือแม้แต่เรื่องส่วนตัวของเราเอง ดังนั้น ความรอบคอบจึงแฝงไปด้วยความรู้ตามสภาพจริงของมัน อันเป็นแนวปฏิบัติที่คนรุ่นใหม่ต้องสร้างให้เกิดเป็นนิสัยแก่ตนเอง ความรอบคอบนอกจากจะดำรงอยู่คู่กับความรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความดีงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถึงจะสามารถใช้จิตของเราพิจารณาและตรึกตรอง

ในเนื้อหาของสิ่งต่าง ๆ นั้นได้อย่างเหมาะสม เพราะความดิ่งตามแบบอย่างของคุณธรรมตามหลักศาสนาและจริยธรรมของสังคมนั้นเป็นสิ่งเดียวที่จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

๔. วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจาร์ณญาณอย่างรอบรู้และรอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมาว่าเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่ร่วมคิดร่วมทำกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น การทบทวนเรื่องราวจากภายในของตัวเองเป็นสิ่งสำคัญมากในยุคปัจจุบันที่ผู้คนเริ่มสับสนวุ่นวายอย่างเข้มข้น ทบทวนความคิดเพื่อตรวจสอบความคิดและการกระทำของเราว่าเราคิดหรือทำจากความคิดอะไร พร้อมกับถามตัวเองว่าเราคิดอย่างนั้นเพื่ออะไร เราทำสิ่งนี้เพื่ออะไร เพื่อความสุขของตัวเองหรือเพื่อความสงบสุขของสังคม ซึ่งจะทำให้เรารู้ว่าเราควรจะอยู่ ณ จุดไหนของสังคมหรือเปลี่ยนแปลงตนอย่างไรไปสู่การสร้างสรรค์ตนเองและสังคมที่งดงาม ในการวิจัยและการพัฒนานั้นเรามักจะใช้คำว่า “สรุปทเรียน” เป็นการสรุปผลการดำเนินงานที่ผ่านมาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูว่าสิ่งที่คิดและทำมานั้นมันดำเนินไปในแนวทางที่วาดหวังหรือไม่ หรือว่าคิดไว้อย่างทำอีกอย่าง หรือคิดไว้แต่ไม่ได้ทำเลย หรือทำไปแล้วแต่ไม่ได้อย่างที่มุ่งหวัง ทั้งนี้จะได้วิเคราะห์ต่อไปว่า ที่มันสำเร็จมันเป็นเพราะอะไร และที่มันล้มเหลวมันเกิดจากอะไร เพื่อที่จะได้หาแนวทางแก้ไขหรือหาทางหลีกเลี่ยงผลเสียที่อาจเกิดขึ้น การสรุปทเรียนนั้น คนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่าสรุปเมื่องานเดินทางมาได้ครึ่งทางหรือสิ้นสุดการทำงาน หรืออย่างดีที่สุดมีการทำแผนงานรายไตรมาสคือทุก ๓ เดือน จึงสรุปทเรียนครั้งหนึ่ง แต่จริง ๆ แล้วการสรุปทเรียนควรจะทำให้อย่างสม่ำเสมออาจเป็นการพูดคุยกันหลังเสร็จสิ้นการทำกิจกรรมทุกครั้ง หรือหลังเลิกงานแต่ละวัน หรือใช้วิธีการแบบไม่เป็นทางการ เพื่อสรุปทเรียนของแต่ละคนให้ได้มากที่สุด หรือพูดคุยกับตัวเองบ้าง การที่เรารุ้กับตัวเอง ด้วยสติ ความรู้เนื้อ รู้ตัว จะทำให้เรามองตัวเองชัดเจนขึ้น รู้ว่าขณะนี้ปัญหาของเราคืออะไร และจะแก้ไขยังไง เพราะธรรมชาติของคนเรา สายตาเรามองทอดมองออกไปข้างนอก ทำให้ไม่เห็นตัวเองและสิ่งใกล้ตัว ถ้าจะมองตัวเองต้องส่องกระจก ดังนั้น เราต้องหมั่นถามตัวเองว่า เรารู้อะไรบ้างไม่รู้อะไรบ้าง เป้าหมายชีวิตเราคือ อะไร แล้วเราจะมีวิธีไปถึงจุดนั้นได้อย่างไร คำถามที่ดีหนึ่ง คำถาม ดีกว่าคำตอบร้อยคำตอบ ถ้าเราตั้งคำถามกับตัวเองบ่อย ๆ จิต เราก้จะหาคำตอบให้เราได้ ไม่งั้นเราก้มีชีวิตอยู่แบบไม่มีจุดหมายปลายทาง มีแต่ความทุกข์ใจหาทางออกให้กับชีวิตไม่ได้ หรือ ถ้ามีคนอื่นอยู่ด้วยเราก้คุยในใจ สร้างเสียงในใจ (inner voice) แต่ว่าวิธีที่ได้ผลคือ ปิดประตูห้องอยู่คน

เดียวเงียบแล้วคุยกับตัวเองดังๆ หรือจะคุยกับหมากับแมวก็ได้ แต่ช่วงที่เหมาะสมที่สุดคือช่วงที่รู้สึกว่างและปลอดโปร่งจากเรื่องราวทั้งปวง ซึ่งควรทำให้เป็นนิสัย^{๔๔}

ดังนั้น “อิทธิบาท ๔” จึงมีความหมายกับคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะเดินทางไปไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ “อิทธิบาท ๔” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากหลักธรรมข้ออื่น ๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึงกัน เพียงแต่อธิบายคนละบทบาทเท่านั้น สิ่งสำคัญ เราได้ใคร่ครวญในเรื่องเหล่านี้มาน้อยเพียงใด เพราะ ในโลกปัจจุบัน โลกที่สั่งสม อวิชชามากจนเกินล้น จึงกลายเป็นโลกที่ฉาบฉวยและวุ่นวายสูงสุด นั่นแปลว่าเราต้องฝึกฝนตนเองหลายเท่าตัวเพื่อจะเข้าใจและเข้าถึงหลักธรรมที่ก่อกำเนิดการพัฒนาที่จุดเริ่มต้นของตนเองอย่างแท้จริง ในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรหรือหน่วยงาน การส่งเสริมให้บุคลากรในหลักธรรมอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการทำงาน เป็นหลักธรรมที่จะทำให้งานนั้นสำเร็จด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในงานที่ต้องใช้ความพยายามและอดทนเป็นพิเศษ หลักอิทธิบาท ๔ นี้ เป็นหลักธรรมที่ผู้นำในชุมชนสามารถนำมาพัฒนาบุคลากรของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความยินดีในงานที่ทำ มีความเพียรพยายาม เอาใจใส่ และใช้ปัญญาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมทันยุคทันสมัยอยู่เสมอ

๒.๔.๒ อปริหานิยธรรม ๗

ความหมายและความเป็นมาของอปริหานิยธรรม ๗

ในสมัยพุทธกาล บริเวณที่เป็นเนปาลและอินเดียในปัจจุบันแบ่งออกเป็นแคว้นใหญ่น้อยมากมาย ในแต่ละแคว้นมีระบอบการปกครองแตกต่างกัน บ้างก็เป็นแบบกษัตริย์ปกครองเป็นใหญ่แต่เพียงพระองค์เดียว บ้างก็เป็นระบอบรัฐสภาโดยกลุ่มกษัตริย์ แคว้นเหล่านี้มักรบพุ่งเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่อยู่เสมอ และในสมัยนั้น แคว้นมคธ ปกครองโดยกษัตริย์นามว่าชาติศัตรู ต้องการเป็นใหญ่เหนือแคว้นวัชชี ที่ปกครองโดยระบอบรัฐสภาของกษัตริย์ลิจฉวี แต่ไม่ว่าจะพยายามบุกโจมตีเข้าไปเท่าไร ก็ไม่สามารถตีฝ้ายึดเอาแคว้นนี้มาได้

ในกาลนั้น พระเจ้าอชาตศัตรูมีบุโรหิตที่ปรึกษาคุโณยชือว่า วัสสการพราหมณ์ เมื่อเห็นเหตุการณ์เป็นดังนี้ วัสสการพราหมณ์จึงเสนอตนเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ เวฬุวันมหาวิหาร วัสสการพราหมณ์ถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า มีวิธีใดบ้างที่จะสามารถบุกเข้ายึดแคว้นวัชชีได้

^{๔๔} อิทธิบาท ๔ กับแนวทางการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

พระพุทธเจ้ามีทรงตอบโดยตรง แต่ทรงยกयोगกษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลายว่า ประกอบอยู่ในธรรมอันมีชื่อว่า อปริหานิยธรรม หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม ๗ ประการ ได้แก่^{๔๕}

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
 ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
 ๓. ไม่ถืออำเภोजิตบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม
 ๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง
 ๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก
 ๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี
 ๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก
- พระพุทธองค์ทรงย้ำว่าหากกษัตริย์ลิจฉวีทั้งหลายยังคงยึดมั่นอยู่ในธรรมเหล่านี้ ความเสื่อมย่อมน่าจะเกิดขึ้นได้

เมื่อวัสสการพราหมณ์ได้ยินดังนี้แล้ว จึงกลับไปเข้าเฝ้าพระเจ้าอชาตศัตรู ออกอุบายเพื่อที่จะทำลายความสามัคคีของกษัตริย์ลิจฉวี รุ่งเช้าพระเจ้าอชาตศัตรูจึงเรียกประชุมเสนาอำมาตย์น้อยใหญ่ แล้วถามความเห็นจากสภาว่าพระองค์ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีได้หรือยัง เสนาอำมาตย์ทั้งหลายต่างเห็นพ้องต้องกันและกราบทูลกลับไปว่าสมควรแล้ว มีแต่วัสสการพราหมณ์เท่านั้นที่กล่าวทัดทาน ทั้งยังให้เหตุผลว่าทหารของแคว้นมคธยังไม่เข้มแข็งมากพอ เมื่อได้ยินดังนั้นแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูทรงพิโรธมาก สั่งให้ทหารจับวัสสการพราหมณ์ไปต่อหน้ามหาชนแล้วขับไล่ออกนอกเมืองไป เมื่อเป็นดังนี้ วัสสการพราหมณ์จึงชมชานเดินทางไปยังแคว้นวัชชี เข้าไปร้องทุกข์ต่อกษัตริย์ลิจฉวี บรรยายความไม่เป็นธรรมและชีวิตที่อาภัพของตน กษัตริย์ลิจฉวีเห็นว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นเรื่องจริงที่คนทั่วไปโจษจันกัน ทั้งวัสสการพราหมณ์เป็นคนที่มีความสามารถ จึงตัดสินใจรับวัสสการพราหมณ์ไว้ในฐานะราชครู ให้ความรู้และการศึกษาแก่ราชบุตรทั้งหลาย วัสสการพราหมณ์ทำหน้าที่ด้วยความอุตสาหะอย่างยิ่ง ได้ให้การอบรมสั่งสอนราชบุตรทั้งหลายเป็นอย่างดี ถ้ายทอดวิद्याการทั้งความรู้ทางด้านปรัชญา พระเวท การใช้อาวุธและศิลปะวิทยาการทั้งมวลอันกษัตริย์ในสมัยนั้นพึงรู้ ทั้ง

^{๔๕} ที.ม. ๑๐/๖๘/๘๖., อ.จ.สตต.ก. ๒๓/๒๐/๑๘.

ยังได้ช่วยเป็นที่ปรึกษางานราษฎร์งานหลวงน้อยใหญ่ บรรดากษัตริย์ลิจฉวีต่างพอใจและยังมอบความไว้วางใจในเรื่องราวหลาย ๆ เรื่องให้กับวัสสการพราหมณ์ด้วย

เวลาล่วงเลยไปจนถึงปีที่ ๓ เมื่อวัสสการพราหมณ์แน่ใจแล้วว่าพวกกษัตริย์ลิจฉวีไว้วางใจตนอย่างถึงที่สุดแล้ว จึงเริ่มดำเนินการตามแผนที่ได้วางเอาไว้ โดยใช้วิธีทำให้ราชบุตรทะเลาะกันเอง วัสสการพราหมณ์อาจเรียกลูกศิษย์ของตนเข้าไปพบแบบหนึ่งต่อหนึ่ง ทำนัยเหมือนจะถ่ายทอดวิชาลับบางอย่างให้แก่ศิษย์คนนั้น แต่แล้วก็ไม่ทำอะไรมากไปกว่านั้น เมื่อกุมารคนหนึ่งออกมาเจอกุมารคนอื่น แล้วถูกซักถาม ก็ตอบว่าไม่มีอะไร ทำให้กุมารคนอื่นพลอยคิดไปว่าเก็บเป็นความลับ จึงเกิดความหงุดหงิดใจขึ้นและในบางครั้งวัสสการพราหมณ์ก็แสร้งปั้นเรื่องว่ากุมารคนโน้นเคยกล่าวถึงกุมารคนนี้ออย่างนี้ เสมือนหนึ่งพวกเขาว่าร้ายนินทากัน บรรยาอากาศของความไม่ไว้วางใจกันก็เกิดขึ้น และแน่นอนว่าบรรยาอากาศที่ว่านี้ลามไปถึงบรรดากษัตริย์ลิจฉวีที่เป็นพ่อแม่ของกุมารเหล่านั้น ความแตกแยกระหองระแหงนี้เริ่มชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ การประชุมที่กษัตริย์ลิจฉวีเข้าร่วมเป็นเนืองนิตย์ก็มิคนมาร่วมน้อยลงเรื่อย ๆ จนสุดท้ายแทบไม่มีกษัตริย์ลิจฉวีใดเลยมาเข้าร่วมประชุม

เมื่อวัสสการพราหมณ์เห็นดังนั้น จึงได้ส่งจากรบุรุษไปบอกความแก่พระเจ้าอชาตศัตรูถึงสถานการณ์ความแตกสามัคคีของกษัตริย์ลิจฉวี เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทราบความดังนี้แล้ว จึงได้จัดทัพยาตรามายังแคว้นวัชชีโดยเร็ว พอถึงประตูเมือง เมื่อทหารยามเฝ้าประตูเมืองเห็นกองทัพศัตรูมาจึงตีกลองศึกให้รับรู้ไปทั่ว แต่แล้วก็ไม่มีกษัตริย์ลิจฉวีพระองค์ใดมาประชุมยังสภา ไม่มีใครสั่งจัดทัพ หรือแม้แต่สั่งให้ปิดประตูเมือง กองทัพของพระเจ้าอชาตศัตรูจึงสามารถเข้ายึดแคว้นวัชชีได้โดยง่าย

การประยุกต์ใช้ปรีหานิยธรรม ๗ ในการพัฒนาชุมชน

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

ความมุ่งหมายเดิมของธรรมะข้อนี้ก็คือ ให้ทุกคนที่มีหน้าที่ได้เข้าร่วมประชุมหารือกันเพื่อความเจริญก้าวหน้าของกิจการงานต่าง ๆ ต้องลองมองย้อนไปถึงยุคสมัยก่อน กษัตริย์แต่ละคนล้วนมีทิวี่สูง เนื่องจากเห็นว่าตนก็เป็นผู้รอบรู้ในศิลปะศาสตร์ไม่แพ้คนอื่น ๆ งานในส่วนที่ตนรับผิดชอบเพียงความรู้ความสามารถของตนก็สามารถทำได้สำเร็จแล้ว ความคิดดังกล่าวนี้ไม่ถูกต้องนัก เนื่องมาจากหากคนคนเดียวทำงานของตนในมุมมองของตนเพียงคนเดียว ขอบเขตหรือวิสัยทัศน์ของงานนั้น ๆ จะออกมาค่อนข้างแคบ และอาจไม่เป็นไปในทางเดียวกับองค์กรรวม การประชุมเพื่อหารือแนวทางร่วมกันจึงมีความจำเป็น นอกจากจะสามารถทำให้งานออกมาเป็นแนวเดียวกันแล้ว ยังอาจได้มุมมองหรือแนวคิดใหม่ๆ มาจากคนอื่นไปปรับปรุงพัฒนางานของตนเองได้

แต่ในองค์กรปัจจุบัน เหตุการณ์กลับเป็นไปทางตรงกันข้าม เพราะพวกเราดูเหมือนจะเสพติดการประชุม ประชุมกันมากเกินไปจนกินเวลาทำงานไปมาก ดังนั้น คำว่า “การประชุมกัน

เนื่องด้วย” จึงแปลได้ว่า ประชุมให้บ่อยตามความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมที่ว่านี้ก็ขึ้นอยู่กับเนื้อ งานและปริมาณงานในแต่ละองค์กร

โดยสรุปก็คือ ต้องประชุมหารือกันเป็นประจำ แต่ความถี่ดังกล่าวนั้นก็ขึ้นอยู่กับความ เหมาะสม การจัดให้มีการประชุมหลายรูปแบบด้วยวัตถุประสงค์ต่างกัน ใช้เวลาต่างกัน และมีความถี่ ต่างกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ก็เป็นการแก้ปัญหาการประชุมบ่อยเกินไปหรือน้อยเกินไปได้ในระดับ หนึ่ง

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

ธรรมะข้อนี้ต่อยอดมาจากข้อ ๑ กล่าวคือ เมื่อเรามาประชุมกันเป็นประจำในรูปแบบที่ได้ กำหนดไว้เหมาะสมแล้ว ก็ต้องมีวินัยในการเข้าร่วมประชุม และต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกันเพื่อจะได้บรรลุเป้าหมายไปพร้อม ๆ กันอีกด้วย หลักธรรมข้อนี้แสดงให้เห็นว่าในการทำ กิจใด ๆ นั้น วินัยเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หากขาดวินัยเสียแล้ว แม้จะได้ประชุมพร้อมกันบ่อยแค่ไหนก็ไม่ อาจก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ขึ้นมาได้ จึงกำหนดให้การเริ่มและเลิกประชุมต้องทำอย่างพร้อมเพรียง ทั้งต้องทำกิจอันพึงทำ

สิ่งนี้เป็นเรื่องสำคัญมากในองค์กร ถือว่าเป็นแก่นที่มีความสำคัญมากที่สุดเลยก็ได้ เนื่องจากในปัจจุบันเราประชุมกันมากต่อมาก มากกว่าแต่ก่อนด้วยซ้ำ แต่ก็ต้องยอมรับว่าการประชุม มากต่อมากไม่ประสบความสำเร็จ นั่นเป็นเพราะผู้เข้าร่วมประชุมขาดวินัยในการเข้าประชุมต่างหาก พวกเรามักจะเคยชินและคิดว่าเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและสไตล์การทำงานของคนไทย ที่ทำอะไร ง่ายๆ สบายๆ อาจสายบ้างเป็นเรื่องธรรมดา นี่เป็นความจริงส่วนหนึ่ง แต่เราเองก็ต้องพยายาม เอาชนะความเคยชินเหล่านี้ให้ได้ โดยอาจใช้กลวิธีปราบคนมาสายและเมื่อสามารถทำให้ทุกคนมา ประชุมได้พร้อมกันแล้ว ก็ต้องพยายามให้เลิกพร้อมกัน แม้โดยทั่วไปแล้วเรื่องนี้จะไม่เป็นปัญหา แต่ จุดสำคัญคือต้องพยายามเลิกประชุมตามเวลาที่กำหนดไว้ โดยสามารถบรรลุเป้าหมายของการประชุม ให้ได้ นั่นเป็นหน้าที่ของที่ประชุมว่าจะบริหารเวลาอย่างไรให้เกิดผลสูงสุด พยายามตัดสิ่งที่ทำให้การ ประชุมยืดเยื้อออกไป นอกจากนั้น หากได้มติในที่ประชุมแล้ว ทุกคนต้องเห็นด้วยและนำไปปฏิบัติ อย่างกระตือรือร้น

โดยสรุปหาเรามีวินัยในการเข้าร่วมประชุม พยายามดำเนินการประชุมให้เกิด ประสิทธิภาพสูงสุด และนำมติที่ได้ไปดำเนินการต่ออย่างสุดความสามารถ ความสำเร็จของการประชุม ย่อมเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

๓. ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือปฏิบัติมัน ตามวัชชีธรรม

ในสมัยโบราณ เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ประชาชนจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ไม่อาจออกนอกกลุ่มนอกทางได้อย่างเด็ดขาด แท้จริงธรรมนิยมหรือกฎเหล่านี้ มิได้ตั้งขึ้นตามอำเภอใจหรือเพื่อใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อความไม่วุ่นวายของสังคมส่วนใหญ่ต่างหาก หากว่าผู้มีอำนาจ เมื่อถึงสมัยตนเป็นใหญ่ กลับไปปรับเปลี่ยนระบบระเบียบหรือหลักเกณฑ์ใด ๆ ก็ตามตามใจชอบ ย่อมเป็นเรื่องไม่ถูกไม่ควรแน่นอน ส่วนในสมัยปัจจุบัน เป็นสมัยแห่งเสรีภาพ ทุกคนมีอิสระทางความคิดและการกระทำ แต่การปฏิบัติตามกฎระเบียบขององค์กรหรือสังคมก็ยังคงมีความจำเป็นอยู่ เพื่อความสงบเรียบร้อยของคนกลุ่มใหญ่ การที่คนหนึ่งทำผิดกฎอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ผิดได้ แต่ถึงกระนั้น ก็ได้หมายความว่าจำเป็นต้องทำตามกฎระเบียบเดิม ๆ ไปโดยไม่ยอมเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้ว่าสังคมเปลี่ยนไปทุกวัน มีวิทยาการและความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นไม่ช้ากัันในแต่ละวัน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงแก้ไขกฎระเบียบบางอย่างที่ล้าสมัยเกินไปหรือไม่ชัดเจนเพียงพอก็เป็นสิ่งที่อาจพึงประพบัติได้ แต่แน่นอนว่าการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระเบียบที่ใช้กันมาแต่เดิมนั้น จำเป็นต้องคิดให้ถี่ถ้วน เทียบผลดีผลเสียระหว่างวิธีการเก่าและวิธีการใหม่ และแน่นอนว่าต้องผ่านการเห็นชอบจากคนส่วนมากเสียก่อน

สรุปแล้ว เราควรปฏิบัติตามระเบียบที่ได้กำหนดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่หากต้องการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระเบียบดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่อาจทำได้ แต่ต้องประกอบไปด้วยเหตุผลและมติที่เป็นเอกฉันท์จากเสียงส่วนใหญ่เสียก่อน

๔. ท่านเหล่านี้เป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง

คนที่เป็นผู้ใหญ่ย่อมหมายถึงผู้ที่มีประสบการณ์มาก ทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ทั้งยังเป็นผู้ที่ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย เห็นตัวอย่างในหลาย ๆ กรณีที่เกิดขึ้น และเหตุการณ์ก็มักเกิดขึ้นซ้ำ ๆ เสมอ นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีวุฒิภาวะ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้ดีกว่าคนอายุน้อย ดังนั้น คนในสมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบันจึงมีค่านิยมให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่าเสมอมา ด้วยเล็งเห็นประโยชน์ว่าคุณคนเหล่านี้สามารถมีส่วนช่วยเหลือสังคมนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ด้วยความรู้และความสามารถที่มีอยู่

นอกจากนี้ หากผู้ใหญ่ได้รับความเคารพที่เหมาะสม ก็ย่อมถ่ายทอดประสบการณ์แก่คนรุ่นหลัง อันเป็นผลดีแก่ส่วนรวมอย่างแน่นอน สำหรับในสังคมไทย การเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไปแล้ว ทุกคนจึงเห็นคุณค่าและเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นเรื่องดีที่สมควรทำ แต่ในปัจจุบัน นอกจากวัยวุฒิแล้ว ยังมีคุณวุฒิหรือความรู้ความสามารถเป็นอีกมาตรฐานหนึ่งที่ผู้คนทั่วไปมักจะยำเกรง ซึ่งในความเป็นจริงก็ควรเป็นเช่นนั้น เราควรยกย่องและให้การสนับสนุนผู้ที่มี

ความรู้ความสามารถในด้านนั้น ๆ ต้องรับฟังและช่วยกันหาทางออกสำหรับปัญหาหนึ่งๆ อย่างเหมาะสม

ในสังคมปัจจุบัน มีความโน้มเอียงในการให้การยอมรับคนรุ่นใหม่ไฟแรงหัวคิดก้าวหน้ามีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แท้จริงแล้วก็ไม่เป็นปัญหาอะไรเพราะคนรุ่นใหม่ย่อมมีแนวคิดใหม่ๆ ที่ก้าวทันต่อสังคม รวมถึงวิทยาการที่ลึกลับเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย แนวคิดที่มาจากสายเลือดใหม่จะทำให้องค์กรสามารถก้าวหน้าและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับก้าวให้ทันโลกโดยเฉพาะคู่แข่ง แต่ในบางครั้ง พวกเราก็เอาแต่แนวความคิดใหม่เหล่านี้มากเกินไป จนลืมฟังความเห็นของผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ หรือมีประสบการณ์มาก่อน บ่อยครั้งแม้เราจะเห็นว่าคนเหล่านั้นเป็นปูชนียบุคคล มีประสบการณ์และความรู้มากมาย แต่เราก็มักจะเห็นว่าคนเหล่านี้มีความคิดล้าหลัง ติดกับกรอบเดิมมากเกินไป ไม่อาจทำให้องค์กรพัฒนาได้ แน่แน่นอนว่าความคิดเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรงมหันต์ ผู้มีประสบการณ์ย่อมมองเห็นเหตุการณ์ได้ทะลุถึงแก่นแท้มากกว่าคนที่ยังมีประสบการณ์น้อย บางครั้งความคิดหรือไอเดียที่ดูสดใหม่และสร้างสรรค์อาจขาดการพิจารณาให้รอบคอบ และด้วยความด้อยประสบการณ์อาจทำให้เกิดรูโหว่ได้มาก

ดังนั้น ในการทำงานในองค์กรนั้น จึงยังคงจำเป็นต้องรับฟังผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่า เพราะมีเพียงแต่ประสบการณ์จากผู้ใหญ่รวมกับความไฟแรงของคนรุ่นใหม่รวมกันเท่านั้น องค์กรจึงสามารถเดินทางไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

๕. บรรดาฤกษ์ฤกษ์ฤกษ์ทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก

ในสมัยโบราณนั้น สังคมตั้งอยู่บนรากฐานความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ โดยในสังคมส่วนใหญ่ทั้งในตะวันออกและตะวันตก ยกย่องให้เพศชายเป็นใหญ่กว่าเพศหญิง ดังจะเห็นได้จากการที่เพศชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำการปกครองสูงสุด รวมไปถึงชนชั้นปกครองในสังคมด้วย ในหลายๆ พื้นที่บนโลก ค่านิยมว่าผู้ชายสามารถมีเมียได้หลายคนก็เป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ในขณะที่หากผู้หญิงมีสามีหลายคนกลับจะถูกตราหน้าว่าเป็นคนบาป ตัวอย่างเช่น นางมณฑิโนววรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ หรือนางวันทองสองใจ ดังนั้น หลักธรรมข้อนี้จึงต้องการเน้นย้ำให้การดูแลที่เหมาะสมต่อสตรีเพศ ถือเป็นความต้องการสร้างความเสมอภาคกันขึ้นในสมัยโบราณ เพราะแท้จริงแล้วหากสังคมโดยยกย่องนับถือผู้หญิง สังคมนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะพัฒนาไปในทางที่ดีได้อย่างแน่นอน ในปัจจุบัน เรากล่าวว่าชายหญิงมีความเท่าเทียมกัน แต่แท้จริงแล้วยังเป็นเพียงทางทฤษฎีเท่านั้น ในทางปฏิบัติยังคงปรากฏความเหลื่อมล้ำไม่เท่าเทียมกันอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะในองค์กรปัจจุบัน คนหัวโบราณบางคนยังยึดติดกับเพศนี้อยู่ มองว่าผู้หญิงทำงานจู้จี้และใช้อารมณ์มากเกินไป แต่ความเห็นนี้ก็มักจะถูกต้องเสมอไปดังได้กล่าวไว้แล้ว

นอกจากนั้น เราอาจตีความรวมไปถึงการให้เสรีภาพและความเสมอภาคแก่พนักงานทุกคนได้ด้วย องค์กรจำเป็นต้องให้ความสำคัญคุ้มครองทั้งสภาพร่างกายและจิตใจแก่พนักงานอย่างเหมาะสม พยายามลดความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ ให้เหลือน้อยที่สุดหรือหมดไป และองค์กรสมควรที่จะให้เห็นว่าพนักงานขององค์กรล้วนมีศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัว การปิดกั้นเสรีภาพไม่ว่าจะเป็นทางด้านกรอบความคิด หรือการวางกฎระเบียบที่รัดกุม หรือเอาเปรียบพนักงาน จัดเป็นการปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดทางหนึ่ง ย่อมไม่เป็นผลดีต่อองค์กรอย่างแน่นอน

๖. เคารพหลักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพิธี

วัฒนธรรมเป็นผลิตของสังคมหนึ่งๆ ที่ทุกคนในสังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางสังคมที่ทำให้สังคมไม่เกิดความยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบ การบูชาเจดีย์และการทำธรรมิกพิธีคือการแสดงความเคารพต่อสิ่งที่คนทั่วไปให้ความเคารพ เป็นการให้เกียรติต่อบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งยังเป็นการปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไปด้วย จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การใส่ใจต่อวัฒนธรรมและทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการชำระสังคมไม่ให้ไปสู่ความเสื่อม เช่นเดียวกับในองค์กร การเคารพวัฒนธรรมองค์กรเป็นสิ่งที่สำคัญไม่ใช่น้อย วัฒนธรรมองค์กรหมายถึงวิถีการดำเนินงานในองค์กรที่ปฏิบัติกันจนเป็นเรื่องปกติ ถือว่าเป็นแรงขับเคลื่อนกระแสใหญ่ในองค์กร การทำงานในองค์กรใดก็ตาม หากไม่สามารถเข้ากับวัฒนธรรมขององค์กรนั้น ๆ ได้ ก็คงยากที่จะทำงานร่วมกันต่อไป และการเคารพวัฒนธรรมองค์กรแสดงถึงความเป็นหนึ่งเดียว ความมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน นอกจากนี้ วัฒนธรรมองค์กรยังเป็นสิ่งที่ทุกคนในองค์กรควรดำเนินไปร่วมกัน โดยเฉพาะผู้ที่เป็หัวหน้างานจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเป็นผู้นำในด้านนี้ ตัวอย่างเช่น หากองค์กรมีวัฒนธรรมในการทำงานตรงเวลา หัวหน้าเองก็ต้องเป็นตัวอย่างให้ลูกน้อง

อย่างไรก็ตาม กับวัฒนธรรมองค์กรที่ดำเนินไปในทางลบนั้น ผู้เป็นหัวหน้ามีส่วนอย่างยิ่งในการแก้ไขให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องทำอย่างนุ่มนวล และต้องมีกลวิธีที่จะทำให้ทุกคนยอมเปลี่ยน ไม่อาจทำแบบหักดิบโดยเด็ดขาด

๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (บรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มาพึ่งมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก

อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยพุทธกาลหรือแม้แต่ในสมัยปัจจุบัน พระอรหันต์หรือบรรพชิตเป็นบุคคลตัวอย่างที่คนทั่วไปต่างยกย่อง เนื่องจากตามปรัชญาฮินดูแล้ว ท้ายที่สุดผู้ครองเรือนทุกคนจำเป็นต้องสละบ้านเรือนไปบำเพ็ญตนเพื่อทำให้สะอาดและไปสู่จุดสูงสุดตามความเชื่อทางศาสนา คนเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้พัฒนาทั้งกาย วาจา และใจสูงสุดกว่าคนอื่น ทั้งวัตรปฏิบัติก็ย่อมเป็นที่น่าเลื่อมใสของคนทั่วไป หากบุคคลเหล่านี้ไปยังเมืองใด ก็ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่เมืองนั้น และมีเพียงแต่บ้านเมือง

ที่มีความสงบสุขและให้การต้อนรับเท่านั้น ผู้ถือบวชเหล่านี้จึงจะอยู่ในเมืองนั้นเป็นเวลานาน ดังนั้น ผู้เป็นใหญ่หรือแม้แต่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ จึงควรตั้งใจต้อนรับและบำรุงบุคคลเหล่านี้ เพื่อว่าบุคคลเหล่านี้จะได้กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและแบบอย่างทางด้านความประพฤติให้กับคนในสังคมนั้น ๆ สำหรับในองค์กรนั้น เราอาจเทียบพระอรหันต์หรือบรรพชิตอันเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปาสาทะนั้น ๆ ว่าเป็นบุคคลที่มีความสามารถและประสิทธิภาพในการทำงานให้กับองค์กร องค์กรจำเป็นต้องหาหนทางที่จะทำให้คนเหล่านี้อยากทำงานกับตนไปนาน ๆ และแม้แต่คนที่มีความสามารถแต่ยังไม่ได้เข้ามาร่วมงาน ในองค์กรก็จำเป็นต้องทำองค์กรให้น่าอยู่จนทุกคนอยากเข้ามาร่วมงาน

องค์กรประกอบดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ระบบการบริหารจัดการภายใน การให้ความเคารพพนักงานในทุกระดับ กฎระเบียบที่เหมาะสม วัฒนธรรมองค์กรที่เป็นไปเพื่อการพัฒนา รวมไปถึงคุณธรรมและจริยธรรมของพนักงานในทุก ๆ ระดับอีกด้วย หากมีหัวหน้างานหรือเพื่อนร่วมงานที่เห็นแก่ตัว มักพูดเท็จ และชอบใส่ร้าย ผู้บังคับบัญชาควรจะต้องรับทราบและหาทางกำจัดให้คนเหล่านี้ออกไปหรืออาจทำให้พวกเขาไม่สามารถทำพฤติกรรมดังกล่าวออกมาได้ นอกจากนี้ หน้าที่ทราบกันดีว่า ต้นทุนในการจ้างพนักงานนั้นสูงแค่ไหน หากมีพนักงานเข้าออกบ่อย ๆ ก็นับว่าเปลืองทรัพยากรไม่น้อย

ดังนั้น การรักษาคนเก่าที่มีประสิทธิภาพให้ทำงานร่วมกับเราไปนาน ๆ และสร้างแรงดึงดูดให้คนใหม่ๆ ที่มีความสามารถเข้ามาทำงานในองค์กร ถือเป็นสิ่งจำเป็นใหญ่หลวงสิ่งหนึ่งที่ต้องทำให้ได้^{๔๖}

๒.๔.๓ สังคหวัตถุ ๔

ความหมายของสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของกันและกัน ประกอบด้วย ๑) ทาน คือ การให้ การเสียสละ และการแบ่งปัน ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน ๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์เพื่อประโยชน์ผู้อื่น ๔) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่าเสมอ

สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ อุ่มชูโลกเหมือนลิ่มสลักที่ยึดบังคับรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุกคนและปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมนั้นว่า ขั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้

^{๔๖} ธรรมาภิบาลในการประชุม-อภิปรายธรรมกับการบริหารองค์กร, ออนไลน์ แหล่งที่มา: <https://pa.bru.ac.th/2022/07/13/collect/> [๑ มีนาคม ๒๕๖๕].

เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ถูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีเต็มหัวใจต่อการทำให้สังคมเป็นสุข การช่วยแก้ไข้ปัญหาของชุมชน โดยทำเป็นขั้นตอน มีการวางแผนตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ของพระพุทธเจ้า คือ

๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ดังสุภาษิตที่ว่า ทน มิตุทานิ คนถดี แปลว่า ผู้ให้ย่อม ผูกไมตรีไว้ได้ ดังนี้

๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึงมีวาจานุ่มนวลน่ารัก ดุดดื่ม มีน้ำใจ มีความซาบซึ้งใจ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นวาจาสุภาพ

๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไข้ปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม

๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสี่นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลก^{๔๗}

การใช้หลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ด้วยการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข เป็นหลักธรรมะที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความรักความสามัคคีกันในหมู่คณะไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็กหรือชุมชนขนาดใหญ่ย่อมมีแนวทางที่เหมือนกัน

การประยุกต์ใช้สังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาชุมชน

๑. ทาน คือ การเผื่อแผ่ แบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ทั้งทางทุนทรัพย์สิ่งของปัจจัยสี่ที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หรือยารักษาโรค รวมทั้งการแบ่งปันการให้คำ แนะนำ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ ความรู้ความสามารถที่เรามีอยู่ให้กับเพื่อน ร่วมงานในองค์กร องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือคนในชุมชน

เมื่อคนในชุมชนมีความเดือดร้อนในด้านปัจจัยสี่ ควรให้ความช่วยเหลือ หมายถึง การให้ทานอันเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและให้คำแนะนำ และรวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนร่วมงาน คนในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อเพื่อนบ้านทำผิดพลาดหรือมีปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนเป็นคนที่มีน้ำใจงาม น้ำใจดี มีความรัก ความสามัคคี เป็นหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

^{๔๗} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๘/๑๒๓.

๒. ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดหรือวาจาที่ไพเราะ ชัดเจน ไม่พูดส่อเสียด ดูถูกดูแคลน พูดด้วยคำที่สุภาพนอบนวล จริงใจ ไม่พูดโกหกเสแสร้ง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล มีหลักฐานอ้างอิง ไม่พูดเพื่อจ้อ บิดเบือนจากความเป็นจริง การใช้ถ้อยคำ ที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจผู้อื่น พูดแล้วเกิดความสามัคคี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน

เมื่อคนในชุมชน มีความเดือดร้อนในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการทำงานในอาชีพ เกษตรกรหรืออาชีพอื่น ๆ ต้องการความช่วยเหลือคนในชุมชนควรให้ความช่วยเหลือด้วยการพูดให้กำลังใจ แสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้คำแนะนำ ชี้แจงอย่างถูกต้อง ไม่พูดจาดูหมิ่น เสียดสีเพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน แต่พูดจากับเพื่อนบ้าน หรือคนในชุมชนเดียวกัน ด้วยความไพเราะน่าฟัง

๓. อัถถจริยา คือ การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือตามกำลังแรงกายที่ตนมีอยู่ ไม่ได้ถูกบังคับทำด้วยความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ขวนขวายช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นสาธารณประโยชน์ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนด้วย

เมื่อคนในชุมชนต้องการความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย แรงใจคนในชุมชนด้วยกันก็ให้ความสำคัญ ขวนขวายช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถ หรือการให้ความสำคัญกับชุมชนของตนเองด้วยการช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ในชุมชน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาระหว่างในชุมชนหรือของคนในชุมชนเดียวกันด้วยความเต็มใจ

๔. สมานัตตตา คือ การเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย หนักแน่น ให้ความเสมอภาคกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับคนในชุมชน ร่วมแก้ปัญหา ช่วยกันคิดในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้คนในชุมชนของตนเองอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและร่มเย็น

เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ทุกคนในชุมชนต่างก็เข้าไปช่วยในการแก้ไขปัญห โดยให้ความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบผู้อื่น อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันกับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเดียวกัน

ดังนั้น การนำหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ มาช่วยในการพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่ และเพื่อนบ้านในชุมชนมีความสุข ซึ่งจะส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองและระหว่างเพื่อนบ้านในชุมชน หรือแม้แต่ว่างชุมชนด้วยกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความสามัคคี ความสำเร็จในการปฏิบัติงาน รวมไปถึงการสร้างความรักภักดีต่อองค์กรของบุคลากร และยังช่วยส่งเสริมให้

บุคลากรเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน รู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ให้ความสำคัญกับตนเอง ว่าเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่จะเข้าไปช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนด้วยความเต็มใจ^{๔๘}

กล่าวโดยสรุป คณะผู้วิจัยได้นำหลักธรรมคือ อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาบูรณาการร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งก็คือศาสตร์พระราชา และทฤษฎีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อส่งเสริมให้เกิดชุมชนอยู่ดีมีสุข ตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงต่อไป

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับศาสตร์พระราชา

๒.๕.๑ ความหมายของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชา คือ แนวทางการพัฒนาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่มีความลุ่มลึก รอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืนยาวนาน ก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวในเรื่องนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่า องค์ประกอบของศาสตร์พระราชาคือ การศึกษาและสุขภาพ การเพิ่มผลผลิตการผลิต การค้นคว้าวิจัยการบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่ละองค์ประกอบล้วนมีส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกผู้ทุกคน โดยเฉพาะ คนจนผู้ยากไร้^{๔๙}

สมบัติ นพรัก^{๕๐} ได้ให้ความหมายว่า ศาสตร์พระราชา หมายถึง ความรู้ (Knowledge) ที่เกิดจากปัญหา (Wisdom) ด้วยการศึกษาค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จนกระทั่งเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง ๔,๖๘๕ โครงการ ครอบคลุมปัจจัยแวดล้อมที่สำคัญต่อชีวิต ได้แก่ ด้านแหล่งน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสาธารณสุข ด้านสังคม และด้านการศึกษา ฯลฯ และการดำรงชีวิตด้านส่งเสริมอาชีพของมนุษยชาติตั้งแต่เกิด จนตาย องค์ความรู้ทั้งหมดคือแนวทางการดำเนินการ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งหมด

^{๔๘} สังคหวัตถุ ๔ และแนวทางการปฏิบัติในการทำงาน, ออนไลน์ แหล่งที่มา: <https://www.castool.com/2016/12/02/> [๑ มีนาคม ๒๕๖๕].

^{๔๙} ศาสตร์พระราชา จากนภา ผ่านภูผา สุ่มหานที [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://r01.ddd.go.th/spb/News61/ContinuetheworkthatFatherdid/KMRama9.pdf> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕].

^{๕๐} สมบัติ นพรัก, ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑), หน้า ๒๘.

นายแพทย์เกษม วัฒนชัย^{๕๑} ได้กล่าวถึงคำว่าศาสตร์พระราชาไว้ว่า ศาสตร์แห่งการพัฒนาในสังคมไทย มีสามศาสตร์ คือ ศาสตร์ชาวบ้าน ศาสตร์สากล และศาสตร์พระราชา ศาสตร์อื่นที่สามประเทศอื่นไม่มี และได้พูดย่อ ๆ ว่า ศาสตร์พระราชา คือ โครงการตามพระราชดำริที่พินกว่าโครงการมีหมด การจัดการดิน การจัดการน้ำ การเกษตรกรแปรรูป พลังงานทางเลือก สิ่งแวดล้อมชุมชน การปลูกป่า ปลูกต้นไม้ ปลูกพืชผักสวนครัว โครงการพระราชดำริมีทุกอย่าง

พลเอกเดชา ปุณญบาล^{๕๒} ให้ความหมายของศาสตร์พระราชาไว้ว่า ศาสตร์พระราชา คือ การน้อมนำพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ที่พระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย มากำหนดเป็นหลักในการปฏิบัติเป็น “ศาสตร์ของแผ่นดิน” “ศาสตร์พระราชา” นั้นครอบคลุมทั้ง “พระราชดำริ” คือ แนวคิดและปรัชญา “พระราชดำรัส” คือ คำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ “พระราชกรณียกิจ” คือ หลักการทรงงาน และ “พระราชจริยวัตร” ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ตลอดระยะเวลา ๗๐ ปี ที่ผ่านมาซึ่งปวงพสกนิกรชาวไทย ได้น้อมนำมาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตน รวมทั้งรัฐบาลและข้าราชการได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างชาติและพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ศาสตร์พระราชา คือ แนวทางการพัฒนาประเทศโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้สะสมองค์ความรู้ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ จนเกิดเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง ๔,๖๘๕ โครงการ ซึ่งศาสตร์พระราชานั้นครอบคลุมทั้ง พระราชดำริซึ่งเป็นแนวคิดและปรัชญา พระราชดำรัสซึ่งเป็นคำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ พระราชกรณียกิจซึ่งเป็นหลักการทรงงาน และพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ศาสตร์พระราชาจึงถือได้ว่าเป็นศาสตร์แห่งชีวิตเพราะบันทึกรจากประสบการณ์จากการทรงงานที่ทำให้ประเทศไทย สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้ทุกครั้ง สามารถน้อมนำไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

๒.๕.๒ ความเป็นมาของศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาได้เกิดขึ้นมานับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ซึ่งทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของประชาชนพระองค์ทรงครองแผ่นดินและครองใจคนไทยทั้งมวล ปวงชนชาวไทยรักและเทิดทูนพระองค์ด้วยหัวใจอันบริสุทธิ์ ไม่มีใครบังคับ ไม่มี

^{๕๑} เกษม วัฒนชัย, *ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียน* (กรุงเทพฯ: ธนิสการพิมพ์, ๒๕๕๘) หน้า ๑๒-๑๔.

^{๕๒} พลเอกเดชา ปุณญบาล, *๙ ตามรอยบาท ศาสตร์พระราชา*, (วารสาร สมาคมนักวิจัย ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๐), หน้า ๑๓-๒๐.

ใครชั้นนำ ประชาชนเห็นและสัมผัสได้ด้วยตนเองถึงความรัก ความห่วงใยความเมตตา และการอุทิศกำลังพระวรกายและพระสติปัญญาเพื่อช่วยเหลืออาณาประชาราษฎร์ของพระองค์ความรักและความผูกพันระหว่างพระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้กับประชาชนเริ่มขึ้นขึ้นตั้งแต่ปีแรกที่พระองค์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๙

หลังการขึ้นครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ก็ทรงพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่มีมากมายหลายโครงการ มีจุดเริ่มต้นมาจากโครงการศึกษาค้นคว้าและทดลองเป็นการส่วนพระองค์ก่อน อาทิ โครงการส่วนพระองค์สวนจิตรลดา สนองแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการศึกษาประสิทธิภาพและประสิทธิผลทางการเกษตร ซึ่งประกอบด้วยแปลงนาสาธิต โรงเรียนข้าวตัวอย่าง โรงงานบดกลบ บ่อเพาะเลี้ยงปลา ป่าสาธิต โรงโคนม โรงนมผงโรงนมเม็ด โรงนมพาสเจอร์ไรส์ โรงเนยแข็ง โรงผลิตน้ำผลไม้ โรงเพาะเห็ด โรงผลิตภัณฑ์อบแห้ง โรงงานกระดาษสา โครงการพลังงานทางเลือก เป็นต้น

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ และได้เสด็จไปทอดพระเนตรและทรงติดตามโครงการเหล่านั้นอย่างใกล้ชิดโดยใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ โครงการเหล่านี้ได้เป็นจุดเริ่มต้นของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๖๐๐ โครงการ เป็นต้นกำเนิดศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริอีกถึง ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับพสกนิกร ในการพัฒนาประเทศ ตกผลึกเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางการพัฒนาคนและพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน บนพื้นฐานของทางสายกลางความมีเหตุผล ความไม่ประมาท และคุณธรรม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งใช้เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาประเทศด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้พระราชทานมาก่อนหน้าหลายปีสอดคล้องกับหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติซึ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเน้นการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง วิจัย เพื่อแสวงหาแนวทางและวิธีการพัฒนาต่าง ๆ ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิตและเป็นต้นแบบของความสำเร็จที่จะเป็นแนวทางและตัวอย่างของผลสำเร็จให้แก่พื้นที่อื่น ๆ โดยรอบที่ได้ทำการศึกษาโดยใช้แนวความคิดแบบสหสาขาวิชา นำความรู้หลากหลายสาขามาประสมประสานกัน ในการพัฒนาพื้นที่และอาชีพ ทั้งด้านการเกษตร ปศุสัตว์ ประมงชลประทาน ป่าไม้ ตลอดจนการพัฒนาทางด้านสังคม อาชีพเสริมและศิลปอาชีพ

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นศูนย์บริการแบบเบ็ดเสร็จ เมื่อผู้สนใจเข้าไปศึกษาดูงาน จะได้รับความรู้และประสบการณ์ในทุกเรื่อง และได้ขยายผลการพัฒนาผ่านกาลเวลาจนก่อให้เกิดความสำเร็จในทุกภูมิภาคอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพลิกพื้นผืนแผ่นดินครั้งใหญ่ให้กลับคืนสู่ความสมบูรณ์ เป็นต้นแบบของการฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำและป่าไม้ ด้วยความเพียรและการร่วมแรงร่วมใจกันของราษฎรและหน่วยงานทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เป็นการสร้างองค์ความรู้และเป็นมรดกวิธีของพระราชทานในการช่วยเหลือราษฎรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์

ศาสตร์ของพระราชทานอันได้แก่ องค์ความรู้ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย ผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริกว่า ๔,๖๘๕ โครงการ และผ่านศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นผลของการทรงงานอย่างหนักตลอดรัชสมัยของพระองค์ ในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงมีหลักในการพัฒนา ๓ ขั้นตอน ได้แก่ หลักคิด คือ เป้าหมายในการทรงงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน หลักทฤษฎี คือ แนวคิดและทฤษฎีที่ได้มีการทดสอบและพิสูจน์แล้ว และได้พระราชทานสู่การปฏิบัติจริง และหลักปฏิบัติ คือ ขั้นตอนของการดำเนินงานโครงการอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ในการดำเนินโครงการได้พระราชทานหลักการ “เข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา” เข้าใจ คือ เข้าใจสภาพภูมิประเทศและมนุษย์ เข้าถึง คือ เข้าถึงภูมิสังคมและข้อมูลเพื่อให้การสร้างสรรค์นั้นตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และพัฒนา คือ กำหนดเป็นแนวทางการพัฒนาด้วยความรู้และภูมิปัญญาที่ไม่จำกัดอยู่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง รวมถึงการทดลองและปรับปรุงจนได้ผลลัพธ์ที่ยั่งยืนและประยุกต์ใช้ได้ไม่รู้จบ

สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วนี้นั้นล้วนประมวลผลออกมาเป็น “ศาสตร์พระราชทาน” ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศที่พระองค์ท่านได้ให้ไว้แก่พสกนิกรชาวไทยตลอดระยะเวลาที่พระองค์ท่านครองราชย์เป็นต้นมา

๒.๕.๓ ประเภทของศาสตร์พระราชทาน

ศาสตร์พระราชทานได้แบ่งออกตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถราชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยซึ่งสำนักงานสถานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้สรุปโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริออกเป็น ๑๒ ประเภทดังต่อไปนี้^{๕๓}

^{๕๓} สำนักงานสถานิติบัญญัติแห่งชาติ, ศาสตร์ของพระราชทาน: ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวมกฎหมายสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร (กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐.)

๑. โครงการพระราชดำริด้านทรัพยากรน้ำ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สนพระราชหฤทัยในเรื่องการชลประทานมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ จนนำมาซึ่งความผูกพันกับ “น้ำ” พระองค์ได้ทรงเล่าพระราชทานแก่เจ้าหน้าที่กรมชลประทานที่ได้เข้าเฝ้าฯ ว่า ทรงชุดทรายบริเวณชายหาดหน้าพระตำหนักที่ประทับ ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จนกลายเป็นบ่อน้ำเล็ก ๆ และทรงเปรียบบ่อน้ำที่ทรงชุดนั้นเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ทรงเฝ้าคอยเวลาเมื่อน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้นน้ำก็จะไหลเข้าไปขังอยู่จนเต็มอ่างเก็บน้ำเล็ก ๆ เวลาที่ระดับน้ำทะเลลดต่ำลง อ่างเก็บน้ำของพระองค์ก็จะเต็มไปด้วยน้ำจากนั้นจะทรงชุดคูส่งน้ำขนาดเล็กต่อจากอ่างเก็บน้ำ เพื่อส่งน้ำให้กระจายไปตามพื้นที่ทรายที่ร่วนซุย ทรงพระสำราญยิ่งในการทอดพระเนตรพฤติกรรมของน้ำที่ไหลออกจากอ่างเก็บน้ำไปตามคูส่งน้ำแต่ละสายที่ทรงชุดขึ้น

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๙ พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมและพระราชทานความช่วยเหลือแก่ราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยทรงพบว่า น้ำเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำรงชีวิตของราษฎร พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ไขปัญหายุ่งเกี่ยวกับ “น้ำ” โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการขาดแคลนน้ำ อันนำไปสู่การเกิดภัยแล้งให้แก่หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องรวมทั้งกรมชลประทานที่มีภารกิจหลักในการพัฒนาแหล่งน้ำ นำไปพิจารณาศึกษาและดำเนินการก่อสร้างโครงการ จนปรากฏเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริกระจายในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศจำนวนมากดังตัวอย่างต่อไปนี้

(๑) โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริสามารถเก็บกักน้ำได้สูงสุด ๙๖๐ ล้านลูกบาศก์เมตรในขณะที่มีปริมาณน้ำไหลเข้าอ่าง โดยเฉลี่ยปีละ ๒,๙๓๒ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเป็นปริมาณน้ำท่าในช่วงฤดูฝน (กรกฎาคม-ธันวาคม) ประมาณร้อยละ ๗๘ ทำให้เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริสามารถควบคุมน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคการเกษตร ชลประทาน การอุตสาหกรรม และรักษาระบบนิเวศในพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสักตอนล่างและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ฝั่งตะวันออกเฉลี่ยปีละ ๖๙๙ ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรสำหรับพื้นที่ชลประทานใหม่ ในเขตจังหวัดลพบุรีและสระบุรี คิดเป็นปริมาตร ๘๔๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือเป็นพื้นที่การเกษตรทั้งสิ้น ๑๗๔,๕๐๐ ไร่ นอกจากนี้เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นแหล่งน้ำเสริมสำหรับพื้นที่โครงการชลประทานเดิมในทุ่งเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกตอนล่าง เนื้อที่ประมาณ ๒.๒ ล้านไร่ ทำให้ลดการใช้น้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาโดยการนำน้ำมาจากแม่น้ำป่าสัก ไปใช้ในพื้นที่

บริเวณจังหวัดลพบุรีและสระบุรีโดยตรง ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำอย่างทั่วถึง และใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) โครงการฝนหลวง

พระราชบันทึก “The Rainmaking Story” พระราชทานผ่านกองงานส่วนพระองค์แก่นายเมธา รัชตะปิติ เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๔๓ ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับที่มาและจุดเริ่มต้นโครงการฝนหลวง ดังนี้

ระหว่างวันที่ ๒ ถึงวันที่ ๒๐ พฤศจิกายนพ.ศ.๒๕๔๘ ได้เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยม ๑๕ จังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในวันจันทร์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๘ เสด็จฯ โดยรถยนต์ (เดลาเฮย์ ซีดาน สีเขียว) จากนครพนมไปกาฬสินธุ์ผ่านสกลนครและเทือกเขาภูพาน ทรงหยุดอย่างเป็นทางการที่ทางแยกอำเภอกุฉินารายณ์และสหัสขันธ์ ณ ที่นั้นทรงสอบถามราษฎรเกี่ยวกับผลผลิตข้าว ทรงคิดว่าต้องเสียหายเพราะความแห้งแล้ง แต่ต้องทรงประหลาดพระราชหฤทัยที่ราษฎรเหล่านั้นกราบบังคมทูลว่า เตือดร้อนเสียหายจากน้ำท่วม ทรงเห็นว่าเป็นการแปลก เพราะพื้นที่โดยรอบดูคล้ายทะเลทรายที่มีฝุ่นฟุ้งกระจายทั่วไปแท้ที่จริงแล้วราษฎรเหล่านั้นมีทั้งน้ำท่วมและฝนแล้งนั่นคือ ทำไมประชาชนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงยากจนนัก ปัญหาหนึ่งที่ยังคงดำรงอยู่ คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคมีชื่อเสียงว่าเป็นภาคที่แห้งแล้งขณะนั้นทรงเห็นพระพักตร์ขึ้นทอดพระเนตรท้องฟ้าและทรงพบว่าเมฆจำนวนมาก แต่เมฆเหล่านั้นถูกพัดผ่านพื้นที่แห้งแล้งไป วิธีแก้อยู่ที่ว่าจะทำอะไรที่จะทำให้เมฆเหล่านั้นรวมตัวตกลงมาเป็นฝนในท้องดินนั้น ทรงบันทึกไว้ว่าความคิดนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการฝนเทียม (ปัจจุบันเรียกอย่างเป็นทางการตามมติคณะรัฐมนตรีว่า โครงการฝนหลวงมาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๑๓) ซึ่งประสบความสำเร็จไม่นานในภายหลัง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มิเพียงแต่ทรงเกิดประกายความคิดขึ้นมาเท่านั้น แต่ทรงเร่งขยายผลเพื่อให้เกิดความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอย่างเป็นทางการ เมื่อเสด็จฯ กลับถึงกรุงเทพมหานคร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ซึ่งเป็นวิศวกรประดิษฐ์ควายเหล็ก ที่มีชื่อเสียงเข้าเฝ้าฯ และพระราชทานแนวความคิดนี้แก่ ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้กราบบังคมทูลสัญญาว่าจะศึกษาปัญหาดังกล่าวโดยเร็ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ฯพณฯ ม.ล. เดช สนิทวงศ์ องค์กรวิจัยอัญเชิญเอกสารที่ทรงศึกษาทบทวนแล้วมาพระราชทานแก่ ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ศึกษาทบทวนและทำความเข้าใจกับเอกสารพระราชทานควบคู่กันไปด้วย

หลายปีต่อมา ม.ร.ว.เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้กลับมากกราบบังคมทูลพร้อมทั้งความคิดเริ่มแรกและความเป็นไปได้ที่จะเริ่มต้นการค้นคว้าทดลอง การประดิษฐ์คิดค้นและการปฏิบัติการค้นคว้าทดลองจริงในท้องฟ้าโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งมี ดร.แสวง กุลทองคำ ปลัดกระทรวงเกษตร

และสหกรณ์ และ ม.จ.จักรพันธ์ เพ็ญศิริ จักรพันธ์ อธิบดีกรมการข้าวในขณะนั้นรับใส่เกล้าฯ สนองพระราชประสงค์ การปฏิบัติการทดลองจริงจังในท้องฟ้าจึงเริ่มต้นเป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๙ ถึงวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๒ ณ สนามบินหนองตะกั่ว วนอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอปากช่องเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา

“ฝนหลวง” จึงกำเนิดขึ้นจากพระราชดำริ โดยประยุกต์จากผลการวิจัยค้นคว้าทางวิชาการด้านทำฝนเทียมของประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลียและอิสราเอล ภายใต้การพระราชทานข้อแนะนำจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร อย่างใกล้ชิด ต่อมา มีการตั้งส่วนราชการ “สำนักงานปฏิบัติการฝนหลวง” ขึ้นรับผิดชอบการปฏิบัติการฝนหลวงช่วยเหลือราษฎรในปี พ.ศ.๒๕๑๘ และได้ยกฐานะเป็น “สำนักฝนหลวงและการบินเกษตร” ในปี พ.ศ.๒๕๓๕ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๖ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “กรมฝนหลวงและการบินเกษตร” และใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน

โครงการฝนหลวงช่วยแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำในช่วงภาวะฝนแล้งหรือฝนทิ้งช่วงยาวนาน ซึ่งมีผลกระทบต่อแหล่งเกษตรกรรมที่กำลังให้ผลผลิตเช่น จังหวัดจันทบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้นและเพิ่มปริมาณน้ำให้กับพื้นที่ลุ่มรับน้ำของแม่น้ำสายต่าง ๆ ที่มีปริมาณน้ำต้นทุนลดน้อยลง เช่น แม่น้ำปิง วัง ยม น่าน เป็นต้น ช่วยเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนให้แก่อ่างและเขื่อนกักเก็บน้ำเพื่อการชลประทานและการผลิตกระแสไฟฟ้า เช่น ในปีที่เกิดวิกฤติขาดแคลนน้ำที่เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ สามารถจัดเก็บน้ำจากฝนหลวงนับตั้งแต่วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ.๒๕๓๖ ถึง ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๖ อันเป็นวันสุดท้ายของการปฏิบัติงานฝนหลวงในปีนั้นได้ถึง ๔,๒๐๔.๑๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ในขณะที่ก่อนทำฝนหลวงมีน้ำเหลือเพียง ๓,๔๙๗.๗๙ ล้านลูกบาศก์เมตรเท่านั้น ช่วยพื้นที่เกษตรกรรมและป่าไม้ได้เฉลี่ยจำนวน ๒๑๖ ล้านไร่ต่อปี ฝนหลวง ช่วยเรื่องการอุปโภค บริโภค ซึ่งภาวะความต้องการน้ำทั้งจากน้ำฝนและอ่างเก็บน้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง เป็นความต้องการพื้นฐานของราษฎรการขาดแคลนน้ำกิน น้ำใช้ มีความรุนแรงมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากคุณสมบัติของดินในภูมิภาคนี้เป็นดินร่วนปนทรายไม่สามารถอุ้มน้ำได้ จึงไม่สามารถเก็บกักน้ำได้ดีเท่าที่ควรบรรเทาหมอกควันจากไฟป่าในภาคเหนือที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี และทำลายหรือยับยั้งความรุนแรงของพายุลูกเห็บที่มักเกิดขึ้นในช่วงฤดูร้อนของทุกปีซึ่งเกิดถี่และรุนแรงขึ้นวิกฤติสร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนมากขึ้นเรื่อย ๆ เสริมสร้างเส้นทางคมนาคมทางน้ำ

๒. โครงการพระราชดำริด้านทรัพยากรป่าไม้

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงสนพระทัยเรื่องของการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ แนวคิดและ

ทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรนั้น จะทรงมุ่งเน้นให้ผลการดำเนินงานสู่ประชาชนโดยตรงในเบื้องต้นเพื่อเป็นการบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้านั้นก็คือเพื่อความ “พออยู่ พอกิน” ในขณะเดียวกันก็ทรงปูพื้นฐานไว้สำหรับการ “อยู่ดี กินดี” ต่อไปในอนาคต แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้สรุปประเด็นได้ดังนี้

(๑) ปกป่าโดยไม่ต้องปลูก

คำว่า “ปลูกป่าโดยไม่ต้องปลูก” เป็นพระราชดำรัสที่สะท้อนให้เห็นความเข้าใจพระทัยอย่างลึกซึ้งถึงวิถีแห่งธรรมชาติโดยที่ได้พระราชทานแนวคิดที่ว่าบางครั้งป่าไม้ก็เจริญเติบโตขึ้นเองตามธรรมชาติขอเพียงอย่าเข้าไปรบกวนและทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ หากปล่อยให้ตามธรรมชาติระยะเวลาหนึ่งป่าไม้ก็จะขึ้นสมบูรณ์เอง การระดมปลูกป่าด้วยความไม่เข้าใจ เช่น ปอกเปลือกหน้าดินซึ่งมีคุณค่ามากออกไป และปลูกพันธุ์ไม้ ซึ่งไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและระบบนิเวศบริเวณนั้น นอกจากต้นไม้ที่ปลูกไว้จะตายโดยไม่ได้ประโยชน์แล้วยังทำลายสภาพแวดล้อมอีกด้วย แนวความคิดที่ลึกซึ้ง นี้จึงเป็นพระราชดำรัสที่ยึดถือกันในหมู่ผู้ปฏิบัติงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

(๒) ปลูกป่า ๓ อย่าง ได้ประโยชน์ ๔ อย่าง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาทในวันปิดการสัมมนาการเกษตรภาคเหนือ ณ สำนักงานเกษตรภาคเหนือ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๔ ความว่า

“...แต่ป่าไม้ที่จะปลูกนั้น สมควรที่จะปลูกแบบป่าสำหรับใช้ไม้หนึ่ง ป่าสำหรับใช้ผลหนึ่ง ป่าสำหรับใช้เป็นฟืนอย่างหนึ่ง อันนี้แยกออกไปเป็นกว้างๆ ใหญ่ๆ การที่จะปลูกต้นไม้สำหรับได้ประโยชน์ ดังนี้ ในคำวิเคราะห์ของกรมป่าไม้รู้สึกจะไม่ใช่ป่าไม้เป็นสวนหรือจะเป็นสวนมากกว่าป่าไม้ แต่ว่าในความหมายของการช่วยเพื่อต้นน้ำลำธารนั้นป่าไม้เช่นนี้จะเป็นสวนผลไม้ก็ตาม หรือเป็นสวนไม้ฟืนก็ตาม นั้นแหละเป็นป่าไม้ที่ถูกต้อง เพราะทำหน้าที่เป็นป่าคือเป็นต้นไม้ และทำหน้าที่เป็นทรัพยากรในด้านสำหรับเป็นผลที่มาเป็นประโยชน์แก่ประชาชนได้...”

“...เรื่องป่า ๓ อย่าง คือ ไม้ฟืน ไม้ผล ไม้สร้างบ้านประชาชนมีความรู้ทั้งคนที่อยู่บนภูเขา ทั้งคนที่อยู่ในที่ราบ เขามีความรู้ เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้วเขาทำกันอย่างไร เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำกิจกรรม เขารู้ว่าที่ไหนควรที่จะเก็บไม้ไว้ แต่ว่าที่เสียไปเพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่อง ไม่ได้ทำมานานแล้ว ทั้งมานานแล้ว ทั้งกิจกรรมมานานแล้วก็ไม่รู้เรื่อง แล้วก็มาอยู่ในที่มีความสะดวกก็เลยทำให้ล้มว่าชีวิตมันเป็นไปได้โดยที่ทำการกิจกรรมที่ถูกต้อง...” ประโยชน์อย่างที่ดีซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญคือ สามารถช่วยอนุรักษ์ดินและต้นน้ำลำธาร

(๓) ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น

ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้นก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่เกิดจากพระปรีชาสามารถในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ที่ได้ทรงคิดค้นขึ้นเพื่อเป็นวิธีการในการสร้างความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ป่าไม้ด้วยวิธีง่ายๆ ประหยัดและได้ผลดีนั่นคือ การสร้างฝายเล็กๆ ให้สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ โดยใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ฝ่ายชะลอความชุ่มชื้น มี ๒ ประเภท คือ ๑) ฝายต้นน้ำลำธารสำหรับกั้นกระแสน้ำไว้ให้ไหลช้าลงและซึมลงใต้ผิวดินเพื่อสร้างความชุ่มชื้นในบริเวณนั้น และ ๒) ฝายดักตะกอนดินและทรายมิให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำเบื้องล่าง

(๔) แนวพระราชดำรินด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า

แนวพระราชดำรินด้านนี้ ประกอบด้วย การสงวนพันธุ์สัตว์ป่าและเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าบางชนิดที่หายากและกำลังจะสูญพันธุ์ และให้ดำเนินการเกี่ยวกับสวนสัตว์เปิด เพื่อให้เป็นที่ประชาชนได้เข้าไปเที่ยวชมพร้อมทั้งส่งเสริมให้ราษฎรทำการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่าเป็นอาชีพ

(๕) ปลุกป่าในใจคน

แนวพระราชดำรินในการแก้ปัญหาป่าเสื่อมโทรมซึ่งก่อผลกระทบในด้านต่างๆ ไม่เฉพาะด้านดินและน้ำเท่านั้น แต่เกี่ยวโยงไปสู่ปัญหาทางสังคม เศรษฐกิจ ฯลฯ นั้น พระองค์มีพระราชดำรินในการแก้ไขปัญหาโดยให้ดำเนินการในลักษณะบูรณาการงานพัฒนาที่เกี่ยวข้องกัน สำหรับการปลูกต้นไม้ นั้น ทรงเน้นให้ใช้พันธุ์ไม้ที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นเพราะเป็นไม้ที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี มีลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่อยู่แล้วไม่เป็นการเสี่ยงต่อภาวะการรอดตายและเป็นที่ยึดของราษฎรในท้องถิ่นอย่างดีอีกด้วย วิธีการปลูกก็ให้ปลูกเสริมในลักษณะธรรมชาติโดยไม่จับต้นไม้เข้าแถว ซึ่งการปลูกเสริมตามลักษณะธรรมชาตินี้เมื่อต้นไม้โตขึ้นก็จะมีสภาพเป็นป่าตามธรรมชาติโดยจะไม่มีลักษณะเป็นสวนป่าที่มีต้นไม้เรียงเป็นแถว จะทำให้เกิดป่าไม้แบบผสมผสาน และสร้างความสมดุลแก่ธรรมชาติสามารถตอบสนองความต้องการของรัฐและวิถีประชาในชุมชน

๓. โครงการพระราชดำรินด้านทรัพยากรดิน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงให้ความสำคัญกับ “ดิน” ด้วยทรงเห็นว่าดินเป็นปัจจัยพื้นฐานเช่นเดียวกับ “น้ำ” ทรงริเริ่มโครงการจัดและพัฒนาที่ดินเมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ เพื่อพลิกผืนดินที่แห้งแล้ง และขาดความอุดมสมบูรณ์ ให้สามารถผลิตพืชพันธุ์ธัญญาหารได้ พร้อมกับพระราชทานพระราชดำรินให้ศึกษาทดลองหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงบำรุงดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวิธีการตามธรรมชาติที่เป็นหนทางสร้างความสมดุลของสภาพแวดล้อมให้เกิดขึ้น ดังนั้น พระราชดำรินในการแก้ไขปัญหาเรื่องดิน จึงมีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิศาสตร์และสภาพพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ โดยทรงใช้กลวิธีทางธรรมชาติเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาเรื่องดินของ

ประเทศ และทรงทำเป็นต้นแบบผ่านโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีอยู่ทั่วประเทศทั้งนี้ เพื่อนำผลจากการแก้ไขปัญหาที่พิสูจน์แล้วไปปรับใช้ในพื้นที่ที่มีปัญหาเฉกเช่นเดียวกันได้อย่างเหมาะสมและง่ายยิ่งขึ้น

ในเรื่องการพัฒนาดินของประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรได้พระราชทานพระราชดำริไว้หลากหลายรูปแบบวิธีเป็นไปตามหลักวิชาการทางปฐพีศาสตร์ ถึงแม้จะมีได้ทรงเป็นนักปฐพี แต่ได้พระราชทานพระราชดำริสและให้คำจำกัดความที่เข้าใจได้ง่ายว่า ดินที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรกรรมต้องมีคุณสมบัติอย่างไรทรงวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของดินในแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะในพื้นที่ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้ง ๖ แห่งทั่วประเทศ ได้แก่

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทรายมีแร่ธาตุ
น้อย
๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ : หิน กรวด แห้ง
แล้ง
๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิภพทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินเปรี้ยวจัด
๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทราย มีแร่ธาตุ
น้อย ดินดาน
๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินทราย ดินเค็ม ขาดน้ำ
๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ : ดินเค็ม

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยและพัฒนาด้านการปรับปรุงดิน การฟื้นฟูสภาพป่า และการบริหารจัดการน้ำ โดยเฉพาะเรื่องหญ้าแฝกซึ่งมีงานวิจัยไม่น้อยกว่า ๒๒๕ เรื่องในหลากหลายมิติ อาทิ ด้านวิทยาศาสตร์ (ชนิดพันธุ์ การเติบโตการขยายพันธุ์) ด้านเกษตรกรรมและการปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาความชุ่มชื้นของดินในสวนไม้ผลและไม้ยืนต้น ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำ ด้านสิ่งแวดล้อมด้านการส่งเสริมการปลูก และการใช้ประโยชน์

๔. โครงการพระราชดำริด้านการเกษตร

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการเกษตรที่สำคัญคือ การที่ทรงเน้นเรื่องการศึกษาค้นคว้าทดลองและวิจัย ทรงยึดหลักการและเทคโนโลยีเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อน ราคาถูกและไม่ยึดติดตำราเกษตรกรสามารถทำได้เองและอาจประหยัดค่าใช้จ่ายในการทำโดยใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และอาศัยพึ่งพิงธรรมชาติ การดำเนินการต้องค่อยเป็นค่อยไปตามลำดับขั้นตอนและตามความพร้อมของ

แต่ละท้องถิ่น ทรงเน้นอยู่เสมอว่ากระบวนการพัฒนาทั้งหมดต้องชี้แจงให้ราษฎรซึ่งเป็นผู้ได้รับประโยชน์มีส่วนร่วมและลงมือลงแรงด้วยการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเมื่อปาดินน้ำดีดินดีการทำมาหากินก็จะดีตามด้วย

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ คือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้าทดลองและวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น หม่อนไหม ยางพารา พืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพรตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลงศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะพันธุ์ปลา และสัตว์ปีกทั้งหลายด้วย เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ได้ ในราคาที่ถูกและด้วยเทคโนโลยีที่ง่ายไม่สลับซับซ้อน ที่สำคัญ คือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือเทคนิควิธีการดูแลต่าง ๆ นั้น จะต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระราชประสงค์หลัก คือ ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะในด้านอาหารเป็นอันดับแรก เช่น ข้าว พืชผัก และผลไม้ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเห็นว่า การพัฒนาพันธุ์พืชทรัพยากรธรรมชาติจะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร จึงทรงมุ่งให้พัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว พระองค์สนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อการทะนุบำรุง และปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพที่จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้มากที่สุด

โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแสดงถึงความห่วงใยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ที่ทรงมีต่อราษฎรและพระปรีชาสามารถในการพัฒนาการเกษตรมีพระราชวินิจฉัยว่า ปัญหาสำคัญประการหนึ่งของเกษตรกรในชนบท คือ การขาดแบบฉบับหรือตัวอย่างการพัฒนาเกษตรกรมักจะประกอบอาชีพการเกษตรไปตามแบบเดิมที่คุ้นเคย ไม่รู้จักวิธีการปรับปรุงและพัฒนาผลิตผลให้มีปริมาณและคุณภาพดียิ่งขึ้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีทั้งหมด ๖ แห่งทั่วประเทศ ตามสภาพภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ เป็นแหล่งศึกษาสรรพวิชา ค้นคว้า ทดลอง และสาธิต เปิดให้เกษตรกรและประชาชนทั่วไปมาศึกษาดูงาน ทุกศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีการค้นคว้าวิจัย ทดลอง และสาธิตวิธีการพัฒนาเพื่อช่วยให้เกษตรกรสามารถศึกษาหาความรู้และนำไปปฏิบัติได้จริง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต ช่วยให้เกษตรกรสามารถนำเอาความรู้ไปใช้เป็นแนวทางในการประกอบอาชีพและสามารถพึ่งตนเองได้

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมีทั้งหมด ๖ ศูนย์ กระจายอยู่ในภาคต่าง ๆ ๔ ภาค คือ

๑. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขาหินซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอนมสาร จันทบุรี จัดตั้งขึ้นตามพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ มีพื้นที่รวมประมาณ ๑,๘๙๕ ไร่ มีภารกิจหลักในด้านการปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ เช่นการปรับปรุงบำรุงดิน การปลูกป่าไม้ และการพัฒนาปศุสัตว์ การจัดตั้งธนาคารโค-กระบือ เป็นต้น

๒. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลกะลุวอเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส ก่อตั้งขึ้นจากการที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีพระราชดำริระหว่างเสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับ ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ ระหว่างวันที่ ๑๘ สิงหาคม ถึง ๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๒๔ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แห่งนี้มีพื้นที่ดำเนินการประมาณ ๑,๗๔๐ ไร่ ภารกิจหลักของศูนย์นี้ ได้แก่การศึกษา วิจัย และการพัฒนาสภาพของดินที่มีปัญหาและใช้ประโยชน์ไม่ได้ให้นำกลับมาใช้ประโยชน์ทางด้านเกษตรกรรมได้อีก เช่น การพัฒนาดินอินทรีย์และดินเปรี้ยวด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อใช้น้ำชะล้างกรดจากดิน การพัฒนาพื้นที่ป่าพรุการอนุรักษ์และบำรุงพันธุ์ไม้ในป่าพรุ

๓. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอ่าวคุ้งกระเบนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลสนามไชย อำเภอท่าใหม่ จังหวัดจันทบุรี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๔ ให้พิจารณาพื้นที่ที่เหมาะสมจัดทำโครงการพัฒนาด้านอาชีพการประมงและการเกษตรในเขตพื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของจังหวัดจันทบุรี ศูนย์ศึกษาการพัฒนาฯ แห่งนี้ มีพื้นที่โครงการรวมพื้นที่ขยายผล จำนวน ๓๓ หมู่บ้าน รวมเป็นพื้นที่ประมาณ ๘๕,๒๓๕ ไร่ ดำเนินกิจกรรมด้านค้นคว้าศึกษา ทดลอง วิจัย และสาธิตการพัฒนาและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมชายฝั่ง การบำบัดน้ำเสียจากการเลี้ยงกุ้งกุลาดำการอนุรักษ์และรวบรวมพันธุ์ไม้ป่าชายเลน เป็นต้น

๔. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ บ้านนาแก ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ก่อตั้งเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๕ มีพื้นที่โครงการประมาณ ๒,๓๐๐ ไร่ และเขตปริมณฑลเพื่อการพัฒนาอีกประมาณ ๑๑,๐๐๐ ไร่ ภารกิจหลัก คือ การพัฒนาระบบชลประทาน พัฒนาระบบการปลูกพืชเศรษฐกิจการทดสอบพันธุ์ข้าวไร่ การศึกษาระบบนิเวศวิทยาของป่า การปรับปรุงบำรุงดินและการพัฒนาส่งเสริมด้านปศุสัตว์และประมง เป็นต้น

๕. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ที่บริเวณพื้นที่ป่าขุนแม่กวง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษา ทดลอง และแสวงหารูปแบบในการพัฒนาพื้นที่บริเวณต้นน้ำลำธารของภาคเหนือ เพื่อเป็น “ต้นแบบ” ในการพัฒนาลุ่มน้ำอื่นๆ ในภูมิภาคโดยใช้ระบบ

ชลประทานเข้าเสริม การปลูกไม้ ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่างเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และเน้นเรื่องการพัฒนาป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำลำธารให้สมบูรณ์เป็นหลักมีพื้นที่ดำเนินการประมาณ ๘,๕๐๐ ไร่

๖. ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยทรายอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตั้งอยู่ที่ตำบลสามพระยา อำเภอลำลูกกา จังหวัดเพชรบุรี เดิมเป็นเขตพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน อันเป็นพื้นที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการประกาศให้เป็นที่หลวงและเป็นที่ยกยทานสัตว์ ภายหลังมีประชาชนเข้าบุกรุกแผ้วถางทำลายป่าเพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมอย่างผิดหลักวิชาการ จึงกลายเป็นที่อับฝน แห้งแล้ง เกิดการพังทลายของผิวดิน และขาดความอุดมสมบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงมีพระราชกระแสในเรื่องนี้ว่า หากปล่อยทิ้งไว้จะกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด จึงได้ทรงมีแนวพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ให้พัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็นศูนย์ศึกษาการพัฒนาด้านป่าไม้เอนกประสงค์ ศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมที่เหมาะสมควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และปลูกป่าจัดหาแหล่งน้ำ ศึกษาระบบป้องกันไฟป่า ระบบ “ป่าเปียก” และให้ราษฎรที่บุกรุกแสวงหาที่ทำกินโดยมิชอบเข้าร่วมกิจกรรมของโครงการ เพื่อร่วมกันพัฒนา อนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างถูกต้อง เกื้อกูลกัน ระหว่างคนกับธรรมชาติมีพื้นที่โครงการประมาณ ๔๒,๖๔๐ ไร่

ศูนย์การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เป็นแหล่งสร้างองค์ความรู้อย่างมากมาย ซึ่งเกษตรทฤษฎีใหม่ เป็นอีกหนึ่งผลงานที่ได้จากศูนย์การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริจึงขอยกตัวอย่างไว้ ณ ที่นี้

แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกประการหนึ่งก็คือ ทฤษฎีในการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งและการขาดแคลนน้ำเพื่อเกษตรกรรม โดยดำเนินการตามแนว “ทฤษฎีใหม่” อันเป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ซึ่งมีอยู่จำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดขณะเดียวกันก็มีน้ำไว้ใช้ตลอดปี เป็นประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยทั่วไปด้วย “ทฤษฎีใหม่” อันเกิดจากพระปรีชาสามารถและพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีหลักสำคัญง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อนสรุปได้ว่า พื้นที่ถือครองโดยครัวเรือนของเกษตรกรไทยอนุমানว่าจะมีเนื้อที่ประมาณ ๑๕ ไร่ แบ่งพื้นที่ตามทฤษฎีใหม่จะเป็นนาข้าว ๕ ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๕ ไร่ ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ๒ ไร่ สระน้ำ ๓ ไร่ (ลึกประมาณ ๔ เมตร) ภูเขาได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร หรือสูตร ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

(๑) เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนน้อย แปลงเล็ก (ประมาณ ๑๕ ไร่) ซึ่งเป็นอัตราก่อนโดยเฉลี่ยของเกษตรกรโดยทั่ว ๆ ไป

(๒) หลักสำคัญ: ให้เกษตรกรมีความพอเพียงโดยเลี้ยงตัวเองได้ (Self-Sufficiency) ในระดับที่ประหยัดก่อนทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่น

(๓) มีการผลิตข้าวบริโภคพอเพียงประจำปีโดยถือว่าครอบครัวหนึ่งทำนา ๕ ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปีข้อนี้เป็นหลักสำคัญของทฤษฎีนี้

(๔) เพื่อการนี้ จะต้องใช้หลักเกณฑ์เฉลี่ยว่าต้องมีน้ำใช้ระหว่างช่วงฤดูแล้ง ประมาณ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อ ๑ ไร่ หากแต่ละแปลงเกษตรมีเนื้อที่ ๕ ไร่และแบ่งตามสัดส่วน ๓๐ - ๓๐ - ๓๐ - ๑๐ จะมีพื้นที่การเกษตรที่ต้องการน้ำอยู่ ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือนาข้าว ๕ ไร่ จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ม.^๓ พืชไร่ หรือไม้ผล ๕ ไร่ จึงต้องมีน้ำ $๕ \times ๑,๐๐๐ = ๕,๐๐๐$ ม.^๓ รวม ๑๐,๐๐๐ ม.^๓ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นต้องมีน้ำสำรองไว้หน้าแล้ง โดยเฉลี่ยประมาณ ๑๐,๐๐๐ ม.^๓ จึงได้ตั้งสูตรคร่าวๆ ว่า แต่ละแปลงประกอบด้วย สระน้ำเนื้อที่ ๓ ไร่ ขุดลึก ๔ เมตรจะมีน้ำจุได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ม.^๓ ที่อยู่อาศัยและอื่น ๆ ๒ ไร่ นาข้าว ๕ ไร่ พืชไร่ พืชสวน ๕ ไร่ รวมทั้งแปลงเนื้อที่ ๑๕ ไร่

(๕) อุปสรรคสำคัญที่สุด คือ อ่างเก็บน้ำหรือสระที่มีน้ำเต็ม และได้รับน้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้งในหน้าฝน และจะมีการระเหยวันละ ๑ เซนติเมตรโดยเฉลี่ยในวันที่ไม่มีฝนตก หมายความว่าในปีหนึ่งถ้าฝนไม่ตก ๓๐๐ วัน ระดับของสระจะลดลง ๓ เมตร (ในกรณีนี้ ๓/๔ ของ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรน้ำที่ใช้จะเหลือ ๔,๗๕๐ ลูกบาศก์เมตร) จึงต้องมีการเติมน้ำเพื่อให้เพียงพอ

(๖) ด้วยเหตุนี้ หากจะให้ทฤษฎีสมบูรณ์ สระน้ำทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและเต็มความสามารถก็มีความจำเป็นต้องมีแหล่งน้ำใหญ่มากคอยเติมเปรียบเสมือนมีแทงก์น้ำใหญ่มากคอยเติมตุน้ำเล็กให้เต็มอยู่เสมอ ในกรณีของโครงการวัดมงคลชัยพัฒนาจังหวัดสระบุรี จึงมีการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวโดยมีความจุ ๘๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งถ้าใช้วิธีจ่ายน้ำเข้าแปลงตามแบบเดิม จะเลี้ยงพื้นที่การเกษตรได้เพียง ๖๐๐ - ๘๐๐ ไร่ แต่ถ้าใช้ทฤษฎีใหม่จะเลี้ยงพื้นที่ได้ถึง ๓,๐๐๐ ไร่ หรือ ๕ เท่า

(๗) ถ้าพึ่งอ่างเก็บน้ำ ๘๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรจะเลี้ยงได้ ๘๐๐ ไร่ (โครงการวัดมงคลฯ มีพื้นที่ ๓,๐๐๐ ไร่ แบ่งเป็น ๒๐๐ แปลง) อ่างนี้จึงเลี้ยงได้ ๔ ไร่ ต่อแปลง ถ้าพึ่งสระในแปลงเลี้ยงได้ ๔.๗๕ ไร่ ($๔.๗๕ + ๔$ ไร่ = ๘.๗๕ ไร่) จึงเห็นได้ว่า หมิ่นเหม่มาก แต่ถ้าคำนึงว่า ๘.๗๕ ไร่ นั้นจะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์ได้อีก ๖.๒๕ ไร่ จะต้องอาศัยเทวดาเลี้ยง แต่ถ้าคำนึงถึงว่าในระยะที่ไม่มีน้ำความจำเป็นที่จะใช้น้ำหรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกมาจะเก็บไว้ในอ่างและสระ สำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการอ่างและสระน้ำจะทำหน้าที่เฉลี่ยน้ำฝน (Regulator) จึงเข้าใจว่าในระบบนี้น้ำจะพอ

(๘) ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่ง คือ ราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (ทางราชการ ทางมูลนิธิ และเอกชน) แต่ค่าดำเนินการไม่เปลี่ยนแปลงสำหรับเกษตรกร

ทั้งนี้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริแต่ละแห่งได้จัดทำแปลงตัวอย่างเกษตรทฤษฎีใหม่ไว้เป็นศูนย์ความรู้ให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ของตนเอง

๕. โครงการพระราชดำริด้านการส่งเสริมอาชีพ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงห่วงใยต่อการพัฒนาชนบทและอาชีพของเกษตรกรมีพระราชดำริว่าเกษตรกรไม่ควรพึ่งพาพืชเกษตรแต่เพียงอย่างเดียว เพราะจะเกิดความเสียหายง่ายเนื่องจากความแปรปรวนของตลาดและความไม่แน่นอนของธรรมชาติเกษตรกรควรมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงสัตว์ทำประมง และการพัฒนาอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน ได้พระราชทานโครงการพัฒนาชนบทตามแนวพระราชดำริหลายโครงการ ซึ่งแต่ละโครงการมุ่งพัฒนาให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ โดยมีพระราชดำรัสให้ใช้ “วิธีการสหกรณ์” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนงานในหลายโครงการ เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนบนพื้นฐานแห่งการช่วยตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนี้

(๑) สหกรณ์การเกษตร

การดำเนินกิจการของสหกรณ์ในภาพรวมประสบความสำเร็จ สหกรณ์ช่วยให้สมาชิกสหกรณ์มีรายได้เพิ่มขึ้น มีทุนสำหรับการประกอบอาชีพ สมาชิกร่วมแรงร่วมใจกันแก้ไขปัญหาในชุมชนนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามหลักการและวิธีการสหกรณ์ เช่น สหกรณ์การเกษตร หุบกะพงจำกัด ได้รับเกษตรกรชาวสวนผักชะอำ ร่วมกับเกษตรกรที่ทำประโยชน์อยู่ในพื้นที่หุบกะพงเดิมรวม ๑๒๘ ครอบครัวเข้าเป็นสมาชิก และให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินทำการเกษตรครอบครัวละ ๒๕ ไร่ นอกจากนี้ สหกรณ์ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานเงินเพื่อให้ดำเนินการในรูปแบบของกองทุน โดยใช้ชื่อ “กองทุนพระราชทานสำหรับพัฒนาสหกรณ์การเกษตรหุบกะพง จำกัด” จำนวน ๗,๕๕๔,๘๘๕ บาท ในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ กองทุน นี้มีจำนวนเงิน ๘,๓๘๘,๗๘๔ บาท สหกรณ์มีสมาชิกสามัญจำนวน ๔๗๙ คน ดำเนินธุรกิจหลักกับสมาชิกได้แก่ ธุรกิจสินเชื่อ ธุรกิจรับฝากเงิน ธุรกิจจัดหาสินค้ามาจำหน่ายและธุรกิจการรวบรวม ผลการดำเนินงานของสหกรณ์ ปี ๒๕๕๘ สหกรณ์มีทุนดำเนินงาน ๓๖.๗๓ ล้านบาท ทุนเรือนหุ้น ๒.๖๗ ล้านบาท ทุนสำรองของสหกรณ์เอง ๕.๒๒ ล้านบาทและมีกำไรสุทธิ จำนวน ๒๑๙,๔๖๖.๕๒ บาท

(๒) สหกรณ์โคนม

ในปี พ.ศ.๒๕๐๒ เจ้าหน้าที่กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้ร่วมประชุมปรึกษาหารือกับเกษตรกรชั้นนำที่ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เรื่องการผสมเทียมโค กรมปศุสัตว์จึงเปิดสถานีผสมเทียมขึ้น ณ ตำบลหนองโพ ต่อมาในปีพ.ศ.๒๕๑๑ รัฐบาลได้สนับสนุนการเลี้ยงโคนมเกษตรกรในเขตจังหวัดราชบุรีและจังหวัดนครปฐมเลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เริ่มเกิดปัญหาการหาสถานที่จำหน่ายน้ำนมดิบ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้ทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๒ เพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลือแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน ในช่วงนั้นเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้สร้างโรงงานผลิตนมผงขึ้นภายในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้มีผู้จัดซื้อที่ดินบริเวณตำบลหนองโพ จำนวน ๕๐ ไร่ทูลเกล้าฯ ถวายพร้อมด้วยเงินจำนวนหนึ่งสำหรับเป็นค่าก่อสร้างโรงงานผลิตนมผง ต่อมาเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งศูนย์รวมนมหนองโพขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลส่วนหนึ่งและทุนของกลุ่มเกษตรกรอีกส่วนหนึ่งเป็นทุนในการก่อสร้างอาคารศูนย์รวมน้ำนมเกษตรกรได้เข้าซื้อกันจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ.๒๕๑๔ โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์โคนมราชบุรี จำกัด” เป็นสหกรณ์ประเภทบริการ ปัจจุบันสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัดได้ดำเนินงานมาเป็นเวลากว่า ๔๓ ปี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาสหกรณ์ฯ ได้ดำเนินกิจการตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สามารถผลิตผลิตภัณฑ์นมพาสเจอร์ไรส์และผลิตภัณฑ์นม UHT จำหน่ายไปได้ทั่วประเทศ

(๓) ธนาคารโค-กระบือ

การเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพที่สำคัญของเกษตรกรปัญหาการพัฒนาปศุสัตว์ในประเทศไทยมีอยู่หลายประการ ปัญหาหนึ่งก็คือการขาดแคลนพันธุ์สัตว์ที่ดีโดยเฉพาะพันธุ์โคและกระบือซึ่งมีความสำคัญต่อเกษตรกรในชนบทอย่างมาก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงเล็งเห็นปัญหานี้ จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้จัดตั้งธนาคารโค - กระบือขึ้น เพื่อรวบรวมพันธุ์โค-กระบือให้ผลิตลูกและขยายพันธุ์ที่มีคุณภาพดีสำหรับให้เกษตรกรใช้งานต่อไป ในการบริหารจัดการโครงการได้สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแลสัตว์ของธนาคารโค-กระบือ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน สำหรับชื่อของธนาคารโค-กระบือเพื่อเกษตรกรตามพระราชดำรินี้ กรมปศุสัตว์ได้ใช้ชื่อย่อว่า “ธ.ค.ก.” และใช้ชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า “Royal Cattle – Buffalo Bank for Farmers” ธนาคารโค-กระบือ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้เกษตรกรที่ยากจนทั่วประเทศได้มีโค - กระบือไว้ใช้แรงงานและเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ช่วยให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นการให้บริการโค - กระบือแก่เกษตรกรมี ๕ วิธี คือ ๑) การให้ยืมเพื่อการผลิต ๒) การให้เช่าซื้อ ๓) การ

ให้ยืมพ่อพันธุ์โค - กระบือ ๔) การให้เช่าเพื่อใช้แรงงาน และ ๕) การให้บริการอื่น ๆ ตั้งแต่เริ่มโครงการ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๓ ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๙ มีเกษตรกรได้รับบริการสัตว์จากธนาคารโค - กระบือแล้ว รวม ๒๓๕,๕๑๓ ราย ณ เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๙ มีเกษตรกรที่อยู่ในความดูแลของธนาคารโค - กระบือ ๑๐๕,๔๙๑ ราย

๖. โครงการพระราชดำริด้านสาธารณสุข

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านการสาธารณสุขที่สะท้อนให้เห็นถึงสายพระเนตรอันยาวไกลในการแก้ปัญหาของพสกนิกรชาวไทยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรมีมากมายหลายโครงการ โครงการที่มีความสำคัญและโดดเด่นมี ๕ โครงการ ได้แก่ ๑) โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทาน ๒) โครงการอบรมหมอหมู่บ้านในพระราชประสงค์ ๓) โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทางน้ำพระราชทาน (เรือเวชพาหน์) ๔) โครงการอบรมปฐมนิเทศพยาบาลเบื้องต้นและช่วยคลอดฉุกเฉินในโครงการพระราชดำริสำหรับตำรวจจราจร และ ๕) โครงการสถาบันราชประชาสมาสัย เพื่อบำบัดรักษาและศึกษาค้นคว้าเรื่องโรคเรื้อน โครงการเหล่านี้จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อราษฎร ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น ๔ กลุ่ม คือ กลุ่มราษฎรอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลการคมนาคมไม่สะดวก กลุ่มราษฎรที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำไม่มีถนนเข้าถึง ต้องใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางสัญจร กลุ่มราษฎรที่ประสบปัญหาการจราจรติดขัด เดินทางไปโรงพยาบาลได้ล่าช้า และกลุ่มราษฎรที่มีปัญหาโรคระบาดฯ เป็นที่น่ารังเกียจและรักษายาก

(๑) โครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทาน

ในช่วงต้นในปี พ.ศ.๒๕๐๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงที่ตามเสด็จแปรพระราชฐานไปต่างจังหวัด ตรวจรักษาผู้ป่วย ณ จุดตรวจ แบ่งตามลักษณะงาน ต่อมาในปีพ.ศ.๒๕๑๐ ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงตามเสด็จไปเพื่อตรวจรักษาราษฎร ในท้องถิ่นทุรกันดาร เมื่อแพทย์เห็นว่าจำเป็นก็ให้ดำเนินการจัดส่งผู้ป่วย ไปยังโรงพยาบาลในจังหวัดที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรเสด็จฯ แปรพระราชฐานประทับแรม สำหรับ ในท้องถิ่นต่างๆ ที่ห่างไกลตัวเมืองมากและเป็นท้องถิ่นทุรกันดาร ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดเจ้าหน้าที่แพทย์ พยาบาล เครื่องมือเครื่องใช้ตลอดจนยารักษาโรค ออกตรวจรักษาราษฎรในพื้นที่นั้นๆ ด้วย อาทิจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์

ในปี พ.ศ.๒๕๑๒ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้มีพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการแพทย์หลวงเคลื่อนที่พระราชทานขึ้นอย่างเป็นทางการ ตามที่หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ได้กราบบังคมทูลว่าสมควรจัดให้มีแพทย์ออกไปตรวจรักษาราษฎรภาคเหนือที่อยู่ในเขตที่มีผู้ก่อการร้ายคุกคาม หรือเรียกว่าพื้นที่สีแดง หรือพื้นที่สีชมพู ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

พระราชทานชื่อว่า “หน่วยแพทย์พระราชทาน” มีนายแพทย์दनัย สนิทวงศ์ฯ เป็นแพทย์คนแรกที่จะออกปฏิบัติหน้าที่ เริ่มต้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีภูมิประเทศทุรกันดารและอันตราย คณะแพทย์หลวงจึงต้องเดินทาง โดยเฮลิคอปเตอร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโครงการชาวเขาเมื่อวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๒ ทรงพบว่าราษฎรที่มารอรับเสด็จป่วยเป็นไข้กันมาก ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ประจำพระองค์ที่ตามเสด็จตรวจและรักษาคนไข้อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก

นับจากนั้นมาหน่วยแพทย์พระราชทานได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวาง มีการตั้งหน่วยปฏิบัติงานหน้าพระตำหนักที่เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรมแทบทุกแห่ง และยังไปตั้งหน่วย ณ จุดที่จะเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรด้วย มีแพทย์จากโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดอาสาออกปฏิบัติงานหมุนเวียนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จังหวัดต่าง ๆ ได้ประกาศชักชวนทางวิทยุกระจายเสียงในท้องถิ่นให้ราษฎรมาใช้บริการของหน่วยแพทย์พระราชทาน จำนวนผู้ป่วยจึงทวีขึ้นอย่างรวดเร็ว และมีผู้ป่วยแทบทุกจังหวัดที่อยู่ไกลเคียงพระตำหนักที่ประทับมาขอรับการรักษา สถิติผู้ป่วยปัจจุบันเฉลี่ยประมาณวันละ ๕๐๐ รายขึ้นไปและมีอยู่หลายครั้งที่ตรวจรักษาผู้ป่วยเกินกว่าพันรายต่อวัน

(๒) โครงการอบรมหมอหมู่บ้านในพระราชประสงค์

สืบเนื่องมาจากที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แพทย์ประจำพระองค์ตามเสด็จตรวจและรักษาคนไข้ ตั้งแต่วันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ.๒๕๑๒ เป็นต้นมา จึงมีพระราชดำริให้มีการอบรมหมอหมู่บ้านเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพอนามัยของราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลและไม่สามารถเข้าถึงระบบการแพทย์และการสาธารณสุขได้ โดยเฉพาะราษฎรส่วนใหญ่ที่มีฐานะยากจนและขาดความรู้ในการดูแลรักษาตนเองการอบรมหมอหมู่บ้านจะช่วยให้ราษฎรมีความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรค รู้จักวิธีรักษาพยาบาลแบบปัจจุบันและรู้จักวิธีติดต่อกับหน่วยราชการ ในกรณีที่เกิดความจำเป็นที่จะดูแลรักษาตนเองได้ อันเป็นการช่วยแก้ปัญหาในระยะยาว อีกทั้งความเจ็บป่วยของราษฎรส่วนมากเกิดจากการไม่ได้รับการรักษาพยาบาลที่ถูกต้อง และไม่มีสถานพยาบาลอยู่ใกล้ จึงมีพระราชดำริจัดตั้งโครงการอบรมหมอหมู่บ้านในพระราชประสงค์โดยคัดเลือกคนในหมู่บ้านมารับการฝึกอบรมการรักษาพยาบาลเบื้องต้นและการรักษาโรคอย่างง่าย เพื่อช่วยเหลือเพื่อนร่วมหมู่บ้านได้ในปี พ.ศ.๒๕๑๗ หมอหมู่บ้านได้เริ่มปฏิบัติหน้าที่บรรเทาความเจ็บป่วยของราษฎรที่นิคมสร้างตนเองพัฒนาภาคใต้ อำเภอสว่าง จังหวัดนราธิวาส

(๓) โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทางน้ำพระราชทาน (เรือเวชพาหน์)

โครงการหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ทางน้ำพระราชทาน (เรือเวชพาหน์) เป็นโครงการที่อยู่ในความดูแลของสภากาชาดไทย ที่มาของโครงการนี้สืบเนื่องมาจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหา

ภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระราชปรารภว่า ราษฎรที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามลำแม่น้ำในหลายตำบล ตั้งอยู่โดดเดี่ยว ยังไม่มีทางหลวงเชื่อมต่อกับจังหวัด แม้ว่าจะมีการคมนาคมติดต่อกับจังหวัดได้ก็ห่างไกลโรงพยาบาล ประจำจังหวัดมาก ถ้าเจ็บป่วยก็ต้องรักษาพยาบาลแบบแผนโบราณ ซึ่งบางโรคไม่ค่อยได้ผล จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บริษัท อู่เรือกรุงเทพฯ จำกัด ต่อเรือยนต์ขึ้นด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เพื่อพระราชทานให้สภาอากาศไทยใช้เป็นหน่วยเคลื่อนที่รักษาพยาบาลประชาชนตามลำน้ำต่าง ๆ โดยพระราชทานชื่อว่า “เวชพาหน์” (อ่านว่า เวด-ชะ-พา) และได้เสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธีพระราชทานเรือ ในวันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ.๒๔๙๘ ณ ท่าวาสุกรี กรุงเทพมหานคร เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงเจิมเรือและพระราชทานให้แล้วเรือเวชพาหน์ก็ออกปฏิบัติงานทันทีที่จังหวัดนนทบุรีเรือเวชพาหน์ปฏิบัติงานใน ๑๙ จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี สุพรรณบุรี นครสวรรค์ กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร ฉะเชิงเทราพระนครศรีอยุธยา ปราจีนบุรี ชัยนาท สิงห์บุรี กาญจนบุรี ลพบุรี อ่างทอง ราชบุรี ปทุมธานี สมุทรสงคราม นครปฐม อุทัยธานี และสมุทรปราการ ในปัจจุบันแม้ว่าจะมีโรงพยาบาลอำเภอและสถานีอนามัยทั่วถึงแล้วก็ตาม แต่ทางสำนักงานบรรเทาทุกข์ยังคงนำเรือพระราชทาน เรือเวชพาหน์ ออกให้บริการประชาชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งน้ำ ในจังหวัดที่สามารถไปได้ ปีละ ๑ ครั้ง เพื่อให้ประชาชนได้รับรู้และรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรพระบรมราชูปถัมภ์ สภาอากาศไทยที่ทรงมีต่อพสกนิกรตลอดมา เรือเวชพาหน์นับเป็นเรือบรรเทาทุกข์และรักษาพยาบาลทางน้ำลำแรกและลำเดียวในโลกที่ยังคงให้บริการประชาชนอยู่จนถึงทุกวันนี้

(๔) โครงการอบรมปฐมพยาบาลเบื้องต้นและช่วยคลอดฉกเงิน โครงการพระราชดำริสำหรับตำรวจจราจร

โครงการนี้เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๖ เมื่อรองสมุหราชองครักษ์ กรมราชองครักษ์สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ได้มาแจ้งต่อผู้บัญชาการตำรวจนครบาลว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ พระองค์ละ ๔ ล้านบาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น ๘ ล้านบาท ให้จัดซื้อรถจักรยานยนต์เพื่อใช้เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็วทำหน้าที่สายตรวจจราจร ชื่อวิทยุสื่อสาร เป็นค่าเบี้ยเลี้ยงตำรวจ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานแนวทางบรรเทาปัญหาการจราจรไว้ ๕ ประการ คือ (๑) แสวงหาแนวทางให้ผู้ใช้รถ ใช้ถนนเคารพกฎจราจรและมีมารยาท (๒) ใช้รถจักรยานยนต์เป็นหน่วยเคลื่อนที่เร็วไปแก้ปัญหา ณ จุดที่รถติดเปรียบเสมือนกับรถนำขบวน โดยเมื่อขบวนติดรถจักรยานยนต์จะเข้าไปแก้ไขปัญหา ทำให้รถในขบวนเคลื่อนที่ไปได้ ซึ่งรถในถนนมีหลายขบวนเช่นเดียวกัน (๓) ให้รถจักรยานยนต์ดูแลการจราจรในถนนให้รถเคลื่อนตัวไปได้เรื่อย ๆ ตามความเหมาะสม (๔) ถนนที่

เป็นคอบวดให้รถจักรยานยนต์เข้าไปแก้ไขปัญหาก็ให้รถเคลื่อนตัวไปได้เรื่อย ๆ เปรียบเสมือนเท้าน้ำออก จากขวด และ (๕) ให้ประชาชนผู้ใช้รถใช้ถนนให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาการจราจร

อธิบดีกรมตำรวจและผู้บัญชาการตำรวจนครบาลได้สนองพระราชดำริในทันที ในการ ดำเนินการตามแนวพระราชดำริ กรมตำรวจพบว่าผู้ที่ต้องการความช่วยเหลืออย่างเร่งด่วนได้แก่ ผู้บาดเจ็บ และหญิงใกล้คลอดที่ต้องนำส่งโรงพยาบาล ตำรวจต้องช่วยอำนวยความสะดวกและช่วยทำ คลอดฉุกเฉินด้วยดังนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรจึงจำเป็นต้องได้รับการฝึกอบรมให้เกิดทักษะ ความรู้ ความชำนาญเกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้นและการช่วยทำคลอดฉุกเฉิน จึงเป็นที่มาของโครงการ อบรมปฐมพยาบาลเบื้องต้นและช่วยคลอดฉุกเฉินของเจ้าหน้าที่ตำรวจจราจรที่ทำหน้าที่เป็นหน่วย เคลื่อนที่เร็วสายตรวจจราจร

(๕) โครงการจัดตั้งสถาบันราชประชาสมาสัยเพื่อบำบัดรักษาและศึกษาค้นคว้าเรื่อง โรคเรื้อน

เมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไป ทรงเยี่ยมราษฎร ที่จังหวัดนราธิวาส เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบเส้นทางกำหนดให้มีการเปลี่ยนแปลง เส้นทางการเดินทางเพื่อมิให้เส้นทางเสด็จฯ ผ่านบริเวณที่มีผู้ป่วยโรคเรื้อนซึ่งรอรับเสด็จอยู่เป็นจำนวนมากเมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จึงรับสั่งให้ เปลี่ยนกลับไปใช้เส้นทางเดิมและทรงเยี่ยมเยียนผู้ป่วยโรคเรื้อนอย่างใกล้ชิด ภายหลังได้ทรงโปรดให้ อธิบดีกรมอนามัยเข้ากราบบังคมทูลรายงานสถานการณ์การควบคุมโรคเรื้อนในประเทศไทยและแนว ทางการดำเนินการเพื่อให้โรคเรื้อนหมดไปจากประเทศไทยภายในระยะเวลา ๑๐ ปี อธิบดีกรมอนามัย กราบบังคมทูลชี้แจงว่าจำเป็นต้องมีสถาบันฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับโรคเรื้อนต่อมา ใน ปี พ.ศ.๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานเงินทูน อานันทมหิดลและพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพิ่มเติมอีกจำนวน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท เงินจำนวนนี้ ได้มาจากการสมทบทุนของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พ่อค้า และประชาชนจากการจัดฉาย ภาพยนตร์ส่วนพระองค์ เพื่อเป็นทุนในการจัดตั้งสถานที่ฝึกอบรมพนักงานบำบัดโรคเรื้อนและศึกษา ค้นคว้าเรื่องโรคเรื้อน ณ บริเวณสถานพยาบาลพระประแดง เมื่อก่อสร้างเสร็จ มีพระราชดำริว่าควร จะมีชื่อที่แสดงว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสถาบันแห่งนี้จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนาม “สถาบันราชประชาสมาสัย” มีความหมายว่า “พระราชาและประชาชนย่อมอาศัย ชึ่งกันและกัน” และเสด็จเปิดสถาบันในวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ.๒๕๐๓ หลังจากสร้างสถาบันเสร็จแล้ว ยังมีเงินเหลืออยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯพระราชทานให้เป็นทุน “ราชประชาสมาสัย” ต่อมา กระทรวงสาธารณสุขได้ขอพระบรมราชานุญาตจัดตั้งเป็น “มูลนิธิราชประชาสมาสัย” เพื่อทำหน้าที่

ดูแล ให้การบำบัดฟื้นฟู และค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับโรคเรื้อน รวมทั้งฝึกอาชีพให้ผู้ป่วยด้วย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานเงินทุนอานันทมหิดล สร้างอาคาร ๔ หลัง ในบริเวณสถานพยาบาลพระประแดงเพื่อใช้เป็นสถานศึกษาอบรมเจ้าหน้าที่ในการบำบัดโรคเรื้อน อาคารเริ่มเปิดใช้งานเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๓ และได้ทรงรับมูลนิธิฯ ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา จากนั้นงานโรคเรื้อนก็ได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ โรคเรื้อนไม่เป็นปัญหาสาธารณสุขอีกต่อไป ปัจจุบันพบจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อนลดลงเรื่อย ๆ สถิติในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เหลือจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อนประมาณ ๑๘๐ ราย รัฐตั้งเป้าหมายว่าภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๓ จะเหลือจำนวนผู้ป่วยโรคเรื้อนเพียง ๑๐๐ ราย อย่างไรก็ตามพบสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในทิศทางสวนทางกันคือปัญหาแรงงานต่างด้าวที่ป่วยเป็นโรคเรื้อนมีจำนวนสูงขึ้น เมื่อเทียบจากสัดส่วนผู้ป่วยโรคเรื้อนในปีพ.ศ. ๒๕๓๘ จำนวน ๑๘๐ ราย พบว่าเป็นแรงงานต่างด้าวที่ป่วยเป็นโรคเรื้อนสูงถึง ๔๐ กว่าราย ซึ่งอาจเป็นปัญหาภัยคุกคามได้ในอนาคตเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงแสดงความห่วงใยเรื่องโรคเรื้อนในประเทศเพื่อนบ้านแม้สถานการณ์คนไทยที่ป่วยเป็นโรคเรื้อนจะมีจำนวนลดลงเรื่อย ๆ แต่เนื่องจากโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ จึงควรต้องให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงโดยพยายามหามาตรการให้ความช่วยเหลือประเทศเพื่อนบ้านด้วย ขณะนี้สถาบันราชประชาสมาสัยได้พยายามหามาตรการดำเนินการคัดกรองสุขภาพโดยเฉพาะโรคเรื้อนให้มีความรวดเร็วและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๗. โครงการพระราชดำริด้านสวัสดิการสังคม

เมื่อวันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๕ ได้เกิดเหตุลมหนาวทภัยที่แหลมตะลุมพุก อำเภอปากพนังจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนั้นมีประชาชนเสียชีวิตและได้รับความเดือดร้อนเป็นจำนวนมาก เมื่อความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่งและทรงระดมความช่วยเหลือจากประชาชนผ่านช่องทางการสื่อสาร สถานีวิทยุ อ.ส. พระราชวังดุสิต เพื่อไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยทันที ด้วยสิ่งของที่จำเป็น อาทิ ข้าวสาร อาหารแห้งและของใช้อื่น ๆ และได้ก่อตั้งมูลนิธิและพระราชทานนามว่า “มูลนิธิราชประชานุเคราะห์” พ.ศ.๒๕๐๖

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงอธิบายว่า “ราชประชานุเคราะห์” หมายความว่า “ราษฎรกับพระราชาให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน” พระองค์ไม่ทรงหวังผลตอบแทนใด ๆ จากประชาชน มีพระราชประสงค์เพียงให้ประชาชนอยู่ดี มีสุข และสามารถช่วยเหลือซึ่งกันและกันปัจจุบันมูลนิธิฯ ได้ดำเนินการมาเป็นเวลากว่า ๕๓ ปีแล้ว พระบาทสมเด็จพระ

ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ภคินายขวัญแก้ว วัชโรทัย เป็นนายกมูลนิธิฯ รับผิดชอบเชิงนโยบาย และ ดร.ดิศธร วัชโรทัย เป็นประธาน การดำเนินงานของมูลนิธิ มีการแบ่งงานออกเป็น ๒ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านการบรรเทาทุกข์ของประชาชน กำหนดให้มีความเชื่อมโยงกับการดำเนินงานของกระทรวงมหาดไทย (กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย) โดยในระดับท้องถิ่นจะมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน ปลัดจังหวัดเป็นเลขานุการ และมีพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดเป็นกรรมการ และยังสามารถตั้งกรรมการอื่นในระดับจังหวัด เป็นกรรมการมูลนิธิฯ ประจำจังหวัดได้อีก เมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้นในแต่ละท้องถิ่น จะต้องมีการบูรณาการคัดกรองจากส่วนท้องถิ่นเสียก่อน มูลนิธิฯ จะรับทราบข้อมูลที่ผ่านการคัดกรองเบื้องต้นจากส่วนท้องถิ่น แล้วจึงจะนำเอาสิ่งของพระราชทานเข้าไปให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อน

๒. ด้านการศึกษาเป็นการดำเนินงานของฝ่ายการศึกษา กำหนดให้มีความเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งขณะนี้ มีโรงเรียนที่มูลนิธิฯ ดูแล จำนวน ๖๒ โรงเรียน ปัจจุบันทุกโรงเรียนที่อยู่ในการกำกับดูแลของมูลนิธิฯ ได้เข้าระบบการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการโดยมูลนิธิฯ จะทำหน้าที่ให้การสนับสนุนโครงการด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ของโรงเรียนให้ดีขึ้น และให้ความช่วยเหลือชุมชนที่จำเป็น เป็นต้น

๘. โครงการพระราชดำริด้านการศึกษา

(๑) โครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระบรมราโชบาย ส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาทุกประเภททั้งการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน นอกโรงเรียน การศึกษาพิเศษ การศึกษาสงเคราะห์ การพัฒนาทรัพยากรบุคคล และการพัฒนาวิชาการและวิจัย รวมทั้งพระราชทานทุนการศึกษาให้กับนักเรียน พระราชกรณียกิจทางการศึกษาแสดงถึงพระปรีชาสามารถพระบรมราโชบายอันล้ำลึกและสายพระเนตรอันกว้างไกลในการให้ความสำคัญกับการพัฒนาคน

โรงเรียนวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จัดตั้งขึ้นโดยพระบรมราชานุญาตในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เมื่อวันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๑ เพื่อให้การศึกษาแก่บุตรหลานของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาวังไกลกังวลเปิดสอนชั้นเด็กเล็กไปจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ และเปิดสอนหลักสูตรวิชาการระยะสั้นเพิ่มเติมด้วยต่อมาโรงเรียนวังไกลกังวลได้อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร โดยในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอาคารที่พักองรักษาการณ์วังไกลกังวลให้เป็น

อาคารเรียนแทนอาคารไม้เก่าที่ชำรุดทรุดโทรม ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นอาคารเรียนเพิ่มขึ้น บริหารโดยคณะกรรมการบริหารโรงเรียนวังไกลกังวลซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านการบริหารโรงเรียนและทางวิชาการจากกระทรวงศึกษาธิการและฝ่ายสำนักพระราชวัง โรงเรียนวังไกลกังวลมีสถาบันการศึกษาร่วมกันจัดการศึกษาอยู่ในพื้นที่เดียวกันประกอบด้วยโรงเรียนวังไกลกังวล วิทยาลัยการอาชีพวังไกลกังวล มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ วิทยาเขตวังไกลกังวล ทั้งสามสถาบันจึงเน้นจัดการศึกษาแบบครบวงจรด้วยระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม เพื่อสนองพระบรมราโชบายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ที่มุ่งให้จัดการศึกษาแก่นักเรียนและเมื่อจบการศึกษาแล้วสามารถนำวิชาความรู้ไปประกอบอาชีพเลี้ยงตนได้

การศึกษาพระราชทานทางไกลผ่านดาวเทียมเป็นการแก้ปัญหาการขาดแคลนครูและยกระดับการจัดการศึกษาไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบทให้มีคุณภาพใกล้เคียงกัน

เมื่อวันที่ ๗ มีนาคม พ.ศ.๒๕๓๘ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้มีบันทึกข้อความด่วนที่สุด เรื่อง การจัดการเรียนการสอนผ่านระบบโทรคมนาคม ถึงอธิบดีกรมสามัญศึกษา(ในสมัยนั้น) ให้พิจารณาความเป็นไปได้ในการจัดหางบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับการดำเนินโครงการตามที่ได้รับการประสานจากนายขวัญแก้ว วัชโรทัย รองเลขาธิการพระราชวัง ฝ่ายกิจกรรมพิเศษ เสนอให้กรมสามัญศึกษาจัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เนื่องในโอกาสทรงครองราชย์เป็นปีที่ ๕๐ และถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ซึ่งทรงมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงต่อการเสริมสร้างและยกระดับการศึกษาและคุณภาพของประชากรชาวไทยอย่างทั่วถึง กรมสามัญศึกษาจึงเห็นด้วยในหลักการและได้เริ่มดำเนินการ โดยให้โรงเรียนวังไกลกังวลเป็นแม่ข่ายถ่ายทอดการศึกษาสายสามัญด้วยระบบทางไกลผ่านดาวเทียม ตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ไปสู่โรงเรียนทั่วประเทศ

การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม จึงเป็นรูปแบบการศึกษาที่มุ่งสนองพระบรมราโชบายเป็นไปตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเรียนรู้ตลอดชีวิตด้วยระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัย ผู้เรียนไม่ว่าจะเรียนอยู่ในระดับใด สามารถเรียนได้เต็มตามศักยภาพของตน ปัจจุบันโรงเรียนที่จัดการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม มีจำนวนมากกกว่า ๒๔,๐๐๐ โรงเรียนซึ่งรวมถึงโรงเรียนปอเนาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วย โดยเปิดสอนวิชาสามัญตั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยมศึกษา โครงการนี้ไม่ได้มีประโยชน์เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ได้ถ่ายทอดไปยังโรงเรียน และมหาวิทยาลัยในประเทศต่าง ๆ ได้แก่ ลาว พม่า เวียดนาม จีน สิงคโปร์ กัมพูชา และวัดไทย ๑๕ แห่งในรัฐกลันตัน ประเทศมาเลเซียสอนภาษาไทย พุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทยให้กับคนมาเลย์เชื้อสายไทยด้วย

การจัดตั้งมูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมและการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความเรียบร้อย รวดเร็วและคล่องตัวคณะผู้บริหารโครงการจึงเห็นสมควรให้จัดตั้งเป็นมูลนิธิขึ้นชื่อ “มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม” พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานทุนประเดิมในโครงการของมูลนิธิฯ จำนวนเงิน ๕๐ ล้านบาททรงรับทราบรายงานผลการปฏิบัติงานของโครงการทุกขั้นตอนเป็นประจำตลอดมา และยังได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตเป็นกรณีพิเศษให้ประธานกรรมการบริหารมูลนิธิฯ เชิญตราสัญลักษณ์งานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปีไปเป็นเครื่องหมายของมูลนิธิฯ อีกด้วย

๙. โครงการพระราชดำริด้านการคมนาคม

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มีพระราชดำริให้เปิดเส้นทางคมนาคมไปสู่ชนบทที่ห่างไกลในพื้นที่ที่ประชาชนมีความยากลำบากในการเดินทางสัญจรไปมาและการลำเลียงขนส่งสินค้าการเกษตร โดยทำให้ทางสัญจรมีผิวการจราจรที่ดี สะดวกต่อการเดินทางการพัฒนาเส้นทางคมนาคมนับเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะนำความเจริญไปสู่ชนบท นอกจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในชนบทแล้ว พระองค์ยังมีแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ หนึ่งในโครงการตามแนวพระราชดำริ คือ โครงการขยายผิวการจราจรและเส้นทางคมนาคม ปัญหาจราจรที่ติดขัดของกรุงเทพฯ เกิดขึ้นเนื่องจากปริมาณรถที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว พระองค์จึงโปรดให้ดำเนินการทั้งแบบเร่งด่วนในจุดวิกฤติและแบบระบบโครงข่ายจราจรการแก้ไขปัญหาการจราจรเฉพาะหน้าแบบเร่งด่วน อาทิ โครงการก่อสร้างถนนเลียบริมทางรถไฟสายใต้ จากสถานีบางกอกน้อยถึงถนนจรัญสนิทวงศ์ พระราชทานนามถนนนี้ว่า “ถนนสุทธาวาส”

การขยายผิวการจราจร เช่น โครงการถนนหยดน้ำและการปรับปรุงขยายผิวการจราจรโดยรอบอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โครงการก่อสร้างถนนเลียบริมฝั่งแม่น้ำจากถนนศรีอยุธยาถึงถนนอโศก-ดินแดง การขยายช่องทางโดยไม่ทำลายภูมิทัศน์เดิม เช่น โครงการสะพานผ่านฟ้าลีลาศ และโครงการก่อสร้างสะพานคู่ขนาน สะพานมัฆวานรังสรรค์ เป็นต้น อีกหนึ่งโครงการที่สำคัญ คือ โครงการแก้ปัญหาการจราจรอย่างเป็นระบบโครงข่ายกรุงเทพมหานครเป็นจุดศูนย์กลางในการลำเลียงขนส่งสินค้าเข้าและออกเพื่อผ่านไปยังพื้นที่อุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ ของประเทศ จึงทำให้การจราจรติดขัดในกรุงเทพฯ พระองค์มีพระราชดำริให้ก่อสร้างเส้นทางใหม่เชื่อมต่อถนนและสร้างทางวงแหวนเลียบเมืองเพื่อบรรเทาปัญหาการจราจร อาทิ โครงการถนนวงแหวนรัชดาภิเษก (ถนนวงแหวนชั้นใน) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างถนนเพิ่มขึ้นเป็นถนนวงแหวน เพื่อแก้ไขปัญหาการจราจรในกรุงเทพฯ แทนการสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ที่รัฐบาลมีแผนจะจัดสร้างเนื่องในวโรกาส

มหามงคลพระราชพิธีรัชดาภิเษก เมื่อ พ.ศ.๒๕๑๔ โครงการถนนวงแหวนรัชดาภิเษกนี้ได้พระราชทาน เป็นของขวัญแก่ประชาชนในวโรกาสนี้

โครงข่ายจตุรทิศตะวันตก-ตะวันออก และเหนือ-ใต้ เพื่อเชื่อมเส้นทางจราจรด้วยถนน สะพาน และปรับปรุงเส้นทางเดิมและเส้นทางใหม่ให้เชื่อมกันอย่างสมบูรณ์ รวมถึงโครงการถนนวง แหวนอุตสาหกรรม เพื่อรองรับการขนถ่ายสินค้าจากท่าเรือกรุงเทพฯ ต่อเนื่องไปจนถึงพื้นที่ อุตสาหกรรมในจังหวัดสมุทรปราการ และภูมิภาคอื่น ๆ เพื่อไม่ให้รถบรรทุกวิ่งเข้าตัวเมืองหรือไปใน ทิศทางอื่นอันเป็นสาเหตุของการจราจรติดขัดโดยรอบ

๑๐. โครงการพระราชดำริด้านการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นดรชนีบอกความเจริญของประเทศประเทศใดที่เจริญ จะมีการ ติดต่อสื่อสารโทรคมนาคมอย่างทั่วถึง ประเทศที่ล้าหลัง การสื่อสารแทบจะหายากและขาดแคลนตาม ไปด้วย ทั้งนี้เพราะการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินธุรกิจเป็นหัวใจของความมั่นคงและเป็น องค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ นับเป็นความโชคดีของประเทศและปวงชนชาวไทยอย่าง ใหญ่หลวงที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้สนพระราชหฤทัยใน เทคโนโลยีการติดต่อสื่อสารในหลายรูปแบบ ทรงใช้เทคโนโลยีดังกล่าวสื่อสารกับประชาชนชาวไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ในระหว่างที่ทรงกลับไปศึกษาอยู่ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ได้มี พระราชโทรเลขตอบขอบใจนายกรัฐมนตรี ข้าราชการ พลเรือน และประชาชนที่ได้ถวายพระพรชัย มงคลเนื่องในพระราชพิธีขึ้นปีใหม่ พ.ศ.๒๕๔๒

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงขึ้นในตำหนักที่ประทับพระราชทานชื่อว่า “สถานี วิทยุ อ.ส.พระราชวังดุสิต” คำว่า อ.ส. ทรงย่อมาจาก “พระที่นั่งอัมพรสถาน” วัตถุประสงค์สำคัญของ สถานีวิทยุ อ.ส. เพื่อเปิดโอกาสให้พสกนิกรสามารถใกล้ชิดพระองค์ได้ง่ายขึ้น โดยไม่ต้องผ่าน กระบวนการขั้นตอนตามพิธีการเหมือนสมัยก่อนและเพื่อทำหน้าที่แจ้งข่าวสารแก่ประชาชนในโอกาส สำคัญ หรือเมื่อเกิดภัยธรรมชาติ เช่น เมื่อคราวเกิดวาตภัยที่แหลมตะลุมพุกในปี พ.ศ.๒๕๐๕ พระองค์ โปรดให้ใช้สถานีวิทยุ อ.ส. ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์กรรมการช่วยเหลือ ประชาชนในครั้งนั้นได้พัฒนาเป็นมูลนิธิราชประชานุเคราะห์ในพระบรมราชูปถัมภ์

ในปี พ.ศ.๒๕๑๐ ประเทศไทยยังขาดแคลนอุปกรณ์สื่อสารโทรคมนาคมที่มีคุณภาพและมี ประสิทธิภาพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ได้พระราชทาน พระราชดำริให้รวบรวมเจ้าหน้าที่จากหลายหน่วยงานของภาครัฐมาพัฒนาปรับปรุงระบบวิทยุสื่อสาร ให้มีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงโครงข่ายสื่อสารให้รับฟังได้ทั่วประเทศ นอกจากนี้ พระองค์ยังได้ทรง ศึกษาค้นคว้าและทดลองเรื่องสายอากาศการแผ่กระจายของคลื่นวิทยุ รวมทั้งระบบการติดต่อโดย

ผ่านสถานีทวนสัญญาณในการสื่อสารโทรคมนาคมด้วยพระองค์เอง เมื่อการทดลองประสบผลเป็นที่พอพระราชหฤทัย จึงพระราชทานพระราชดำริให้ผู้เกี่ยวข้องรับไปศึกษาปรับปรุงแก้ไขตลอดจนพระราชทานคำแนะนำให้ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจนำไปใช้ประโยชน์เป็นส่วนรวมต่อไป

จากความสนพระราชหฤทัยในศาสตร์การสื่อสารพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงค้นคว้า ทดลอง และสื่อสารด้วยพระองค์เองอย่างจริงจัง นอกจากการประกอบวิทยุกระจายเสียง และพัฒนาปรับปรุงระบบวิทยุสื่อสารแล้ว ยังทรงใช้เครื่องรับ-ส่งวิทยุคมนาคมชนิดมือถือ ที่เรียกว่า Walkie Talkie ด้วยพระราชประสงค์ว่าเมื่อมีความจำเป็นในโอกาสที่เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานและโทรศัพท์ที่ใช้ไม่ได้ จะได้มีเครื่องมือสื่อสารใช้งานได้ เพื่อให้ได้ทราบถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะข่าวสารสาธารณภัยที่เกิดขึ้นกับประชาชน จะได้พระราชทานความช่วยเหลือได้ทันการณ์

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ ดร.สุธี อักษรกิตต์ ซึ่งดำรงตำแหน่งคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือในขณะนั้น ออกแบบและสร้างสายอากาศย่านความถี่สูงมากขึ้น หรือที่เรียกว่า VHF ใช้งานกับวิทยุส่วนพระองค์เพื่อพระราชทานให้แก่หน่วยราชการต่าง ๆ และเพื่อส่งเสริมให้คนไทยที่มีความรู้ความสามารถในด้านการสื่อสารสามารถพัฒนาระบบวิทยุสื่อสารขึ้นใช้ในประเทศเอง

ในปี พ.ศ.๒๕๒๘ ได้พระราชทานพระราชดำริให้ทำการทดลอง ค้นคว้าและวิจัยเกี่ยวกับงานทางวิทยุสื่อสารและสายอากาศ เช่น ระบบวิทยุทวนสัญญาณย่านความถี่สูง และพัฒนาสายอากาศชนิดพกพา เป็นต้น เพื่อให้สามารถใช้งานตามป่าเขาได้ด้วยมีพระราชประสงค์ว่าจะได้ทรงใช้วิทยุสื่อสารในการพระราชทานคำแนะนำการปฏิบัติการแก่หน่วยบินสวนหลวง หรือทรงใช้สถานีวิทยุ อ.ส. เป็นสื่อสร้างความเข้าใจ และให้การศึกษาแก่ประชาชนตลอดจนเป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์ประสานความช่วยเหลือเพื่อคนในชาติ

ปัจจุบันเทคโนโลยีด้านการสื่อสารได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะการสื่อสารด้วยระบบอินเทอร์เน็ตที่ส่งผลให้โลกกลายเป็นสังคมที่ไร้พรมแดนและนำไปสู่การหล่อหลอมผู้คนในสังคมโลกให้มีพฤติกรรมที่แปรเปลี่ยนไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นการแสดงออกทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ตลอดจนความคิดเห็นส่วนตัวในประเด็นต่างๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรทรงเล็งเห็นถึงความก้าวหน้า ความสำคัญ และความจำเป็นของเทคโนโลยีการสื่อสารโดยใช้ระบบอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นช่องทางให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลองค์ความรู้และสามารถเรียนรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างเท่าทันโลกอย่างแท้จริง

๑๑. โครงการพระราชดำริด้านสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่มักจะเกิดควบคู่กับการพัฒนา เศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศ กล่าวคือ การพัฒนา ยิ่ง รุดหน้าปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษก็ยิ่งก่อตัวและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่กำลังประสบกับปัญหาดังกล่าวอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจ ในช่วงที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอา ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมรองรับปัญหาที่จะ เกิดขึ้น ทำให้ทรัพยากร ธรรมชาติที่เหลืออยู่มีสภาพเสื่อมโทรมลง และปัญหาต่าง ๆ ด้านสิ่งแวดล้อม ก็เพิ่มขึ้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศจึงทรงให้มีการ ดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวิธีการที่จะทำนุบำรุงและปรับปรุง สภาพทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้นในด้านต่าง ๆ โดยในด้านการแก้ไขปัญหาล ะหว่างสิ่งแวดล้อมนั้น ทรงเน้นงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของ ปัญหาหน้าเฝ้าเสีย

(๑) แนวพระราชดำริ “น้ำดีไล่น้ำเสีย”

วันที่ ๔ เมษายน พ.ศ.๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรม นารถบพิตรเสด็จฯ พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปทอดพระเนตร สภาพน้ำเฝ้าเสียตามคลองต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครที่บริเวณประตูระบายน้ำปากคลองเทเวศร์ คลองแสนแสบและคลองลาดพร้าวซึ่งในครั้งนั้นได้พระราชทานพระราชดำริ ความว่า

“...การจัดระบบควบคุมระดับน้ำในคลองสายต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดระบบ ระบายน้ำในกรุงเทพมหานครนั้น สมควรวางระบบให้ถูกต้องตามสภาพการณ์และลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งควรแบ่งออกเป็น ๒ แผนด้วยกัน คือแผนสำหรับใช้กับในฤดูฝนหรือในฤดูน้ำมากนี้ ก็เพื่อประโยชน์ ในการป้องกันน้ำท่วมและเพื่อบรรเทาอุทกภัยเป็นสำคัญ แต่แผนการระบายน้ำในฤดูแล้งนั้นก็ต้องจัด อีกแบบหนึ่งต่างกันไป เพื่อการกำจัดหรือไล่น้ำเฝ้าเสียออกจากคลองดังกล่าวเป็นหลัก ซึ่งทั้งสอง ระบบนี้ควรพิจารณาถึงวิธีการระบายน้ำ โดยอาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกให้มากที่สุด ทั้งนี้เพื่อ ประหยัดค่าใช้จ่ายในการควบคุมระดับน้ำตามลำคลองเหล่านี้...”

“น้ำดีไล่น้ำเสีย” เป็นทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียที่ใช้หลักการสำคัญคือทำให้เจือจาง และ อาศัยแรงโน้มถ่วงของโลกซึ่งเป็นวิธีการธรรมชาติในการใช้น้ำที่มีคุณภาพดีช่วยผลักดันน้ำเฝ้าเสีย ออกไป ช่วยให้น้ำเฝ้าเสียในลำคลองมีสภาพเจือจางลงและมีคุณภาพดีขึ้น

(๒) แนวพระราชดำริ “การบำบัดน้ำเสียบึงมักกะสัน”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร พระราชทานพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๑๕ และวันที่ ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๘ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมปรับปรุงบึงมักกะสันเพื่อช่วยระบายน้ำและบรรเทาสภาพน้ำเสียในคลองสามเสน โดยใช้รูปแบบ “เครื่องกรองน้ำธรรมชาติ” ความตอนหนึ่งว่า “...บึงมักกะสันนี้ ทำโครงการที่เรียกว่าแบบคนจนโดยใช้หลักว่า ผักตบชวาที่มีอยู่ทั่วไปนั้น เป็นพืชดูดความโสโครกออกมาแล้วก็ทำให้น้ำสะอาดขึ้นได้เป็นเครื่องกรองธรรมชาติใช้พลังงานแสงอาทิตย์และธรรมชาติของการเติบโตของพืช...” หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ “บึงมักกะสัน” คือ ให้มีการทดลองใช้ผักตบชวา ซึ่งเป็นวัชพืชที่ต้องการกำจัดอยู่แล้วนี้แต่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ โดยนำมาทำหน้าที่ดูดซับความโสโครก รวมทั้งสารพิษจากน้ำเน่าเสียโดยตรงเน้นให้ทำการปรับปรุงอย่างประหยัดและไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนที่อยู่อาศัยริมบึง

(๓) แนวพระราชดำริ “กักหน้ำช้ำพัฒนา”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร สนพระราชหฤทัยเกี่ยวกับการบำบัดน้ำเสียที่เกิดจากแหล่งชุมชนและแหล่งอุตสาหกรรมโดยใช้อุปกรณ์การเติมอากาศ พระองค์มีพระราชดำริให้มูลนิธิชัยพัฒนาดำเนินการวิจัยและพัฒนา กักหน้ำช้ำ เริ่มจากการสร้างต้นแบบครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ต่อมา วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖ “กักหน้ำช้ำพัฒนา” ได้รับสิทธิบัตรจากกรมทรัพย์สินทางปัญญา นับเป็นสิทธิบัตรในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์พระองค์แรกของไทย และครั้งแรกของโลก

นอกเหนือจากโครงการดังกล่าวแล้ว โครงการศูนย์ศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นแหล่งผลิตองค์ความรู้ทางสิ่งแวดล้อมมากกว่า ๔๐๐ องค์ความรู้ ทั้งที่เป็นของใหม่และที่ปรับเปลี่ยนเพื่อประยุกต์ใช้ได้เฉพาะที่เฉพาะแห่ง อีกทั้งยังเป็นแหล่งผลิตบุคลากรระดับบัณฑิต มหาบัณฑิต และดุษฎีบัณฑิต อันเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติถ้าพิจารณาให้ถ่องแท้จะพบว่า มีหลายองค์ความรู้และผลงานที่นำไปใช้สำหรับการพัฒนาท้องถิ่นและพัฒนาประเทศ ด้วยเหตุนี้โครงการศูนย์ศึกษาวิจัย และพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงกลายเป็นสถานที่เรียนรู้ด้านการบำบัดน้ำเสียและการกำจัดขยะตามแนวพระราชดำริ มีผู้เข้าเยี่ยมชมในแต่ละปีมากกว่า ๗๐,๐๐๐ คน ส่วนมากเป็นนักเรียนนักศึกษา นักวิชาการ นักบริหาร และนักการเมืองท้องถิ่น อีกทั้งมีนักวิชาการและนักบริหารจากต่างชาติเข้าศึกษาดูงาน ไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ คน

๑๒. โครงการพระราชดำรินวัตกรรม

“พระบิดาแห่งการประดิษฐ์โลก” และ “พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย”

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงได้รับการถวายพระราชสมัญญาจากองค์การการประดิษฐ์นานาชาติว่า ทรงเป็นพระบิดาแห่งการประดิษฐ์โลก โดยสมาพันธ์นักประดิษฐ์นานาชาติ (International Federation of Inventors' Associations: IFIA) ได้ร่วมกันกำหนดให้วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ของทุกปี ซึ่งเป็นวันที่ทรงได้รับการจดสิทธิบัตรกังหันน้ำชัยพัฒนา เป็น “วันนักประดิษฐ์โลก” ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๑ เป็นต้นมา เพื่อเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรเนื่องในวโรกาสที่มีพระชนมพรรษาครบ ๘๐ พรรษา และเพื่อเป็นการยกย่องพระอัจฉริยภาพด้านการประดิษฐ์คิดค้น ประธาน IFIA ได้เข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล IFIA CUP พร้อมใบประกาศนียบัตรเกียรติคุณ และเหรียญรางวัล Genius Prize นอกจากนี้ ผู้อำนวยการสมาคมส่งเสริมการประดิษฐ์ สาธารณรัฐเกาหลีใต้หรือคิปา (KIPA) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัล Special Prize พร้อมประกาศนียบัตรแด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ด้วย

คณะรัฐมนตรีมีมติ เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๔๙ เห็นชอบให้ดำเนินโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ในฐานะที่ทรงเป็น “พระบิดาแห่งนวัตกรรมไทย” เนื่องในวโรกาสพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี เป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ พระอัจฉริยภาพ และพระปรีชาสามารถด้านนวัตกรรมจากโครงการแก่งดินและได้กำหนดให้วันที่ ๕ ตุลาคม ของทุกปีเป็น “วันนวัตกรรมแห่งชาติ” เนื่องจากในวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๓๕ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรการดำเนินงานโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาพิกุลทองอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และได้มีพระราชดำริสเกี่ยวกับโครงการแก่งดินอย่างเป็นทางการโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินวัตกรรมที่สำคัญ ที่จะกล่าวถึงมี ๒ โครงการ ได้แก่ โครงการกังหันน้ำชัยพัฒนา และโครงการทฤษฎีแก่งดิน

(๑) โครงการกังหันน้ำชัยพัฒนา

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ทรงตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาของความเน่าเสียของน้ำในเขตเมือง จึงพระราชทานพระราชดำริให้ประดิษฐ์เครื่องกลเติมอากาศแบบประหยัดค่าใช้จ่ายสามารถผลิตได้เองในประเทศ ซึ่งมีรูปแบบ “ไทยทำไทยใช้” โดยทรงได้แนวทางจาก “หลูก” ซึ่งเป็นอุปกรณ์วิดน้ำเข้านาอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นจุดคิดค้นเบื้องต้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มูลนิธิชัยพัฒนาสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการศึกษาและ

วิจัยสิ่งประดิษฐ์ใหม่นี้ โดยดำเนินการจัดสร้างเครื่องมือบำบัดน้ำเสียร่วมกับกรมชลประทาน และได้มีการผลิตเครื่องกลเติมอากาศขึ้นในเวลาต่อมา รู้จักกันแพร่หลายคือ “กังหันน้ำชัยพัฒนา”

“กังหันน้ำชัยพัฒนา” เป็นเครื่องกลเติมอากาศที่เป็นกังหันน้ำแบบทุ่นลอยซึ่งใช้ในการบำบัดน้ำเสียโดยใช้กังหันวิดน้ำไปบนผิวน้ำแล้วปล่อยให้ตกลงบนผิวน้ำตามเดิม น้ำจะถูกสาตกระจายสัมผัสอากาศทำให้ออกซิเจนละลายในน้ำ น้ำเสียจึงมีคุณภาพดีขึ้นสามารถนำไปใช้บำบัดน้ำเสียทั้งจากแหล่งชุมชนอุตสาหกรรมและการเกษตร “กังหันน้ำชัยพัฒนา” ได้รับรางวัลเหรียญทองจาก The Belgian Chamber of Inventors ในงาน “Brussels Eureka ๒๐๐๐” ซึ่งเป็นงานแสดงสิ่งประดิษฐ์ใหม่ของโลกวิทยาศาสตร์ ณ กรุงบรัสเซลส์ ประเทศเบลเยียม

(๒) โครงการแก้มลิง

สภาพพื้นที่ทางภาคใต้มีสภาพเป็นดินเปรี้ยวจัดไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้เนื่องจากมีกรดกำมะถันมาก นับเป็นครั้งแรกในโลกที่สามารถปรับปรุงสภาพพื้นที่ที่มีความเปรี้ยวจนไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้ง แนวพระราชดำรินี้เป็นการใช้กรรมวิธี “แก้มลิงดิน” คือการทำดินให้เปรี้ยวด้วยการทำให้ดินแห้งและเปียกสลับกันเพื่อเร่งปฏิกิริยาทางเคมีของดินให้มีความเป็นกรดจัดมากขึ้นจนถึงที่สุด จากนั้นจึงมีการทดลองปรับปรุงดินเปรี้ยวโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การควบคุมระบบน้ำใต้ดินเพื่อป้องกันการเกิดกรดกำมะถันการใช้วัสดุปูนผสมประมาณ ๑-๔ ตันต่อไร่ การใช้น้ำชะล้างดิน จนถึงการเลือกใช้พืชที่จะเพาะปลูกในบริเวณนั้นและทำการศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาวิธีการปรับปรุงดินเปรี้ยว ให้สามารถกลับมาใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่

“โครงการแก้มลิงดิน” เป็นโครงการนวัตกรรมใช้เทคโนโลยีเพื่อแก้ปัญหาดินเปรี้ยวอันเกิดมาจากป่าพรุในประเทศเขตร้อน ยังไม่มีที่ใดในโลกใช้วิธีการดำเนินงานในลักษณะดังกล่าวแนวพระราชดำริได้เน้นให้เห็นถึงการประสานประสานนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีควบคู่กับนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการจนได้วิธีที่เหมาะสมในการแก้ไขดินเปรี้ยว

กล่าวโดยสรุป โครงการพระราชดำรินี้ นับว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรกเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรถบลูโตเซอร์ ให้หน่วยตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวรไปสร้างถนนเข้าไปยังบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ (ซึ่งปัจจุบันคือ ตำบลทับใต้) อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์เพื่อให้ราษฎรสามารถสัญจรไปมาและนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชนภายนอกได้สะดวกขึ้น ซึ่งโครงการพระราชดำรินี้เกิดขึ้นจากความห่วงใยในทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์ นับแต่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จลี้ภัยลี้ภัยสิริราชสมบัติเป็นต้นมา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนประชาชนตามพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทยากจน อยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ มากกว่าประทับอยู่ในพระราชวังที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้เพื่อทรงค้นหาข้อมูลที่แท้จริงจากประชาชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐและทรงสังเกตการณ์ สํารวจสภาพทางภูมิศาสตร์ไปพร้อม ๆ กันด้วย ทั้งนี้เพื่อทรงรวบรวมข้อมูลไว้เป็นแนวทางที่จะพระราชทานพระราชดำริในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป

ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ แยกเป็นประเภทได้ดังนี้คือ^{๕๔}

๑) โครงการตามพระราชประสงค์ หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีการทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนา และส่งเสริมแก้ไข ดัดแปลงวิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินการทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแน่พระทัยว่าโครงการนั้น ๆ ได้ผลดี เป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างแท้จริง จึงโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลเข้ามารับงานต่อภายหลัง

๒) โครงการหลวง พระองค์ทรงดำเนินการพัฒนาและบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขาในภาคเหนือเพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มล่างด้วยเหตุผลที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาพัฒนาชาวเขาชาวตอยให้อยู่ดีกินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น เลิกการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ เลื่อยลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิต แล้วให้ได้คุณค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้ง ๆ ที่งานของโครงการนี้กินเวลายาวนานกว่าจะเกิดผลได้ ต้องใช้ เวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดมิได้ทรงทอดทิ้ง การพัฒนาค่อยๆ ได้ผลดี ขึ้น ๆ ชาวเขาชาวตอยจึงมีความจงรักภักดีเรียกระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

๓) โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทาน ข้อเสนอแนะและแนวทางพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการ ด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลัง แรงงาน พร้อมทั้งการ ติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์ เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดการ และดำเนินงานตามพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

๔) โครงการตามพระราชดำริ โครงการประเภทนี้เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนา ทรง ข้อเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามแนวพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จฯ ร่วมทรงงานกับ

^{๕๔} สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, [ออนไลน์] แหล่งที่มา:

หน่วยงานของรัฐบาลซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบันเรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ปัจจุบันมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะเวลาสั้นและระยะเวลายาว ที่มากกว่า ๕ ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษาค้นคว้า ทดลอง หรือโครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้รวบรวมโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ได้จำนวน ๔,๗๔๑ โครงการ/กิจกรรม ดังนี้

๑. โครงการพัฒนาด้านแหล่งน้ำ ๓,๒๔๘ โครงการ/กิจกรรม
๒. โครงการพัฒนาด้านการเกษตร ๑๗๐ โครงการ/กิจกรรม
๓. โครงการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ๑๘๒ โครงการ/กิจกรรม
๔. โครงการพัฒนาด้านส่งเสริมอาชีพ ๓๓๙ โครงการ/กิจกรรม
๕. โครงการพัฒนาด้านสาธารณสุข ๕๘ โครงการ/กิจกรรม
๖. โครงการพัฒนาด้านคมนาคม/สื่อสาร ๘๗ โครงการ/กิจกรรม
๗. สวัสดิการสังคม/การศึกษา ๓๙๘ โครงการ/กิจกรรม
๘. โครงการพัฒนาแบบบูรณาการ/อื่น ๆ ๒๕๙ โครงการ/กิจกรรม

๒.๕.๔ หลักการทรงงาน

“หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) รวบรวมไว้มี ๒๓ หลักการซึ่งปวงชนชาวไทยสามารถน้อมนำไปปฏิบัติในวาระและโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม ประกอบด้วย^{๕๕}

๑. **ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ** ทรงศึกษาข้อมูลรายละเอียดอย่างเป็นระบบ ทั้งจากข้อมูลเบื้องต้น จากเอกสาร แผน ที่ สอบถามจากเจ้าหน้าที่ นักวิชาการและราษฎรในพื้นที่ เพื่อให้ได้รายละเอียดที่ถูกต้อง เพื่อที่จะพระราชทานความช่วยเหลือได้อย่างถูกต้องและรวดเร็วตรงตามความต้องการของประชาชน

^{๕๕} หลักการทรงงาน [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://rtarf.mi.th/pdf/kingwork23.pdf> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕].

๒. ระเบิดจากข้างใน พระองค์ทรงมุ่งเน้นเรื่องการพัฒนาคนทรงตรัสว่า “ต้องระเบิดจากข้างใน” หมายความว่า ต้องสร้างความเข้มแข็งให้คนภายในชุมชนให้มีสภาพพร้อมที่จะร่วมพัฒนาเสียก่อนแล้วจึงออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่การนำเอาความเจริญหรือบุคคลจากสังคมภายนอกเข้าไปหาชุมชนในหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสได้ตั้งตัวหรือเตรียมพร้อม

๓. แก้ปัญหาจากจุดเล็ก ทรงแก้ปัญหาในภาพรวม (Macro) ก่อนเสมอ แต่การแก้ปัญหาของพระองค์จะเริ่มจากจุดเล็ก ๆ (Micro) คือ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่คนมักจะมองข้าม

๔. ทำตามลำดับขั้นตอน ทรงเริ่มต้นจากสิ่งที่จำเป็นของประชาชนที่สุดก่อน ได้แก่ สุขภาพสาธารณสุขเมื่อมีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงแล้วก็จะสามารถทำประโยชน์ด้านอื่น ๆ ต่อไปได้จากนั้นจึงเป็นเรื่องสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน และสิ่งจำเป็นในการประกอบอาชีพ อาทิ ถนน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภคที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ รวมถึงการให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีเน้นการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ราษฎรสามารถนำไปปฏิบัติได้ และเกิดประโยชน์สูงสุด

๕. ภูมิสังคม การพัฒนาใด ๆ ต้องคำนึงถึงสภาพภูมิประเทศของบริเวณนั้นว่าเป็นอย่างไร และสังคมวิทยาเกี่ยวกับนิสัยใจคอของคนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกัน

๖. องค์กรรวม ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์กรรวม (Holistic) หรือมองอย่างครบวงจรในการที่จะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการหนึ่งนั้นจะทรงมองเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยงดังเช่นกรณีของ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระราชทานให้แก่ปวงชนชาวไทยเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพแนวทางหนึ่งที่พระองค์ทรงมองอย่างองค์กรรวมตั้งแต่การถือครองที่ดินโดยเฉลี่ยของประชาชนคนไทยประมาณ ๑๐-๑๕ ไร่การบริหารจัดการที่ดินและแหล่งน้ำอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพเมื่อมีน้ำในการเกษตรแล้วจะส่งผลให้ผลผลิตดีขึ้นและหากมีผลผลิตมากขึ้นเกษตรกรต้องรู้จักวิธีการจัดการและการตลาดรวมถึงการรวมกลุ่มรวมพลังชุมชนให้มีความเข้มแข็งเพื่อพร้อมที่จะออกสู่การเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกได้อย่างครบวงจรนั้น คือทฤษฎีใหม่ ขั้นที่ ๑, ๒ และ ๓

๗. ไม่ติดตำรา มีลักษณะของการพัฒนาที่อนุโลม และลอมขอมกับสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและสภาพของสังคม จิตวิทยาแห่งชุมชน “ไม่ติดตำรา” ไม่ผูกมัดติดกับวิชาการและเทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของคนไทย

๘. ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในเรื่องของความประหยัดนี้ประชาชนไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมาก ดังที่เราเคยเห็นว่าตลอดयाสี่พระชนต้นนั้น ท่านทรง

ใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือ ฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ขณะเดียวกันในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก

๙. ทำให้ง่าย (Simplicity) ทรงคิดค้น ดัดแปลง ปรับปรุงและแก้ไขงาน การพัฒนาประเทศตามแนวพระราชดำริดำเนินการไปได้โดยง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และระบบนิเวศโดยรวม ตลอดจนสภาพสังคมของชุมชนนั้น ๆ ทรงโปรดที่จะทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่ายนำสิ่งที่สลับซับซ้อนให้เข้าใจง่ายขึ้นเป็นการแก้ปัญหาด้วยการใช้กฎธรรมชาติเป็นแนวทางนั่นเองแต่การทำสิ่งที่ยากให้กลายเป็นง่ายขึ้นนั้นเป็นของยาก ฉะนั้นคำว่า “ทำให้ง่าย” หรือ Simplicity จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่สุดของการพัฒนาประเทศในรูปแบบของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

๑๐. การมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย จึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนหรือความต้องการของสาธารณชน

๑๑. มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก “การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแก่ตน แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน”

๑๒. บริการรวมที่จุดเดียว (One Stop Services) ทรงมีพระราชดำริให้บริการ “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาทั้ง ๖ แห่ง” ให้เป็น “การบริการรวมที่จุดเดียว” เป็นรูปแบบการบริหารแบบเบ็ดเสร็จที่เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในระบบบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทยโดยทรงให้ “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” เป็นต้นแบบในการบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว เพื่อประโยชน์ที่จะมาขอใช้บริการจะประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายโดยจะมีหน่วยงานราชการต่าง ๆ มาร่วมดำเนินการและให้บริการประชาชน ณ ที่แห่งเดียว โดยทรงเน้นเรื่องรัฐรักสามัคคีและการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจกันด้วยการปรับลดช่องว่างระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๑๓. ทรงใช้ธรรมชาติช่วยธรรมชาติ ทรงเข้าใจถึงธรรมชาติและต้องการให้ประชาชนใกล้ชิดกับธรรมชาติ ทรงมองอย่างละเอียดถึงปัญหาธรรมชาติ หากเราต้องการแก้ไขธรรมชาติ จะต้องใช้ธรรมชาติเข้าช่วยเหลือ เช่น การแก้ไขปัญหาป่าเสื่อมโทรมได้พระราชทานพระราชดำริ “การปลูก

ป่าโดยไม่ต้องปลูก”ปล่อยให้ธรรมชาติช่วยในการฟื้นฟูธรรมชาติ หรือแม้กระทั่งการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง เพื่อให้มนุษย์และธรรมชาติเกื้อกูลกัน

๑๔. ใช้อธรรมปราบอธรรม ทรงนำความจริงในเรื่องความเป็นไปแห่งธรรมชาติและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติเป็นหลักการ แนวปฏิบัติที่สำคัญในการแก้ปัญหาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถานะที่ไม่ปกติเข้าสู่ระบบที่เป็นปกติ เช่น การทำน้ำดีขับไล่ น้ำเสีย หรือเจือจางน้ำเสียให้กลับเป็นน้ำดีตามจังหวะการขึ้นลงตามธรรมชาติของน้ำ การบำบัดน้ำเน่าเสียโดยใช้ผักตบชวา ซึ่งมีตามธรรมชาติให้ดูดซึมสิ่งสกปรกปนเปื้อนในน้ำดังพระราชดำรัสความว่า “ใช้อธรรมปราบอธรรม”

๑๕. ปลูกป่าในใจคน เป็นการปลูกป่าลงบนแผ่นดินด้วยความต้องการของมนุษย์ ทำให้ต้องการบริโภคและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองเพื่อประโยชน์ของตนเองและสร้างความเสียหายให้แก่สิ่งแวดล้อมไม่รู้จักพอ ปัญหาความไม่สมดุลจึงบังเกิดขึ้นดังนั้นในการฟื้นฟูธรรมชาติให้กลับคืนมาจะต้องปลูกจิตสำนึกในการรักผืนป่าให้แก่คนเสียก่อน

๑๖. ขาดทุน คือกำไร (Our loss is our gain) การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้าและการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้นเป็นการนับที่เน้นมูลค่าเงินไม่ได้ จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้

๑๗. การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหามันเบื้องต้นด้วยการแก้ไขเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไปแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด

๑๘. พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” เสียก่อน แล้วจึงค่อยช่วยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสำเร็จสมบูรณ์ในชีวิตได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทยได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เองจึงทรงสามารถเข้าพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งในการพัฒนานั้นหากมองในภาพรวมของประเทศมิใช่งานเล็กน้อยแต่ต้องใช้ความคิดและกำลังของคนทั้งชาติจึงจะบรรลุผลสำเร็จด้วยพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าแนวพระราชดำรินี้ในพระองค์นั้น “เรียบง่ายปฏิบัติได้ผล” เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน

๑๙. เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อมาเมื่อผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๒๐. ความซื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์

๒๑. ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น

๒๒. ความเพียร จากตัวอย่างบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก พระมหาชนกเพียรว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน ๗ คืนแม้จะมองไม่เห็นฝั่งแต่ยังคงว่ายต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ ไม่จมลงจนกลายเป็นอาหารของปลา และได้รับความช่วยเหลือจนถึงฝั่งได้ในที่สุด

๒๓. รู้-รัก-สามัคคี

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีแก้ปัญหา

รัก : เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้ว จะต้องเห็นคุณค่า เกิดศรัทธา เกิดความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี : เมื่อถึงขั้นลงมือปฏิบัติต้องคำนึงเสมอว่าเราทำคนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน สามัคคีกันเป็นหมู่คณะ จึงจะเกิดพลังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วย

กล่าวโดยสรุป หลักการทรงงาน คือหลักการที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ทรงยึดการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลางที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่รอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริงทรงมีความละเอียดรอบคอบ และทรงคิดค้นหาแนวทางพัฒนาเพื่อมุ่งสู่ประโยชน์ต่อประชาชนสูงสุดมีคุณค่าและควรยึด

เป็นแบบอย่างในการเจริญรอยตามเบื้องพระยุคลบาท นำมาปฏิบัติให้เกิดผลต่อตนเอง สังคม และ ประเทศชาติสืบไป โดยหลักการทรงงานมีทั้งหมด ๒๓ ข้อดังกล่าว

๒.๕.๕ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความเป็นมาของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คนไทยเริ่มเรียนรู้เกี่ยวกับสาระสำคัญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๗ จากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงเตือนล่วงหน้าให้มีความระมัดระวัง เกี่ยวกับความสมดุลด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ และทรงแนะแนวทางการพัฒนาประเทศ อย่าง “เป็นลำดับขั้น”

ต่อมา เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยและขอ พระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะเผยแพร่บทความที่อธิบาย “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่ ได้มาจากการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในทางเศรษฐกิจและสาขาอื่น ๆ จำนวนหนึ่ง มาร่วมกันประมวลพระ ราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงและพระราชดำรัสอื่นที่เกี่ยวข้อง และเมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒ สำนักราชเลขาธิการได้มีหนังสือถึงประธานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติแจ้งว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระ กรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ได้ เพื่อเป็น หลักคิดและแนวทางปฏิบัติแก่สำนักงานฯ เจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจ ตลอดจนประชาชน ทั่วไป^{๕๖}

หลังจากนั้น สศช. ได้อัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางใน การจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ (พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙) และฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) รวมทั้งได้เสริมสร้างความเข้าใจไปยังภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าและน้อมนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิต ต่อไป ส่วนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้น้อมนำหลัก “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำ ทางในการพัฒนาประเทศอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙-๑๑ โดยการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ครั้งนี้ สำนักคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้จัดทำบนพื้นฐานของกรอบยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙) ซึ่งเป็นแผนหลักของการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

^{๕๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, จากปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๖-๗.

(Sustainable Development Goals : SDGs) รวมทั้งการปรับโครงสร้างประเทศไทยไปสู่ประเทศไทย ๔.๐ ตลอดจนประเด็นการปฏิรูปประเทศ นอกจากนั้นได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนาทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันกำหนดวิสัยทัศน์และทิศทางการพัฒนาประเทศ รวมทั้งร่วมจัดทำรายละเอียดยุทธศาสตร์ของแผนฯ เพื่อมุ่งสู่ “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”^{๕๗}

ความหมายของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ให้ความหมายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลายวาระผ่านพระราชดำรัส ซึ่งทางมูลนิธิชัยพัฒนาได้สรุปไว้ดังนี้^{๕๘}

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมี พอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัดแต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป...” (๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๗)

“...คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอกินพอใช้ และขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทย พอกินพอใช้ มีความสงบ และทำงานตั้งจิตอธิษฐานตั้งปณิธาน ในทางนี้ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพอใช้ ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่มีความพอกินพอใช้ มีความสงบ เปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ถ้าเรารักษาความพอกินพอใช้นี้ได้ เราก็จะยอดยิ่งยวดได้...” (๔ ธันวาคม ๒๕๑๗)

พระบรมราโชวาทนี้ ทรงเห็นว่าแนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่ เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้ว จึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น

ทรงเตือนเรื่องพอกินพอใช้ ตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ คือ เมื่อ ๓๐ กว่าปีที่แล้ว แต่ทิศทางการพัฒนามิได้เปลี่ยนแปลง

“...เมื่อปี ๒๕๑๗ วันนั้นได้พูดถึงว่า เราควรปฏิบัติให้พอกินพอใช้ พอกินพอใช้ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง ถ้าแต่ละคนมีพอกินพอใช้ ก็ใช้ได้ ยิ่งถ้าทั้งประเทศพอกินพอใช้ก็ยิ่งดี และ

^{๕๗} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔), (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐)

^{๕๘} พระราชดำรัสว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html. [๑๐ กันยายน ๒๕๖๖]

ประเทศไทยเวลานั้นก็เริ่มจะเป็นไม่พอมือพอกิน บางคนก็มีมาก บางคนก็ไม่มีเลย...” (๔ ธันวาคม ๒๕๔๑)

“...เราไม่เป็นประเทศร่ำรวย เรามีพอสมควร พออยู่ได้ แต่ไม่เป็นประเทศที่ก้าวหน้าอย่างมาก เราไม่อยากจะเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมาก เพราะถ้าเราเป็นประเทศก้าวหน้าอย่างมากก็จะมีแต่ถอยกลับ ประเทศเหล่านั้นที่เป็นประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า จะมีแต่ถอยหลังและถอยหลังอย่างน่ากลัว แต่ถ้าเรามีการบริหารแบบเรียกว่าแบบคนจน แบบที่ไม่ติดกับตำรามากเกินไป ทำอย่างมีสามัคคีนี้แหละคือเมตตา กัน จะอยู่ได้ตลอดไป...” (๔ ธันวาคม ๒๕๓๔)

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...” (๔ ธันวาคม ๒๕๔๑)

“...ฉันพูดเศรษฐกิจพอเพียงความหมายคือ ทำอะไรให้เหมาะสมกับฐานะของตัวเอง คือทำจากรายได้ ๒๐๐-๓๐๐ บาท ขึ้นไปเป็นสองหมื่น สามหมื่นบาท คนชอบเอาคำพูดของฉัน เศรษฐกิจพอเพียงไปพูดกันเลอะเทอะ เศรษฐกิจพอเพียง คือทำเป็น Self-Sufficiency มันไม่ใช่ความหมาย ไม่ใช่แบบที่ฉันคิด ที่ฉันคิดคือเป็น Self-Sufficiency of Economy เช่น ถ้าเขาต้องการดูทีวี ก็ควรให้เขามีดู ไม่ใช่ไปจำกัดเขาไม่ให้ซื้อทีวีดู เขาต้องการดูเพื่อความสนุกสนาน ในหมู่บ้านไกล ๆ ที่ฉันไป เขามีทีวีแต่ใช้แบตเตอรี่ เขาไม่มีไฟฟ้า แต่ถ้า Sufficiency นั้น มีทีวีเขาฟุ่มเฟือย เปรียบเสมือนคนไม่มีสตางค์ไปตัดสตางค์ใส่ และยังใส่เนคไทเวอร์ซาเซ่ อันนี้ก็เกินไป...” (๑๗ มกราคม ๒๕๔๔)

นอกจากนี้หน่วยงานราชการและนักวิชาการต่างก็ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๕๔} ได้ให้ความหมายไว้ว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาทโดยคำนึงถึงความพอประมาณความมีเหตุผลการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีตลอดจนใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานใน

^{๕๔} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ ๑. (กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ้งการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๖.

การดำรงชีวิตการป้องกันให้รอดพ้นจากวิกฤตและให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้
กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

สมพร เทพสิทธา^{๖๐} ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ มี
ขอบเขตกว้างขวางกว่าเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องวัตถุซึ่งเป็นรูปธรรม เช่น เงิน ทรัพย์สิน
กำไร ไม่เกี่ยวกับเรื่องจิตใจ ซึ่งเป็นนามธรรม แต่เศรษฐกิจพอเพียงมีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุม ๔
ด้าน คือ

๑) มิติด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน ให้มีความ
ขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อให้พึ่งตนเองได้ ให้พ้นจากความยากจน การปฏิบัติตาม
ทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ เป็นตัวอย่างของการปฏิบัติตามเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยให้
เกษตรกรจำนวนมากมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น มีชีวิตที่เป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ พ้นจากการเป็นหนี้และ
ความยากจน สามารถพึ่งตนเองได้ มีครอบครัวที่อบอุ่นและเป็นสุข

๒) มิติด้านจิตใจ เศรษฐกิจพอเพียงเน้นที่จิตใจที่รู้จักพอ คือ พอดี พอประมาณ และพอใจ
ในสิ่งที่มี ยินดีในสิ่งที่ได้ ไม่โลภ เศรษฐกิจพอเพียงจะต้องเริ่มต้นที่ตัวเอง โดยสร้างรากฐานทางจิตใจที่
มั่นคง โดยเริ่มจากใจที่รู้จักพอ เป็นการปฏิบัติทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา

๓) มิติด้านสังคม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดสังคมที่มีความสงบสุข ประชาชนมีความ
เมตตาเอื้ออาทรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ มุ่งให้เกิดความสามัคคีร่วมมือกัน เพื่อให้
ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบกัน การมุ่งร้าย ทำลายกัน

๔) มิติด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจพอเพียงมุ่งให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อด
ออม มีชีวิตเรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการ
เป็นหนี้สิน เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลาย ความ
มั่นคงของชาติ

ปริยานุช พิบูลสรารุธ^{๖๑} ได้ให้ความหมายไว้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาชี้ถึง
แนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน
จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนา
เศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล

^{๖๐} สมพร เทพสิทธา, ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.

(กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๒๙-๓๒.

^{๖๑} ปริยานุช พิบูลสรารุธ.ดร., คลังหลวงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโครงการวิจัย
เศรษฐกิจพอเพียง. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๔-๗๕.

รวมถึง ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอนและขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติโดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคมแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียง คือหลักในการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๓๐ ปี และได้ทรงเน้นย้ำแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของทางสายกลางและความไม่ประมาท และให้มีความพอประมาณ ความพอดี ความมีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวและใช้ความรู้คู่กับคุณธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน

ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช และนักวิชาการหลายท่านได้นำเสนอไว้อย่างหลากหลาย โดยญาณภัทร ยอดแก้ว ได้รวบรวมไว้ ดังนี้^{๖๒}

๑) พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า “..การรู้จักประมาณตนนี้จะทำให้คนเรารู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพทั้งยังทำให้รู้จักขวนขวายศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น ส่วนการรู้จักประมาณสถานการณ์นั้น ได้แก่ การรู้จักพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ทราบชัดถึงความเป็นมา และที่เป็นอยู่รวมทั้งที่คาดว่าจะเป็นไปได้ในอนาคต การรู้จักประมาณสถานการณ์ได้นี้ จะทำให้สามารถวางแผนและปฏิบัติการได้ถูกต้องตรงกับปัญหาทันต่อสถานการณ์ และความจำเป็น อันจะทำให้งานที่ทำได้ประโยชน์ที่สมบูรณ์คุ้มค่า การรู้จักประมาณตน

^{๖๒} ญาณภัทร ยอดแก้ว, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๖๔), หน้า ๖๙-๗๒.

และรู้จักประมาณสถานการณ์จึงเป็นอุปการะอย่างสำคัญที่จะเกื้อกูลให้บุคคล ชีวิต และกิจการงานไปได้อย่างราบรื่น และก้าวหน้า..”

๒) พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ได้กล่าวถึง เศรษฐกิจพอเพียงในการประชุมชี้แจงแนวทางการบริหารประเทศตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ให้ประชาชนได้เห็นถึงแนวทางการปฏิบัติตนที่ควรจะเป็น เพื่อให้สามารถดำรงชีพได้โดยไม่เดือดร้อน ซึ่งที่จริงแล้วก็เป็นแนวทางที่มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนไทย และสามารถนำไปใช้ได้ในทุกระดับ ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับประเทศ การพัฒนาต้องเริ่มจากการพึ่งตนเองให้ได้ก่อน การที่จะสามารถพึ่งตนเองได้ เราต้องรู้จักประมาณตน และทำทุกอย่างด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ประมาท สิ่งเหล่านี้จะสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับเราต่อไปด้วย หลักการสำคัญของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นหลักการพึ่งตนเองเป็นหลัก ที่จะทำอะไรอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ไม่รีบร้อน ไม่ก้าวกระโดด ไม่ประมาท รู้จักการเลือกสรร และการใช้อย่างเหมาะสม ระมัดระวัง มีความพอดีพอเหมาะ พอควร ซึ่งใช้คำสรุปรวมว่า “พอเพียง”

๓) ศาสตราจารย์เกียรติคุณนายแพทย์เกษม วัฒนชัย ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง ในการสัมมนาเรื่องเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงด้านการศึกษาว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ที่ “ทางสายกลาง” ไม่สุดโต่ง ซึ่งมีอยู่ในคำสอนของทุกศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศาสนาพุทธ คริสต์ พราหมณ์ ฮินดูอิสลาม และศาสนาซิกข์ การใช้ชีวิตนั้น อย่างสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง แต่ให้อยู่ในทางสายกลาง เช่น การใช้เงินระดับบุคคล นักเรียน นิสิต นักศึกษา หรือครูก็ดี ใช้ให้พอเพียง พอประมาณ หากสุดโต่งข้างหนึ่ง คือ ตระหนี่ หรือขี้เหนียว ตระหนี่ ก็คือไม่ใช้เงิน แม้ว่าจำเป็นต้องใช้เงิน ก็ไม่ยอมใช้ แล้วไปสร้างความเดือดร้อนให้ตนเอง คนในครอบครัว หรือคนในโรงเรียน ส่วนสุดโต่งอีกด้านคือ ฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย ใช้เงินในสิ่งที่ไม่จำเป็นต้องใช้ และไม่มีเหตุผลความจำเป็นต้องใช้ เห็นเขามีก็อยากมีตามเขา เขามีเงินเป็นแสนล้าน เราจะไปมีตามเขาได้อย่างไร ในเมื่อเงินเดือนเราหมื่นสองหมื่น.ซึ่งปรัชญาฯ นี้ต้องการสอนเราว่า การที่จะใช้ชีวิต ใช้เงินทอง หรือตัดสินใจบริหารโรงเรียน ต้องวางอยู่บนความพอเพียง

๔) ดร.ชัยวัฒน์ วิบูลย์สวัสดิ์ ได้ให้สัมภาษณ์พิเศษแก่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๘ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๕๐ โดยกล่าวถึงเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นของความก้าวหน้าอย่างสมดุลและมั่นคงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายโดยย่อว่า ๓ ห่วง และ ๒ เงื่อนไข ๓ ห่วง ซึ่งก็คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และความมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ส่วน ๒ เงื่อนไข คือ เงื่อนไขด้านความรู้และเงื่อนไข ด้านคุณธรรม ด้านความรู้ หมายถึง ความรอบรู้ ความรอบคอบ ความระมัดระวัง สอนคุณธรรม คือความซื่อสัตย์ สุจริต ความขยัน อดทน การใช้สติ ปัญญา ความเพียร และมีการแบ่งปันส่วนสำคัญเกี่ยวกับ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงแนะนำให้มีการดำเนินการต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน ซึ่งมี ๒ ขั้นตอน คือ “เศรษฐกิจพอเพียงขั้นพื้นฐาน” กับ “เศรษฐกิจพอเพียงขั้นก้าวหน้า”

จึงสรุปได้ว่า ความสำคัญของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ เป็นแนวคิดหลักปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะทางสายกลาง คือไม่ประมาท รู้จักตนเอง มีความพอดี พอประมาณ และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี การทำอะไรก็ตามต้องใช้ปัญญาและมีคุณธรรม คือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้มีความพร้อมที่จะรองรับกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีสติและมีเหตุผล อนึ่งความพอเพียงสามารถทำให้ดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน หลุดพ้นจากความทุกข์และมีความสุขในชีวิต

แนวคิดทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

“เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนา และบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎีและนักธุรกิจในทุกระดับให้มีจิตสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๒๓}

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่ทรงปรับปรุงพระราชทานเป็นที่มาของนิยาม “๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข” ที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นำมาใช้ในการรณรงค์เผยแพร่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน ซึ่งประกอบด้วยความ “พอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน” บนเงื่อนไข “ความรู้” และ “คุณธรรม”

^{๒๓} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, จากปรัชญาของเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้บุคคลสามารถประกอบอาชีพได้อย่างยั่งยืน และใช้จ่ายเงินให้ได้มาอย่างพอเพียงและประหยัด ตามกำลังของเงินของบุคคลนั้น โดยปราศจากการกู้หนี้ยืมสิน และถ้ามีเงินเหลือ ก็แบ่งเก็บออมไว้บางส่วน ช่วยเหลือผู้อื่นบางส่วน และอาจจะใช้จ่ายมาเพื่อปัจจัยเสริมอีกบางส่วน สาเหตุที่แนวทางการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ได้ถูกกล่าวถึงอย่างกว้างขวางในขณะนี้ เพราะสภาพการดำรงชีวิตของสังคมทุนนิยมในปัจจุบันได้ถูกปลุกฝัง สร้าง หรือกระตุ้น ให้เกิดการใช้จ่ายอย่างเกินตัว ในเรื่องที่ไม่เกี่ยวข้องหรือเกินกว่าปัจจัยในการดำรงชีวิต เช่น การบริโภคเกินตัว ความบันเทิงหลากหลายรูปแบบ ความสวยความงาม การแต่งตัวตามแฟชั่น การพนันหรือเสี่ยงโชค เป็นต้น จนทำให้ไม่มีเงินเพียงพอเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ส่งผลให้เกิดการกู้หนี้ยืมสิน เกิดเป็นวัฏจักรที่บุคคลหนึ่งไม่สามารถหลุดออกมาได้ ถ้าไม่เปลี่ยนแนวทางในการดำรงชีวิต

องค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไข^{๖๔}

๓ ห่วง

ห่วงที่ ๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

ห่วงที่ ๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

ห่วงที่ ๓. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบ และการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

๒ เงื่อนไข

๑. เงื่อนไข ความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๒. เงื่อนไข คุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความพากเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

^{๖๔} ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.forest.go.th/reforest-admin/ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง/>. [๑๐ กันยายน ๒๕๖๖].

ที่มา: https://www.matichon.co.th/publicize/news_2675123

ซึ่งญาณภัทร ยอดแก้ว ได้สรุปองค์ประกอบของหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ดังนี้^{๖๕}

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นทางสายกลางในการปฏิบัติ ซึ่งต้องทำเป็นลำดับขั้น โดยสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ก่อน สามารถอุ้มชูตนเองและครอบครัวได้โดยใช้วิธีการและใช้อุปกรณ์ที่ประหยัด ระวังระวัง ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงแล้ว ปฏิบัติได้แล้ว จึงพัฒนาการประกอบอาชีพ การดำเนินงานให้มีความก้าวหน้าไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบ ระวังระวังและประหยัด เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

๒. ความมีเหตุผล หมายถึง การพิจารณาตัดสินใจดำเนินการสิ่งใดอย่างมีสติ ด้วยความถี่ถ้วน รอบคอบ ไม่ย่อท้อ ได้อคติ บนพื้นฐานของข้อมูล ความรู้ หลักวิชากฎหมาย ศีลธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยมีการวิเคราะห์และพิจารณาจากเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ หมายถึง ถ้ากระทำเหตุดี คือ คิดดี มีวิธีการเหมาะสม ผลของการกระทำนั้น จะดีตามไปด้วย ดังนั้น การที่จะทำงานใดให้ประสบผลสำเร็จจะต้องพิจารณาถึงวิธีการที่เหมาะสมก่อน แล้วลงมือกระทำ ตามหลักเหตุผลด้วยความตั้งใจจริงและด้วย

^{๖๕} ญาณภัทร ยอดแก้ว, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๖๔), หน้า ๘๒-๘๙.

ความสุจริต เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างถูกต้องดีงาม เกิดประสิทธิผล เกิดประโยชน์ และความสุขโดยปราศจากการเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๓. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ของโลก ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน การศึกษาและการแสวงหาความรู้ให้เพิ่มพูนอยู่เสมอจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาอาชีพการดำเนินงานและการดำรงชีวิตเพื่อให้สามารถปรับตัวและรับมือได้กับสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๔. เงื่อนไขความรู้ หมายถึง ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้านรู้จริงและรอบรู้ในงานที่สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงานและแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การทำงานประสบความสำเร็จป้องกันความผิดพลาดโดยต้องระมัดระวังรอบคอบในการใช้ความรู้ให้ถูกต้องโดยไม่ทุจริต คอร์รัปชัน และไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่นการใช้ความรู้จึงจำเป็นต้องใช้ควบคู่กับคุณธรรม โดยนำคุณธรรมมากำกับความรู้ ซึ่งการชวนหาความรู้จะต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาอาชีพ การดำเนินงานและการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจน

๕. เงื่อนไขคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่เสริมสร้างการดำเนินชีวิตและการดำเนินงานให้เป็นไปอย่างดีงามและประสบความสำเร็จประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต คือ ประพฤติชอบ มีการพูด มีการกระทำที่ซื่อตรงต่อหน้าที่การงาน ต่อตนเองและผู้อื่น มีเจตนาบริสุทธิ์ ไม่คดโกง ไม่เอารัดเอาเปรียบ มีความเพียร คือ ความบากบั่น ไม่ท้อถอย ในการดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จ ความรอบคอบระมัดระวัง คือ พิจารณาอย่างถี่ถ้วนทุกแง่มุมก่อนที่จะดำเนินงานเพื่อมิให้เกิดความผิดพลาด รู้จักแบ่งปัน คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ดังนั้น การทำงานและการดำเนินการสิ่งใดให้ประสบความสำเร็จ จึงจำเป็นต้องมีความรอบรู้ และรู้จริงในสิ่งที่ปฏิบัติ และใช้ความรู้อย่างถูกต้อง ไม่คดโกง ไม่ทุจริต ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและผู้อื่น โดยนำคุณธรรมที่สำคัญคือความซื่อสัตย์สุจริตมากำกับความรู้ เพื่อให้การปฏิบัติงานหรือการดำเนินการสิ่งใดประสบความสำเร็จ และก่อให้เกิดความสุข

รูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง

ประชาชนทุกคนสามารถนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางปฏิบัติในการดำเนินชีวิตได้ สามารถจำแนกระดับกลุ่มที่นำแนวทางไปปฏิบัติได้ ดังนี้^{๖๖}

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง^{๖๗} โดยคณะทำงานโครงการประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้สรุปสังคมิวิเคราะห์ผลการสัมมนาจากการระดม สมองผู้นำชุมชนจากทุกภาคของประเทศไทยที่ร่วมกันทบทวนถึงกิจกรรมต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต ประจำวัน พบว่า มีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ

๑) ระดับจิตสำนึก เกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนแต่ละคนตระหนักถึงความสุข และความพอใจในการใช้ชีวิตอย่างพอดี และความรู้สึกถึงความพอเพียง คือ ดำเนินชีวิตอย่างสมถะ ประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงตนเองได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้ แม้ว่าระดับความพอเพียงของสมาชิกแต่ละคนจะไม่เท่าเทียมกัน แต่สมาชิกทุกคนดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง โดยยึดหลัก 3 ประการร่วมกัน ได้แก่ การใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

๒) ระดับปฏิบัติ ผู้นำชุมชนแต่ละพื้นที่ได้นำหลักการเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ใน ระดับปฏิบัติ โดยแบ่งได้ ๔ ชั้น ได้แก่

๒.๑) การพึ่งตนเองได้ คือ ต้องพยายามพึ่งตนเองให้ได้ในระดับครอบครัวก่อน ให้แต่ละครอบครัวมีการบริหารจัดการอย่างพอดี

๒.๒) การอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักทางสายกลาง ให้ตนเองอยู่ได้อย่างสมดุล มีความสุขที่แท้จริงโดยไม่ให้รู้สึกขาดแคลนจนต้องเบียดเบียนตนเอง หรือ ดำเนินชีวิตอย่างเกินพอดีจนต้องไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

๒.๓) การอยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร คือ การรู้จักให้และรู้จักแบ่งปัน ซึ่งจะทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ดี อีกทั้งเป็นการช่วยลดความเห็นแก่ตัว และสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในจิตใจ

^{๖๖} สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กรมการพัฒนาชุมชน, การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้างความสุขให้ชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน, ๒๕๖๒) หน้า ๙-๑๑.

^{๖๗} กลุ่มพัฒนากรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, **กรอบแนวคิดทางทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖) หน้า ๑๓๘-๑๓๙.

๒.๔) การอยู่ดียิ่งขึ้นด้วยการเรียนรู้ คือ ต้องรู้จักพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการระมัดระวังในการกระทำใด ๆ ต่อไป

๓) ระดับปฏิเวธ (ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ) คือ การวัดผลจากการปฏิบัติตามหลักการข้างต้น กล่าวคือ สมาชิกในแต่ละชุมชนได้พัฒนาชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น โดยเริ่มจากการพัฒนาจิตใจให้เกิดความพอเพียงในทุกระดับของการดำเนินชีวิต ทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และสังคม ระดับการศึกษาขนาดของครัวเรือน การเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม รายได้ รายจ่าย การถือครองที่ดิน รวมถึงการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ ยกเว้นหนี้สินเท่านั้น ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการเลือกดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่

สุเมธ ตันติเวชกุล^{๖๘} ได้แบ่งระดับของบุคคลในสังคมในเรื่องการ ประยุกต์แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ปฏิบัติ แบ่งได้ ๒ ระดับ ดังนี้

๑) ระดับบุคคลและครอบครัว เริ่มต้นจากการเสริมสร้างคนให้ มีการเรียนรู้วิชาการและทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็น เพื่อให้สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ พร้อมทั้ง เสริมสร้างคุณธรรม จนมีความเข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของการร่วมกันของคนในสังคม และอยู่ร่วมกับระบบนิเวศวิทยาอย่างสมดุล เพื่อจะได้ละเว้นต่อการประพฤติดิฉิมชอบ ไม่ตระหนี่ เป็นผู้ให้ เกื้อกูล แบ่งปัน มีสติยังคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจ หรือกระทำการใด ๆ จนกระทั่งเกิดเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีในการดำรงชีวิต โดยสามารถคิดและกระทำบนพื้นฐานของความมีเหตุมีผล พอเหมาะพอประมาณกับสถานการณ์ บทบาทและหน้าที่ของแต่ละบุคคล ในแต่ละสถานการณ์ แล้วเพียรฝึกปฏิบัติเช่นนี้ จนสามารถพึ่งตนเองได้และเป็นที่พึ่งของผู้อื่นได้ในที่สุด

๒) ระดับชุมชน ประกอบด้วย บุคคล ครอบครัว ที่มีความพอเพียงแล้ว ที่ไฝหาความก้าวหน้าบนพื้นฐานของความพอเพียง คือ มีความรู้ และคุณธรรม เป็นกรอบในการดำเนินชีวิต จนสามารถพึ่งตนเองได้ บุคคลเหล่านี้รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องเหมาะสม กับสถานการณ์ ภูมิสังคมของแต่ละชุมชน โดยพยายามใช้ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด ผ่านการร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กับบุคคลหลาย สถานภาพ ในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชน อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยสติ ปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือ แบ่งปันกันระหว่างสมาชิกในชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนา

^{๖๘} สุเมธ ตันติเวชกุล, **ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงพระเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๙) หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ จนกระทั่ง สามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในระดับตำบล อำเภอ และจังหวัดไปจนถึงประเทศในที่สุด

กล่าวโดยสรุป หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดและคำสอนที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด เพื่อให้ปวงชนชาวไทยได้ต่อสู้กับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตลอดระยะเวลาที่พระองค์ทรงครองราชย์ และเพื่อให้พสกนิกรของพระองค์รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลกปัจจุบัน ซึ่งหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ๓ ห่วง ๒ เงื่อนไขหลัก คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว และมีเงื่อนไขสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ ความรู้ และคุณธรรม

๒.๕.๖ สรุปแนวคิด หลักการทรงงาน และปัจจัยความสำเร็จของศาสตร์พระราชา

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการส่งเสริมชุมชนหรือการพัฒนาชนบทที่สำคัญๆ คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนา คือ การที่ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก กิจกรรมและโครงการตามแนวพระราชดำริที่ดำเนินการอยู่หลายพื้นที่ทั่วประเทศในปัจจุบันนั้นล้วนแล้วแต่มีเป้าหมายสุดท้ายอยู่ที่การพึ่งตนเองได้ของราษฎรทั้งสิ้น

ในการพัฒนาทั้งด้านอาชีพและส่งเสริมการเกษตร ให้เกษตรกรสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคงเป็นปึกแผ่นนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการแนะนำสาธิตให้ประชาชนดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทเป็นไปตามหลักการพัฒนาสังคมชุมชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ ทรงมุ่งช่วยเหลือพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองได้ของคนในชนบทเป็นหลัก

ดังนั้น การที่ราษฎรในชนบทสามารถพึ่งตนเองได้มากยิ่งขึ้นนั้น สืบเนื่องจากแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานแก่เกษตรกรทั้งหลายประการ ซึ่งขอสรุปวิธีการพัฒนาชุมชนของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ดังนี้^{๖๙}

๑. ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

^{๖๙} มุลินธิชัยพัฒนา, แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (Self Reliance), [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.chaipat.or.th/site-content/item/๒๕๓๓-self-reliance.html> [๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๖]

“..ตำริ คือ ความเห็นที่จะทำ ไม่ใช่คำสั่งแต่มันเป็นความเห็น มีทฤษฎีอะไรต้องบอกออกมา ฟังได้ฟัง ชอบใจก็เอาไปได้ ใครไม่ชอบก็ไม่เป็นไร...”

๒. ทรงเน้นให้ฟังตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง ฟังตนเองโดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริง ๆ ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งที่ว่า

“...คนทุกคน ไม่ว่าจะชาวกรุงหรือชาวชนบทไม่ว่ามีการศึกษามากหรือน้อยอย่างไร ย่อมมีจิตใจเป็นอิสระ มีความคิดเห็น มีความพอใจ เป็นของตนเอง ไม่ชอบการบังคับ นอกจากนั้นยังมีขนบธรรมเนียม มีแบบแผนเฉพาะเหล่ากันอีกด้วย...”

๓. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จักช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ดังเคยมีพระราชดำรัสในโอกาสวันขึ้นปีใหม่ ๓๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ กับประชาชนชาวไทยทั้งหลายว่า

“...ภาระในการบริหารนั้นจะประสบผลด้วยดีย่อมต้องอาศัยความรักชาติ ความซื่อสัตย์ สุจริต ความสมัคสมานกลมเกลียวกัน ประกอบกับการร่วมมือของประชาชนพลเมืองทั่วไป ข้าพเจ้าจึงหวังว่าท่านทั้งหลายคงจะพยายามปฏิบัติกรณียกิจในส่วนของแต่ละท่านด้วยใจบริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อได้มาซึ่งความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนทั่วไปอันเป็นยอดปรารถนาด้วยกันทั้งสิ้น...”

๔. หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่ กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่ากับเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ เห็นได้ชัดเจนจากพระราชดำรัสศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริว่า

“...เป็นสถานที่ที่ผู้ทำงานในด้านพัฒนาจะไปทำอะไรอย่างที่เราเรียกว่า ทดลองก็ได้ และเมื่อทดลองแล้วจะทำให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญในวิชานั้นสามารถเข้าใจว่าเขาทำกันอย่างไรเขาทำอะไรกัน...” และได้พระราชทานพระราชดำริเพิ่มเติมอีกว่า “...ฉะนั้นศูนย์ศึกษาการพัฒนา ถ้าทำอะไรล้มเหลวต้องไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่จะต้องถูกลงโทษ แต่เป็นสิ่งที่แสดงว่าทำอย่างนั้นไม่เกิดผล...”

๕. ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลันอาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคยและการดำรงชีพในวิถีประเพณีเหล่านั้นเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงพระราชทานแนวคิดเรื่องนี้ว่า

“...การพัฒนาจะต้องเป็นไปตามภูมิประเทศของภูมิศาสตร์ และภูมิประเทศทางสังคมศาสตร์ในสังคมวิทยา ภูมิประเทศของสังคมวิทยา คือ นิสัยใจคอของคนเราจะไปบังคับให้คนคิดอย่างอื่นไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้าไปแล้วเราเข้าไปดูว่า เขาต้องการอะไรจริง ๆ แล้วก็อธิบายให้เขาเข้าใจ หลักการของการพัฒนานี้ก็จะเกิดประโยชน์อย่างยิ่ง...”

๖. พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือ แหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแกร่งพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชนให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอนนี้ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน ซึ่งเรื่องนี้พระองค์ทรงอธิบายว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ตอน ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับ...”

วิธีการพัฒนาเพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้นี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะว่าควรจะต้องค่อยๆ กระทำตามลำดับขั้นตอนต่อไป ไม่ควรกระทำด้วยความเร่งรีบซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายได้ ดังที่รับสั่งกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ว่า

“...ในการสร้างความเจริญก้าวหน้านี้ ควรอย่างยิ่งที่จะค่อยสร้างค่อยเสริมทีละเล็กละน้อย ให้เป็นลำดับ ให้เป็นการทำไปพิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่จะสร้างของใหม่เพื่อความแปลกใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่าและต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า...”

พร้อมกันนี้ในเรื่องเดียวกัน ทรงมีรับสั่งกับบัณฑิตมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในวันที่ ๒๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ว่า

“...เมื่อมีพื้นฐานหนาแน่นบริบูรณ์พร้อมแล้ว ก็ตั้งต้นพัฒนางานต่อไป ให้เป็นการทำไป พัฒนาไปและปรับปรุงไป...”

๗. การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมี ความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดยทรงเน้นถึงความ จำเป็นที่จะต้องมีความรู้ ตัวอย่างแห่งความสำเร็จ ในเรื่องการทำฟางตัวเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมี พระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการใช้ เทคโนโลยีที่ทันสมัยในกรพัฒนาว่า

“...การใช้เทคโนโลยีอันทันสมัยในงานต่าง ๆ นั้น ว่าโดยหลักการควรจะให้ผลมาก ในเรื่อง ประสิทธิภาพ การประหยัดและการทุ่มแรงงาน แต่อย่างไรก็ตามก็คงจะต้องคำนึงถึงสิ่งอื่นเป็น พื้นฐานและส่วนประกอบของงานที่ทำด้วย อย่างในประเทศของเราประชาชนทำมาหาเลี้ยงตัวด้วยการ กสิกรรมและการลงแรงทำงานเป็นพื้น การใช้เทคโนโลยีอย่างใหญ่โตเต็มรูปหรือเต็มขนาดในงาน อาชีพหลักของประเทศย่อมจะมีปัญหา เช่นอาจทำให้ต้องลงทุนมากมายสิ้นเปลืองเกินกว่าเหตุ หรือ อาจก่อให้เกิดการว่างงานอย่างรุนแรงขึ้น เป็นต้น ผลที่เกิดก็จะพลาดเป้าหมายไปห่างไกลและกลับ กลายเป็นผลเสีย ดังนั้น จึงต้องมีความระมัดระวังมากในการใช้เทคโนโลยีที่ปฏิบัติงานคือ ควร พยายามใช้ให้พอเหมาะพอดีแก่สถานะของบ้านเมืองและการทำกินของราษฎรเพื่อให้เกิดประสิทธิผล ด้วย เกิดความประหยัดอย่างแท้จริงด้วย...”

๘. ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่าง เป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริงในทางปฏิบัติเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัวทรงเลือกใช้เทคนิควิธีการต่าง ๆ หลายประการเพื่อบรรลุถึงเป้าหมายที่ทรงมุ่งหวังดังกล่าว นั้นมีหลายแนวทาง เช่น

๘.๑ การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท ซึ่งเป็นรากฐาน สำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาฟางตัวเอง โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ ดังนั้น ใน ทุกพื้นที่ที่เสด็จพระราชดำเนิน และมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นมาไม่ว่าลักษณะใด จะ ทรงเน้นเสมอถึงความจำเป็นที่จะต้องกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่

ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน หรือเพื่อให้การทำมาหากินของชุมชนโดยรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประหยัด จนเห็นได้ว่า กลุ่มสหกรณ์ในโครงการพระราชดำริที่ประสบความสำเร็จหลายโครงการ นั้นพัฒนาขึ้นมาจากการรวมตัวกันของราษฎรกลุ่มเล็ก ๆ เช่น สหกรณ์หุบกะพงเกิดจากกลุ่มเกษตรกรที่ทำสวนผักในย่านนั้นเป็นต้น

๘.๒ การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนาก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ ทรงใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปปาติกะ ความเป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทย โดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์ กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน ดังพระราชดำริที่ว่า

“...ในการทำงานทั้งปวงนั้น ทุกคนจะต้องตั้งใจจริง อดทนและขยันหมั่นเพียร ซึ่งตรงเห็น ออกเห็นใจกัน ถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน มีเมตตาตมุงตมุงเจริญต่อกัน ยึดมั่นในสามัคคีธรรม ความสุจริตทั้งใน ความคิดและการกระทำ ถือเอาความมั่นคงและประโยชน์ร่วมกันเป็นจุดหมายสำคัญ...”

๘.๓ การส่งเสริมการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองนั้นจะต้องทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่รีบร้อนที่จะให้เกิดผลในทางความเจริญอย่างรวดเร็ว สิ่งสำคัญที่มีพระราชดำริอยู่เสมอ คือ ชุมชนจะต้อง พึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารก่อนเป็นลำดับแรก จากนั้นจึงค่อยก้าวไปสู่การพัฒนาในเรื่องอื่น ๆ การ ขยายการผลิตเพื่อการค้าใด ๆ ก็ตาม ทรงมีข้อสังเกตเกี่ยวกับความพร้อมในด้านการตลาด โดยเฉพาะ ในด้านความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดทำบัญชีธุรกิจการเกษตรของชาวบ้านอย่างง่าย ๆ อีกด้วย ซึ่งใน เรื่องนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริแก่กรมการ กปร. และคณะ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ ศาลาดุสิตาลัย ความตอนหนึ่งว่า

“...ในด้านหนึ่งที่ไม่เคยคิดกัน ในด้านการพัฒนา เช่น เจ้าหน้าที่บัญชี ถ้าหากว่าทำการ เพาะปลูก ชาวบ้านทำการเพาะปลูก เมื่อมีผลแล้วเขาบริโภคเองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งก็ขายเพื่อให้ได้ มีรายได้ แล้วก็เมื่อมีรายได้แล้วก็ไปซื้อของที่จำเป็นและสิ่งที่จะมาเกื้อกูลการอาชีพของตัว อย่างนี้ไม่ ค่อยมีการศึกษากัน เมื่อผลิตอะไรแล้วก็จำหน่ายไปก็มีรายได้ก็ต้องทำบัญชี ชาวบ้านทำบัญชีบางที่ไม่ ค่อยถูก...”

๒.๖ แนวคิดการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๖.๑ ความเป็นมาของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาขยายผลในกระบวนการทำงาน โดยดำเนินงานหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยเกณฑ์ประเมิน ๖ ด้าน ๑๒ ตัวชี้วัด คือ

- ๑) ลดรายจ่าย (ทำสวนครัว ปลูกดอกบวบ)
- ๒) เพิ่มรายได้ (มีอาชีพ ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม)
- ๓) ประหยัด (มีการออม มีกลุ่มออมทรัพย์ฯ)
- ๔) การเรียนรู้ (สืบทอดภูมิปัญญา มีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง)
- ๕) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (ใช้วัสดุดิบในชุมชนประกอบอาชีพ ปลูกต้นไม้)
- ๖) เอื้ออารีต่อกัน (ช่วยเหลือคนจน รู้รัก สามัคคี)

ในปี ๒๕๔๙ – ๒๕๕๑ ดำเนินการทั่วประเทศได้ จำนวน ๕๘,๕๓๗ หมู่บ้าน ต่อมากรมการพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นให้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบเพิ่มคุณภาพการพัฒนาใน ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ที่เป็นรูปธรรมถึงความสุขบนความพอเพียงที่หมู่บ้าน/ชุมชน สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ดังนี้

๑. ด้านจิตใจและสังคม คนในหมู่บ้าน/ชุมชนจะต้องมีความสามัคคีและความร่วมมือของคนในชุมชน มีกติกาของหมู่บ้าน มีกองทุนสวัสดิการ ยึดมั่นในหลักการประชาชนโดยมีคุณธรรม ปลูกดอกบวบ และน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาดำรงชีวิต

๒. ด้านเศรษฐกิจ คนในหมู่บ้าน/ชุมชนมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน มีกิจกรรมลดรายจ่าย และสร้างรายได้ มีการรวมกลุ่มพัฒนาอาชีพ มีกิจกรรมการออม มีการดำเนินในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

๓. ด้านการเรียนรู้ คนในหมู่บ้าน/ชุมชนจะต้องมีฐานข้อมูลชุมชน มีการใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน มีการค้นหาภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการตั้งศูนย์เรียนรู้มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับหมู่บ้าน มีการสร้างเครือข่ายภาคีการพัฒนา และเน้นหลักการพึ่งพาตนเอง

๔. **ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** คนในหมู่บ้านและชุมชนมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม มีการใช้พลังงานทดแทนจากสิ่งของในชุมชน และมีการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และแบ่งศักยภาพการพัฒนาหมู่บ้านเป็น ๓ ระดับ คือ

ระดับ “พออยู่ พอกิน” เป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตพึ่งตนเอง เน้นการปฏิบัติทำกิน ทำใช้ในครัวเรือน เพื่อลดรายจ่าย เพิ่มรายได้และมีการออมและขึ้นก้าวหน้า

ระดับ “อยู่ดี กินดี” เป็นต้นแบบในการบริหารจัดการพัฒนาในรูปกลุ่มการพัฒนารายได้ด้วยระบบกลุ่ม เพื่อเพิ่มรายได้และขยายโอกาสคนในชุมชน

ระดับ “มั่งมี ศรีสุข” เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในรูปแบบองค์กรเครือข่ายเพื่อใช้ศักยภาพในการดำเนินการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน เพื่อขยายโอกาสในการประกอบอาชีพและส่งเสริมการจัดสวัสดิการให้กับคนในหมู่บ้านชุมชน

๒.๖.๒ กระบวนการดำเนินการพัฒนาหมู่บ้าน

๑. **จัดตั้งชุดปฏิบัติการหมู่บ้าน** ประกอบด้วย พัฒนาการ ผู้นำชุมชน อาสาสมัคร ดำเนินการกระตุ้นความคิด ร่วมหาทางออก ในการแก้ไขปัญหาของครัวเรือนและชุมชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีตัวชี้วัด ๖x๒

๒. **การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ** ด้วยการจัดทำตัวชี้วัด ๔ ด้าน ๒๓ ตัวชี้วัด เป็นเกณฑ์ในการพัฒนาหมู่บ้านเพื่อจัดระดับหมู่บ้านตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เป็น ๓ ระดับ คือ “พออยู่ พอกิน” “อยู่ดี กินดี” “มั่งมี ศรีสุข” ด้วยการนำหมู่บ้านที่ผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัด ๖x๒ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเป็นแหล่งเรียนรู้มาทำการประเมินเพื่อจัดระดับหมู่บ้าน

ดำเนินกระบวนการส่งเสริมการพัฒนาหมู่บ้านด้วยการสร้างความรู้ ความสามารถแกนนำชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาหมู่บ้าน สร้างความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับครอบครัว พัฒนา ทักษะการดำรงชีวิตและขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนด้วยชุมชนเอง และมีคณะทำงานระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ประเมินผลการพัฒนาและประกาศเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ

๒.๖.๓ การพัฒนาขยายผลวิถีชีวิตประชาชนตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

๑. การดำเนินการอาศัยหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นสำคัญ ในการจัดการ เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม ใน ๓ มิติ คือ

มิติด้านเศรษฐกิจ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจระดับฐานราก สร้างรายได้ ขยายโอกาสของชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (OTOP) ให้มีมาตรฐาน ผู้บริโภคปลอดภัย ผู้ผลิตปลอดภัย และสิ่งแวดล้อมปลอดภัย การส่งเสริมแหล่งทุนในชุมชนด้วยการพัฒนาสถาบันการเงินชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน หนี้ในระบบ สร้างสวัสดิการชุมชน

มิติด้านความมั่นคง โดยการปกป้องสถาบัน ขยายแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขยายผลโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริและคุณูปการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสริมสร้างการบริหารจัดการชุมชนอย่างธรรมาภิบาลและเสริมสร้างจิตสำนึกป้องกันการทุจริตและประพฤติมิชอบ

มิติด้านสังคม โดยการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อให้สังคมเอื้ออารีต่อกัน ลดความขัดแย้งแบ่งฝาย สร้างความสมานฉันท์ ในการทำงานเพื่อชุมชนร่วมกัน ด้วยการระดมการพัฒนาชุมชน มีส่วนร่วมในการเสนอความต้องการ จัดทำแผนเพื่อพัฒนาชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนโดยใช้เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)

๒.การยกระดับการประเมินการพัฒนาหมู่บ้านด้วยการประเมินเชิงคุณภาพด้วยเกณฑ์ “ความสุขมวลรวมของชุมชน” หรือ “ความสุขมวลรวมของหมู่บ้าน” (Gross Village Happiness) โดยวัดระดับความสุขของคนในชุมชน ระดับบุคคล ครอบครัว และหมู่บ้าน ด้วยกระบวนการประเมินแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

๓. ขยายผลความรู้การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ไปสู่หมู่บ้านอื่น ในลักษณะบ้านพี่เมืองน้อง

๔. ส่งเสริมเพิ่มพูนความรู้ทักษะของชุมชนในการบริหารจัดการพัฒนาโดยชุมชน

๕. การพัฒนากลุ่ม องค์กรในหมู่บ้านเพื่อจัดเป็นสวัสดิการสังคม/ชุมชน

๖. ส่งเสริมการจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเพื่อให้เกิดความสงบสุขสมานฉันท์

๗. ส่งเสริมการนำความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติไปขยายผลโดยใช้ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง

การพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ การจัดการพัฒนาหมู่บ้านหรือชุมชน ประชาชนให้มีวิถีชีวิตเศรษฐกิจพอเพียงและอยู่ดีมีสุข ด้วยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยเน้นประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง

กล่าวโดยสรุปพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืน คือการพัฒนาชนบทโดยนำเอาแนวคิดแนวทางการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริมาใช้เพื่อเป็นต้นแบบหรือแนวทางให้กับหน่วยงาน หมู่บ้านหรือชุมชน ประชาชน นำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินงานในพื้นที่ ด้วยการประสานพลังระหว่างภาคีการพัฒนาในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ ราษฎร์ชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน สถาบันการศึกษาและประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเกิดด้วยแนวคิดการบูรณาการในด้านต่าง ๆ ร่วมกัน และนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือตนเอง และพึ่งตนเองได้ในที่สุด

๒.๗ บริบทพื้นที่ศึกษา^{๗๐}

๒.๗.๑ ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านศรีไคออก

หมู่บ้านศรีไคออก หมู่ที่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี อยู่ห่างจากอำเภวารินชำราบไปทางทิศใต้ ระยะทางประมาณ ๑๑ กิโลเมตร ตั้งมาได้กว่า ๑๘๐ ปี โดยเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๓๖๕ มีผู้อพยพมาจากบ้านหัวเรือ ตำบลหัวเรือ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี มาสร้างบ้านเรือนอยู่บ้านเก่าน้อย ตำบลธาตุ อยู่ได้ระยะหนึ่ง ได้แยกตัวออกมาหาที่อยู่ใหม่มาถึงทิศเหนือของลำห้วยตองแหวด เพราะเห็นว่าอุดมสมบูรณ์ดี จึงได้ปักหลักสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่ประมาณ ๑๐ ครัวเรือน ต่อมาเมื่อผู้อพยพถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านสิงไค” (ภาษาภาคกลางคือต้นตะไคร้) เหตุผลที่ตั้งชื่อว่าบ้านสิงไค เพราะว่าชาวบ้านที่มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณนี้ได้ปลูกพืชสวนครัวทุกครัวเรือน แต่ที่เจริญงอกงามดีที่สุดคือต้นตะไคร้ (ภาษาอีสาน เรียกว่า หัวสิงไค) จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านสิงไค และเชื่อว่าหมู่บ้านจะเจริญงอกงามเหมือนต้นสิงไค หรือต้นตะไคร้ที่ปลูกไว้

^{๗๐} คณะผู้วิจัยได้รวบรวมจากเอกสารและสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน

ปี พ.ศ. ๒๔๖๓ เจ้าอาวาสวัดบ้านสิงไค ชื่อพระอาจารย์สุธีร์ คันธโชโต ได้เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านให้ใหม่เป็น “บ้านศรีไค” ซึ่งหมายถึง ความเป็นสิริมงคลให้กับหมู่บ้าน ส่วนคำว่า ศรีไคออก มีการเพิ่มคำว่า ออก เนื่องจากแบ่งแยกการปกครองจัดตั้งตำบลใหม่ เดิมเป็นบ้านศรีไค หมู่ที่ ๕ ตำบลคูเมือง เปลี่ยนมาเป็นตำบลเมืองศรีไค ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ และแยกหมู่บ้านออกเป็น ๒ หมู่บ้าน โดยเป็นหมู่บ้านศรีไคตก หมู่ที่ ๓ และหมู่บ้านศรีไคออก หมู่ที่ ๔ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มาจนถึงทุกวันนี้ โดยมีนายทศพล ไกรพันธ์ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบัน

รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน

๒๕๕๒-ปัจจุบัน	นายทศพล	ไกรพันธ์
๒๕๔๑-๒๕๕๒	นายดำรง	นุกำเฮือง
๒๕๓๒-๒๕๔๑	นายสิงห์	สายสุ้ย
๒๕๑๙-๒๕๓๒	นายสี	ทองแทน
๒๕๑๔-๒๕๑๙	กำนันอ่อน	วามนตรี
๒๔๙๙-๒๕๑๔	นายมี	วงษ์เสนา

ก่อนหน้านั้นไม่มีข้อมูล

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับบ้านหนามแท่ง หมู่ที่ ๓ ตำบลคำขวาง อำเภวารินชำราบ
ทิศใต้	ติดกับบ้านโนนงาม หมู่ที่ ๗ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ
ทิศตะวันออก	ติดกับบ้านแมต หมู่ที่ ๕ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ
ทิศตะวันตก	ติดกับบ้านศรีไคตก หมู่ที่ ๓ ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ

๒.๗.๒ ข้อมูลทั่วไป

บ้านศรีไคออก มีเนื้อที่ทั้งหมด ๒,๒๗๒ ไร่ ใช้ทำการเกษตร ๑,๘๐๐ ไร่ โดยใช้ทำนาปีละครั้ง หลังฤดูการทำนาจะเพาะปลูกพืชฤดูแล้ง ประกอบด้วย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดหวาน กระจะหล่ำปลี ถั่วเขียว งาม สารระแห่น มะเขือ พริก ถั่วฝักยาว และปอเทือง เป็นต้น

จำนวนครัวเรือนและประชากร

บ้านศรีโคกอก มีครัวเรือนทั้งสิ้นจำนวน ๒๔๙ ครัวเรือน (รวมหอพัก) ประชากรทั้งหมด ๘๘๙ คน แบ่งออกเป็น ชาย ๔๖๕ คน และหญิง ๔๒๔ คน

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการทำนา การปลูกพืชไร่ พืชสวน

สถานที่สำคัญ

- วัด ๑ แห่ง พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป สามเณร ๑ รูป
- เป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

เส้นทางการคมนาคม

- ถนนในหมู่บ้านมีทางสัญจรสะดวก
- มีถนนลาดยางเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านและระหว่างตำบล
- ถนนในหมู่บ้านเชื่อมต่อกับถนนไปสู่พื้นที่ทำนาและการเกษตร
- ถนนในหมู่บ้านเชื่อมต่อไปยังทางหลวงของแผ่นดิน เดินทางเข้าสู่อำเภอวารินชำราบ และจังหวัดอุบลราชธานี ได้สะดวก

แหล่งน้ำสาธารณะและทรัพยากรในชุมชน

- ห้วยตองแวด มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี ใช้เพื่อการเกษตร เลี้ยงสัตว์ และเป็นแหล่งอาหารของหมู่บ้าน
- หนองเตยใหญ่ เป็นแหล่งน้ำสาธารณะ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี
- หนองเตยน้อย เป็นแหล่งน้ำสาธารณะ มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี
- บึงห้อยตองแวด เป็นแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน มีน้ำใช้ตลอดทั้งปี เป็นแหล่งอาหารของหมู่บ้าน
- หนองแวงใหญ่ เป็นแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน
- หนองแวงน้อย เป็นแหล่งน้ำสาธารณะของหมู่บ้าน

- มีป่าชุมชนเนื้อที่ประมาณ ๓๐ ไร่ เป็นพื้นที่ดอนปู่ตา เป็นแหล่งอาหารของหมู่บ้าน

ศาสนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา โดยมีวัดบ้านศรีไควรวาส เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน

สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ในเขตบ้านศรีไควออก ไม่มีสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เศรษฐกิจของชุมชน

ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยคนละ ๓๒,๐๐๐ บาท ต่อคน/ปี (จปฐ ปี ๒๕๖๓) โดยมาจากการประกอบอาชีพทำนา (๑๒๕ ครัวเรือน) เลี้ยงสัตว์ (๑๕ ครัวเรือน) รับจ้าง (๔๖ ครัวเรือน) ค้าขาย (๓๕ ครัวเรือน) อาชีพช่างต่าง ๆ (๑๔ ครัวเรือน) และอาชีพอื่น ๆ (๗ ครัวเรือน)

ปราชญ์และภูมิปัญญาชาวบ้าน

๑. นายทศพล	ไกรพันธ์	ด้านการบริหารจัดการ
๒. นายดำรง	นุคำเอื้อง	ประธานกองทุนหมู่บ้าน ประธานร้านค้าชุมชน และประธานกองทุนของแผ่นดิน
๓. นายหนูกาล	แก้วสิงห์	ด้านการจักสาน บายศรีสู่ขวัญ พิธีกรรมทางศาสนา
๔. นางน้ามัย	คำประเสริฐ	ด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่
๕. นางบัวลา	แก้วสิงห์	ด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่ และจากหวาย
๖. นางอรวรรณ	วงศ์เสนา	ด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่
๗. นางหนูเทียม	คำประเสริฐ	ด้านทำไม้กวาดจากต้นแขม
๘. นายบุญสี	ทองแท่น	ด้านจักสานแข่งจากไม้ไผ่
๙. นายคำกอง	ทีคำเกษ	ด้านการสานแห

๑๐. นางสาว ชูหา ด้านการทำขนมสอดไส้

๒.๗.๓ โครงสร้างองค์กรของชุมชนหมู่บ้านศรีโคอก

คณะกรรมการหมู่บ้าน

๑. นายทศพล ไกรพันธ์	ผู้ใหญ่บ้าน	ประธาน
๒. นายพรมหา ทองให้	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
๓. นางสาวพร ศรีมาบุตร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	กรรมการ
๔. นายไพศาล วงศ์ธนู	สมาชิกสภาเทศบาล	กรรมการ
๕. นายจรูญ ทองแทน	สมาชิกสภาเทศบาล	กรรมการ
๖. นายสรศักดิ์ กุจะพันธ์	ประธานกลุ่ม	กรรมการ
๗. นายวิชัย ปุยฝ้าย	ประธานกลุ่ม	กรรมการ
๘. นายอุทัย เครือบุตร		กรรมการ
๙. นายวิไลศักดิ์ ก้อนเรณู		กรรมการ
๑๐. นายหนูกาล แก้วสิงห์		กรรมการ
๑๑. นางบังอร คงคาพันธ์		กรรมการ
๑๒. นางพุดมทา พลอามาตย์		กรรมการ
๑๓. นางสาวน สวรรณะ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	กรรมการ
๑๔. นายอุดร แก้วสิงห์		กรรมการ
๑๕. นางดวงพร ธานี		กรรมการ
๑๖. นางดำรง นุคำเฮือง		กรรมการ
๑๗. นางมะลิสสา คุณทัน		กรรมการ
๑๘. นายทวี คุณทัน		กรรมการ
๑๙. นางสาวสมคิด จตุราเพศ		กรรมการ

๒๐. นายบุญมี ศรีภักดี	กรรมการ
๒๑. นายธงชัย ประทุมเลิศ	กรรมการ
๒๒. นายบัวพันธ์ ทางาม	กรรมการ

อาสาสมัครพัฒนาชุมชน (อช.)

๑. นางสมคิด จตุรเทศ
๒. นางยงญาณ ทองไธ้
๓. นายจรูญ ทองแทน
๔. นายดำรง นุคำเฮือง

หัวหน้าคุ้ม

๑. คุ้มวัดประชาสรรค์	นายพрма ทองให้
๒. คุ้มพลังสามัคคี	นายอุดร แก้วสิงห์
๓. คุ้มทินร่วมมิตร	นางสมคิด จตุรเทศ
๔. คุ้มกนกปลวก	นายสมร แก้วสิงห์
๕. คุ้มร่วมใจพัฒนา	นายสรศักดิ์ กุจะพันธ์
๖. คุ้มสำราญราษฎร์พัฒนา	นางแดง ภูการ
๗. คุ้มหนองหว้าพัฒนา	นายสุวรรณ สิทธิธัง
๘. คุ้มดอนปู่ตา	นายบุญมี ศรีภักดี
๙. คุ้มห้อยตองแหวด	นายบัวพันธ์ ทางาม
๑๐. คุ้มหนองคูณพัฒนา	นางลำไผ่ ศรีแก้ว
๑๑. คุ้มซีดี	นางสมาน สุวรรณะ
๑๒. คุ้มหนองเตย	นางมะลิสสา คุณทัน

อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

๑. นางสาวรรณา ศรีแก้ว
๒. นางประครอง กุจะพันธ์
๓. นางบัวลา ทองให้
๔. นางจำนง ปุยฝ้าย

๕. นางยงญาณ ทองให้
๖. นางชั้นทอง ทางาม
๗. นายไพศาล วงทะนุ
๘. นางทองสา จตุรเพศ
๙. นายสำรอง กุคำจัด
๑๐. นางปราณี โคตรอาษา
๑๑. นางมะลิสา คุณทัน
๑๒. นางมะลิวัลย์ คงคะพันธ์
๑๓. นางบังอร คงคะพันธ์
๑๔. นายสมบูรณ์ สายมาลา
๑๕. นางอุไรวรรณ คงคะพันธ์

คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

๑. นางดวงพร ธานี
๒. นางสมคิด จตุรเพศ

กลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในหมู่บ้าน

๑. คณะกรรมการหมู่บ้าน นายทศพล ไกรพันธ์ ประธาน
๒. กองทุนหมู่บ้าน นายดำรง คำเฮือง ประธาน
๓. ศูนย์การจัดการกองทุนชุมชน (ธนาคารหมู่บ้าน) นายดำรง นูคำเฮือง ประธาน
๔. กองทุนฌาปนกิจสงเคราะห์ นายดำรง นูคำเฮือง ประธาน
๕. กลุ่มเกษตรกร นายสรศักดิ์ กุจะพันธ์ ประธาน
๖. กลุ่มคณะกรรมการพัฒนาบทบาทสตรี นางดวงพร ธานี ประธาน
๗. คณะกรรมการสตรีบ้านกวาด นางสมาน สุวรรณะ ประธาน
๘. ร้านค้าชุมชนบ้านศรีไคร่อก นายดำรง นูคำเฮือง ประธาน
๙. กลุ่มผู้สูงอายุ นายสุริยันต์ ศรีอ่อน ประธาน

๑๐. กองทุนแม่ของแผ่นดิน นางสมคิด จตุราเพศ ประธาน
๑๑. ประปาหมู่บ้าน นายดำรง นุคำเฮือง ประธาน
๑๒. อาสาสมัครพัฒนาชุมชน นายอุทัย เครือบุตร ประธาน
๑๓. แหล่งน้ำสาธารณะ นางยงญาณ ทองให้ ประธาน
๑๔. กองทุนสงเคราะห์ราษฎร นายทวี คุณทัน ประธาน
๑๕. กองทุนเงินแสน นายบัวพันธ์ ทางาม ประธาน
๑๖. กองทุนสร้างเสริมความเข้มแข็งหมู่บ้าน นายทศพล ไกรพันธ์ ประธาน
๑๗. ศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโค นายสามัคคี นิคมร์ภัก ประธาน
๑๘. อาสาสมัครเกษตร นางดวงพร ธานี ประธาน
๑๙. อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) นางสาวรรณา ศรีแก้ว ประธาน
๒๐. ศูนย์ประสานงานหมู่บ้าน

๒.๗.๔ สภาพปัญหาของชุมชนบ้านศรีโคออก

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน

- ถนนมีน้ำท่วมขัง ถนนดินและถนนลูกรังมีสภาพทรุดโทรม ทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก
- น้ำดื่ม และน้ำใช้ไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ทำให้คนและสัตว์เลี้ยงในชุมชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้
- แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรตื้นเขิน ทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอ
- แสงสว่างในเวลากลางคืนไม่เพียงพอ ทำให้เกิดอุบัติเหตุในหมู่บ้านและมีขโมย
- ปัญหาสภาพดินเสื่อม ดินไม่มีคุณภาพ มีสารพิษตกค้าง ทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อย

ด้านเศรษฐกิจ

- ผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ทำให้เกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มเกษตรกร
- ผลิตภัณฑ์ชุมชนไม่ได้มาตรฐาน ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้ ทำให้จำหน่ายไม่ได้

- เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทำให้ครัวเรือนไม่มีรายได้เพิ่ม

- ค่าครองชีพสูง สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพง มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน

ด้านการศึกษา ศาสนา วัฒนธรรมประเพณี

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้รับการสื่อสารสืบทอด คนรุ่นใหม่ไม่สนใจและไม่มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

- เด็กและเยาวชนขาดคุณธรรม ไม่เชื่อฟังผู้ใหญ่ และไม่เคารพซึ่งกันและกัน เนื่องจากรับรู้จากสื่อภายนอกมากเกินไป

ด้านสาธารณสุข

- ปัญหาไข้เลือดออก เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมีมาก
- การบริโภคอาหารไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะที่ดี ทำให้เป็นโรคต่าง ๆ และร่างกายไม่แข็งแรง
- ไม่มีสถานที่ออกกำลังกายของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วยบ่อย สุขภาพไม่แข็งแรง

ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

- ปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เกิดกลิ่นเหม็นแฉะและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม
- ป่าไม้ในชุมชนยังมีน้อย ทำให้ขาดแหล่งอาหาร และส่งผลโดยรวมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน

กล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพปัญหาของชุมชนบ้านศรีโคกอนั้น ถือเป็นปัญหาหลักของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีความจำเป็นต่อการสัญจรและคมนาคมในหมู่บ้าน ในขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจก็เป็นปัญหาสำคัญในด้านความเป็นอยู่ปากท้อง ตลอดถึงปัญหาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ล้วนมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ดังนั้น การนำหลักธรรมได้แก่ อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์เพื่อการบูรณาการร่วมกันกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นศาสตร์พระราชาที่องค์ในหลวงรัชกาลที่ ๙

พระองค์ท่านได้พระราชทานไว้ให้เหล่าพสกนิกรเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนบ้านศรีไค ออกมีการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านชุมชน และด้าน สังคม อย่างยั่งยืนต่อไป

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บรรพต วีรสัยและคณะ^{๗๑} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิง สังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา ได้เสนอ แนวคิดโดยหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ใช้สภาพชีวิตที่กล่าวได้ว่าเป็นวิถีชาวพุทธ ดังนี้

- (๑) เน้นการพึ่งตนเอง
- (๒) การเน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท
- (๓) การเน้นอธิษฐาน หรือการละเว้นจากการสร้างเงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรุนแรง
- (๔) การเน้นการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพการงานที่เป็นประโยชน์สุจริต และมีมานะ อดทน หรือสัมาอาชีวะ

- (๕) การเน้นการมาเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น
- (๖) พยายามละกิเลสและความโลภ
- (๗) การเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำผิด

การจัดการชุมชนเข้มแข็งตามหลักเบญจศีลหรือศีลห้านี้เป็นหลักเบื้องต้นของ พุทธศาสนิกชนที่ควรประพฤติปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน เพื่อให้สังคมอยู่ด้วยกันได้อย่างมีความสุขไม่ เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ไม่ประพฤติผิดทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน ไม่ โกงกหลอกลวงและไม่ดำเนินชีวิตด้วยความประมาท

หลักเบญจศีลหรือศีลห้าคือ ข้อกำหนดอย่างต่ำที่สุดในการควบคุมความประพฤติของ มนุษย์ เบญจศีล ประกอบด้วย

- (๑) เว้นจากปาณาติบาต คือไม่ทำลายชีวิต ดำเนินชีวิตโดยปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่น ทางด้านชีวิตร่างกาย

^{๗๑} บรรพต วีรสัยและคณะ, พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒) หน้า ๑๐๑.

(๒) เว้นจากอทินนาทาน คือไม่เอาของที่เขามิได้ให้ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์

(๓) เว้นจากกาเมสุมิจฉาจาร คือ ไม่ประพฤตินิโคตในกามทั้งหลาย ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นทางด้านคู่ครอง บุคคลที่รักหวงแหน ไม่ผิดประเพณีทางเพศ ไม่นอกใจคู่ครองของตน

(๔) เว้นจากมุสาวาท คือ ไม่พูดเท็จ ดำเนินชีวิตที่ปราศจากการเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาเท็จ โกหก หลอกลวง ตั้ตรอนประโยชน์หรือแก้งทำลาย

(๕) เว้นจากของเมา อันเป็นที่ตั้งของความประมาท คือ ไม่เสพของมีนเมา ดำเนินชีวิตที่ปราศจากความประมาทหลังพลาตมัวเมา เนื่องจากการใช้สิ่งเสพติดที่ทำให้เสียสติสัมปชัญญะ

พระมหาอุทัย พลเทโว (พลเทพ)^{๗๒} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาราชเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า การดำเนินตามองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสตร์พระราชาสถอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่พระเจ้าอยู่หัวเอาไปใช้ในศาสตร์พระราชาราช เรื่องความพอเพียง มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน ความพอเพียง มีเหตุผลด้วยหลักธรรม ๒ หมวด คือ ไตรสิกขา ได้แก่ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ด้วยการปฏิบัติตนตามหลักศีลธรรม ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ต่อกันโดยอาศัยปัญญาเป็นเครื่องตัดสินว่าอะไรควรไม่ และพรหมวิหาร ๔ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ด้วยการปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่ต่อกัน มีความสงสารต่อกัน มีความยินดีต่อกัน และบางอย่างก็รู้จักวางด้วยการรู้ตามความเป็นไปของมัน

การบูรณาการหลักไตรสิกขาและพรหมวิหาร ๔ ซึ่งเป็นธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ เข้ากับศาสตร์พระราชาราชเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ถือว่ามีความสำคัญและเป็นประโยชน์มากในการนำไปใช้เสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารบุคลากร และสามารถ นำมาเสริมสร้างประสิทธิภาพ การบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในด้านการบริหารบุคลากร ให้ประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ (ได้ทั้งงานและได้ทั้งคน) ถึงแม้ว่าจะทำงานในตำแหน่งหน้าที่ผู้บังคับบัญชาหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ก็ตาม ก็สามารถประกอบกิจการงานอย่างนักบริหารที่ดีได้

^{๗๒} พระมหาอุทัย พลเทโว (พลเทพ), บูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาราชเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน ๒๕๖๑) : ๓๒๑-๓๓๒.

พระมหาวีระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์)^{๗๓} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา ผลการศึกษาพบว่า ๑) เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ แนวทางพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทานไว้ให้แก่เกษตรกรไทยนำไปปฏิบัติเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยมีหลักการบริหารจัดการพื้นที่ทำกิน ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในสัดส่วนนาข้าว: พืชสวนพืชไร่: สระน้ำ: ที่อยู่อาศัย เป็น ๓๐: ๓๐: ๓๐: ๑๐ ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ในยามตลาดหรือสภาพแวดล้อมอยู่ในภาวะวิกฤติ เป็นเกษตรเชิงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ มีขั้นตอนการดำเนินการชัดเจนเป็นระบบ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชน ๒) หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา ได้แก่ (๑) หลักนาถกรรมธรรม ๑๐ ส่งเสริมด้านการพึ่งพาตนเอง (๒) หลักสังคหวัตถุ ๔ ส่งเสริมด้านรวมพลังของเกษตรกร (๓) หลักสัพปุริสธรรม ๗ ส่งเสริมด้านการพัฒนาก้าวหน้า ๓) การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา สรุปได้ดังนี้ (๑) มิติการพึ่งพาตนเอง เกษตรกรมีความขยันอดทน ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ห่วงไกลอบายมุข มีสติ พอเพียง รู้จักปล่อยวาง (๒) มิติการรวมพลังของเกษตรกร แบ่งปันช่วยเหลือกัน ตรงไป ตรงมา เชื่อใจกันด้วยความอบอุ่น เอื้อเฟื้อ ไม่หลอกลวง สงเคราะห์ชุมชน เน้นการมีส่วนร่วม วางตน พอดี (๓) มิติการพัฒนาก้าวหน้า เกษตรกรหรือผู้เข้าร่วมโครงการฯ รู้ดี และมีความมั่นใจในสิ่งที่ตนกำลังทำ มีเป้าหมายชัดเจน รู้จักการบริหารจัดการพื้นที่ทำกินให้เกิดประโยชน์สูงสุด รู้จักวิธีเพิ่มมูลค่าสินค้าทางการเกษตร ใช้ชีวิตด้วยความพอดี รู้จักประมาณ มีจิตใจเยือกเย็น รู้จักรอคอย รู้จักความเป็นไปของชุมชนที่ตนอยู่ว่า มีวัฒนธรรม ความเชื่อนั้นอย่างไร รู้จักให้เกียรติเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น

ธณณ สมหวัง^{๗๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย : แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ซึ่งผลการศึกษาพบว่า สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เห็นว่าสังคมไทยมีความโน้มเอียงในการพัฒนาประเทศตามแบบอย่างสังคมตะวันตก และวิถีการดาเนินชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน อยู่ภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ที่ได้สร้างสภาพการณ์ใหม่ ๆ ให้กับบุคคลและสังคมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน ในขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดภาวะผกผัน เป็นโลกแห่งความย้อนแย้งกันอยู่ในตัว สภาพของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงไม่ได้เผชิญหน้ากับปัญหาอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์อันเป็นเรื่องของยุคสมัยเท่านั้น หากแต่ยังเผชิญกับปัญหาารุนแรงที่เป็นพื้นฐานของปัญหาโลกทั้งหมัดคือ รากฐานความคิดหรือกระบวนทัศน์ที่ผิดพลาด (มิจฉาทิฎฐิ) ซึ่งครอบงำอารย

^{๗๓} พระมหาวีระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์), การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา, วารสารมหาจุฬานาครทรรณ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๘ (ตุลาคม ๒๕๖๒) : ๓๗๗๔-๓๗๘๗.

^{๗๔} ธณณ สมหวัง, การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย: แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), ในการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติมหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ ๑๓ ประจำปี ๒๕๖๑, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม) หน้า ๑๒๙๑-๑๓๐๐.

ธรรมของมนุษย์ในปัจจุบัน ๓ ประการ คือ การมองเพื่อนมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ โดยมีฐานะเป็นเจ้าของผู้สามารถครอบครอง และพิชิตธรรมชาติได้ ซึ่งเป็นความคิดที่ผิดพลาดนำไปสู่วิกฤตการณ์ของมนุษย์และสังคมในปัจจุบัน ท่านจึงนำเสนอว่า การพัฒนาสังคมไทย นอกจากจะต้องเข้าถึงพื้นฐานของสังคมไทย และมีความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันความเป็นไปของกระแสโลกาภิวัตน์แล้ว หลักพุทธธรรมหรือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก็ควรเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาสังคมไทย ที่จะสร้างสรรค์ความผสมกลมกลืน และสร้างดุลยภาพแห่งชีวิตของบุคคล ทั้งในด้านพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา ในขณะที่เดียวกันก็จะเชื่อมโยงชีวิตที่ติงามเข้ากับธรรมชาติแวดล้อม และสังคมอย่างยั่งยืน

ร.ต.ท.พันธุ์ธัช แสนสุข^{๗๕} ได้วิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานการรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ผลการวิจัยพบว่า แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานการรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ประกอบด้วย (๑) การวางมาตรการรักษาความปลอดภัย (๒) การรวบรวมข้อมูลข่าวสาร (๓) การวางแผนสำรวจล่วงหน้า (๔) การใช้เจ้าหน้าที่ตำรวจ (๕) ขบวนการพาหนะ (๖) เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัย และ (๗) การให้ความร่วมมือจากตัวบุคคลสำคัญ และได้นำหลักอิทธิบาท ๔ มาประยุกต์ใช้อันประกอบด้วย (๑) ฉันทะ ความเต็มใจในการปฏิบัติงาน (๒) วิริยะ ความเพียร (๓) จิตตะ อุทิศตนต่อการปฏิบัติหน้าที่ และ (๔) วิมังสา ไตร่ตรอง พิสูจน์ ทดสอบ และตรวจตรา

พงษ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์^{๗๖} ได้วิจัยเรื่องการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตัวแบบจริยธรรมของข้าราชการ สังกัดกระทรวงมหาดไทย ผลการวิจัยพบว่า หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาตัวแบบจริยธรรมของข้าราชการ สังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม ๒ หลักธรรม คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ ได้แก่ หมดทาน ศีล และภาวนา และโลกบาลธรรม ได้แก่ หิริ และโอตตปปะ ในระดับการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้แก่ หมดทหิริ หมดทาน หมดโอตตปปะ หมดศีล และหมดภาวนา

^{๗๕} ร.ต.ท.พันธุ์ธัช แสนสุข, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานการรักษาความปลอดภัยบุคคลสำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

^{๗๖} พงษ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์, “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตัวแบบจริยธรรมของข้าราชการ สังกัดกระทรวงมหาดไทย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘).

พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท)^{๗๗} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม ซึ่งผลการศึกษามีดังนี้

(๑) หลักพุทธธรรมว่าด้วยการบุคคลและพัฒนาสังคมนั้น พบว่า มีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล เช่น หลักไตรสิกขา สัมปยุตธรรม อิทธิบาท อริยสัจ เป็นต้น โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญานั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลเป็นอย่างมาก ส่วนหลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน ได้แก่ หลักอภิธานิยธรรม สังคหวัตถุธรรม สาราณียธรรม พรหมวิหารธรรม เป็นต้น ล้วนส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูล

(๒) กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล พบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาบุคคล ๑) ศีล นำไปสู่การส่งเสริมการประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม ๒) สมาธิ เป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมเพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม ๓) ปัญญา นำไปสู่การฝึกฝนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดยอาศัยหลักปรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อมที่ดีมาเอื้ออำนวย

(๓) รูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน พบว่า ในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชนนั้นสามารถประยุกต์ใช้หลักอภิธานิยธรรม ๗ เพื่อสร้างกระบวนการสำคัญ คือ ๑) การสร้างความร่วมมือ ๒) การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน และ ๓) การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยชุมชนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะต้องสร้างทุนทางสังคม โดยใช้ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีหรือวิถีชาวพุทธในการสร้างประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นสิ่งแวดล้อม สุขภาพ และการเรียนรู้ร่วมกัน

พระมหานิกธ ปลัดสังข์^{๗๘} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน กรณีศึกษาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า การรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน เป็นการนำหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันคือ การรักษาศีล ๕ มาปฏิบัติ เพื่อให้เป็นข้อบังคับและข้อห้ามไม่ให้ประพฤติไปในทางที่ผิด ทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นหรือสัตว์ทั้งหลายด้วย โดยเมื่อสังคมเกิดความขัดแย้ง วุ่นวาย มีอาชญากรรมสูง ทำให้เกิดแนวคิดที่จะสร้างสันติสุขให้กับมาในสังคมอีกครั้ง จึงมีแนวคิดนำหลักการรักษาศีล ๕ มาปรับใช้

^{๗๗} พระรัตนมุนี (ปุณณมี วิสารโท), การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๑) : ๘-๒๐.

^{๗๘} พระมหานิกธ ปลัดสังข์, การรักษาศีล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน กรณีศึกษาหมู่บ้านรักษาศีล ๕ ในจังหวัดขอนแก่น, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๖๐) : ๔๓-๕๖.

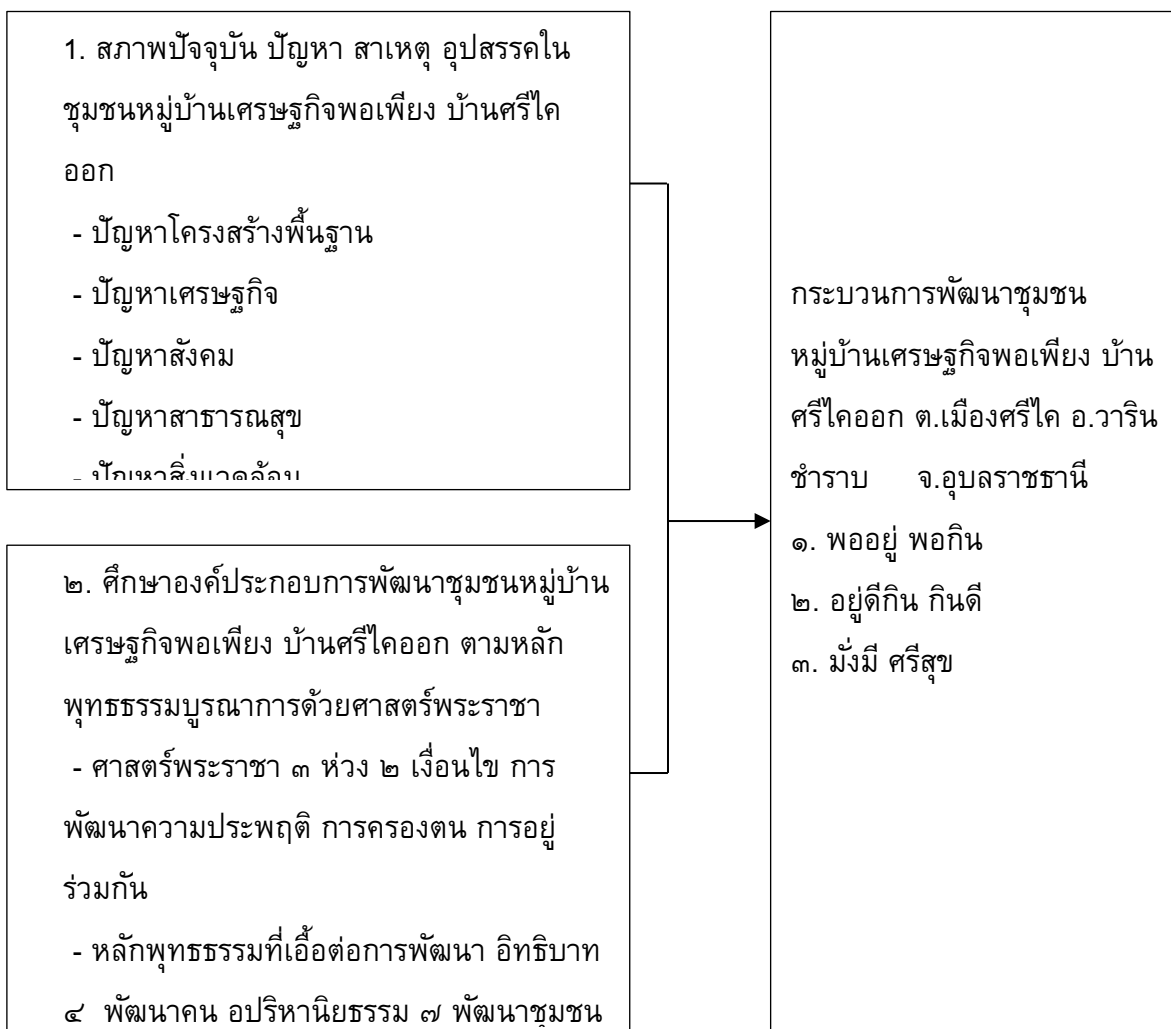
เพื่อให้เข้าใจในเรื่องของศีลมากขึ้นโดยประพฤติปฏิบัติตามหลักการรักษาศีล ๕ อาจส่งผลให้เกิดความสงบสุขของชีวิต ทรัพย์สินของตนเอง และผู้อื่น ทำให้ ชุมชน สังคม และประเทศชาติเกิดสันติสุขได้ ซึ่งการรักษาศีล ๕ จะสำคัญผลมากหากทุกคนนำหลักการรักษาศีล ๕ ไปปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง นำไปสู่ความสงบสุข ส่งเสริมการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในด้านสิทธิและเสรีภาพเกิดสันติภาพของคนในสังคมของไทยได้

พระอริการกิตติ ยุตติธโร และคณะ^{๗๙} ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการประยุกต์ศีล ๕ เพื่อเป็นแนวทางป้องกันภัยในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า การแก้ไขปัญหาคือต้องปฏิบัติตามหลักศีล ๕ คือ ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จะทำให้เกิดความเมตตา กรุณา ๒) อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการลักทรัพย์ จะทำให้เกิดสัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต ๓) กาเมสุ มิจฉา จารา เวรมณี การงดเว้นจากการประพฤตินอกใจในกามจะทำให้เกิดการสำรวมในกาม ๔) มุสา วาทา เวรมณี การงดเว้นจากการพูดเท็จ จะทำให้เกิดความจริงใจ การพูดจริง และ ๕) สุรา เมรยมชช ปมาทภูฐานา เวรมณี การงดเว้นจากการดื่มของมึนเมา คือ สุรา และเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท จะทำให้เกิดสติสัมปชัญญะ ศีล ๕ จึงเป็นหลักปฏิบัติร่วมกันของคนในสังคม และเป็นหลักมนุษยธรรมหรือเป็นหลักธรรมพื้นฐานของมนุษย์ที่ปฏิบัติต่อกันเพื่อไม่ให้ละเมิดในชีวิตของผู้อื่น ซึ่งการละเมิดในชีวิตนั้นไม่ได้หมายถึงการฆ่าให้ตายเพียงแต่หมายถึงการทำให้สิ่งมีชีวิตเดือดร้อนหรือพฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “ การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชากับพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคคอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา ” จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

^{๗๙} พระอริการกิตติ ยุตติธโร และคณะ, การประยุกต์ศีล ๕ เพื่อเป็นแนวทางป้องกันภัยในสังคมไทย, วารสารวิชาการธรรมทศวรรษ, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๐) ฉบับพิเศษ : ๔๑๕-๔๒๙.

ภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามหัวข้อดังต่อไปนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาของชุมชน การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชา ผลลัพธ์จากการบูรณาการหลักธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชน

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธานชุมชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่ม อสม. ประธานกลุ่ม อปพร. ประธานกลุ่มเกษตรกร เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และประชาชนบ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จำนวนรวม ๓๐ คน

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเองโดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

๑) ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่มีความเที่ยงตรงและถูกต้อง

๒) ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พิจารณารายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในตัวแปรตามด้านเนื้อหาของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓) สร้างแบบสัมภาษณ์ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (structure interview) แบ่งออกเป็น ๒ ฉบับดังนี้

ฉบับที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ ๒ สภาพปัญหาของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

ฉบับที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชา ประกอบด้วย ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ ๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๒ การตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยนี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้อง ความเที่ยงตรงจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้เครื่องมือสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้แบ่งการรวบรวมข้อมูลเป็น ๒ แบบดังนี้

การรวบรวมข้อมูลเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องและได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารดังนี้

๑) เอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒) เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Source) ศึกษาจากอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทความ เอกสารทางวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอันเป็นผลงานของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา

การรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) โดยผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากมหาวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และทำการนัดหมายเพื่อสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้อิงจากเอกสารและภาคสนามมาวิเคราะห์โดยแยกแยะประเด็นที่ศึกษาหาสิ่งที่เหมือนและแตกต่างหรือมีความสัมพันธ์กับองค์ความรู้ต่อมาก็จะวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งเป็นนำผลวิเคราะห์ที่ได้มาพิจารณาความถูกต้องว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้หรือไม่ เพื่อตอบปัญหาวิจัยและสรุปผลการวิจัยพร้อมทั้งข้อเสนอแนะต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชากับพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน และสังเกตจากการลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลและทำกิจกรรมร่วมกับชุมชน และวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาแล้วนำมาเรียบเรียง จึงขอเสนอเป็นภาพรวม จะไม่ระบุเป็นรายบุคคลตามระเบียบของคณะกรรมการกำกับการวิจัยในมนุษย์ หรือจริยธรรมของการวิจัย โดยเรียงลำดับตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๔.๑ สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๔.๒ องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกนอก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชาศาสตร์

๔.๓ กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตามหลักพุทธบูรณาการ

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนชนบทที่อยู่ในเมืองใกล้กับพื้นที่ที่มีความเจริญหลายด้าน ในด้านสาธารณสุขชุมชนใกล้กับวิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล และสถานพยาบาลเอกชน ในด้านวัฒนธรรมประเพณีนั้น ชุมชนได้รักษาประเพณี ๑๒ เดือนทางภาคอีสาน ได้แก่ บุญขึ้นปีใหญ่ บุญเข้าพรรษา ทอดผ้าป่า บุญบั้งไฟ บุญมหาชาติ วันสงกรานต์ บุญออกพรรษา ทอดกฐิน บุญข้าวจี่ และบุญสารทไทย เป็นต้น ในด้านการศึกษาชุมชนใกล้กับมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงเรียนประถมศึกษา อย่างไรก็ตามจากการสำรวจสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก มีดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ สภาพปัจจุบันของบ้านศรีโคกนอก

บ้านศรีโคอก ตั้งอยู่ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ หมู่บ้านทั้งหมด ๒,๒๗๒ ไร่ เป็นพื้นที่ที่ใช้ทำการเกษตร ๑,๘๐๐ ไร่ โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ทำนาปี ละครั้งหรือที่เรียกว่านาปี หลังจากฤดูกาลทำนาเกษตรกรจะเพาะปลูกพืชฤดูแล้ง ประกอบด้วย ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ข้าวโพดหวาน กระหล่ำปลี ถั่วเขียว งาม สารระแห่น มะเขือ พริก ถั่วฝักยาว และปอ เทือง เป็นต้น บ้านศรีโคอก มีครัวเรือนทั้งสิ้น จำนวน ๒๔๙ ครัวเรือน (รวมหอพัก) ประชากรทั้งหมด ๘๘๙ คน แบ่งออกเป็น ชาย ๔๖๕ คน และหญิง ๔๒๔ คน สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะ สำหรับการทำนา การปลูกพืชไร่ พืชสวน ด้านศาสนาและวัฒนธรรม บ้านศรีโคอกมี วัด ๑ แห่ง คือ วัดบ้านศรีไควราวาส เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน มีพระสงฆ์ จำนวน ๕ รูป และสามเณร ๑ รูป ซึ่ง ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา โดยมีวัฒนธรรมการทำบุญตลอด ๑๒ เดือนแบบอีสานแท้ บ้านศรีโคอกเป็นสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี โดยในเขตบ้านศรีโคอก ไม่มีสถานศึกษา ขึ้นพื้นฐาน ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวคนละ ๓๒,๐๐๐ บาท ต่อคน/ปี (จปฐ ปี ๒๕๖๓) ซึ่งรายได้ ส่วนใหญ่มาจากการประกอบอาชีพทำนา ๑๒๕ ครัวเรือน เลี้ยงสัตว์ ๑๕ ครัวเรือน รับจ้าง ๔๖ ครัวเรือน ค้าขาย ๓๕ ครัวเรือน อาชีพช่างต่าง ๆ ๑๔ ครัวเรือน และอาชีพอื่น ๆ ๗ ครัวเรือน

ภาพที่ ๔.๑ แผนที่บ้านศรีโคอก เทศบาลตำบลเมืองศรีโค

อย่างไรก็ตาม บ้านศรีโคกออก มีแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผ้าทอมือเมืองศรีโคก กลุ่มกระต๊อบข้าวอ่อนใจ และกลุ่มถักโคเซ เป็นต้น นอกจากนี้คนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรัก ความสามัคคีกัน มีความร่วมมือกัน พร้อมเพรียงกันประชุม และมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถและเป็นที่พึ่งให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

๔.๑.๒ สภาพปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของบ้านศรีโคกออก

สภาพปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

สภาพปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน พบว่า ในด้านการคมนาคมสัญจรของชุมชน สภาพถนนโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต อย่างไรก็ตามยังมีถนนที่ไม่ได้รับการพัฒนาซึ่งพบว่ามีน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะถนนที่เป็นดินและลูกรังมีสภาพขรุขระทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก นอกจากนี้ในด้านแสงสว่างในเวลากลางคืนยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดอุบัติเหตุในหมู่บ้าน ในส่วนของ การประปา น้ำดื่ม และน้ำใช้ยังไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ซึ่งทำให้คนและสัตว์เลี้ยงในชุมชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ นอกจากนี้แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีสภาพตื้นเขิน ทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอในการทำการเกษตรในแต่ละฤดูกาลทำการเกษตรของชุมชน ยังมีสภาพปัญหาสภาพดินเสื่อม ดินไม่มีคุณภาพ มีสารพิษตกค้าง ทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อยอีกด้วย

สาเหตุของปัญหาในด้านโครงสร้าง ส่วนใหญ่เกิดจากงบประมาณที่ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาทางเทศบาลตำบลเมืองศรีโคก ได้พยายามจัดสรรงบประมาณให้กับชุมชนในเขตเทศบาลตำบลเท่าเทียมกัน โดยได้พัฒนาเป็นลำดับ ส่วนในด้านน้ำประปาทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้นั้น ซึ่งไม่เพียงพอในฤดูแล้ง เพราะมีการใช้น้ำมากในด้านการเกษตรและไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ ตลอดถึงการที่แหล่งน้ำตื้นเขินอีกด้วย ส่วนสภาพปัญหาด้านดินเสื่อมคุณภาพ หรือไม่มีคุณภาพนั้นเนื่องจากเกษตรกรใช้สารเคมี จึงทำให้เกิดสารตกค้างซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไขต่อไป

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า เกษตรกรในชุมชนได้รับผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำไม่เป็นไปตามความต้องการเนื่องจากฝนแล้ง เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้เพิ่มเกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งชุมชนได้มีกลุ่มผลิตเครื่องจักสานเพื่อเป็นการหารายได้เสริมแก่ครอบครัวแต่ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควรทำให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้และไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ ประกอบกับค่าครองชีพในปัจจุบันที่เพิ่มสูงขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพง มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง

สาเหตุของปัญหาด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศจึงมีผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกร ซึ่งสามารถแก้ไขได้หากชุมชนมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อใช้สอยในยามฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น เป็นต้น

สภาพปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม

สภาพปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนในชุมชนยังขาดเรื่องคุณธรรมพื้นฐาน การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และการให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน เนื่องจากการที่เด็กและเยาวชนได้รับรู้จากสื่อภายนอกมากเกินไปในขณะที่ยังขาดภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ขาดวุฒิภาวะที่จะแยกแยะผิดถูก นอกจากนี้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ก็ไม่ได้รับการสืบทอดเพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจและไม่มีความรู้ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

สาเหตุของปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มาจากสื่อสาธารณะและความเจริญในโลกสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน ที่เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย การเสพสื่อต่าง ๆ นำไปสู่พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน การเลียนแบบ เป็นต้น ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของคนในชุมชน

สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข

สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข พบว่า คนในชุมชนยังได้รับเชื้อไข้เลือดออก ทั้งนี้เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมาก ในขณะที่การบริโภคอาหารยังไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะที่ดี ทำให้เป็นโรคต่าง ๆ ร่างกายของคนในชุมชนไม่แข็งแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ และไม่มีสถานที่ออกกำลังกายของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วยบ่อย

สาเหตุของปัญหาด้านสาธารณสุข เกิดจากการที่คนในชุมชนไม่ใส่ใจในการรับฟังสื่อประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานด้านสาธารณสุขในระดับท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับสื่อออนไลน์มากกว่า จึงทำให้ไม่ได้ระมัดระวังป้องกันสาธารณสุขพื้นฐาน เช่น ไข้เลือดออก ที่เกิดจากการไม่กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย เป็นต้น

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ชุมชนประสบปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เกิดกลิ่นเหม็นแฉะและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม นอกจากนี้ป่าไม้ในชุมชนยังมีน้อย ทำให้ขาดแหล่งอาหารแม้ว่าชุมชนจะเป็นชุมชนเกษตรกรรมก็ตาม ซึ่งส่งผลโดยรวมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน

สาเหตุของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คือเรื่องของระเบียบวินัยการกำจัดขยะครัวเรือนและขยะในพื้นที่สาธารณะ และการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะและในบ้านเรือนเพื่อทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น และเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

กล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพปัญหาของชุมชนบ้านศรีไคออกนั้น ถือเป็นปัญหาหลักของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีความจำเป็นต่อการสัญจรและคมนาคมในหมู่บ้าน ในขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจก็เป็นปัญหาสำคัญในด้านความเป็นอยู่ปากท้อง ตลอดถึงปัญหาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ล้วนมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ดังนั้นการนำหลักธรรมได้แก่ อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์เพื่อการบูรณาการร่วมกันกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นศาสตร์พระราชาก็เป็นแนวทางรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านได้พระราชทานไว้ให้เหล่าพสกนิกรเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชุมชนบ้านศรีไคออกมีการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านชุมชน และด้านสังคม อย่างยั่งยืนต่อไป

๔.๒ องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา

๔.๒.๑ ศาสตร์พระราชา เพื่อการพัฒนาชุมชน

ศาสตร์พระราชา คือ แนวทางการพัฒนาประเทศโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ได้สะสมองค์ความรู้ด้วยการศึกษา ค้นคว้า ทดลอง จนเกิดเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติ จนเกิดเป็นโครงการตามพระราชดำริถึง ๔,๖๘๕ โครงการ ซึ่งศาสตร์พระราชนั้นครอบคลุมทั้ง พระราชดำริซึ่งเป็นแนวคิดและปรัชญา พระราชดำรัสซึ่งเป็นคำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ พระราชกรณียกิจซึ่งเป็นหลักการทรงงาน และพระราชจริยวัตรของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ศาสตร์พระราชาก็ถือได้ว่าเป็นศาสตร์แห่งชีวิตเพราะบันทึกลงจากประสบการณ์จากการทรงงานที่ทำให้ประเทศไทย สามารถผ่านพ้นวิกฤตการณ์ต่าง ๆ มาได้ทุกครั้ง สามารถนำมาไปสู่การปฏิบัติได้เป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัยได้นำหลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) รวบรวมไว้มี ๒๓ หลักการซึ่งปวงชนชาวไทยสามารถนำมาไปปฏิบัติในวาระและโอกาสต่าง ๆ ตามความเหมาะสม มาประยุกต์ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออกดังต่อไปนี้

ด้านการพัฒนา

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับครอบครัว ระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทาง สบายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวหน้าต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อมา มี ผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการ ดำเนินการเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจ ในทุกระดับให้มีความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสมดำเนินชีวิตด้วย ความอดทน ความเพียรมีสติปัญญา และความรอบคอบและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งใช้เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาประเทศด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้ พระราชทานมาก่อนหน้าหลายปีสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืนขององค์การสหประชาชาติซึ่ง เน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเน้นการใช้กระบวนการพัฒนายั่งยืน

นอกจากนี้ แนวพระราชดำริเกี่ยวกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตรที่ สำคัญ คือ การที่ทรงเน้นในเรื่องของการค้นคว้าทดลองและวิจัยหาพันธุ์พืชใหม่ๆ ทั้งพืชเศรษฐกิจ เช่น หม่อนไหม ยางพารา พืชเพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน และพืชสมุนไพรตลอดจนการศึกษาเกี่ยวกับแมลง ศัตรูพืช รวมทั้งพันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ที่เหมาะสม เช่น โค กระบือ แพะ แกะพันธุ์ปลา และสัตว์ปีกทั้งหลาย ด้วย เพื่อให้เกษตรกรนำไปใช้ได้ ในราคาที่ถูกลงและด้วยเทคโนโลยีที่ง่ายไม่สลับซับซ้อน ที่สำคัญ คือ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ หรือเทคนิควิธีการดูแลต่าง ๆ นั้น จะต้องเหมาะสมกับสภาพสังคมและ สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้น ๆ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร มี พระราชประสงค์หลัก คือ ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะในด้านอาหารเป็นอันดับ แรก เช่น ข้าว พืชผัก และผลไม้ นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงเห็นว่า การพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร จึงทรงมุ่งให้พัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็น รากฐานของการพัฒนาประเทศในระยะยาว พระองค์สนพระราชหฤทัยอย่างยิ่งต่อการทะนุบำรุง และ ปรับปรุงสภาพของทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นป่าไม้ ที่ดิน แหล่งน้ำ ฯลฯ ให้อยู่ในสภาพที่ จะมีผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตให้มากที่สุด

ด้านความประพฤติ

ความซื่อสัตย์ สุจริต จริ่งใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์

ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น

ความเพียร จากตัวอย่างบทพระราชนิพนธ์พระมหากษัตริย์ พระมหากษัตริย์ร่ายน้ำอยู่ ๗ วัน ๗ คืน แม้จะมองไม่เห็นฝั่งแต่ยังคงว่ายต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ ไม่จมนลงจนกลายเป็นอาหารของปลา และได้รับความช่วยเหลือจนถึงฝั่งได้ในที่สุด

ด้านการครองตน

ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในเรื่องของความประหยัดนี้ประชาชนไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมาก ดังที่เราเคยเห็นว่าตลอดยาสีพระทนต์นั้น ท่านทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือ ฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ขณะเดียวกันในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หาได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก

การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไปแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือการพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด

พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยายให้มีขีดสมรรถนะที่ก้าวหน้าต่อไป การพัฒนาเพื่อให้พสกนิกรทั้งหลายประสบความสำเร็จในความสุขสมบูรณ์ในชีวิตได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่าในทุกภูมิภาคของประเทศไทยได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เองจึงทรงสามารถเข้าพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้งในการพัฒนานั้นหากมองในภาพรวมของประเทศมิใช่งานเล็กน้อยแต่ต้องใช้ความคิดและกำลังของคนทั้งชาติจึงจะบรรลุผลสำเร็จด้วยพระปรีชาญาณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ จึงทำให้คนทั้งหลายได้ประจักษ์ว่าแนวพระราชดำริในพระองค์นั้น “เรียบง่าย ปฏิบัติได้ผล” เป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน

ด้านการอยู่ร่วมกัน

การมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย จึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนหรือความต้องการของสาธารณชน

มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก “การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญาความรู้ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแก่ตน แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน”

ขาดทุน คือกำไร (Our loss is our gain) การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้าและการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้นเป็นการนับที่เน้นมูลค่าเงินไม่ได้ จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือ หลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้

รู้-รัก-สามัคคี

รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีแก้ปัญหา

รัก : เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้ว จะต้องเห็นคุณค่า เกิดศรัทธา เกิดความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ

สามัคคี : เมื่อถึงขั้นลงมือปฏิบัติต้องคำนึงเสมอว่าเราทำคนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน สามัคคีกันเป็นหมู่คณะ จึงจะเกิดพลังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วย

๔.๒.๒ หลักพุทธธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชน

ในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก มีการนำหลักพุทธธรรมที่สำคัญ ได้แก่ อธิปไตย ๔ อปทานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาเป็นองค์ประกอบในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

อธิปไตย ๔ พัฒนาคน

อธิปไตย คือหลักธรรมที่เป็นคุณเครื่องให้ประสบความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

๓. จิตตะ ความคิดมุ่งมั่น มุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งนั้น ๆ

๔. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือการหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผลและตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีการแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

อปปริหานิยธรรม ๗ พัฒนาชุมชน

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ คือต้องประชุมหารือกันเป็นประจำ แต่ความถี่ดังกล่าวนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม การจัดให้มีการประชุมหลายรูปแบบด้วยวัตถุประสงค์ต่างกัน ใช้เวลาต่างกัน และมีความถี่ต่างกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ก็เป็นการแก้ปัญหาคาการประชุมบ่อยเกินไปหรือน้อยเกินไปได้ในระดับหนึ่ง

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ คือหากเรามีวินัยในการเข้าร่วมประชุม พยายามดำเนินการประชุมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และนำมติที่ได้ไปดำเนินการต่ออย่างสุดความสามารถ ความสำเร็จของการประชุมย่อมเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

๓. ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่มีบัญญัติ ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม คือปฏิบัติตนตามระเบียบที่ได้กำหนดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่หากต้องการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระเบียบดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่อาจทำได้ แต่ต้องประกอบไปด้วยเหตุผลและมติที่เป็นเอกฉันท์จากเสียงส่วนใหญ่เสียก่อน

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง คือ การทำงานในองค์กรนั้น จึงยังคงจำเป็นต้องรับฟังผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่า เพราะมีเพียงแต่ประสบการณ์จากผู้ใหญ่รวมกับความไฟแรงของคนรุ่นใหม่รวมกันเท่านั้น องค์กรจึงสามารถเดินทางไปถึงเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้

๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก คือ การให้เสรีภาพและความเสมอภาคแก่พนักงานทุกคนได้ด้วย องค์กรจำเป็นต้องให้ความคุ้มครองทั้งสภาพร่างกายและจิตใจแก่พนักงานอย่างเหมาะสม พยายามลดความเหลื่อมล้ำต่าง ๆ ให้เหลือน้อยที่สุดหรือหมดไป และองค์กรสมควรที่จะให้เห็นว่าพนักงานขององค์กรล้วนมีศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัว การปิดกั้น

เสรีภาพไม่ว่าจะเป็นทางด้านกรอบความคิด หรือการวางกฎระเบียบที่รัดกุม หรือเอาเปรียบพนักงาน จัดเป็นการปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดทางหนึ่ง ย่อมไม่เป็นผลดีต่อองค์กรอย่างแน่นอน

๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี คือ ผู้เป็นหัวหน้ามีส่วนอย่างยิ่งในการแก้ไขให้เป็นที่ถูกใจ แต่อย่างไรก็ตามจำเป็นต้องทำอย่างนุ่มนวล และต้องมีกลวิธีที่จะทำให้ทุกคนยอมเปลี่ยน ไม่อาจทำแบบหักดิบโดยเด็ดขาด

๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก คือ ผู้ครองเรือนทุกคนจำเป็นต้องสละบ้านเรือนไปบำเพ็ญตนเพื่อทำให้สะอาดและไปสู่จุดสูงสุดตามความเชื่อทางศาสนา คนเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นผู้พัฒนาทั้งกาย วาจา และใจสูงสุดกว่าคนอื่น ทั้งวัตรปฏิบัติก็ยอมเป็นที่น่าเลื่อมใสของคนทั่วไป หากบุคคลเหล่านี้ไปยังเมืองใด ก็ถือว่าเป็นสิริมงคลแก่เมืองนั้น และมีเพียงแต่บ้านเมืองที่มีความสงบสุขและให้การต้อนรับเท่านั้น ผู้ถือบวชเหล่านี้จึงจะอยู่ในเมืองนั้นเป็นเวลานาน ดังนั้น ผู้เป็นใหญ่หรือแม้แต่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ จึงควรตั้งใจต้อนรับและบำรุงบุคคลเหล่านี้ เพื่อว่าบุคคลเหล่านี้จะได้กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและแบบอย่างทางด้านความประพฤติให้กับคนในสังคมนั้น ๆ

สังคหัตถุ ๔ พัฒนาสังคม

๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ดังสุภาษิตที่ว่า ทท มิตตานิ คนถดี แปลว่า ผู้ให้ย่อม ผูกไม่ตรีไว้ได้

๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึงมีวาจานุ่มนวลน่ารัก ดุดตี๋ มีน้ำใจ มีความซาบซึ้งใจ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นวาจาสุภาพ

๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์ คือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม

๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสิ้นนี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลก

๔.๒.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราช

๔.๒.๓.๑ การนำศาสตร์พระราชมาใช้

การนำศาสตร์พระราชมาใช้ซึ่งในที่นี้ได้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วยด้านการพัฒนา โดยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วย

ความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีความรู้และมีคุณธรรม ด้านความประพฤติ โดยนำหลักการทรงงานด้านความซื่อสัตย์ สุจริต การทำงานอย่างมีความสุข และความเพียร ด้านการครองตน ประกอบด้วย การประหยัดเรียบง่าย การพึ่งพาตนเอง และการพออยู่พอกิน ด้านการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ขาดทุนคือกำไร และรู้จักสามัคคี

๑) ด้านการพัฒนา

การนำศาสตร์พระราชามาใช้ในด้านพัฒนานั้นมีหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์จากหลักการทรงงานทั้ง ๒๓ ข้อ อย่างไรก็ตามที่เห็นอยู่โดยทั่วไปและเป็นหลักในการพัฒนาประเทศไทยของเราก็คือเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาหลายสาขาหลายอาชีพ และหลายวิธีการ ซึ่งในที่นี้คณะผู้วิจัยขอยกตัวอย่างบางประการเท่านั้น

เศรษฐกิจพอเพียง การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนนั้น มีหน่วยงานราชการหลายหน่วยงานได้นำมาใช้อย่างเป็นทางการ ตั้งแต่ระดับนโยบายซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ระดับชาติไปจนถึงระดับปฏิบัติ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี แผนระดับกระทรวงต่าง ๆ ไปจนถึงระดับกรมกองต่าง ๆ ในหน่วยงานราชการ อย่างไรก็ตาม ในระดับหน่วยงานปฏิบัติที่ สามารถจับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น หน่วยงานกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่ได้นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรม และได้ส่งเสริมให้ชุมชนหมู่บ้านต่าง ๆ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตผ่านโครงการ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง” นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมการทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น โครงการโคกหนองนา เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้ล้วนเห็นเป็นรูปธรรมจับต้องได้ สามารถไปศึกษาเรียนรู้การดำเนินงานทั้งหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงและโครงการโคกหนองนา

อย่างไรก็ตาม ในระดับครัวเรือนการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมนั้นก็มิได้อยู่จำนวนไม่น้อย ทั้งที่ประสบความสำเร็จในธุรกิจระดับครัวเรือนไปจนถึงธุรกิจระดับประเทศทั้งนี้ล้วนเกิดจากการเริ่มต้นที่วิสัยทัศน์หรือทัศนคติที่มีต่อหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เริ่มจากการมีความพอเพียง พอประมาณ และมีเหตุมีผลในการดำเนินชีวิต ดำเนินธุรกิจ โดยอาศัยหลักการความรู้ และคุณธรรมเป็นเงื่อนไขความสำเร็จ การนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการทำธุรกิจหรือการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงไว้หลายวาระ ดังนั้นการที่จะนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติจึงไม่เป็นการลำบากมากนัก สามารถเห็นทั้งที่เป็นแนวคิดทฤษฎีและแนวปฏิบัติที่มีอยู่ทั่วไปและในโครงการพระราชดำริต่าง ๆ

๒) ด้านความประพฤติ

การนำศาสตร์พระราชาด้านความประพฤติไปปฏิบัติหรือไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน นั้นมีมากมาย ซึ่งในที่นี้ทางคณะผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวทางเพียง ๓ เรื่องดังต่อไปนี้คือ

ความซื่อสัตย์ สุจริต ความซื่อสัตย์ สุจริตเป็นอีกหนึ่งข้อที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ได้เน้นเป็นพิเศษ โดยเห็นจากพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสสำคัญต่าง ๆ การที่จะประยุกต์ความซื่อสัตย์สุจริตมาใช้ในการพัฒนาความประพฤติของคนในชุมชนจึงมีความสำคัญ เพราะความซื่อสัตย์สุจริตนั้นเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตและการทำงาน หากการทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริตแล้วชีวิตของผู้ปฏิบัติก็เจริญก้าวหน้า ในขณะที่เดียวกันถ้ามีคนที่มีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในชุมชน ชุมชนนั้นก็เจริญและประเทศชาติก็เช่นเดียวกัน การประยุกต์เรื่องความซื่อสัตย์สุจริตสามารถทำได้ด้วยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีความซื่อสัตย์สุจริตด้วยกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเน้นย้ำเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตอยู่เสมอ คนในชุมชนก็จะได้ตระหนักถึงเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต

ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่นซึ่งเป็นหลักการทรงงานที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทำทรงปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอตลอดระยะเวลาที่พระองค์ท่านทรงงานให้กับประชาชนของพระองค์ท่าน ดังนั้นการถือปฏิบัติเช่นนี้จึงเป็นแนวทางที่ดีสำหรับผู้ทำงาน ให้ทำงานอย่างมีความสุขในการทำงานเพื่อคนอื่น ๆ มากกว่าการทำงานเพื่อตัวเอง ซึ่งตรงกับหลักการให้ทางพระพุทธศาสนานั่นเอง

ความเพียร ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทรงชี้ให้เห็นเรื่องความเพียรจากบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก ซึ่งพระมหาชนกเพียรว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน ๗ คืนแม้จะมองไม่เห็นฝั่งแต่ยังคงว่ายต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ ไม่จมลงจนกลายเป็นอาหารของปลา และได้รับความช่วยเหลือจนถึงฝั่งได้ในที่สุด นั่นเพราะความเพียร ซึ่งการทำความเพียรนั้นเป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

กล่าวโดยสรุปการนำหลักการทรงงาน ซึ่งเป็นศาสตร์พระราชามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน กล่าวคือด้านความประพฤติ ซึ่งเป็นด้านที่สำคัญอย่างมากในการดำเนินชีวิตในสังคม ซึ่งประกอบด้วย ความซื่อสัตย์สุจริต การทำงานอย่างมีความสุข และความเพียร ซึ่งหลักการทรงงานเหล่านี้ล้วนเป็นหลักการพื้นฐานที่พสกนิกรชาวไทยควรจะต้องมี เพื่อให้ประเทศชาติมีความมั่นคงและมั่งคั่งมากยิ่งขึ้น

๓) ด้านการครองตน

ประหยัด เรียบง่าย การครองตนด้วยความประหยัด เรียบง่ายเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวที่สุดซึ่งถ้าคนในชุมชนเป็นคนประหยัดเรียบง่ายแล้ว เศรษฐกิจในชุมก่ดี ความเป็นอยู่ของคนในชุมชนก็จะดีไป

ด้วยเนื่องจากการประหยัดเรียบง่ายนั้นเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ชีวิตที่เป็นอยู่ได้โดยง่ายและไม่ไปรบกวนคนรอบข้าง ซึ่งตัวอย่างที่ดีที่เราได้เห็นคือที่พระองค์ท่านในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ทรงใช้ของใช้ต่าง ๆ เช่น ยาสีฟัน ดินสอ และรถยนต์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นที่ประจักษ์ว่าพระองค์ทรงเป็นตัวอย่างด้านความประหยัดและเรียบง่ายอย่างแท้จริง ซึ่งทำให้ผู้ปฏิบัตินั้นได้ประโยชน์สูงสุด

การพึ่งพาตนเอง ความสามารถในการพึ่งพาตนเองเป็นสิ่งที่ดีงาม เพราะแม้แต่องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ก็ได้ตรัสสอนไว้ว่าตนแลเป็นที่พึ่งของตน ซึ่งการนำเรื่องของการพึ่งพาตนเองมาเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนคิดที่จะพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุดและหน่วยงานในชุมชนต้องสนับสนุนให้เกิดการพึ่งตนเองโดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้จากการพึ่งตนเอง

พออยู่พอกิน การครองตนด้วยการมีความพออยู่พอกินเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เพราะถ้าเราทำตัวเองให้พออยู่พอกินก่อนได้นั้นย่อมเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี และต่อจากนั้นจึงค่อย ๆ พัฒนาให้มีมากขึ้นได้ การทำให้พออยู่พอกินส่วนหนึ่งจะสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองที่สามารถมีรายได้หรือดูแลครอบครัวให้อยู่ได้ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตในชุมชน

๔) ด้านการอยู่ร่วมกัน

การมีส่วนร่วม การอยู่ร่วมกันควรต้องมีการมีส่วนร่วมของคนที่อยู่ด้วยกันแม้แต่คนในครอบครัว เพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ทุกคนมีส่วนร่วมในครอบครัว เริ่มจากการมีส่วนร่วมรับผิดชอบครอบครัวด้วยการแบ่งงานกันทำเป็นต้นหรือแบ่งหน้าที่กันทำ และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด ในระดับชุมชนก็เช่นกัน ทุกคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดให้มี เช่น การมีส่วนร่วมในประชาพิจารณ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะต่าง ๆ หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นต้น

มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก การปฏิบัติงานโดยมุ่งประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นหลัก นับเป็นความสำคัญอย่างยิ่งของการอยู่ร่วมกัน เพราะการอยู่ร่วมกันได้ดีนั้นต้องหวังดีต่อผู้อื่น คือหวังประโยชน์หรือมุ่งประโยชน์ของคนหมู่มากเป็นหลัก จึงจะทำให้การอยู่ร่วมกันมีความสุข การที่จะให้คนส่วนใหญ่มุ่งประโยชน์ส่วนใหญ่ของคนหมู่มากนั้นไม่ง่ายเลย แต่อย่างไรก็ตามการปลูกฝังจิตสำนึกผ่านกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นจึงมีความสำคัญที่จะเปลี่ยนแปลงการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนได้

ขาดทุน คือกำไร (Our loss is our gain) แนวคิดขาดทุนคือกำไรก็เช่นเดียวกัน เป็นเรื่องของการมองประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นหลักหรือมองประโยชน์ของผู้อื่นเป็นหลัก นั่นคือการเสียสละการเริ่มต้นด้วยการเสียสละ เช่น การให้ทาน หรือการเปิดโรงงานในวันสำคัญต่าง ๆ ทั้งทางศาสนา และวันสำคัญของชาติ เป็นต้น

รู้-รัก-สามัคคี การอยู่ร่วมกันด้วยการตระหนักรู้ถึง รู้: การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีแก้ปัญหารัก: เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้ว จะต้องเห็นคุณค่า เกิดศรัทธา เกิดความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ และ สามัคคี: เมื่อถึงขั้นลงมือปฏิบัติต้องคำนึงเสมอว่าเราทำคนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน สามัคคีกันเป็นหมู่คณะ จึงจะเกิดพลังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วย

๔.๒.๓.๒ การนำหลักพุทธธรรมมาใช้

๑) อธิปไตย ๔

การประยุกต์ใช้อธิปไตย ๔ ในการพัฒนาตน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาชุมชนและสังคม เพราะการพัฒนาใด ๆ ก็ตามจะต้องมีการพัฒนาตนเองก่อน จึงจะสามารถพัฒนาชุมชนและสังคมได้ ซึ่งการประยุกต์หรือการนำหลักธรรมมาใช้นั้นดังมีรายละเอียดดังนี้

๑. ฉันทะ คือ การมีใจรักในสิ่งที่ทำ ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งที่ทำ ซึ่งจะทำให้ประสบความสำเร็จในงานที่ทำ หรือในสิ่งที่ปรารถนา “ฉันทะ” เป็นสัญญาใจและเป็นใจที่ผูกพัน เป็นใจที่ศรัทธาและเชื่อมั่นต่อสิ่งนั้นอยู่เต็มเปี่ยม จึงจะเกิดความเพียรตามมา ซึ่งถ้าเรามีใจศรัทธาอันแรงกล้าแล้ว พลังสร้างสรรค์ก็จะบังเกิดขึ้นกับเราอย่างมหัศจรรย์ การสร้างฉันทะให้เกิดขึ้นได้นั้นมีความสำคัญมาก เพราะจะทำให้ผู้มีฉันทะมีความมุ่งมั่นต่องานที่ทำ มีความพยายามจนถึงที่สุดด้วยฉันทะหรือความมีศรัทธาในสิ่งที่ดี การจะมีฉันทะได้นั้นเริ่มจากการมีความรักในสิ่งที่ทำอย่างแท้จริง โดยเห็นประโยชน์ที่ทำนั้นทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๒. วิริยะ คือ ความมุ่งมั่นทุ่มเท เป็นความมุ่งมั่นทุ่มเททั้งกายและใจอย่างแท้จริง เพื่อให้เข้าถึงแก่นของสิ่งที่ปฏิบัติอยู่หรืองานที่ทำอยู่นั้น ซึ่งเป็นความพยายามอย่างสูง ความวิริยะอุสาหะเป็นวิถีทางของบุคคลที่หาญกล้าและท้าวต่ออุปสรรคใด ๆ ทั้งมวล ซึ่งความวิริยะมันเกิดจากศรัทธาหรือฉันทะนั้นเองและเป็นศรัทธาที่มั่นคงด้วยไม่ว่าจะมีอุปสรรคใด ๆ มากกระทบก็ตามก็จะไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งคนที่มีวิริยะนั้นจะมีเป้าหมายที่ชัดเจน เห็นความสำเร็จอยู่ข้างหน้าเสมอ

๓. จิตตะ คือ ใจที่จดจ่อและรับผิดชอบ จนเกิดความรอบคอบการที่คนจะรอบรู้รอบคอบได้นั้น ต้องหมั่นศึกษาเรียนรู้อยู่เป็นเนืองนิจ มีประสบการณ์ ติดตามข่าวสารบ้านเมืองสม่ำเสมอ ต้องอ่านหนังสืออย่าให้ขาดและหลากหลายโดยไม่ยึดติดกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความรอบคอบนอกจากจะดำรงอยู่คู่กับความรอบรู้แล้ว ยังต้องอาศัยความตั้งงามเป็นเครื่องเตือนสติด้วย ถึงจะสามารถใช้จิตของเราพิจารณาและตรึกตรองในเนื้อแท้ของสิ่งต่าง ๆ นั้นได้อย่างเหมาะสม

๔. วิมังสา คือ การทบทวนในสิ่งที่ได้คิดได้ทำมา อันเกิดจาก การมีใจรัก (ฉันทะ) แล้วทำด้วยความมุ่งมั่น (วิริยะ) อย่างใจจดใจจ่อและรับผิดชอบ (จิตตะ) โดยใช้วิจรรณญาณอย่างรอบรู้และ

รอบคอบ จึงนำไปสู่การทบทวนตัวเอง และทบทวนองค์กรหรือทบทวนขบวนการ ทบทวนในสิ่งที่ได้คิดสิ่งได้ทำผ่านมามีเกิดผลดีผลเสียอย่างไร ทั้งที่เป็นเรื่องส่วนตัวของเราเองและเป็นเรื่องที่เราคิดร่วมกับคนอื่น เพื่อปรับปรุงปรับแก้ไขให้ดียิ่งขึ้น

ดังนั้น “อิทธิบาท ๔” จึงมีความหมายคนในชุมชนที่ต้องการจะเดินทางไปไปสู่ความสำเร็จในชีวิตและการงาน เพราะหากทำได้ตามกระบวนการแล้ว สังคมความรู้ ชุมชนความรู้ และปัจเจกชนความรู้ คงอยู่ไม่ไกลเกินฝัน ประการสำคัญ “อิทธิบาท ๔” ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวจากกิจกรรมข้ออื่น ๆ อันเป็นองค์รวมและเชื่อมโยงถึง ในการพัฒนาบุคลากรขององค์กรหรือหน่วยงาน หรือแม้แต่คนในชุมชน การส่งเสริมให้บุคลากรนำหลักธรรมอิทธิบาท ๔ มาใช้ในการทำงาน เป็นหลักธรรมที่จะทำให้งานนั้นสำเร็จด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในงานที่ต้องใช้ความพยายามและอดทนเป็นพิเศษ หลักอิทธิบาท ๔ นี้ เป็นหลักธรรมที่ผู้นำในชุมชนสามารถนำมาพัฒนาบุคลากรของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีความยินดีในงานที่ทำ มีความเพียรพยายาม เอาใจใส่ และใช้ปัญญาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมทันยุคทันสมัยอยู่เสมอ

๒) อปริหานิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมให้บ่อยตามความเหมาะสม ซึ่งความเหมาะสมที่ว่านี้ ก็ขึ้นอยู่กับเนื้องานและปริมาณงานในแต่ละองค์กร คือ ต้องประชุมหรือกันเป็นประจำ แต่ความถี่ดังกล่าวขึ้นอยู่กับความเหมาะสม การจัดให้มีการประชุมหลายรูปแบบด้วยวัตถุประสงค์ต่างกัน ใช้เวลาต่างกัน และมีความถี่ต่างกันดังที่ได้กล่าวไว้แล้วนั้น ก็เป็นการแก้ปัญหาการประชุมบ่อยเกินไป หรือน้อยเกินไปได้ในระดับหนึ่ง

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ธรรมะข้อนี้ต่อยอดมาจากข้อ ๑ กล่าวคือ เมื่อเรามาประชุมกันเป็นประจำในรูปแบบที่ได้กำหนดไว้ อย่างเหมาะสมแล้ว ก็ต้องมีวินัยในการเข้าร่วมประชุม และต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่อจะได้บรรลุเป้าหมายไปพร้อม ๆ กันอีกด้วย หลักธรรมข้อนี้แสดงให้เห็นว่าในการทำกิจใด ๆ นั้น วินัยเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง หากขาดวินัยเสียแล้ว แม้จะได้ประชุมพร้อมกันบ่อยแค่ไหนก็ไม่อาจก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ ขึ้นมาได้ จึงกำหนดให้การประชุมและเลิกประชุมต้องทำอย่างพร้อมเพรียง ทั้งต้องทำกิจอันพึงทำ พยายามดำเนินการประชุมให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และนำมติที่ได้ไปดำเนินการต่ออย่างสุดความสามารถ ความสำเร็จของการประชุมย่อมเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน

๓. ไม่ถือเอาเอาใจบุญผู้ดีสิ่งที่มีได้บุญผู้ดีไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บุญผู้ดี ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม ในสมัยโบราณ เพื่อความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ประชาชนจำเป็นต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ไม่อาจออกนอกกลุ่มนอกทางได้อย่างเด็ดขาด แท้จริงธรรมเนียมหรือกฎเหล่านี้ มิได้ตั้งขึ้นตามอำเภอใจหรือเพื่อใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นไปเพื่อความไม่วุ่นวายของสังคมส่วน

ใหญ่ต่างหาก เราควรปฏิบัติตนตามระเบียบที่ได้กำหนดไว้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่หากต้องการแก้ไขเปลี่ยนแปลงระเบียบดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่อาจทำได้ แต่ต้องประกอบไปด้วยเหตุผลและมติที่เป็นเอกฉันท์จากเสียงส่วนใหญ่เสียก่อน

๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง คนที่เป็นผู้ใหญ่อย่อมหมายถึงผู้ที่มีประสบการณ์มาก ทั้งในด้านชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ทั้งยังเป็นผู้ที่ผ่านเหตุการณ์ต่าง ๆ มากมาย เห็นตัวอย่างในหลาย ๆ กรณีที่เกิดขึ้น และเหตุการณ์ก็มักเกิดขึ้นซ้ำ ๆ เสมอ นอกจากนั้นยังเป็นผู้มีวุฒิภาวะ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนได้ดีกว่าคนอายุน้อย ดังนั้น คนในสมัยโบราณจนกระทั่งปัจจุบันจึงมีค่านิยมให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์มากกว่าเสมอมา ด้วยเล็งเห็นประโยชน์ว่าบุคคลเหล่านี้สามารถมีส่วนช่วยเหลือสังคมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ด้วยความรู้และความสามารถที่มีอยู่ ในสังคมปัจจุบัน มีความโน้มเอียงในการให้การยอมรับคนรุ่นใหม่ไฟแรงหัวคิดก้าวหน้ามีเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แท้จริงแล้วก็ไม่เป็นปัญหาอะไรเพราะคนรุ่นใหม่ย่อมมีแนวคิดใหม่ๆ ที่ก้าวทันต่อสังคม รวมถึงวิทยาการที่ล่งไหลเข้ามาอย่างไม่ขาดสาย แต่ในบางครั้ง พวกเราก็เอาแต่แนวความคิดใหม่เหล่านี้มากเกินไป จนลืมนึกถึงความเห็นของผู้ที่เป็นผู้ใหญ่หรือมีประสบการณ์มาก่อน บ่อยครั้งแม้เราจะเห็นว่าคนเหล่านั้นเป็นปุชนียบุคคล มีประสบการณ์และความรู้มากมาย แต่เราก็มักจะเห็นว่าคนเหล่านี้มีความคิดล้าหลัง ติดกับกรอบเดิมมากเกินไป ไม่อาจทำให้องค์กรพัฒนาได้ แน่แน่นอนว่าความคิดเหล่านี้เป็นความผิดร้ายแรงมหันต์ ผู้มีประสบการณ์ย่อมมองเหตุการณ์ได้ทะลุถึงแก่นแท้มากกว่าคนที่ยังมีประสบการณ์น้อย

๕. บรรดาภคสตรีกุลกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก ในสมัยโบราณนั้น สังคมตั้งอยู่บนรากฐานความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ โดยในสังคมส่วนใหญ่ทั้งในตะวันออกและตะวันตก ยกย่องให้เพศชายเป็นใหญ่กว่าเพศหญิง ดังจะเห็นได้จากการที่เพศชายเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำการปกครองสูงสุด รวมไปถึงชนชั้นปกครองในสังคมด้วย ในหลายๆ พื้นที่บนโลก ค่านิยมว่าผู้ชายสามารถมีเมียได้หลายคนก็เป็นอีกปรากฏการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นความไม่เท่าเทียมกันระหว่างชายหญิง ดังนั้นการยกย่องให้เกียรติสตรีในบางโอกาสจึงมีความจำเป็นในสังคมปัจจุบันเพื่อสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม โดยไม่ให้ผู้หญิงถูกเอาเปรียบในสังคม

๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของสังคมหนึ่งๆ ที่ทุกคนในสังคมยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เป็นส่วนหนึ่งของบรรทัดฐานทางสังคมที่ทำให้สังคมไม่เกิดความยุ่งเหยิงไม่เป็นระเบียบการบูชาเจดีย์และการทำธรรมิกพลีคือการแสดงความเคารพต่อสิ่งที่คนทั่วไปให้ความเคารพ เป็นการให้เกียรติต่อบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งยังเป็นการปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่คนทั่วไปด้วย จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การใส่ใจต่อวัฒนธรรมและทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการธำรงสังคม

ไม่ให้ไปสู่ความเสื่อม เช่นเดียวกับหน่วยงานหรือชุมชนที่ต้องให้ความเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง

๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (บรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มาพึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก อาจกล่าวได้ว่าในสมัยพุทธกาลหรือแม้แต่ในสมัยปัจจุบัน พระอรหันต์หรือบรรพชิตเป็นบุคคลตัวอย่างที่คนทั่วไปต่างยกย่อง เนื่องจากตามปรัชญาฮินดูแล้ว ทำยที่สุดผู้ครองเรือนทุกคนจำเป็นต้องสละบ้านเรือนไปบำเพ็ญตนเพื่อทำให้สะอาดและไปสู่จุดสูงสุดตามความเชื่อทางศาสนา ผู้เป็นใหญ่หรือแม้แต่สมาชิกในสังคมนั้น ๆ จึงควรตั้งใจต้อนรับและบำรุงบุคคลเหล่านี้ เพื่อว่าบุคคลเหล่านี้จะได้กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและแบบอย่างทางด้านความประพฤติให้กับคนในสังคมนั้น ๆ

๓) สัจคหัตถ์ ๔

๑. ทาน คือ การเผื่อแผ่ แบ่งปัน ให้ความช่วยเหลือสงเคราะห์ทั้งทางทุนทรัพย์สิ่งของปัจจัยสี่ที่จำเป็น ไม่ว่าจะเป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย หรือการรักษาโรค รวมทั้งการแบ่งปันการให้คำ แนะนำ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ ความรู้ความสามารถที่เรามีอยู่ให้กับเพื่อนร่วมงานในองค์กร องค์กรบริหารส่วนตำบล หรือคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนมีความเดือดร้อนในด้านปัจจัยสี่ ควรให้ความช่วยเหลือ หมายถึง การให้ทานอันเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและให้คำแนะนำ และรวมไปถึงการให้อภัยแก่เพื่อนร่วมงาน คนในชุมชนหมู่บ้านเดียวกัน เมื่อเพื่อนบ้านทำผิดพลาดหรือมีปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้คนในชุมชนเป็นคนที่มีน้ำใจงาม น้ำใจดี มีความรัก ความสามัคคี เป็นหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

๒. ปิยวาจา คือ การใช้คำพูดหรือวาจาที่ไพเราะ ชัดเจน ไม่พูดส่อเสียด ดูถูกดูแคลน พูดด้วยคำที่สุภาพนอบนวล จริงใจ ไม่พูดโกหกเสแสร้ง ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุมีผล มีหลักฐานอ้างอิง ไม่พูดเพ้อเจ้อ บิดเบือนจากความเป็นจริง การใช้ถ้อยคำ ที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจ เข้าใจผู้อื่น พูดแล้วเกิดความสามัคคี ไม่ทะเลาะเบาะแว้งกัน เมื่อคนในชุมชน มีความเดือดร้อนในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการทำงานในอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพอื่น ๆ ต้องการความช่วยเหลือคนในชุมชนควรให้ความช่วยเหลือด้วยการพูดให้กำลังใจ แสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้คำแนะนำ ชี้แจงอย่างถูกต้อง ไม่พูดจาดูหมิ่น เสียดสีเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน แต่พูดจากับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเดียวกัน ด้วยความไพเราะน่าน่าฟัง

๓. อตถจริยา คือ การทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือตามกำลังร่างกายที่ตนมีอยู่ ไม่ได้ถูกบังคับทำด้วยความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่น ขวนขวายช่วยทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นสาธารณประโยชน์ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม รวมทั้งช่วยแก้ปัญหาให้กับชุมชนด้วย เมื่อคนในชุมชนต้องการ

ความช่วยเหลือทางด้านร่างกาย แรงใจคนในชุมชนด้วยกันก็ให้ความสำคัญ ขวนขวายช่วยเหลืออย่างเต็มกำลังความสามารถ หรือการให้ความสำคัญกับชุมชนของตนเองด้วยการช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ ในชุมชน บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหภายในชุมชนหรือของคนในชุมชนเดียวกันด้วยความเต็มใจ

๔. สมานัตตตา คือ การเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย หนักแน่น ให้ความเสมอภาคกับทุกคนในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน ไม่เอาไรต์เอาเปรียบ ร่วมทุกข์ร่วมสุขช่วยเหลือเกื้อกูลกันกับคนในชุมชน ร่วมแก้ปัญหา ช่วยกันคิดในทางสร้างสรรค์ เพื่อให้คนในชุมชนของตนเองอยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและร่มเย็น เมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน ทุกคนในชุมชนต่างก็เข้าไปช่วยในการแก้ไข ปัญหา โดยให้ความเสมอภาค ไม่เอาเปรียบผู้อื่น อยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันกับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเดียวกัน

๔.๒.๔ แนวทางการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบูรณาการด้วยหลักพุทธธรรม

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับบูรณาการด้วยหลักธรรมด้วยการแก้ไข ปัญหาของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๑. ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ๒. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ๓. ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ๔. ปัญหาด้านสาธารณสุข และ ๕. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) การดำเนินงานด้านการพัฒนาคนด้วยการบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับหลักการทรงงานของรัชกาลที่ ๙

การดำเนินงานด้านการพัฒนาคนโดยการบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับหลักการทรงงาน ซึ่งจะเป็นโครงการด้านสาธารณสุข อย่างไรก็ตามอาจจะมีโครงการด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย ซึ่งหลักการมุ่งพัฒนาคน คือการให้ความรู้ความเข้าใจในด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข เช่น การป้องกันโรค และระงับโรคติดต่อโดยส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายในกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการป้องกันและการรักษา การส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้การดูแลคนในครอบครัวเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย และการป้องกันไม่ให้เกิดโรค การปรับปรุงชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันพาหะของโรคจากหนู หรือ ยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะของโรคต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีโครงการในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน เช่น การพัฒนาอาชีพ ซึ่งเป็นโครงการด้านเศรษฐกิจ หรือแม้แต่โครงการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก็สามารถนำหลักธรรมคืออิทธิบาท ๔ และศาสตร์พระราชามาประยุกต์เพื่อดำเนินงานด้านนี้ได้เช่นกัน เช่น โครงการเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ การดูแลรักษาต้นไม้ หรือแม้แต่การดูแลรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะก็สามารถนำหลักธรรมอิทธิบาท ๔ และศาสตร์พระราชามาประยุกต์เพื่อดำเนินการ

โครงการเหล่านี้ได้เช่นกันซึ่งรายละเอียดของการบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาคนในชุมชนดังตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ การบูรณาการอิทธิบาท ๔ กับศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาคนในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคก

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
<p>๑. โครงการ “ชุมชนร่วมใจทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายและป้องกันโรคไข้เลือดออก”</p> <p>โรคไข้เลือดออกนับเป็นปัญหาสาธารณสุขของไทยตลอดมา เพราะไข้เลือดออกเป็นโรคติดต่อที่สร้างความสูญเสียชีวิตและค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลและความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยทั้งที่ทุกฝ่ายได้ช่วยกันป้องกันโรคป้องกันและควบคุมโดยตลอดมา โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการดังนี้คือ</p>	<p>อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ ความพึงพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ และ ๔) วิมังสา การพิจารณาไตร่ตรอง</p> <p>หลักการทรงงานด้านการอยู่ร่วมกัน คือ การมีส่วนร่วม การมุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ขาดทุนคือกำไร และการรู้ รัก สามัคคี</p> <p>หลักอิทธิบาท ๔ เป็นหลักการเพื่อความสำเร็จทั้งด้านการงาน การดำเนินชีวิต และด้านอื่น ๆ ในขณะที่หลักการทรง</p>	<p>๑. ประชุมชี้แจงคนในชุมชน ผู้นำชุมชนต่างๆ ในชุมชน อาสาสมัคร และภาคีเครือข่ายผู้ที่เกี่ยวข้อง</p> <p>๒. จัดฝึกอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับโรคไข้เลือดออกและการกำจัดยุงลาย</p> <p>๓. ประชาสัมพันธ์โรคไข้เลือดออกให้แกนนำประจำครอบครัวทุกหลังคาเรือน ขอความร่วมมือให้ประชาชนทำลายแหล่งเพาะพันธุ์และกำจัดลูกน้ำยุงลาย</p> <p>๔. รมรงค์และทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายใน</p>	<p>ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากเครือข่ายดังนี้</p> <p>- การประชาสัมพันธ์โดยผู้ใหญ่บ้านศรีโคก เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบกิจกรรม</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ/ การดูแลบ้านเรือนปลอดภัยจากยุงลายจากโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพตำบลเมืองศรีโค</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนสถานที่วัดบ้านศรีไควราวาส</p>

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
<p>๑. เพื่อลดอัตราป่วยและไม่มีผู้ป่วยตายด้วยไข้เลือดออก</p> <p>๒. เพื่อกำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายและกำจัดลูกน้ำยุงลายในบ้านชุมชนโรงเรียน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และวัด</p> <p>๓. เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในการควบคุมป้องกันโรคไข้เลือดออกที่ถูกวิธีและเหมาะสม</p> <p>๔. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนทำกิจกรรมในการทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ</p> <p>๕. เพื่อกระตุ้นและปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนเกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญของการ</p>	<p>งานซึ่งเป็นศาสตร์พระราชานำมาประยุกต์ร่วมกัน ได้แก่ การมีส่วนร่วม มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ขาดทุนคือกำไร และรู้ รัก สามัคคี</p>	<p>หมู่บ้านร่วมกับโรงเรียนแกนนำประจำครอบครัวและอาสาสมัครสาธารณสุข</p> <p>๕. แกนนำประจำครอบครัวสำรวจลูกน้ำยุงลายด้วยตัวเองทุกสัปดาห์ร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขในเขตรับผิดชอบและสำรวจบ้านสะอาดเป็นระเบียบปลอดลูกน้ำยุงลายเพื่อมอบรางวัลและเป็นบ้านตัวอย่าง</p>	<p>- ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลเมืองศรีไค</p>

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
ป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก			
<p>๒. โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพชุมชนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ</p> <p>๑) เพื่อให้กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคนพิการ และประชาชนพัฒนาความรู้และทักษะด้านอาชีพ สามารถนำไปประกอบอาชีพเสริมและอาชีพหลักได้</p> <p>๒) เพื่อให้ประชาชนสามารถลดค่าใช้จ่ายเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวตามแนวทางหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ ๓) เพื่อให้ประชาชนสามารถใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ในลักษณะการรวมกลุ่ม เพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมพัฒนา</p>	<p>อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย ๑) ฉันทะ ความพึงพอใจ ๒) วิริยะ ความเพียรพยายาม ๓) จิตตะ ความเอาใจใส่ และ ๔) วิมังสา การพิจารณาไตร่ตรอง</p> <p>หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ท่วง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในตัว ๒ เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม</p>	<p>๑. ประชาสัมพันธ์โครงการฯ ให้กับกลุ่มเป้าหมายได้ทราบอย่างทั่วถึง</p> <p>๒. รับสมัครผู้เข้าร่วมโครงการ</p> <p>๓. ประสานวิทยากรเพื่อให้การอบรมอาชีพ</p> <p>๔. ดำเนินการฝึกอบรมอาชีพ เช่น ฝึกอบรมอาชีพ เช่น การตัดผมชาย การเสริมสวย การทำดอกไม้ประดิษฐ์ และอื่น ๆ ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย</p> <p>๕. ติดตามประเมินผลโครงการ</p>	<p>ได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากเครือข่ายดังนี้</p> <p>- การประชาสัมพันธ์โดยผู้ใหญ่บ้านศรีไค่ออกเพื่อให้ชุมชนได้รับทราบกิจกรรม</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับการฝึกอาชีพจากสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน ๗ อุบลราชธานี</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนสถานที่วัดบ้านศรีไค่รวาวาส</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลตำบลเมืองศรีไค่</p>

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่กลุ่มพัฒนาสตรี กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มคน พิการ และประชาชน ในชุมชนบ้านศรีไค ออก			

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการอิทธิบาท ๔ กับศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการพัฒนาคนนั้นมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาลำดับอื่น ๆ ไม่ว่าจะพัฒนาด้านใด ๆ ก็ตามต้องพัฒนาคนก่อน เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หลักอิทธิบาท ๔ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคน คือการจะทำสิ่งใด ๆ ก็ตามอันดับแรกต้องมีความรักความพอใจในสิ่งนั้นก่อน คือฉันทะ ความพึงพอใจนั่นเอง ซึ่งความเพียรพยายามหรือวิริยะ จากเกิดตามมา ความเอาใจใส่หรือจิตตะ และวิมังสาจึงตามเป็นลำดับ หลักอิทธิบาท ๔ จะทำให้ออกจากจะเป็นคนที่มีคุณภาพแล้วยังช่วยให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ดังได้กล่าวแล้วว่าคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเมื่อพัฒนาคนได้สำเร็จ การพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จด้วยเช่นกัน การบูรณาการอิทธิบาท ๔ ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นบาทของการพัฒนาทั้งปวง ที่สำคัญสามารถที่จะนำมาประยุกต์ได้กับทุกโครงการก็ว่าได้ ในที่นี้ได้ยกตัวอย่างโครงการด้านสาธารณสุขและโครงการด้านเศรษฐกิจ คือโครงการพัฒนาอาชีพ เป็นแนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น

๒) การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนด้วยการบูรณาการหลักอภิธานิธรรม ๗ กับ ศาสตร์พระราชา

การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนโดยการบูรณาการหลักอภิธานิธรรม ๗ ประการ กับหลักการทรงงาน ซึ่งจะเป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการนำหลักอภิธานิธรรม ๗ ประการ กับศาสตร์พระราชาก็คือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เพื่อดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการ

ก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งเป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อเป็นหูเป็นตาหรือมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของผู้รับเหมาก่อสร้าง เพื่อให้งานที่ทำนั้นได้มาตรฐานและถูกต้องตามความต้องการของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ต้องใช้การประชุม ความพร้อมเพรียงกันของคนในชุมชนและต้องมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือมีความพอเหมาะพอดี มีเหตุมีผล โดยต้องมีความรู้ มีคุณธรรมประกอบด้วย จะทำให้งานที่ดำเนินการนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริง รายละเอียดดังตารางที่ ๔.๒

ตารางที่ ๔.๒ การบูรณาการหลักอภิธานิธรรม ๗ ประการกับศาสตร์พระราชชาในการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
๑. โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนได้ใช้เส้นทางสัญจรไปมาได้รับความสะดวกและปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อให้ชุมชนมีความสะดวกในการคมนาคมสามารถขนส่งผลผลิตทางการเกษตรและผลิตภัณฑ์ชุมชน	<p>หลักอภิธานิธรรม ๗ ประการ</p> <p>๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์</p> <p>๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ</p> <p>๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่ได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติไว้ ปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม</p> <p>๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำ</p>	<p>กิจกรรมประกอบด้วย</p> <p>- การนำเสนอโครงการต่อสภาเทศบาลตำบลเมืองศรีไค</p> <p>- สภาพิจารณาอนุมัติโครงการและงบประมาณ</p> <p>- จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน</p> <p>- ประกาศจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อหาผู้รับเหมา</p> <p>- ประชุมชี้แจงให้ชุมชนได้ทราบถึงโครงการ ระยะเวลาใน</p>	<p>ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้</p> <p>- สมาชิกสภาเทศบาลตำบลเมืองศรีไค นำเสนอโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน</p> <p>- สภาพิจารณาและอนุมัติงบประมาณดำเนินงานโครงการ</p> <p>- ชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลการดำเนินงานก่อสร้าง</p>

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
	<p>ของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง</p> <p>๕. บรรดากุลสตรี กุลกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก</p> <p>๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี</p> <p>๗. ให้ความคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก</p> <p>บูรณาการร่วมกับหลักการทรงงาน ได้แก่ ด้านการพัฒนา คือเศรษฐกิจพอเพียง และด้านการอยู่ร่วมกัน ได้แก่ การมี</p>	<p>การดำเนินงานโครงการ</p> <p>- ดำเนินการก่อสร้าง</p> <p>- จัดตั้งคณะทำงานเพื่อติดตามประเมินผลงานก่อสร้างต่าง ๆ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน</p> <p>- สรุปผลการดำเนินงานโครงการ</p>	

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
	ส่วนร่วม มุ่งประโยชน์ คนส่วนใหญ่เป็นหลัก		
๒. โครงการ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของคนในชุมชน มี วัตถุประสงค์เพื่อให้ การดำเนินงาน โครงการต่าง ๆ มี ประสิทธิภาพมาก ยิ่งขึ้น การส่งเสริมให้ คนในชุมชนมีส่วนร่วม จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น และทำให้คนในชุมชน เข้าใจในการทำงาน ของคณะกรรมการ หมู่บ้าน และเทศบาล ตำบลเมืองศรีไค โดย การประชุมและ สื่อสารข้อมูลข่าวสาร ต่าง ๆ ร่วมกันผ่าน ระบบออนไลน์ ไลน์ กลุ่มหมู่บ้าน ทำให้เกิด การตื่นตัวของคนใน ชุมชนที่จะมีบทบาท ในการมีส่วนร่วมกับ ชุมชนในการทำงาน ร่วมกันในด้านต่าง ๆ	หลักอุปถัมภ์ ธรรม ๗ ประการ และ หลักการทรงงาน ได้แก่ เศรษฐกิจ พอเพียง และด้านการ อยู่ร่วมกัน คือการมี ส่วนร่วม มุ่งประโยชน์ คนส่วนใหญ่เป็นหลัก	กิจกรรม ประกอบด้วย - อบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับความสำคัญ ของการมีส่วนร่วมของ ชุมชน - อบรมให้ความรู้ เกี่ยวกับการใช้สื่อ ออนไลน์โซเชียลที่ ถูกต้องเหมาะสม - ติดตามเพื่อให้ คำแนะนำการใช้สื่อ สังคมออนไลน์อย่าง ถูกต้องและเหมาะสม - สรุปผลการ ดำเนินงานโครงการ	ได้รับความร่วมมือ จากเครือข่ายดังนี้ - ผู้ใหญ่ศรีไคออก ประชาสัมพันธ์ โครงการให้ชุมชน ได้รับทราบ - ได้รับการ สนับสนุนวิทยากร บริษัท เอโพร์เอส แคนคอร์ปอเรชั่น จำกัด - ได้รับการ สนับสนุนด้านสถานที่ จัดการอบรมจากวัด บ้านศรีไควรวาส - คนในชุมชน บ้านศรีไคออกให้ความ สนใจและเข้าร่วม โครงการ

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
<p>๓. โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรในชุมชนลดต้นทุนการผลิต มีรายได้เพิ่มมากขึ้น และลดปัญหาสุขภาพจากการใช้สารเคมีในการทำเกษตร และส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย</p>	<p>หลักอุปทานนิยม ๗ ประการ และหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการครองตน ประกอบด้วย ประหยัด เรียบง่าย การพึ่งตนเอง</p>	<p>กิจกรรมประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> - การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการทำเกษตรนวัตกรรมใหม่และการใช้สารเสริมประสิทธิภาพพืช - รับสมัครแปลงทดลองเพื่อใช้สารเสริมประสิทธิภาพพืชในนาข้าว - การติดตามให้คำแนะนำในการดูแลนาข้าว - สรุปผลการดำเนินงานโครงการ 	<p>ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ใหญ่ศรีไคออกประชาสัมพันธ์ - โครงการให้ชุมชนได้รับทราบ - ได้รับการสนับสนุนวิทยากรบริษัท เอโพร์เอส แคนคอร์ปอเรชั่น จำกัด - ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่จัดการอบรมจากวัดบ้านศรีไควรवास - คนในชุมชนบ้านศรีไคออกให้ความสนใจและเข้าร่วมโครงการ
<p>๔. โครงการส่งเสริมการตลาดเพื่อการเกษตร มีวัตถุประสงค์ เพื่อให้เกษตรกรได้มีช่องทางการจำหน่ายผลผลิต</p>	<p>หลักอุปทานนิยม ๗ ประการ และหลักการทรงงาน ได้แก่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านครองตน คือ การ</p>	<p>กิจกรรมประกอบด้วย</p> <ul style="list-style-type: none"> - อบรมเกี่ยวกับช่องทางการทำตลาด 	<p>ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> - ผู้ใหญ่ศรีไคออกประชาสัมพันธ์

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
ทางการเกษตร โดยหาช่องทางจำหน่ายมากขึ้น และส่งเสริมการจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์	ประหยัด เรียบง่าย การพึ่งตนเอง พออยู่พอกิน	<p>เพื่อจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร</p> <p>- อบรมเกี่ยวกับการทำตลาดออนไลน์ผ่านสื่อโซเชียล เช่น Facebook YouTube และ Tik Tok</p> <p>- อบรมเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง</p> <p>- ติดตามผล เพื่อให้คำแนะนำการจัดทำสื่อออนไลน์ และช่องทางจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร</p> <p>- สรุปผลการดำเนินงานโครงการ</p>	<p>โครงการให้ชุมชนได้รับทราบ</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนวิทยากร บริษัท เอโพร์เอส แคนคอร์ปอเรชั่น จำกัด</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่จัดการอบรมจากวัดบ้านศรีไควรวาส</p> <p>- คนในชุมชนบ้านศรีไควออกให้ความสนใจและเข้าร่วมโครงการ</p>

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหลักอภิธานิยธรรม ๗ ร่วมกับศาสตร์พระราชาทามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไควคือ การบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนซึ่งชุมชนโดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้นำหลักอภิธานิยธรรมมาบูรณาการร่วมกับศาสตร์พระราชามาผ่านโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ การประชุมกันเนื่องนิത്യ ทำให้เกิด

ความคิดในการพัฒนาชุมชนในหลายรูปแบบเพราะหากคนคนเดียวทำงานของตนในมุมมองของตนเพียงคนเดียว ขอบเขตหรือวิสัยทัศน์ของงานนั้น ๆ จะออกมาค่อนข้างแคบ และอาจไม่เป็นไปในทางเดียวกับองค์กรรวม การประชุมเพื่อหารือแนวทางร่วมกันจึงมีความจำเป็น นอกจากจะสามารถทำให้งานออกมาเป็นแนวเดียวกันแล้ว ยังอาจได้มุมมองหรือแนวคิดใหม่ๆ มาจากคนอื่นไปปรับปรุงพัฒนางานของตนเองได้ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ กล่าวคือชุมชนต้องมีวินัยในการประชุม และต่อมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่องานบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน และที่สำคัญทุกคนในคณะกรรมการมีความเห็นตรงกันและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน

๓) การดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมด้วยการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักการทรงงาน

การดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมโดยการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะเป็นโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นอกจากจะเป็นโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้วยังสามารถประยุกต์ได้กับโครงการด้านอื่น ๆ อีกด้วยเช่นกัน การพัฒนาสังคม เช่น โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพ สตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ โครงการเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เป็นต้น รายละเอียดดังตารางที่ ๔.๓

ตารางที่ ๔.๓ การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับศาสตร์พระราชาในการพัฒนาสังคมของชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
๑. โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีสืบทอดมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน	หลักสังคหวัตถุ ๔ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา	กิจกรรมประกอบด้วย - กิจกรรมงานประเพณีงานบุญข้าว	ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้ - ผู้ใหญ่ศรีไคออก ประชาสัมพันธ์

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
ให้คงอยู่คู่กับชุมชน และเพื่อให้เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน	<p>๓. อัตถจริยา</p> <p>๔. สมานัตตตา</p> <p>บูรณาการร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลมีภูมิคุ้มกัน ๒ เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม</p>	<p>สาก ประเพณีบุญเดือน ๑๐</p> <p>- กิจกรรม ประเพณีวันสงกรานต์</p> <p>- กิจกรรม ประเพณีวันลอยกระทง</p> <p>- สรุปผลกิจกรรมในแต่ละกิจกรรม</p>	<p>โครงการให้ชุมชนได้รับทราบ</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่จากวัดบ้านศรีไควรวาส</p> <p>- คนในชุมชนบ้านศรีไควออกให้ความสนใจและเข้าร่วมโครงการ</p>
<p>๒. โครงการโคกหนองนาโมเดล มีวัตถุประสงค์เพื่อนำรูปแบบโคกหนองนาโมเดลจากกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยมาพัฒนาการทำเกษตรให้เหมาะสมกับพื้นที่สามารถบริหารพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และเพื่อให้เกิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ โดยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน</p>	<p>หลักสังคหวัตถุ ๔</p> <p>๑. ทาน</p> <p>๒. ปิยวาจา</p> <p>๓. อัตถจริยา</p> <p>๔. สมานัตตตา</p> <p>บูรณาการร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลมีภูมิคุ้มกัน ๒ เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไข</p>	<p>กิจกรรมประกอบด้วย</p> <p>- การจัดทำสวนเกษตรโคกหนองนาโมเดล เพื่อเป็นต้นแบบและศูนย์เรียนรู้ด้านการเกษตรและการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม</p> <p>- ออกแบบ ชุดสระปลูกต้นไม้ และไม้</p>	<p>ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้</p> <p>- ผู้ใหญ่บ้านศรีไควออกประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนได้รับทราบ</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนวิทยากรจากบริษัท เอโพร์เอส แคน คอร์ปอเรชั่น จำกัด</p> <p>- ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่</p>

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
ระหว่างเกษตรกรด้วยกันในชุมชน และให้เกิดความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	ความรู้ และเงื่อนไขคุณธรรม	ผลอื่น ๆ ตามแบบโคกหนองนาโมเดล - ปลูกต้นไม้และพันธุ์ไม้อื่น ๆ (ต้นกล้วย ไม้ผล และไม้ดอก) - สรุปผลการดำเนินงานโครงการ	จัดงานวัดศรีไควราวาส - ได้รับการสนับสนุนการขุดพื้นที่ตามแบบโคกหนองนาโมเดลของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย - คนในชุมชนหมู่บ้านศรีไควออกให้ความสนใจและเข้าร่วมงาน
๓. โครงการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนมีป่าและพื้นที่สีเขียว และเพื่อส่งเสริมสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางระบบนิเวศน์	หลักสังคหวัตถุ ๔ ๑. ทาน ๒. ปิยวาจา ๓. อตถจริยา ๔. สมานัตตตา บูรณาการร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๓ ห่วง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผลมีภูมิคุ้มกัน ๒ เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไข	กิจกรรมประกอบด้วย - การเพาะพันธุ์กล้าไม้เพื่อมอบให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ - การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน - จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้ร่วมกันในชุมชนบ้านศรีไควออก	ได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายดังนี้ - ผู้ใหญ่บ้านศรีไควออกประชาสัมพันธ์โครงการให้ชุมชนได้รับทราบ - ได้รับการสนับสนุนวิทยากรจากบริษัท เอโพร์เอส แคน คอร์ปอเรชั่น จำกัด - ได้รับการสนับสนุนด้านสถานที่

โครงการ	การบูรณาการ		
	ด้านหลักการ	ด้านกิจกรรม	ด้านความร่วมมือ
	ความรู้ และเงื่อนไข คุณธรรม	- สรุปผลการ ดำเนินงานโครงการ	จัดการอบรมจากวัด ศรีไควราวาส - คนในชุมชน หมู่บ้านศรีไควออกให้ ความสนใจและเข้า ร่วมโครงการ

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ ร่วมกับศาสตร์พระราชา ได้แก่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาสังคมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไควออก เทศบาลตำบลเมืองศรีไคว อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยบูรณาการทั้งด้านหลักการ ด้านกิจกรรม และด้านความร่วมมือ ซึ่งหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรีเอื้อเพื่อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้การเสียสละ หรือการเอื้อเพื่อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ๓) อัถถจริยา คือ การสงเคราะห์ที่เหมาะสมจำเป็นหรือการประพัตติในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ ๔) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ อุ่มชูโลกเหมือนลิ้มสลักที่ยึดบังคับรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุก ๆ คนและปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมาว่า ชั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ถูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อการทำให้สังคมาเป็นสุข

สรุป การดำเนินงานตามแผนเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกัน เป็นการดำเนินงานโครงการที่ได้จัดทำไว้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทั้งนี้อาจเข้าร่วมเป็นกรรมการในโครงการหรือร่วมสังเกตการณ์ในโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นอีกหลักการหนึ่งที่ใช้หลักอภิปธานียธรรม ๗ ประยุกต์

ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการมีส่วนร่วมคือความรัก ความสามัคคีกันของคน ในชุมชนเพื่อให้งานโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนได้รับงบประมาณจากหน่วยงานเทศบาลตำบลเมืองศรีไค สำเร็จลุล่วงด้วยดีอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ซึ่งการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือการมีเหตุ มีผล การพิจารณาความเหมาะสมของโครงการ โดยใช้องค์ความรู้คู่กับคุณธรรม เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการทำงาน อีกทั้งเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

๔.๓ กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตามหลักพุทธบูรณาการ

กระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีขั้นตอนที่เริ่มจากการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของผู้นำให้เป็นแกนนำหรือหัวเรียวหัวแรงหลัก ในการนำประชาชนในหมู่บ้านให้ลุก ขึ้นทำกิจกรรมเพื่อจัดการแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ส่งเสริมให้ผู้นำจัด กระบวนการทำแผนชุมชน สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิด ตัดสินใจ กำหนด เป้าหมายการทำงานโดยคนในชุมชนเอง ผลักดันสร้างความรับผิดชอบให้เกิดกับบุคคลในชุมชนในการ ดำเนินการบริหารจัดการในกิจกรรมตามแผนงานการพัฒนา ซึ่งสามารถบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ จากทุกหน่วยงาน โดยมีแผนชุมชนเป็นเครื่องกำกับการพัฒนา เมื่อได้ดำเนินการมีประสบการณ์ มีความรู้ จัดทำเป็นชุดความรู้ มีหลักสูตรสำหรับการถ่ายทอดความรู้ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือศูนย์ เรียนรู้ เพื่อการขยายผลในฐานหมู่บ้านต้นแบบต่อไป ซึ่งผลการจัดโครงการต่าง ๆ นอกจากจะจัดขึ้น เพื่อป้องกัน แก้ปัญหา อนุรักษ์ เพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนแล้ว ยังสามารถสร้างภาวะผู้นำทักษะการจัดการ สร้างและพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหมู่บ้านเศรษฐกิจ พอเพียงในระดับต่าง ๆ ตามตัวชี้วัด ๓ ระดับดังนี้คือ

ระดับที่ ๑ พออยู่พอกิน

ระดับนี้เป็นการดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งทั้งระบบคิดและกิจกรรมเพื่อการ พึ่งตนเองให้ได้ ซึ่งมีตัวอย่างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพออยู่พอกิน เช่น กิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย ส่งเสริมการออม ส่งเสริมการลดการใช้พลังงานการใช้พลังงานทางเลือกพลังงานทดแทน การปรับปรุง คุณภาพวัสดุเหลือใช้เพื่อใช้ประโยชน์ การส่งเสริมความสัมพันธ์และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมใน การช่วยเหลือกันทำงาน (การลงแขก) การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกัน การแก้ไขและฟื้นฟู ปัญหาจาก สิ่งเสพติด เป็นต้น

ระดับที่ ๒ อยู่ดี กินดี

ระดับนี้เป็นการขยายความเข้มแข็งที่เกิดจากครอบครัวหรือปัจเจกขยายไปสู่ความร่วมมือ สร้างพลัง แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน สร้างและพัฒนาาระบบกลุ่มเพื่อยกระดับคุณค่าในชุมชน

ซึ่งมีตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ การส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาพลังงานทดแทน การพัฒนาแผนธุรกิจกลุ่มอาชีพ การเสริมสร้างสวัสดิการชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต เป็นต้น

ระดับที่ ๓ มั่งมี ศรีสุข

ระดับนี้เป็นการสร้างเครือข่ายในการสร้างมูลค่าและความร่วมมือการทำงานที่ยากและอาจมีการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม องค์กรอื่น ๆ จากทั้งภายใน/ภายนอกหมู่บ้าน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งตัวอย่างกิจกรรม เช่น จัดให้มีการฝึกปฏิบัติ เพิ่มพูนความรู้ จากเครือข่ายที่มีประสบการณ์ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านการจัดสวัสดิการชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะด้านการอาชีพและเครือข่ายด้านอาชีพ กิจกรรมการเรียนรู้การบริการจัดการเครือข่ายวิสาหกิจ เช่น กิจกรรมการบริหารจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ได้มีกระบวนการเพื่อการพัฒนาตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ การศึกษาสภาพปัญหา

ในการศึกษาสภาพปัญหาของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก พบว่ามีสภาพปัญหาดังต่อไปนี้

สภาพปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ในด้านการคมนาคมสัญจรของชุมชน สภาพถนนโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต อย่างไรก็ตามยังมีถนนที่ไม่ได้รับการพัฒนาซึ่งพบว่ามีน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะถนนที่เป็นดินและลูกรังมีสภาพขรุขระทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก นอกจากนี้ในด้านแสงสว่างในเวลากลางคืนยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดอุบัติเหตุในหมู่บ้าน ในส่วนของการประปา น้ำดื่ม และน้ำใช้ยังไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ซึ่งทำให้คนและสัตว์เลี้ยงในชุมชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ นอกจากนี้แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีสภาพตื้นเขิน ทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอในการทำการเกษตรในแต่ละฤดูกาลทำการเกษตรของชุมชน ยังมีสภาพปัญหาสภาพดินเสื่อม ดินไม่มีคุณภาพ มีสารพิษตกค้าง ทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อยอีกด้วย

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรในชุมชนได้รับผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำไม่เป็นไปตามความต้องการเนื่องจากฝนแล้ง เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้งได้เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้เพิ่มเกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งชุมชนได้มีกลุ่มผลิตเครื่องจักสานเพื่อเป็นการหารายได้เสริมแก่ครอบครัวแต่ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควรทำให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้และไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ ประกอบกับค่า

ครองชีพในปัจจุบันที่เพิ่มสูงขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพง มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง

สภาพปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนในชุมชนยังขาดเรื่องคุณธรรมพื้นฐาน การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และการให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน เนื่องจากการที่เด็กและเยาวชนได้รับรู้จากสื่อภายนอกมากเกินไปในขณะที่ยังขาดภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ขาดวุฒิภาวะที่จะแยกแยะผิดถูก นอกจากนี้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ก็ไม่ได้รับการสืบทอด เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจและไม่มีความรู้ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข พบว่า คนในชุมชนยังได้รับเชื้อไข้เลือดออก ทั้งนี้เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมาก ในขณะที่การบริโภคอาหารยังไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะที่ดี ทำให้เป็นโรคต่าง ๆ ร่างกายของคนในชุมชนไม่แข็งแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ และไม่มีสถานที่ออกกำลังกายของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วยบ่อย

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ชุมชนประสบปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เกิดกลิ่นเหม็นแฉะและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม นอกจากนี้ป่าไม้ในชุมชนยังมีน้อย ทำให้ขาดแหล่งอาหารแม้ว่าชุมชนจะเป็นชุมชนเกษตรกรรมก็ตาม ซึ่งส่งผลโดยรวมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน

ขั้นที่ ๒ การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา

๑) การวางแผนด้านโครงสร้างพื้นฐาน การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนด้านโครงสร้างพื้นฐาน พบว่า ชุมชนบ้านศรีโคกนอก มีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย ๑) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก เช่น การจัดให้มีการลอกลำคลองและแม่น้ำ 2) จัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร โดยการส่งเสริมการขุดสระ การทำโครงการโคกหนองนา 3) จัดให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างในพื้นที่ชุมชน 4) จัดให้มีและบำรุงรักษาทางระบายน้ำโดยการลอกทางระบายน้ำเพื่อไม่ให้เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน และ 5) การมีระบบสาธารณสุขอุปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้รับการจัดสรรงบประมาณจากเทศบาลตำบลเมืองศรีโค และเครือข่ายของชุมชน เช่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งได้ส่งนักศึกษาเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในชุมชนทุกภาคการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการพึ่งตนเองจากการทำเกษตรแบบพอเพียงและยั่งยืน จากศูนย์การเรียนรู้เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโค

๒) การวางแผนด้านเศรษฐกิจ การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชุมชนบ้านศรีโคอก มีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเล็ก ๆ เป็นอาชีพหลักหรือเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในครอบครัวได้ เช่น การจักสานกระติ๊บข้าวและแข่งจากไม้ไผ่และจากหวาย การทำไม้กวาดจากต้นแขม เป็นต้น 2) จัดให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์ ซึ่งชุมชนมีศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโคอก และมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง 3) การบำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของคนในชุมชน โดยการจัดให้มีการฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ ซึ่งคนในชุมชนสามารถนำไปเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว ๔) จัดให้มีตลาดเพื่อซื้อขายและแลกเปลี่ยนสินค้าชุมชน โดยการส่งเสริมให้มีการจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนและสินค้าพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชน ๕) การส่งเสริม การฝึกและประกอบอาชีพเสริมต่าง ๆ เช่น การตัดผมชาย การจักสาน การทำดอกไม้ประดิษฐ์ 6) การส่งเสริมการลงทุนในชุมชน โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมและเข้าเป็นสมาชิกกองทุนออมทรัพย์และสหกรณ์ชุมชน เพื่อให้เกิดรายได้จากเงินปันผลของแต่ละปี ปัจจุบันในแต่ละปีกองทุนออมทรัพย์และสหกรณ์ของหมู่บ้านมีเงินรายได้หมุนเวียนหลายล้านบาท

๓) การวางแผนด้านสังคมและวัฒนธรรม การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนบ้านศรีโคอก มีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการพัฒนา การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพ สตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ ซึ่งนอกจากชุมชนจะมีกองทุนออมทรัพย์แล้วนั้น อีกอย่างก็มีกองทุนฌานกิจสงเคราะห์ทั้งนี้เพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณีให้กับคนในชุมชน 2) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทั้งแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การเข้าเป็นคณะกรรมการในระดับต่าง ๆ ของชุมชน ๓) บำรุงรักษาศิลปะจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น โดยการจัดให้มีงานประเพณีต่าง ๆ ในวันสำคัญทั้งทางศาสนาและวันสำคัญของชาติ หรือวันสงกรานต์ เป็นต้น ๔) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยการจัดอบรมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน และคนในชุมชนในแต่ละโอกาสในวันสำคัญต่าง ๆ และ ๕) การส่งเสริมการกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น มีการแข่งขันกีฬาประจำปีทั้งระดับเด็ก เยาวชน และคนทั่วไป เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการออกกำลังกาย เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน

๔) การวางแผนด้านสาธารณสุข การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนด้านสาธารณสุข พบว่า ชุมชนบ้านศรีโคอก มีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย ๑) การป้องกันโรค และระงับโรคติดต่อโดยส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายในกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการป้องกันและการรักษา 2) การสาธารณสุข การอนามัยครอบครัว ส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้การดูแลคนในครอบครัวเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย และการป้องกันไม่ให้เกิดโรค โดยเฉพาะ

อย่างยิ่งโรคติดต่อต่าง ๆ ๓) จัดให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬาการพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีพื้นที่สำหรับออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเช้า-เย็น หลังจากการทำงานในแต่ละวันและ ๔) การปรับปรุงชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันพาหะของโรคจากหนู หรือ ยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะของโรคต่าง ๆ

๕) การวางแผนด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ชุมชนบ้านศรีโคกออก มีแนวทางการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย 1) การคุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยกันปลูกต้นไม้ในสวนหรือนา (ตามคันนา) ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรเพื่อให้เกิดพื้นที่สีเขียวในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดรายได้ในระยะยาวได้ 2) การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เพื่อให้เกิดความสะอาดในชุมชนและป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน 3) การจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยการอบรมให้ความรู้ ปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนให้รักในทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน ต้นไม้ และสิ่งแวดล้อม ๔) การปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวในชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ริมถนนหน้าบ้านของแต่ละครอบครัว

สรุป การวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ซึ่งแบ่งออกเป็น ๕ ด้านคือด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในแต่ละด้านนั้นมีการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชน โดยมีหลักการเบื้องต้นคือการบูรณาการหลักธรรมและศาสตร์พระราชา(หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง) เพื่อพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลทุก ๆ ด้าน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาคือความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในชุมชน การมีความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน การเรียนรู้และสืบทอดภูมิปัญญา การมีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัว และการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ขั้นที่ ๓ การดำเนินงานตามแผนเพื่อพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานตามแผนเพื่อพัฒนาชุมชน โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ อิทธิบาท ๔ อปริหานยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ ร่วมกับศาสตร์พระราชา ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่มีความลุ่มลึก รอบด้าน มองการณ์ไกล และเน้นความยั่งยืนยาวนาน ก่อนที่ประชาคมโลกจะตื่นตัวในเรื่องนี้ เป็นแนวทางการพัฒนาที่มุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่า องค์ประกอบของศาสตร์พระราชา คือ การศึกษาและสุขภาพ การเพิ่มการผลิต การค้นคว้าวิจัย การบริหารความเสี่ยง การอนุรักษ์ธรรมชาติ และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แต่ละองค์ประกอบล้วนมี

ส่วนช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของทุกผู้ทุกคน โดยเฉพาะ คนจนผู้ยากไร้ โดยในที่นี้ชุมชนบ้านศรีไค ออก ซึ่งเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ได้บูรณาการหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนร่วมกับหลักพุทธธรรมดังกล่าว ซึ่งการดำเนินงานตามแผนงานที่ได้จัดทำไว้ นั้นมีการนำหลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เพื่อพัฒนาชุมชนโดยมีเป้าหมายตามตัวชี้วัดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง คือ การมีความสามารถในการพึ่งตนเอง การมีความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน การเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญา การมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การดำเนินงานเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงตามแผนงานที่ได้จัดทำขึ้นโดยความร่วมมือของคณะกรรมการชุมชน และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งได้วางแนวทางการดำเนินงานโดยใช้หลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์และเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วยการพัฒนาคน โดยประยุกต์อิทธิบาท ๔ การพัฒนาชุมชนโดยประยุกต์หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ และการพัฒนาสังคม โดยการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งการประยุกต์หลักธรรมทั้ง ๓ นั้นต้องประยุกต์ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีแนวทางการประยุกต์ ๓ ด้านคือด้านหลักการ ด้านกิจกรรม และด้านความร่วมมือ

ขั้นที่ ๔ การติดตามประเมินผล

การติดตามประเมินผลโครงการเพื่อให้ทราบผลการดำเนินงานโครงการ โดยสามารถติดตามได้ตั้งแต่เริ่มโครงการต่าง ๆ ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการได้ติดตามโครงการต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน หรือแม้แต่โครงการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้คำแนะนำส่งเสริมการทำโครงการต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับแต่ละบุคคล ให้กำลังใจและให้คำแนะนำการทำงาน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องยิ่งขึ้น การติดตามประเมินผลโครงการสามารถทำได้ทั้งโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน โครงการด้านเศรษฐกิจ โครงการด้านสังคมและวัฒนธรรม โครงการด้านสาธารณสุข และโครงการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งแต่ละโครงการก็จะมีรูปแบบการติดตามประเมินผลที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของการดำเนินงานโครงการนั้น ๆ อย่างไรก็ตามการติดตามประเมินผลโครงการนั้นก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย ทั้งในด้านของความโปร่งใสของโครงการโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน หรือการมีคณะกรรมการติดตามประเมินผลเป็นทางการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน

สรุป จากการติดตามประเมินผลทำให้ทราบถึงความก้าวหน้าในการทำงานด้านต่าง ๆ ของคนในชุมชน และขณะเดียวกันก็เห็นความก้าวหน้าของโครงการที่ได้รับการสนับสนุนโดยเทศบาลตำบลเมืองศรีไค เกิดการพัฒนาความร่วมมือกันของคนในชุมชน นำมาซึ่งความรักสามัคคีในชุมชน นอกจากนี้ในด้านอื่น ๆ ก็เกิดควมมีส่วนร่วมของชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้เทคโนโลยี

ในการสื่อสารระหว่างคนในชุมชนทำให้สามารถสื่อสารกันได้ง่ายยิ่งขึ้นและทันเวลา มีการนำผลการติดตามโครงการต่าง ๆ มาโพสต์เผยแพร่ในไลน์กลุ่มของหมู่บ้าน เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นความเป็นมาเป็นไปของโครงการต่าง ๆ นอกจากนี้กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำงานร่วมกันของแต่ละโครงการก็จะถูกนำเสนอต่อสาธารณะ ทำให้เกิดความตื่นตัวของคนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมของแต่ละโครงการ ไม่ว่าจะเป็นโครงการเกี่ยวกับการก่อสร้าง โครงการเกี่ยวกับการเกษตร หรือโครงการอื่น ๆ

ขั้นที่ ๕ สรุปผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชุมชน

จากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา มีผลการดำเนินงานดังนี้

1) **ด้านโครงสร้างพื้นฐาน** ชุมชนบ้านศรีโคอก ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงด้านโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย ๑) การบำรุงรักษาทางน้ำโดยการลอกลำคลองและแม่น้ำ ทำให้ลดการเกิดน้ำท่วมลงได้และเมื่อเกิดน้ำท่วมก็ทำให้สามารถระบายน้ำได้ดีในเวลาอันสั้น ในขณะที่เดียวกันการบำรุงรักษาทางบกซึ่งก็คือการซ่อมบำรุงถนนในชุมชนให้สามารถใช้งานได้เป็นอย่างดี ไม่เกิดปัญหาในการสัญจรของคนในชุมชน 2) จัดให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร โดยการส่งเสริมการขุดสระ การทำโครงการโคกหนองนา ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าคนในชุมชนบ้านศรีโคอกกว่าร้อยละ ๗๐ มีอาชีพเกษตรกรรมดังนั้นการเตรียมน้ำเพื่อการเกษตรจึงมีความสำคัญและจำเป็นต่อเกษตรกรในชุมชน นอกจากนี้น้ำอุปโภคบริโภคก็มีความจำเป็นด้วยเช่นกัน จึงได้ทำการพัฒนาแหล่งน้ำ และจัดเก็บน้ำไว้ให้เพียงพอต่อการใช้ทั้งการอุปโภค บริโภค และเพื่อการเกษตร 3) จัดให้มีและบำรุงการไฟฟ้าหรือแสงสว่างในพื้นที่ชุมชน ดังเป็นที่ทราบแล้วว่าไฟฟ้าแสงสว่างมีความจำเป็นในชุมชน นอกจากจะช่วยให้การสัญจรของคนในชุมชนแล้ว ยังป้องกันโจรขโมยได้อีกด้วย ดังนั้น ชุมชนบ้านศรีโคอก โดยเทศบาลตำบลเมืองศรีโคได้จัดงบประมาณเพื่อพัฒนาไฟฟ้าแสงสว่างให้เพียงพอต่อความต้องการของคนในชุมชน และ ๔) การพัฒนาระบบสาธารณสุขอุปโภคและสาธารณูปการอื่น ๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น

๒) **ด้านเศรษฐกิจ** ชุมชนบ้านศรีโคอก ได้มีการพัฒนาชุมชนด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย

1) การส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัวซึ่งเป็นอุตสาหกรรมเล็ก ๆ เป็นอาชีพหลักหรือเป็นอาชีพเสริมให้กับคนในครอบครัวได้ เช่น การจักสานกระติบข้าวและเข่งจากไม้ไผ่และจากหวาย การทำไม้กวาดจากต้นแขม เป็นต้น จากโครงการส่งเสริมอาชีพในครัวเรือนด้วยการจักสานและการทำไม้กวาดทำให้คนในชุมชนมีอาชีพเสริมและมีรายได้จุนเจือครอบครัว ไม่ก่อให้เกิดปัญหาหนี้สิน ขณะเดียวกันก็ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนดีขึ้นด้วย 2) จัดให้มีและส่งเสริมกลุ่มเกษตรกร และกิจการสหกรณ์ โดยชุมชนบ้านศรีโคอกมีศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโคเป็นที่ฝึกอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอุบลราชธานีและผู้ที่สนใจจาก

หน่วยงานทั้งของภาครัฐและเอกชนเข้ามาศึกษาดูงานเป็นประจำ ทำให้เกิดรายได้ขึ้นกับศูนย์เรียนรู้ เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโค ขณะเดียวกันชุมชนมีกลุ่มออมทรัพย์ที่เข้มแข็ง ทำให้ด้านการเงินของชุมชน มีความเข้มแข็งด้วย คนในชุมชนสามารถกู้ยืมเพื่อประกอบอาชีพได้ 3) การบำรุงและส่งเสริมการ ประกอบอาชีพของคนในชุมชน นอกเหนือจากการมีอาชีพจักสาน และการทำไม้กวาดแล้ว ยังได้จัดให้ มีการฝึกอบรมอาชีพต่าง ๆ ซึ่งคนในชุมชนสามารถนำไปเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ให้กับครอบครัวได้อีกช่องทาง เช่น การตัดผม การทำดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น ๔) จัดให้มีตลาดเพื่อซื้อ ขายและแลกเปลี่ยนสินค้าชุมชน โดยการส่งเสริมให้มีการจัดจำหน่ายสินค้าชุมชนและสินค้าพื้นบ้านที่ มีอยู่ในชุมชน การส่งเสริมการตลาดโดยการจัดให้มีตลาดนัดในชุมชน ทำให้เกษตรกรสามารถนำ ผลผลิตในชุมชนมาจำหน่ายให้กับคนในชุมชนด้วยตนเอง ๕) การส่งเสริมการลงทุนในชุมชน โดยให้ คนในชุมชนมีส่วนร่วมและเข้าเป็นสมาชิกกองทุนออมทรัพย์และสหกรณ์ชุมชน เพื่อให้เกิดรายได้จาก เงินปันผลของแต่ละปี ปัจจุบันในแต่ละปีกองทุนออมทรัพย์และสหกรณ์ของหมู่บ้านมีเงินรายได้ หมุนเวียนหลายล้านบาท

๓) ด้านสังคมและวัฒนธรรม ชุมชนบ้านศรีโคออก ได้มีการพัฒนาชุมชนด้านสังคมและ วัฒนธรรม ประกอบด้วย 1) ส่งเสริมการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพ สตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ ด้านสังคมสงเคราะห์ซึ่งนอกจากชุมชนจะมีกองทุนออมทรัพย์แล้วนั้น อีกอย่างก็ มีกองทุนฌานกิจสงเคราะห์ทั้งนี้เพื่อเป็นกองทุนสงเคราะห์ในการจัดการศพตามประเพณีให้กับคนใน ชุมชน การพัฒนาคุณภาพของสตรี เด็ก เยาวชน และผู้สูงอายุนั้น มีความจำเป็นและสำคัญต่อชุมชน อย่างมาก เนื่องจากว่าปัจจุบันประเทศไทยเราเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบแล้ว ดังนั้นการ พัฒนาผู้สูงอายุจึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญต่อคนในชุมชน ดังเป็นที่ทราบแล้วว่าผู้สูงอายุ ๑ ท่าน ต้องการคนดูแลอย่างน้อย ๒ คน ดังนั้นการจัดการฝึกอบรมที่ดี การทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ผู้สูงอายุ โดยผ่านชมรมผู้สูงอายุจึงเป็นที่ต้องการของผู้สูงอายุในชุมชน บ้านศรีโคออกได้จัดให้มี โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยการมีกิจกรรมให้ผู้สูงอายุได้ทำหลายอย่าง เช่น การเป็นวิทย กรผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาให้กับเด็กและเยาวชน เป็นต้น 2) การส่งเสริมประชาธิปไตย ความ เสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมทั้งแสดงออกซึ่งความคิดเห็น การ เข้าเป็นคณะกรรมการในระดับต่าง ๆ ของชุมชน ทำให้คนในชุมกล้าแสดงออก ทั้งด้านความคิดเห็น และการกระทำ โดยเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการในโครงการต่าง ๆ ที่ชุมชนได้รับงบประมาณทั้งจาก เทศบาลตำบลเมืองศรีโค และจากเครือข่ายความร่วมมือ เช่น มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ๓) บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น โดยการจัดให้มี งานประเพณีต่าง ๆ ในวันสำคัญทั้งทางศาสนาและวันสำคัญของชาติ หรือวันสงกรานต์ เป็นต้น ๔) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม โดยการจัดอบรมให้ความรู้แก่เด็กและเยาวชน และคนใน ชุมชนในแต่ละโอกาสในวันสำคัญต่าง ๆ และการจัดกิจกรรมโดยมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และ

๕) การส่งเสริมการกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น มีการแข่งขันกีฬาประจำปี ทั้งระดับเด็ก เยาวชน และคนทั่วไป เพื่อให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการออกกำลังกาย เกิดความรักความสามัคคีของคนในชุมชน

๔) **ด้านสาธารณสุข** ชุมชนบ้านศรีโคอก ได้มีการพัฒนาชุมชนด้านสาธารณสุข ประกอบด้วย ๑) การป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อโดยส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายในกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการป้องกันและการรักษาโรคติดต่อต่าง ๆ ทำให้คนในชุมชนมีสุขภาพที่ดีและมีความรู้ความเข้าใจในการป้องกันโรคที่จะเกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีโรงพยาบาลตำบล และโรงพยาบาลเอกชนในพื้นที่ที่คอยให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ 2) การส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้การดูแลคนในครอบครัวเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย และการป้องกันไม่ให้เกิดโรค โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรคติดต่อต่าง ๆ ซึ่งที่ผ่านมาในช่วงการระบาดของโรคโควิด ๑๙ อย่างหนักนั้น คนในชุมชนต่างให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดีโดยการเรียนรู้ถึงวิธีการป้องกันและดูแลสุขภาพของคนในครอบครัว ทำให้คนในชุมชนตื่นตัวในเรื่องของการดูแลสุขภาพได้เป็นอย่างดี ๓) จัดให้มีและบำรุงสถานที่ประชุม การกีฬาการพักผ่อนหย่อนใจ และสวนสาธารณะ ซึ่งทำให้คนในชุมชนมีพื้นที่สำหรับออกกำลังกาย และพักผ่อนหย่อนใจในเวลาว่างเช้า-เย็น หลังจากการทำงานในแต่ละวัน ซึ่งสถานที่ออกกำลังกายมีความจำเป็น ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนได้ออกกำลังกาย และมีสุขภาพที่ดี ลดงบประมาณรายจ่ายด้านสาธารณสุขลงได้ และ ๔) การปรับปรุงชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันพาหะของโรคจากหนู หรือ ยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะของโรคต่าง ๆ โดยให้การฝึกอบรมแก่คนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อป้องกันพาหะของโรคต่าง ๆ

๕) **ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ** ชุมชนบ้านศรีโคอก ได้มีการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย 1) การคุ้มครอง ดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยกันปลูกต้นไม้ในสวนหรือนา (ตามคันนา) ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรเพื่อให้เกิดพื้นที่สีเขียวในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดรายได้ในระยะยาวได้ โดยมีเกษตรกรในชุมชนเข้าร่วมโครงการกว่าร้อยละ ๕๐ 2) การรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล เพื่อให้เกิดความสะอาดในชุมชนและป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน โดยมีโครงการกำจัดขยะด้วยการคัดแยกขยะจากครัวเรือน ซึ่งมีการกระตุ้นด้วยการให้รางวัลและให้ความรู้ในการคัดแยกขยะแก่เด็กและเยาวชน เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการร่วมกันรักษาความสะอาดของชุมชน 3) การจัดการบำรุงรักษาและการใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ที่ดิน สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ โดยการอบรมให้ความรู้ ปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนให้รักในทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งดิน ต้นไม้ และสิ่งแวดล้อม ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจและได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีจิตสำนึกที่ดี ๔) การปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวใน

ชุมชน ส่งเสริมให้คนในชุมชนปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ริมถนนหน้าบ้านของแต่ละครอบครัว หรือแม้แต่ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งนี้มีคนในชุมชนให้ความสนใจและเข้าร่วมโครงการเป็นจำนวนมาก

กล่าวโดยสรุป ผลที่ได้จากการดำเนินงานตามแผนพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชานั้น เป็นผลดีอย่างเกินความคาดหว้งอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ทำให้เห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างแท้จริง จนสามารถเป็นที่ประจักษ์กับผู้พบเห็น และพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนต้นแบบศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ และโครงการโคกหนองนาโมเดล นอกจากนี้ยังสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากผลผลิตโดยตรงจากการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก และการนำแผนการพัฒนาชุมชนไปปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมนั้น ยังทำให้เกิดผลกระทบ (Outcome) การพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงดังนี้

๑) ความสามารถในการพึ่งตนเองของคนในชุมชน

ดังได้กล่าวแล้วว่าชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างดีเยี่ยม ทั้งนี้เนื่องจากชุมชนมีศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์เมืองศรีโค ซึ่งเป็แหล่งให้ความรู้ด้านการเกษตรกับคนในชุมชน ไม่เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้นที่ผ่านการฝึกอบรมจากศูนย์แห่งนี้ ยังมีนักศึกษามหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเข้ามาศึกษาดูงานเป็นประจำทุกภาคการศึกษา ทั้งนี้ศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ได้รับการสนับสนุนทั้งจากเทศบาลตำบลเมืองศรีโค มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี และหน่วยงานภาคเอกชนต่าง ๆ นอกจากนี้ในด้านเศรษฐกิจชุมชนบ้านศรีโคอกก็มีความเข้มแข็งมาก มีสหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีเงินออมเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในข้อการมีภูมิคุ้มกันในตัว

๒) การมีความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ได้นำหลักธรรมคืออปริทานิยธรรม ๗ ประการมาประยุกต์ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาชุมชนให้น่าอยู่และยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้ชุมชนมีความรัก ความสามัคคีกัน โดยเริ่มจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งเห็นได้จากการเข้าร่วมประชุมกันเป็นประจำทุกเดือนของคนในชุมชนที่ให้ความสำคัญกับข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ โดยต้องเข้าประชุมร่วมกันเพื่อรับฟังข้อมูลจากท่านผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล นำความเจริญมาสู่หมู่บ้านด้วยการหาเครือข่ายที่จะช่วยพัฒนาหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หรือหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ จึงทำให้หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรี

ไคออกเป็นที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่เสมอ อีกทั้งเป็นหมู่บ้านต้นแบบในหลาย ๆ ด้าน ความพร้อมเพรียงกันของคนในชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างยิ่ง

๓) การเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญาชุมชน

ในด้านการเรียนรู้สืบทอดภูมิปัญญาชุมชน แม้ว่าในยุคนี้จะเป็นยุคที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยีอย่างมาก เด็กและเยาวชนให้ความสนใจในเรื่องของเทคโนโลยีจนมองข้ามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนก็ตาม แต่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออกกลับนำอุปสรรคมาเป็นโอกาสในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญาชุมชนผ่านระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้และถ่ายทอดด้วยตัวของเด็กและเยาวชนเอง ซึ่งเป็นการเรียนรู้สมัยใหม่ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชนถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยการริเริ่มทำของเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชน ทำให้เด็กและเยาวชนเข้าถึงได้โดยง่าย มีความสะดวกและมีความหลากหลาย อีกทั้งยังสร้างความภาคภูมิใจให้เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนที่มีส่วนร่วมในการเผยแพร่องค์ความรู้ของชุมชนอีกด้วย

๔) การมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจนั้น ชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมีกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชนที่มีความมั่นคงมีเงินหมุนเวียนหลายล้านบาท ประกอบการมีศูนย์เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ ซึ่งทำให้เกษตรกรในชุมชนมีแนวทางการทำเกษตรที่ปลอดภัย ไม่เจ็บป่วยจากการใช้สารเคมี มีความรู้ความเข้าใจในการทำเกษตรที่ถูกต้องจึงสามารถลดต้นทุนการผลิตได้ และได้รับผลผลิตที่เป็นไปตามความคาดหวัง นอกจากนี้ทางชุมชนได้ส่งเสริมในด้านอาชีพเสริม โดยการฝึกอบรมด้านอาชีพต่าง ๆ เช่น ช่างตัดผม การทำไม้ประดับ เป็นต้น และยังมีในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจักสานกระติ๊บและการทำไม้กวาด ทำให้ชุมชนมีทั้งอาชีพเสริมและอาชีพหลักที่ก่อให้เกิดรายได้มากมาย

๕) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

ในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออก เป็นชุมชนที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นฐานในการพัฒนาชุมชน จึงทำให้คนในชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้เป็นอย่างดี จึงความรักความหวงแหนในธรรมชาติ จึงร่วมมือร่วมแรงและร่วมใจกันปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน และในพื้นที่ของตนเอง รวมถึงการรักษาต้นไม้ให้มีความร่มรื่นร่มเย็นในชุมชนเป็นที่รู้สึกได้ของผู้ที่เข้ามาเยี่ยมเยือนชุมชน

กล่าวโดยสรุปในด้านผลการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงนั้นได้ผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง โดยทำให้ชุมชนได้รับรางวัลมากมายทั้งด้านเศรษฐกิจพอเพียง และด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากการที่ผู้นำ

ชุมชนและคนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และหลักธรรมสำคัญ ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหวัตถุ ๔ มาประยุกต์เพื่อพัฒนาชุมชนนั่นเอง

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในสังคมไทยเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน แขนงและกลยุทธ์ในวิธีการพัฒนา กระบวนการพัฒนาต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือความช่วยเหลือจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนการบริหารและการจัดการนั้น ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ดำเนินการเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาหรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เป็นสังคมชาวพุทธที่นำหลักธรรมไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันตามตัวชี้วัดของชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงคือ ความสามารถในการพึ่งพาตัวเอง การมีความรักความสามัคคีของคนในชุมชน การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน การมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การที่จะให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อ ไม่ว่าจะเป็นภาวะผู้นำชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์สังคมที่ดีให้กับชุมชน โดยการแสวงหาพันธมิตรเพื่อร่วมพัฒนาชุมชน เช่น หน่วยงานราชการหรือภาคเอกชนที่มีความพร้อมกว่าเข้ามาเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง เพื่อให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และคำปรึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน การที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมได้นั้น ผู้นำชุมชนต้องมีความเข้าใจในเรื่องของหลักพุทธธรรมนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน หลักธรรมทั้งอิทธิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชน ซึ่งในอดีตสมัยครั้งพุทธกาลก็เป็นที่ยอมรับแล้วว่าสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ ส่วนหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้น เป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาสังคม ซึ่งจะส่งเสริมให้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นสังคมที่ดงามให้เกียรติกัน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังภาพที่ ๔.๒

ภาพที่ ๔.๒ กระบวนการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก

จากแผนภาพที่ ๔.๒ กระบวนการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง หมู่บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีดังต่อไปนี้คือ

๑. ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน เป็นการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรกในการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน ทั้งนี้ให้คนในชุมชนร่วมกันกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขร่วมกัน โดยมีปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๒. กำหนดแผนการพัฒนาชุมชน เมื่อได้รับทราบสภาพปัญหาของชุมชนแล้ว ก็ร่วมกันกำหนดแผนและโครงการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไคออกได้กำหนดแผนและโครงการหลัก ๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โครงการส่งเสริมอาชีพ และโครงการปลูกต้นไม้ในชุมชน เป็นต้น

๓. การดำเนินงานโครงการด้วยการบูรณาการหลักพุทธิธรรม ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาคน อปรีหานิยธรรม ๗ เพื่อพัฒนาชุมชน และสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาสังคม กับศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรม

๔. การติดตามประเมินผลโครงการ ซึ่งการติดตามประเมินผลโครงการนั้นจะทำให้ชุมชนสามารถปรับปรุงโครงการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ โดยการติดตามประเมินผลโครงการสามารถทำได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๕. การสรุปผลการดำเนินงานโครงการ เพื่อทราบความก้าวหน้าของโครงการเพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกันของคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ที่ปรึกษา และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” มีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๒) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา และ ๓) เพื่อเสนอกระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตามหลักพุทธบูรณาการ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการประชุมกลุ่มย่อยจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประธานชุมชน ประธานกลุ่มแม่บ้าน ประธานกลุ่ม อสม. เจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนบ้านศรีโคกนอก จำนวนรวม ๓๐ คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพปัจจุบัน ปัญหา สาเหตุ และอุปสรรคของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นชุมชนชนบทที่อยู่ในเมืองใกล้กับพื้นที่ที่มีความเจริญหลายด้าน จากการสำรวจสภาพปัญหาของชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก โดยแบ่งออกเป็น ๕ ด้าน ซึ่งผลการสำรวจได้ดังนี้

สภาพปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน

สภาพปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน พบว่า ในด้านการคมนาคมสัญจรของชุมชน สภาพถนนโดยทั่วไปส่วนใหญ่เป็นถนนคอนกรีต อย่างไรก็ตามยังมีถนนที่ไม่ได้รับการพัฒนาซึ่งพบว่ามีน้ำท่วมขัง โดยเฉพาะถนนที่เป็นดินและลูกรังมีสภาพขรุขระทำให้การสัญจรไปมาไม่สะดวก นอกจากนี้ในด้านแสงสว่างในเวลากลางคืนยังไม่เพียงพอ ทำให้เกิดอุบัติเหตุในหมู่บ้าน ในส่วนของ การประปา น้ำดื่ม และน้ำใช้ยังไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ซึ่งทำให้คนและสัตว์เลี้ยงในชุมชนขาดน้ำดื่ม น้ำใช้ นอกจากนี้แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรมีสภาพตื้นเขิน ทำให้น้ำเพื่อการเกษตรไม่เพียงพอในการทำ การเกษตรในแต่ละฤดูกาลทำการเกษตรของชุมชน ยังมีสภาพปัญหาสภาพดินเสื่อม ดินไม่มีคุณภาพ มีสารพิษตกค้าง ทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตน้อยอีกด้วย

สาเหตุของปัญหาในด้านโครงสร้าง ส่วนใหญ่เกิดจากงบประมาณที่ไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามที่ผ่านมามีทางเทศบาลตำบลเมืองศรีโค ได้พยายามจัดสรรงบประมาณให้กับชุมชนในเขตเทศบาล ตำบลเท่าเทียมกัน โดยได้พัฒนาเป็นลำดับ ส่วนในด้านน้ำประปาทั้งน้ำดื่มและน้ำใช้นั้น ซึ่งไม่เพียงพอในฤดูแล้ง เพราะมีการใช้น้ำมากในด้านการเกษตรและไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำ ตลอดถึงการที่ แหล่งน้ำตื้นเขินอีกด้วย ส่วนสภาพปัญหาด้านดินเสื่อมคุณภาพ หรือไม่มีคุณภาพนั้นเนื่องจาก เกษตรกรใช้สารเคมี จึงทำให้เกิดสารตกค้างซึ่งต้องใช้ระยะเวลาในการแก้ไขต่อไป

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจ

สภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจของชุมชน พบว่า เกษตรกรในชุมชนได้รับผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำไม่เป็นไปตามความต้องการเนื่องจากฝนแล้ง เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชในฤดูแล้ง ได้เนื่องจากแหล่งน้ำไม่เพียงพอ ทำให้เกษตรกรไม่มีรายได้เพิ่มเกิดปัญหาหนี้สินในกลุ่มเกษตรกร นอกจากนี้ในด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนซึ่งชุมชนได้มีกลุ่มผลิตเครื่องจักสานเพื่อเป็นการหารายได้เสริมแก่ ครอบครัวแต่ยังไม่ได้มาตรฐานเท่าที่ควรทำให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าได้และไม่สามารถจัดจำหน่ายได้ ประกอบกับค่าครองชีพในปัจจุบันที่เพิ่มสูงขึ้น สินค้าอุปโภคบริโภคมีราคาแพง มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง

สาเหตุของปัญหาด้านเศรษฐกิจส่วนใหญ่เกิดจากสภาพดินฟ้าอากาศ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพดินฟ้าอากาศจึงมีผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรของเกษตรกร ซึ่งสามารถแก้ไขได้หากชุมชนมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อใช้สอยในยามฤดูแล้ง นอกจากนี้ยังได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมซึ่งมี ผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน เช่น ค่าครองชีพที่สูงขึ้น เป็นต้น

สภาพปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม

สภาพปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า ปัจจุบันเด็กและเยาวชนในชุมชนยังขาดเรื่องคุณธรรมพื้นฐาน การเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และการให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน เนื่องจากการที่เด็กและเยาวชนได้รับรู้จากสื่อภายนอกมากเกินไปในขณะที่ยังขาดภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ขาดวุฒิภาวะที่จะแยกแยะผิดถูก นอกจากนี้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนมีอยู่ก็ไม่ได้รับการสืบทอด เพราะคนรุ่นใหม่ไม่สนใจและไม่มีความรู้ ความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง

สาเหตุของปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่มาจากสื่อสาธารณะและความเจริญในโลกสังคมออนไลน์ในปัจจุบัน ที่เด็กและเยาวชนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย การเสพสื่อต่าง ๆ นำไปสู่พฤติกรรมของเด็กและเยาวชน การเลียนแบบ เป็นต้น ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของคนในชุมชน

สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข

สภาพปัญหาด้านสาธารณสุข พบว่า คนในชุมชนยังได้รับเชื้อไข้เลือดออก ทั้งนี้เนื่องจากมีแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลายมาก ในขณะที่การบริโภคอาหารยังไม่ถูกต้องตามสุขลักษณะที่ดี ทำให้เป็นโรคต่าง ๆ ร่างกายของคนในชุมชนไม่แข็งแรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุ และไม่มีสถานที่ออกกำลังกายของชุมชน ทำให้คนในชุมชนเจ็บป่วยบ่อย

สาเหตุของปัญหาด้านสาธารณสุข เกิดจากการที่คนในชุมชนไม่ใส่ใจในการรับฟังสื่อประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานด้านสาธารณสุขในระดับท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับสื่อออนไลน์มากกว่า จึงทำให้ไม่ได้ระมัดระวังป้องกันสาธารณสุขพื้นฐาน เช่น ไข้เลือดออก ที่เกิดจากการไม่กำจัดแหล่งเพาะพันธุ์ยุงลาย เป็นต้น

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พบว่า ชุมชนประสบปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ เกิดกลิ่นเหม็นแฉะและกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวม นอกจากนี้ป่าไม้ในชุมชนยังมีน้อย ทำให้ขาดแหล่งอาหารแม้ว่าชุมชนจะเป็นชุมชนเกษตรกรรมก็ตาม ซึ่งส่งผลโดยรวมต่อปัญหาภาวะโลกร้อน

สาเหตุของปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ คือเรื่องของระเบียบวินัยการกำจัดขยะครัวเรือนและขยะในพื้นที่สาธารณะ และการส่งเสริมการปลูกต้นไม้ในพื้นที่สาธารณะและในบ้านเรือนเพื่อทำให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น และเป็นแหล่งอาหารของชุมชน

กล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพปัญหาของชุมชนบ้านศรีไคออกนั้น ถือเป็นปัญหาหลักของชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งมีความจำเป็นต่อการสัญจรและคมนาคมในหมู่บ้าน ในขณะที่ปัญหาเศรษฐกิจก็เป็นปัญหาสำคัญในด้าน

ความเป็นอยู่ปากท้อง ตลอดถึงปัญหาอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ล้วนมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ดังนั้น การนำหลักธรรมได้แก่ อิทธิบาท ๔ อปริหานิยธรรม ๗ และสังคหัตถุ ๔ มาประยุกต์เพื่อการบูรณาการร่วมกันกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งเป็นศาสตร์พระราชาที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระองค์ท่านได้พระราชทานไว้ให้เหล่าพสกนิกรเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชุมชนบ้านศรีไค่ ออกมีการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านบุคลากร ด้านชุมชน และด้านสังคม อย่างยั่งยืนต่อไป

๕.๑.๒ องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไค่ ออก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชา

องค์ประกอบการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีไค่ ออก ตามหลักพุทธธรรม บูรณาการด้วยศาสตร์พระราชามีดังต่อไปนี้คือ

๑. ศาสตร์พระราชา เพื่อการพัฒนาชุมชน

๑.๑ ด้านการพัฒนา ประกอบด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ อีกทั้งใช้เป็นหลักในการบริหารและพัฒนาประเทศด้วย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งได้พระราชทานมาก่อนหน้าหลายปีสอดคล้องกับหลักการพัฒนายั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและเน้นการใช้กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๒ ด้านความประพฤติ ประกอบด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต จริใจต่อกัน ผู้ที่มีความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ แม้จะมีความรู้น้อย ก็ย่อมทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมได้มากกว่าผู้ที่มีความรู้มาก แต่ไม่มีความสุจริต ไม่มีความบริสุทธิ์ ทำงานอย่างมีความสุข ทำงานโดยคำนึงถึงความสุขที่เกิดจากการได้ทำประโยชน์ให้กับผู้อื่น และความเพียร จากตัวอย่างบทพระราชนิพนธ์พระมหาชนก พระมหาชนกเพียรว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน ๗ คืนแม้จะมองไม่เห็นฝั่งแต่ยังคงว่ายต่อไปอย่างไม่ย่อท้อ ไม่จมลงจนกลายเป็นอาหารของปลา และได้รับความช่วยเหลือจนถึงฝั่งได้ในที่สุด

๑.๓ ด้านการครองตน ประกอบด้วย ประหยัด เรียบง่าย ได้ประโยชน์สูงสุด ในเรื่องของความประหยัดนี้ประชาชนไทยทราบกันดีว่าเรื่องส่วนพระองค์ก็ทรงประหยัดมาก ดังที่เราเคยเห็นว่า หลอดยาสีพระทนต์นั้น ท่านทรงใช้อย่างคุ้มค่าอย่างไร หรือ ฉลองพระองค์แต่ละองค์ทรงใช้อยู่เป็นเวลานาน ขณะเดียวกันในการพัฒนาและช่วยเหลือราษฎรทรงใช้หลักในการแก้ปัญหาด้วยความเรียบง่าย และประหยัด ราษฎรสามารถทำได้เอง หากได้ในท้องถิ่น และประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาคนั้นมาแก้ไขโดยไม่ต้องลงทุนสูง หรือใช้เทคโนโลยีที่ไม่ยุ่งยากนัก การพึ่งพาตนเอง การพัฒนาตามแนวพระราชดำริเพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้นด้วยการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงพอที่จะดำรงชีวิตได้ต่อไปแล้ว ขั้นตอนต่อไปก็คือ การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพแวดล้อมและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด และ พออยู่พอกิน ให้ประชาชนสามารถอยู่อย่าง “พออยู่พอกิน” เสียก่อน แล้วจึงค่อยขยับขยายให้มีชีวิตสมรณะที่ก้าวหน้าต่อไป การพัฒนาเพื่อให้

พสกนิกรทั้งหลายประสบความสุขสมบูรณ์ในชีวิตได้เริ่มจากการเสด็จฯ ไปเยี่ยมประชาชนทุกหมู่เหล่า ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยได้ทอดพระเนตรความเป็นอยู่ของราษฎรด้วยพระองค์เองจึงทรงสามารถเข้าพระราชหฤทัยในสภาพปัญหาได้อย่างลึกซึ้ง

๑.๔ ด้านการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วยการมีส่วนร่วม ทรงเป็นนักประชาธิปไตย จึงทรงนำ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหาร เพื่อเปิดโอกาสให้สาธารณชน ประชาชนหรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้มาร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่จะต้องคำนึงถึงความคิดเห็นของประชาชนหรือความต้องการของสาธารณชน มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก “การปฏิบัติงานทุกอย่างของข้าราชการมีผลเกี่ยวเนื่องถึงประโยชน์ส่วนรวมของบ้านเมืองและประชาชนทุกคน เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นที่ข้าราชการทุกคนจะต้องทำหน้าที่ทุก ๆ ประการให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ โดยเต็มกำลังสติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อผลการปฏิบัติราชการทุกอย่างจักได้บรรลุความสำเร็จอย่างสูง และบังเกิดประโยชน์อย่างดีที่สุดแก่ตน แก่หน้าที่ และแก่แผ่นดิน” ขาดทุน คือกำไร (Our loss is our gain) การเสีย คือ การได้ ประเทศชาติก็จะก้าวหน้าและการที่คนอยู่ดีมีสุขนั้นเป็นการนับที่เน้นมูลค่าเงินไม่ได้ จากพระราชดำรัสดังกล่าว คือหลักการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ที่มีต่อพสกนิกรไทย “การให้” และ “การเสียสละ” เป็นการกระทำอันมีผลเป็นกำไรคือ ความอยู่ดีมีสุขของราษฎร ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนได้ รู้-รัก-สามัคคี รู้ : การที่เราจะลงมือทำสิ่งใดนั้น จะต้องรู้เสียก่อน รู้ถึงปัจจัยทั้งหมด รู้ถึงปัญหา และรู้ถึงวิธีแก้ปัญหา รัก : เมื่อเรารู้ครบด้วยกระบวนการแล้ว จะต้องเห็นคุณค่า เกิดศรัทธา เกิดความรักที่จะเข้าไปลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหานั้น ๆ สามัคคี : เมื่อถึงขั้นลงมือปฏิบัติต้องคำนึงเสมอว่าเราทำคนเดียวไม่ได้ ต้องร่วมมือร่วมใจกัน สามัคคีกันเป็นหมู่คณะ จึงจะเกิดพลังในการแก้ปัญหาให้ลุล่วงด้วย

๒. หลักพุทธธรรม เพื่อการพัฒนาชุมชน

๒.๑ อิทธิบาท ๔ พัฒนาคน อิทธิบาท คือหลักธรรมที่เป็นคุณเครื่องให้ประสบความสำเร็จ หรือคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ประกอบด้วย

๑. ฉันทะ ความพอใจ คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียร คือความขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน เอาธุระ ไม่ท้อถอย

๓. จิตตะ ความคิดมุ่งมั่น มุ่งไป คือตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งนั้น ๆ

๔. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน คือการหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราเหตุผลและตรวจสอบข้อที่ยังหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีการแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

๒.๒ อปริหานิยธรรม ๗ พัฒนาชุมชน

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิത്യ คือต้องประชุมหารือกันเป็นประจำ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
๓. ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือปฏิบัติมันตามวัชชีธรรม
๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง
๕. บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก
๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี
๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก

๒.๓ สังคหวัตถุ ๔ พัฒนาสังคม

- ๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ดังสุภาษิตที่ว่า ทท มิตตานิ คนถดี แปลว่า ผู้ให้ย่อม ผูกไมตรีไว้ได้
- ๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึงมีวาจานุ่มนวลน่ารัก ดูดดื่ม มีน้ำใจ มีความซาบซึ้งใจ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นวาจาสุภาษิต
- ๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม
- ๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสิ้นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลก

๕.๑.๓ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราช

๑. การนำศาสตร์พระราชมาใช้

การนำศาสตร์พระราชมาใช้ซึ่งในนี้ได้แบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ประกอบด้วยด้านการพัฒนา โดยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ความพอเพียง ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล มีความรู้และมีคุณธรรม ด้านความประพฤติ โดยนำหลักการทรงงานด้านความซื่อสัตย์ สุจริต การทำงานอย่างมีความสุข และความเพียร ด้านการครองตน ประกอบด้วย การประหยัดเรียบง่าย การพึ่งพาตนเอง และการพออยู่พอกิน ด้านการอยู่ร่วมกัน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก ขาดทุนคือกำไร และรู้จักสามัคคี

๒. การนำหลักพุทธธรรมมาใช้

การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ ประกอบด้วย หลักอิทธิบาท ๔ คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา หลักอปริหานิยธรรม ๗ คือ ๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ คือต้องประชุมหารือกันเป็นประจำ ๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ ๓. ไม่ถือ

อำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติ ถือเป็นปฏิบัติมั่นคงตาม วัชชีธรรม ๔. ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันพึงรับฟัง ๕. บรรดากุลสตรีกุกุมารีทั้งหลายมิให้อยู่อย่างถูกข่มเหงรังแก ๖. เคารพสักการบูชาเจดีย์ของวัชชี ทั้งภายในและภายนอก ไม่ละเลยการทำธรรมิกพลี และ ๗. จัดให้ความอารักขาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่พระอรหันต์ (หมายถึงบรรพชิตที่เป็นหลักใจของประชาชน) ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แคว้นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก และสังคหวัตถุ ๔ ได้แก่ ๑) ทาน ให้ปันสิ่งของของตนแก่คนที่ควรให้ ดังสุภาษิตที่ว่า ทท มิตตานิ คนถติ แปลว่า ผู้ให้ย่อม ผูกไมตรีไว้ได้ ๒) ปิยวาจา เจรจา วาจาที่อ่อนหวานหมายถึงมีวาจานุ่มนวลน่ารัก ดูดดื่ม มีน้ำใจ มีความซาบซึ้งใจ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี เป็นวาจาสุภาษิต ๓) อัถถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ และช่วยแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริมจริยธรรม และ ๔) สมานัตตตา คือ ความเป็นผู้วางตนเหมาะสม หมายถึง การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ คุณธรรมทั้งสี่นี้เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจกันไว้ในโลก

๕.๑.๔ แนวทางการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับหลักพุทธธรรม

แนวทางการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชากับหลักธรรมด้วยการแก้ไข ปัญหาของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๑. ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ๒. ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ๓. ปัญหาด้านสังคมและวัฒนธรรม ๔. ปัญหาด้านสาธารณสุข และ ๕. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๑) การบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาคน

การพัฒนาคนโดยการบูรณาการหลักอิทธิบาท ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นโครงการด้านสาธารณสุข อย่างไรก็ตามอาจจะมีโครงการด้านอื่น ๆ ร่วมด้วย ซึ่งหลักการมุ่งพัฒนาคน คือการให้ความรู้ความเข้าใจในด้านนั้น ๆ โดยเฉพาะด้านสาธารณสุข เช่น การป้องกันโรคและระงับโรคติดต่อโดยส่งเสริมให้มีการออกกำลังกายในกลุ่มผู้สูงอายุ ให้ความรู้เกี่ยวกับโรคติดต่อต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ทั้งการป้องกันและการรักษา การส่งเสริมให้ครอบครัวได้เรียนรู้การดูแลคนในครอบครัวเมื่อเจ็บไข้ได้ป่วย และการป้องกันไม่ให้เกิดโรค การปรับปรุงชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันพาหะของโรคจากหนู หรือ ยุงลาย ซึ่งเป็นพาหะของโรคต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีโครงการในด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคน เช่น การพัฒนาอาชีพ ซึ่งเป็นโครงการด้านเศรษฐกิจ หรือแม้แต่โครงการด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ก็สามารถนำหลักธรรมคืออิทธิบาท ๔ และศาสตร์พระราชามาประยุกต์เพื่อดำเนินงานด้านนี้ได้เช่นกัน เช่น โครงการเกี่ยวกับการปลูกต้นไม้ การดูแลรักษาต้นไม้ หรือแม้แต่การดูแลรักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดินและที่สาธารณะก็สามารถนำหลักธรรมอิทธิบาท ๔ และศาสตร์พระราชามาประยุกต์เพื่อดำเนินการโครงการเหล่านี้ได้เช่นกัน

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการอิทธิบาท ๔ กับศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำ

ราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งการพัฒนาคนนั้นมีความสำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาลำดับอื่น ๆ ไม่ว่าจะพัฒนาด้านใด ๆ ก็ตามต้องพัฒนาคนก่อน เพราะคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา หลักอิทธิบาท ๔ เป็นพื้นฐานของการพัฒนาคน คือการจะทำสิ่งใด ๆ ก็ตามอันดับแรกต้องมีความรักความพอใจในสิ่งนั้นก่อน คือฉันทะ ความพึงพอใจนั่นเอง ซึ่งความเพียรพยายามหรือวิริยะ จากเกิดตามมา ความเอาใจใส่หรือจิตตะ และวิมังสาจึงตามเป็นลำดับ หลักอิทธิบาท ๔ จะทำให้นอกจากจะเป็นคนที่มีคุณภาพแล้วยังช่วยให้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาด้านอื่น ๆ ดังได้กล่าวแล้วว่าคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาเมื่อพัฒนาคนได้สำเร็จ การพัฒนาด้านอื่น ๆ ก็จะประสบความสำเร็จด้วยเช่นกัน การบูรณาการอิทธิบาท ๔ ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นบาทของการพัฒนาทั้งปวง ที่สำคัญสามารถที่จะนำมาประยุกต์ได้กับทุกโครงการก็ว่าได้ ในที่นี้ได้ยกตัวอย่างโครงการด้านสาธารณสุขและโครงการด้านเศรษฐกิจ คือโครงการพัฒนาอาชีพ เป็นแนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเท่านั้น

๒) การบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม ๗ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาชุมชน

การดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนโดยการบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งการนำหลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ กับศาสตร์พระราชาก็คือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์เพื่อดำเนินงานโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งเป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน ต้องอาศัยความร่วมมือของคนในชุมชนเพื่อเป็นหูเป็นตาหรือมีส่วนร่วมในการตรวจสอบการทำงานของผู้รับเหมาก่อสร้างเพื่อให้งานที่ทำนั้นได้มาตรฐานและถูกต้องตามความต้องการของชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วมเหล่านี้แล้วแต่ต้องใช้การประชุม ความพร้อมเพรียงกันของคนในชุมชนและต้องมีหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงคือมีความพอเหมาะพอดี มีเหตุมีผล โดยต้องมีความรู้ มีคุณธรรมประกอบด้วย จะทำให้งานที่ดำเนินการนั้นเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่แท้จริง

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม ๗ ร่วมกับศาสตร์พระราชาก็คือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก คือการบูรณาการหลักธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนซึ่งชุมชนโดยคณะกรรมการหมู่บ้านได้นำหลักอปริหานิยธรรมมาบูรณาการร่วมกับศาสตร์พระราชผ่านโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ การประชุมกันเองนี้เองทำให้เกิดความคิดในการพัฒนาชุมชนในหลายรูปแบบเพราะหากคนคนเดียวทำงานของตนในมุมมองของตนเพียงคนเดียว ขอบเขตหรือวิสัยทัศน์ของงานนั้น ๆ จะออกมาค่อนข้างแคบ และอาจไม่เป็นไปในทางเดียวกับองค์กรวม การประชุมเพื่อหารือแนวทางร่วมกันจึงมีความจำเป็น นอกจากจะสามารถทำให้งานออกมาเป็นแนวเดียวกันแล้ว ยังอาจได้มุมมองหรือแนวคิดใหม่ๆ มาจากคนอื่นไปปรับปรุงพัฒนางานของตนเองได้ การพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำกล่าวคือชุมชนต้องมีวินัยในการประชุม และต้องมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันเพื่องานบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน และที่สำคัญทุกคนในคณะกรรมการมีความเห็นตรงกันและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน

๓) การบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาสังคม

การดำเนินงานด้านการพัฒนาสังคมโดยการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ กับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งจะเป็นโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ ๔ ร่วมกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น นอกจากจะเป็นโครงการด้านสังคมและวัฒนธรรมแล้วยังสามารถประยุกต์ได้กับโครงการด้านอื่น ๆ อีกด้วยเช่นกัน การพัฒนาสังคม เช่น โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาการสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพ สตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ โครงการเกี่ยวกับการบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น โครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และโครงการเกี่ยวกับการส่งเสริมการกีฬา จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปการบูรณาการหลักสังคหวัตถุ ๔ ร่วมกับศาสตร์พระราชา ได้แก่หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาสังคมชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก เทศบาลตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยบูรณาการทั้งด้านหลักการ ด้านกิจกรรม และด้านความร่วมมือ ซึ่งหลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่ ๑) ทาน คือ การให้การเสียสละ หรือการเอื้อเฟื้อแบ่งปันของ ๆ ตนเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น ๒) ปิยวาจา คือ การพูดจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน พูดด้วยความจริงใจ ๓) อตถจริยา คือ การสงเคราะห์ที่เหมาะสมจำเป็นหรือการประพฤตินิสัยที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และ ๔) สมานัตตตา คือ การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอ หรือมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย สังคหวัตถุธรรมเหล่านี้ อุ่มชูโลกเหมือนลิมสลักที่ยึดบังคับรถซึ่งแล่นไปไว้ได้ในการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้น มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาเป็นที่รักของคนรอบข้าง เป็นที่ยอมรับนับถือของทุก ๆ คนและปรารถนาที่จะได้ยินได้ฟังคำยกย่องสรรเสริญมากกว่าเสียงนินทาว่าร้าย พระพุทธองค์ได้ทรงสอนวิธีที่จะทำตนให้เป็นที่รักของสังคมาว่า ชั้นแรกให้ปรับที่ตัวของเราเองก่อน คือ ต้องทำตัวเราให้เป็นคนน่ารักเสียก่อนโดยการปฏิบัติตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ถูกใจคนและประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคีเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนเป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป เป็นการปลูกไมตรีเต็มน้ำใจต่อการทำให้สังคมาเป็นสุข

๕.๑.๕ กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตามหลักพุทธบูรณาการ

กระบวนการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีขั้นตอนที่เริ่มจากการพัฒนา ส่งเสริม สนับสนุน บทบาทของผู้นำให้เป็นแกนนำหรือหัวเรียวหัวแรงหลัก ในการนำประชาชนในหมู่บ้านให้ลุกขึ้นทำกิจกรรมเพื่อจัดการแก้ไขปัญหา ที่เกิดขึ้นหรืออาจจะเกิดขึ้นในอนาคต ส่งเสริมให้ผู้นำจัดกระบวนการทำแผนชุมชน สร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิด ตัดสินใจ กำหนดเป้าหมายการทำงานโดยคนในชุมชนเอง ผลักดันสร้างความรับผิดชอบให้เกิดกับบุคคลในชุมชนในการดำเนินการบริหารจัดการในกิจกรรมตามแผนงานการพัฒนา ซึ่งสามารถบูรณาการกิจกรรมต่าง ๆ

จากทุกหน่วยงาน โดยมีแผนชุมชนเป็นเครื่องกำกับการพัฒนา เมื่อได้ดำเนินการมีประสบการณ์ มีความรู้ จัดทำเป็นชุดความรู้ มีหลักสูตรสำหรับการถ่ายทอดความรู้ จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ หรือศูนย์เรียนรู้ เพื่อการขยายผลในฐานหมู่บ้านต้นแบบต่อไป ซึ่งผลการจัดโครงการต่าง ๆ นอกจากจะจัดขึ้นเพื่อป้องกัน แก้ปัญหา อนุรักษ์ เพิ่มมูลค่าให้กับชุมชนแล้ว ยังสามารถสร้างภาวะผู้นำทักษะการจัดการ สร้างและพัฒนากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงในระดับต่าง ๆ ตามตัวชี้วัด ๓ ระดับดังนี้คือ

ระดับที่ ๑ พออยู่พอกิน

ระดับนี้เป็นการดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งทั้งระบบคิดและกิจกรรมเพื่อการพึ่งตนเองให้ได้ ซึ่งมีตัวอย่างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดการพออยู่พอกิน เช่น กิจกรรมเพื่อลดรายจ่าย ส่งเสริมการออม ส่งเสริมการตลาดใช้พลังงานการใช้พลังงานทางเลือกพลังงานทดแทน การปรับปรุงคุณภาพวัสดุเหลือใช้เพื่อใช้ประโยชน์ การส่งเสริมความสัมพันธ์และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมในการช่วยเหลือกันทำงาน (การลงแขก) การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกัน การแก้ไขและฟื้นฟู ปัญหาจากสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ระดับที่ ๒ อยู่ดี กินดี

ระดับนี้เป็นการขยายความเข้มแข็งที่เกิดจากครอบครัวหรือปัจเจกขยายไปสู่ความร่วมมือสร้างพลัง แบ่งปันช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน สร้างและพัฒนาาระบบกลุ่มเพื่อยกระดับคุณค่าในชุมชน ซึ่งมีตัวอย่างกิจกรรม เช่น กิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ การส่งเสริมการออมทรัพย์เพื่อการผลิต ส่งเสริมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การพัฒนากระบวนการผลิต การพัฒนาพลังงานทดแทน การพัฒนาแผนธุรกิจกลุ่มอาชีพ การเสริมสร้างสวัสดิการชุมชน เช่น การปลูกต้นไม้ไว้ใช้ประโยชน์ในอนาคต เป็นต้น

ระดับที่ ๓ มั่งมี ศรีสุข

ระดับนี้เป็นการสร้างเครือข่ายในการสร้างมูลค่าและความร่วมมือการทำงานที่ยากและอาจมีการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม องค์กรอื่น ๆ จากทั้งภายใน/ภายนอกหมู่บ้าน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งตัวอย่างกิจกรรม เช่น จัดให้มีการฝึกปฏิบัติ เพิ่มพูนความรู้ จากเครือข่ายที่มีประสบการณ์ ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมทักษะด้านการจัดสวัสดิการชุมชน กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะด้านการอาชีพและเครือข่ายด้านอาชีพ กิจกรรมการเรียนรู้การบริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจ เช่น กิจกรรมการบริหารจัดการหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น

กระบวนการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตามหลักพุทธบูรณาการดังนี้

๑. ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน
๒. กำหนดแผนการพัฒนาชุมชน
๓. การดำเนินงานโครงการด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม
๔. การติดตามประเมินผลโครงการ

๕. การสรุปผลการดำเนินงานโครงการ

๕.๑.๖ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

การพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งในสังคมไทยมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ คนในชุมชน แผนและกลยุทธ์ในวิธีการพัฒนา กระบวนการพัฒนาต้องได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือความช่วยเหลือจากทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ส่วนการบริหารและการจัดการนั้น ผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ดำเนินการเป็นหลัก โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ การพัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การบูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาหรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เป็นสังคมชาวพุทธที่นำหลักธรรมไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน โดยผู้นำชุมชนเป็นผู้ริเริ่ม ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันตามตัวชีวิตของชุมชน เศรษฐกิจพอเพียงคือ ความสามารถในการพึ่งพาตัวเอง การมีความรักความสามัคคีของคนในชุมชน การเรียนรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชน การมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การที่จะให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งนั้นมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นภาวะผู้นำชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนอย่างมาก ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์สังคมที่ดีให้กับชุมชน โดยการแสวงหาพันธมิตรเพื่อร่วมพัฒนาชุมชน เช่น หน่วยงานราชการหรือภาคเอกชนที่มีความพร้อมกว่าเข้ามาเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง เพื่อให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และคำปรึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน การที่จะนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมได้นั้น ผู้นำชุมชนต้องมีความเข้าใจในเรื่องของหลักพุทธธรรมนั้น ๆ ด้วยเช่นกัน หลักธรรมทั้งอทิบาท ๔ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาตนเองได้ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ เป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาชุมชน ซึ่งในอดีตสมัยครั้งพุทธกาลก็เป็นที่ประจักษ์แล้วว่าสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้ ส่วนหลักสังคหวัตถุ ๔ นั้น เป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาสังคม ซึ่งจะส่งเสริมให้คนในสังคมมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน เป็นสังคมที่ติงามให้เกียรติกัน ไม่เอาर्डเอาเปรียบกัน ให้อภัยซึ่งกันและกัน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนดังนี้

๑. ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน เป็นการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรกในการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน ทั้งนี้ให้คนในชุมชนร่วมกันกำหนดปัญหาที่ต้องการแก้ไขร่วมกัน โดยมีปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

๒. กำหนดแผนการพัฒนาชุมชน เมื่อได้รับทราบสภาพปัญหาของชุมชนแล้ว ก็ร่วมกันกำหนดแผนและโครงการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอก

ได้กำหนดแผนและโครงการหลัก ๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โครงการส่งเสริมอาชีพ และโครงการปลูกต้นไม้ในชุมชน เป็นต้น

๓. การดำเนินงานโครงการด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาคน อปปริหานิยธรรม ๗ เพื่อพัฒนาชุมชน และสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาสังคม กับศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนให้เป็นรูปธรรม

๔. การติดตามประเมินผลโครงการ ซึ่งการติดตามประเมินผลโครงการนั้นจะทำให้ชุมชนสามารถปรับปรุงโครงการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ โดยการติดตามประเมินผลโครงการสามารถทำได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

๕. การสรุปผลการดำเนินงานโครงการ เพื่อทราบความก้าวหน้าของโครงการเพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกันของคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ที่ปรึกษา และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชามาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” คณะผู้วิจัยขออภิปรายผลการวิจัยดังนี้

การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชามาเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีกระบวนการในการพัฒนาชุมชนดังนี้คือ ๑) ศึกษาสภาพปัญหาของชุมชน โดยการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มแรกในการที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนไปด้วยกัน โดยมีปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ๒) กำหนดแผนการพัฒนาชุมชน เมื่อได้รับทราบสภาพปัญหาของชุมชนแล้ว ก็ร่วมกันกำหนดแผนและโครงการที่จะนำมาแก้ไขปัญหาของชุมชน ซึ่งชุมชนเศรษฐกิจพอเพียงบ้านศรีโคอกได้กำหนดแผนและโครงการหลัก ๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงการส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์ โครงการส่งเสริมอาชีพ และโครงการปลูกต้นไม้ในชุมชน เป็นต้น ๓) การดำเนินงานโครงการด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักอิทธิบาท ๔ เพื่อพัฒนาคน อปปริหานิยธรรม ๗ เพื่อพัฒนาชุมชน และสังคหวัตถุ ๔ เพื่อพัฒนาสังคม กับศาสตร์พระราชาคือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ๔) การติดตามประเมินผลโครงการ ซึ่งการติดตามประเมินผลโครงการนั้นจะทำให้ชุมชนสามารถปรับปรุงโครงการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการดำเนินโครงการ โดยการติดตามประเมินผลโครงการสามารถทำได้ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

และ ๕) การสรุปผลการดำเนินงานโครงการ เพื่อทราบความก้าวหน้าของโครงการเพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกันของคณะทำงาน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ที่ปรึกษา และคณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชุมชนที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (๒๕๕๐ - ๒๕๕๔) ดังนี้คือ^๑

๑. การส่งเสริมการรวมตัวกันของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

(๑) ส่งเสริมให้มีการรวมตัวกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายมีกิจกรรมดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการรวมตัวในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ หรือการรวมตัวของชุมชนทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ

(๒) เสริมหนุนให้ชุมชนที่มีความสามารถในการรวมตัวกันทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ทั้งเรื่องการเปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนผ่านสื่อบุคคล สื่อการศึกษา สื่อท้องถิ่นและสื่อระดับชาติ

๒. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยมีวิธีการดังนี้

(๑) สำรวจ รวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและทันสมัย ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ การจัดกิจกรรมของชุมชน ทูทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน การสืบค้นประวัติท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชน เป็นต้น

(๒) การฟื้นฟูความรู้พื้นบ้านควบคู่กับการทาวิจัยการพัฒนางองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความหลากหลายของทุนในชุมชน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้เกิดความรู้ใหม่ของชุมชนที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน เทคโนโลยีการเกษตรและหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นต้น

(๓) ส่งเสริมให้ปราชญ์ แกนนำ และผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนสู่เด็กและเยาวชน เชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ควบคู่กับการค้นหาผู้นำธรรมชาติรุ่นใหม่ ที่เข้มแข็งมีคุณธรรม จริยธรรม ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ และมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม

^๑ โกวิทช์ พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓๒-๒๔๔.

(๔) จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนา และแก้ไขปัญหาชุมชนด้วยตนเอง โดยนำข้อมูลชุมชนและองค์ความรู้จากภายนอกมาวิเคราะห์หา ปัญหาและสาเหตุ แล้วค้นหาทางออกเพื่อนำไปทดลองปฏิบัติจริง บนฐานองค์ความรู้และศักยภาพ ของชุมชน

(๕) สนับสนุนเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับสถาบันการศึกษา ชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กร เอกชนสื่อมวลชน ฯลฯ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันการศึกษาและ หน่วยงานวิจัยในการจัดการความรู้และภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยอย่างเป็น ระบบมีกระบวนการพัฒนาต่อยอด ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสู่การพึ่งตนเองและพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน และกัน

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันชุมชน มีการให้ความสำคัญและแนวทางการดำเนินการ เพื่อการ สร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของ ครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์ แบบพึ่งพาอาศัยกันและกันของชุมชนดังนี้

(๑) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพที่ดี รักษา วัฒนธรรม อันดีงามและหาประโยชน์ต่อส่วนรวม โดยจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น คุณค่าและวิธีการออมของครัวเรือน ความรู้ด้านโภชนาการ คำปรึกษาการใช้ชีวิตสมรสและการเป็นพ่อแม่ที่ดี เป็นต้น

(๒) สร้างบรรยากาศในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบ และนอกระบบอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ คณะ/ภาควิชาวิจัยของสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ที่พิพิธภัณฑสถานบ้าน รวมทั้งอำนวยความสะดวกให้ชุมชนเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้ภายนอกอย่างสม่ำเสมอด้วยสาระและ เครื่องมือสื่อที่หลากหลายและราคาถูกลง เช่น การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม รายการวิทยุโทรทัศน์ที่ สร้างสรรค์ อินเทอร์เน็ตประจำชุมชน เป็นต้น

(๓) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกัน ชีวิตสวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครอง ผู้บริโภคและความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

(๔) เชื่อมโยงบทบาทองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนา และ สถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงาน

ร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาลำน้ำ เป็นต้น การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุง ศาสนาการช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติ โดยเฉพาะการเกื้อกูลคนยากจน และการดูแลผู้สูงอายุ ในชุมชนรวมทั้งการสร้างความเข้าใจและเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชนต่างชาติพันธุ์ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

(๕) รมรงค์สร้างจิตสานึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีรู้สิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์ รักและภูมิใจในบ้าน ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งร่วมกันสร้างระบบเฝ้าระวังภาวะสังคมในชุมชนและสนับสนุนการเป็นอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

นอกจากนี้ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาเพื่อพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก โดยได้สร้างความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ซึ่งสอดคล้องงานศึกษาของอุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ ที่ได้สรุปถึงลักษณะที่สำคัญของชุมชนที่เข้มแข็งไว้ดังนี้^๒

๑. ชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้นในทางกายภาพหรือรูปธรรม คือ สมาชิกของชุมชนมีศักยภาพ มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกันในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยม ความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันและรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มีความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน

๒. ชุมชน มีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเองได้ในระดับที่สูง โดยที่ทุนแรงงานทรัพยากร เพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอกก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรรการตัดสินใจต่อส่วนรวมสูง ไม่ว่าจะด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล

๓. ชุมชนที่สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

๔. ชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การครองวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม

^๒ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์, ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : แปลน พรินต์ติ้ง, ๒๕๔๐), หน้า ๙ - ๑๐.

เทคโนโลยี ฯลฯ มีผลให้ชุมชนมีความรู้ ความสามารถที่พัฒนาตนเองและถ่ายทอดความรู้นั้นได้อย่างต่อเนื่อง

และชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก มีโครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชนของสำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน ดังนี้^๓

๑. การส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งในเชิงพื้นที่หรือประเด็นความสนใจ และหนุนเสริมชุมชนที่มีการรวมตัวเป็นกลุ่มต่าง ๆ อยู่แล้วให้มีขีดความสามารถในการพัฒนามากขึ้น

๒. การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร ประกอบด้วย

(๑) พัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่าง ๆ อาทิ สถานะของกลุ่มต่าง ๆ กิจกรรมของชุมชน ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

(๒) จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิดร่วมทำร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

(๓) ส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ ถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชน

(๔) สนับสนุนการจัดการองค์ความรู้และการทำวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของทุนในชุมชน ควบคู่กับการฟื้นฟูความรู้พื้นบ้าน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับนักวิจัยของสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๓. การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดการบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามการสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชน

(๑) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีสัมพันธภาพที่ดี มีความเข้มแข็งทางคุณธรรมจริยธรรมในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง

^๓ สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, แผนชุมชน: การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพชุมชน, ๒๕๕๘), หน้า ๑๗๓.

(๒) เสริมสร้างโอกาสและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่อง เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์สาธิตของหน่วยงานรัฐ เป็นต้น

(๓) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิต สวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย การคุ้มครองผู้บริโภค และความมั่นคงในสิทธิมนุษยชน ดังนี้

(๓.๑) สนับสนุนการระดมทุนในชุมชนเพื่อการออมทรัพย์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ สหกรณ์ออมทรัพย์ การออมวันละบาท ฯลฯ เพื่อเป็นแหล่งทุนในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการขั้นต้นของชุมชน

(๓.๒) สร้างประชาคมสุขภาพของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยการทำเกษตรผสมผสานให้มีกินตลอดปี การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นทดแทนการใช้สารเคมีและเพื่อความปลอดภัยของอาหาร ควบคู่กับการเสริมสร้างให้ชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาพ

(๓.๓) เตรียมความพร้อมและยกระดับการพัฒนาคุณภาพบริการ ให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสามารถในการจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและเอื้อต่อการส่งเสริมบทบาทพ่อแม่ การจัดบริการดูแลผู้สูงอายุโดยชุมชน เป็นต้น

(๓.๔) พัฒนาศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกในการจัดการความเสี่ยงภัยของชุมชน เช่น ผลกระทบของการเปิดการค้าเสรีหรือการลงทุนขนาดใหญ่ของรัฐ อาชญากรรมข้ามชาติ ที่เกิดจากการเคลื่อนย้ายคนโดยเสรี โดยเฉพาะประเด็นการค้ามนุษย์ ยาเสพติดและการฟอกเงิน ฯลฯ รวมไปถึงการเฝ้าระวังความเสี่ยงจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ความเสี่ยงจากราคาผลิตภัณฑ์การเกษตร ความเสี่ยงจากโรคอุบัติใหม่และโรคระบาดซ้ำ โดยมีระบบการให้ความช่วยเหลืออย่างครบวงจรและมีประสิทธิภาพ

(๓.๕) เชื่อมโยงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบัน ทางศาสนา และสถานศึกษาในการสืบสานวัฒนธรรมจารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาลำน้ำ เป็นต้น

๔. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายใน

ชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์
 อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ดังนี้

(๑) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มรูปแบบต่าง ๆ เช่น สหกรณ์กลุ่มย่อย สหกรณ์
 ธรรมชาติกลุ่มปุ๋ยอินทรีย์ ฯลฯ พัฒนาระบบเครือข่ายเพื่อดำเนินกิจกรรมการเกษตรหรือกิจกรรมอื่นๆ
 ที่หลากหลาย

(๒) รณรงค์และส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรหรือ
 กิจกรรมบางส่วนไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้าย
 แรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัย มีการสืบสานวัฒนธรรม
 ประเพณีท้องถิ่นและมีแกนนำ/ผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อคุณภาพ
 สิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนควบคู่ไปด้วย

(๓) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วน
 ท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจบนหลักของความโปร่งใส ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาทิ การสร้าง
 งานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรอินทรีย์

(๔) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์
 คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น อาหารสุขภาพ หัตถกรรม บริการสุขภาพ
 บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น

(๕) พัฒนาระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชน ควบคู่กับการสร้างผู้ประกอบการใหม่
 ด้วยการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์
 เฉพาะถิ่น พัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า การจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา และการ
 พัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งคนพิการที่สอดคล้องกับความหลากหลาย
 ของอาชีพในชุมชน เพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ

๕. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 อย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการ
 สงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ดังนี้

(๑) สร้างความตระหนักรู้ของชุมชนในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและ
 สิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิต รวมทั้งกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรของท้องถิ่นให้ชุมชนที่มี
 ศักยภาพเข้ามามีส่วนร่วมกับรัฐในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้
 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

(๒) สนับสนุนกลไกชุมชนและเครือข่ายในการจัดการและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม อาทิ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อความมั่นคงด้านอาหารและเป็นสมุนไพรเพื่อรักษาโรคโดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ

(๓) เสริมสร้างขีดความสามารถและองค์ความรู้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้เป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกับชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์ เป็นต้น

และสอดคล้องกับบทความทางวิชาการของประจักษ์ ชูราศี ที่ได้นำเสนอบทความทางวิชาการเรื่อง การบูรณาการหลักธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็ง และได้นำเสนอแนวคิดในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งตามหลักพุทธธรรมในสังคมไทย ดังต่อไปนี้^๔

๑. มีกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) โดยเฉพาะผู้นำชุมชน และสมาชิกที่เป็นแกนนำของชุมชนท้องถิ่น ให้มีความรู้ ความสามารถ ซึ่งบ้านทุ่งเจริญได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในหลาย ๆ รูปแบบ เช่น การจัดทำไลน์กลุ่มของหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอื่น ๆ (โกโก้ กาแฟ) เป็นต้น ซึ่งเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการแชร์ประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรอื่น ๆ นอกจากนี้ยังองค์ความรู้ด้านอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกัน มีที่ปรึกษาคอยให้คำปรึกษาในกลุ่มไลน์ด้วย นอกจากนี้ยังมีกระบวนการเยี่ยมแปลงเกษตร ซึ่งเป็นการให้คำปรึกษาและให้กำลังใจแก่เกษตรกรที่ทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสานอื่น ๆ

๒. มีการพัฒนาชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community learning) เพราะว่าการแสวงหาความรู้ นั้น เป็นสิ่งที่พึงกระทำตลอดชีวิต การเรียนรู้นั้น สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการฟังบ้าง หรือว่าสิ่งรอบข้างที่เป็น ปรโตโมสะ คือ ฟังจากสิ่งรอบตัว คนรอบข้าง สิ่งแวดล้อม หรือว่า เรียนรู้ทางด้านการอ่าน จากข่าวสารบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เป็นต้น ชุมชนบ้านทุ่งเจริญ ได้พัฒนาการเกษตรอินทรีย์ และโครงการโคกหนองนาไปสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ และเป็นที่ศึกษาดูงานของกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านอื่น ๆ ทั้งนี้ก็เกิดจากการที่ชุมชนบ้านทุ่งเจริญให้ความสนใจและใส่ใจในการเรียนรู้ร่วมกัน และเปลี่ยนแปลงแนวคิดและวิธีการจัดการการทำเกษตรแบบเดิม ๆ มาเป็นการทำเกษตรสมัยใหม่ ยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อนำมาทดสอบทดลอง ยอมรับเหตุและผลที่เกิดขึ้น และพัฒนาไปสู่องค์ความรู้พร้อมที่จะเผยแพร่องค์ความรู้ไปสู่สังคมรอบข้างต่อไป

^๔ ประจักษ์ ชูราศี, การบูรณาการหลักธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็ง, (วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน ๒๕๖๑), หน้า ๑๑๓-๑๒๒.

๓. ชุมชนต้องมีผู้นำที่มีภาวะผู้นำ (Leadership of community) เพราะว่าหากผู้นำในชุมชนสามารถเป็นตัวอย่างที่ดี มีภาวะผู้นำที่ต้องเป็นผู้ประสานให้สมาชิกในชุมชนนั้นเกี่ยวกับข่าวสารหรือว่าเป็นผู้นำต่าง ๆ ได้มีโอกาสให้สมาชิกได้แสดงออกซึ่งความคิดเห็นของตน ยอมรับและเปิดโอกาส และรับฟัง ไม่ผูกขาดเผด็จการหรือแสดงบทบาทที่เป็นใหญ่แสดงความเป็นเจ้าของชุมชนเพียงผู้เดียว ชุมชนบ้านทุ่งเจริญ มีผู้นำที่มีภาวะผู้นำทั้งด้านทางโลกและทางธรรม ร่วมกันส่งเสริมการพัฒนาชุมชน โดยจัดให้มีกิจกรรมทั้งทางโลกและทางธรรมที่สนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน และเป็นศูนย์รวมใจของชุมชน สร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชน

๔. ประชากรในชุมชนต้องมีจิตสำนึกรักชุมชน (Consciousness of Community) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ประชากรในชุมชนนั้น สำนึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน รักถิ่นกำเนิด บ้านเกิดเมืองนอนของตน สำนึกกว่า ตนนั้นเป็นเจ้าของบ้านเกิด มีความตั้งใจที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบกับปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนร่วมกับบุคคลอื่น ชุมชนบ้านทุ่งเจริญ มีจิตสำนึกที่ดีมีความรักชุมชนบ้านเกิด ซึ่งมีท่านพระครูรัตนโสภณ เจ้าอาวาสวัดนายโรง กรุงเทพมหานคร เป็นตัวอย่าง โดยท่านพระครูเป็นชาวบ้านทุ่งเจริญโดยกำเนิด และได้บวชเรียนและจำพรรษา ณ วัดนายโรง กรุงเทพมหานคร จนได้เป็นเจ้าอาวาสวัดนายโรง แต่ท่านพระครูก็มีความรักต่อบ้านเกิดจึงได้จัดผ้าป่ากุฐิน มาทอดทุกปี เพื่อสนับสนุนการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกในวัด เช่น ศาลาอเนกประสงค์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนการทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางชุมชนได้จัดขึ้น เช่น โครงการโคกหนองนา เป็นต้น จึงเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิดและชุมชนของตนให้กับเด็กและเยาวชนในชุมชน

๕. ชุมชนที่ต้องการพัฒนาให้เข้มแข็งต้องมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง (Strengthens of Community Organization) คือประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนต้องมีการรวมตัวกันด้วยความสมัครสมานสามัคคีอย่างเหนียวแน่น ด้วยจิตสำนึกรักบ้านเกิดมีการรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาชุมชน ชุมชนบ้านทุ่งเจริญ ได้จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนและชมรมต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นองค์กรขับเคลื่อนการทำงานและแก้ไขปัญหาในชุมชน ซึ่งองค์กรเหล่านี้ล้วนเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งสิ้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาร่วมกันเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ และมีภูมิคุ้มกันในตนเองอย่างแท้จริงในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว

๒. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นองค์ความรู้ของแต่ละท้องถิ่นที่วัฒนธรรมแตกต่างกัน เช่น การทอผ้า การย้อมผ้า การจักสาน เป็นต้น เพื่อรวบรวมไว้เป็นองค์ความรู้ที่ง่ายต่อการถ่ายทอดและการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยการจัดทำสื่อออนไลน์ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ภูมิปัญญาไปสู่เด็กและเยาวชนได้ง่ายขึ้น

๓. หน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้คนในชุมชนมีจิตสำนึกรักในท้องถิ่นของตน เชิดชูและมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง ด้วยการส่งเสริมภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ท้องถิ่น/ชุมชนจัดขึ้นอย่างภาคภูมิใจและเต็มใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. ผู้นำในท้องถิ่นควรให้ความสนใจในด้านการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนให้มากขึ้นโดยการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ให้เหมาะสมกับชุมชนของตน ด้วยการส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง

๒. ควรทำกิจกรรม/โครงการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องซึ่งจะทำให้เกิดองค์ความรู้ในด้านนั้น ๆ เกิดขึ้น โดยจะเกิดจากประสบการณ์และการแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มผู้ปฏิบัติ เช่น โครงการส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ หรือโครงการโคกหนองนา ทำให้เกิดความชำนาญและเชี่ยวชาญ เกิดเป็นองค์ความรู้สามารถเผยแพร่ให้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

๓. ครอบครัวเป็นพื้นฐานของสังคม ดังนั้น การจะพัฒนาใด ๆ ก็ตามผู้นำชุมชนควรให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว โดยส่งเสริมให้เกิดความรักความเข้าใจที่ดีระหว่างคนในครอบครัว ผ่านการทำกิจกรรมร่วมกันของคนในครอบครัว โดยจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันของคนในครอบครัว

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาเปรียบเทียบการบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชาในชุมชนต่าง ๆ หลากหลายพื้นที่ ที่มีบริบทและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

๒. ควรใช้วิธีการศึกษาแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ ทั้งนี้เพื่อเจาะลึกบางประเด็นที่น่าสนใจ เช่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชา เป็นต้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก. ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกษม วัฒนชัย. ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับความเข้มแข็งของโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร:

ธนิธ การพิมพ์, ๒๕๕๘.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. การคิดเชิงบูรณาการ. กรุงเทพมหานคร: ซีเคสมิเดีย, ๒๕๔๖.

โกวิท พวงงาม. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๓.

จิรพรรณ กาญจนจิตรา และคณะ. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัย

รามคำแหง, ๒๕๒๓.

ญาณภัทร ยอดแก้ว. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น.

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ๒๕๖๔.

ณัฐวุฒิ ทรัพย์อุปถัมภ์. หลักและทฤษฎีการพัฒนา. เอกสารประกอบการศึกษาวิชาทฤษฎีและ

หลักการพัฒนาชุมชน. จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี, ๒๕๕๘.

ทิตนา แคมณี. ศาสตร์การสอน พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ปรัชญา เวสารัชช. การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร:

สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

ประพันธ์พงศ์ ชินพงษ์. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ใน

พระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๑.

ประเวศ วะสี. ความจริงของความจน. กรุงเทพมหานคร: คณะทำงานวาระทางสังคมสถาบันวิจัย

สังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ปรียานุช พิบูลสุรารุช. คลังหลวงกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโครงการวิจัยเศรษฐกิจ

พอเพียง. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๑.

- พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด คำวัด**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ช่อระกา, ๒๕๔๘.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาส ภิกขุ). **การให้ทานที่ไม่ต้องเสียเงินแล้วยังได้นิพพาน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เสียงเชียงใหม่, ๒๕๕๑.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ ๒๑**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๗.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๒.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ศาสตร์พระราชา**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซ็น ปริ้นติ้ง, ๒๕๖๐.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ. **สุขที่ได้ธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), ๒๕๕๖.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปโย). **บูรณาการพุทธธรรมเพื่อเสริมสร้างพลังบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.
- พุทธทาสภิกขุ. **กข.ศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๓๙.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์. **นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบันของประเทศไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๒๗.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **การพัฒนาชุมชน: จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด บางกอกบล็อก, ๒๕๓๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ บริษัท นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๕๖.
- วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ. **คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชน การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม** โดยเจมส์ แอล เครตัน. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑.

วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: ฉบับแรก, ๒๕๒๗.

สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **ศีล สมาธิ ปัญญา ในพระพุทธศาสนา** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๓๖.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **สำนักปฏิบัติธรรมที่สมนามคือพื้นธรรม พื้นถิ่น พื้นไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๖๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

_____. **เบญจศีล เบญจธรรม** (หลักสูตรธรรมศึกษา ชั้นตรี). พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, สุขขาวี พลอยชุมรวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

สมพร เทพสิทธิ์า. **ดวงประทีปจากพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด, ๒๕๔๙.

สมบัติ นพรัก. **ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาศาสตร์การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๖๑.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๗.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

_____. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๙.

_____. **เรียนรู้หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ๒๕๕๔.

_____. **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า ๑ ทศวรรษ**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๕๕.

_____ . แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔).

กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐.

_____ . จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: เพชรรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๑.

_____ . แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (๒๕๔๕ - ๒๕๔๙). กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๔.

สำนักงานสถานิติบัญญัติแห่งชาติ. ศาสตร์ของพระราชา: ผู้นำโลกในการพัฒนาอย่างยั่งยืน รวม
กฎหมายสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระ
ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร. กรุงเทพมหานคร: บริษัท อมรินทร์พริ้น
ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๖๐.

สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักราชภาพชุมชน. แผนชุมชน: การได้มาและใช้งานเพื่อชุมชน.

กรุงเทพมหานคร: สำนักส่งเสริมและพัฒนาศักราชภาพชุมชน, ๒๕๔๘.

ไสว มาลาทอง. คู่มือการศึกษาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

อรทัย ก๊กผล. คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร:

เจริญสนิทวงศ์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์. ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอ

เพื่อการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: แพลน พริ้นติ้ง, ๒๕๔๐.

(๒) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์:

พงษ์พัฒน์ จิตตานุกรักษ์. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาตัวแบบจริยธรรมของข้าราชการ

สังกัดกระทรวงมหาดไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐ

ประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พันธุ์ธัช แสนสุข. “การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติงานการรักษา

ความปลอดภัยบุคคลสำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์

ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

พระชัยพิพัฒน์ โชติโก (แสนทะวงษ์). “การปฏิบัติธรรมตามหลักศีลห้าของผู้นำครัวเรือนในชุมชน

ตะเคียนทอง อำเภอลำดวน จังหวัดจันทบุรี”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี,

๒๕๕๕.

(๔) งานวิจัย:

บรรพต วีรชัยและคณะ. “พระสงฆ์กับสังคมไทยโดยพิจารณาในเชิงสังคมเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง: กรณีศึกษาวัดในกรุงเทพมหานครและฉะเชิงเทรา” รายงานการวิจัย. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

(๓) บทความ:

เกษราภรณ์ บุรวัฒน์ และคณะ. หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง. วารสารสิทธิธรรมปริทรรศน์ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๓, ๓๘๗-๓๙๘.

ทิตยา สุวรรณขง. “พัฒนาสังคม: ขอบเขตและแนวความคิด”. วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ๑๙(๓) กรกฎาคม, ๒๕๒๒.

เดชา ปุณฺณบาล. “๙ ตามรอยบาท ศาสตร์พระราชา”. วารสารสมาคมนักวิจัย ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม - สิงหาคม, ๒๕๖๐.

ทิพาภรณ์ เยสุวรรณ์. “หลักธรรมกับการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง, (THE NATIONAL AND INTERNATIONAL CONFERENCE ON BUDDHISM, ARTS & CULTURE”. วารสารธรรมวิษณุ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม, ๒๕๖๒.

ธณภณ สมหวัง, “การบูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาสังคมไทย: แนวความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)”. การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติมหาวิทยาลัยศรีปทุม ครั้งที่ ๑๓, ๒๕๖๑.

ประจักษ์ ชุราสี. “การบูรณาการหลักธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนในสังคมไทยให้เข้มแข็ง”. วารสารวิจัยราชภัฏกรุงเก่า ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ กันยายน, ๒๕๖๑.

พระกัลปภัทร ขนติโก (สุขศิริ). “ศึกษาวิเคราะห์เรื่องทานในพุทธปรัชญาเถรวาทที่ปรากฏในผญาอีสาน”. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ ประจำเดือน กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๕๘.

พระครูโกศลธรรมานุสิฐ และคณะ. “พุทธศาสนากับการพัฒนาสังคมไทย ในยุคไทยแลนด์ 4.0”. Veridian E-Journal Humanities Social Sciences and arts Volume ๑๒ Number ๔ July – August, ๒๐๑๙.

พระครูสมุห์วรวิทย์ ฝาสุโก. “พระสงฆ์กับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนวัดสามชุกฝั่งตะวันตก และฝั่งตะวันออก”. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๔ ฉบับพิเศษ, ๒๕๕๙.

พระมงคลธรรมวิธาน และคณะ. “การศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์”. Veridian E-Journal, Silpakorn University, Humanities, Social Sciences and arts. Volume ๑๒ Number ๑ January – February, ๒๐๑๙.

- พระมหานิกธ ปรัดสังข์. “การรักษาศิล ๕ กับการสร้างสันติสุขในสังคมไทยให้ยั่งยืน กรณีศึกษา หมู่บ้านรักษาศิล ๕ ในจังหวัดขอนแก่น”. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ กันยายน-ธันวาคม, ๒๕๖๐
- พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม และคณะ. “พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่”. วารสารปัญญา ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๖๑
- พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม และคณะ. “พุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่”. วารสารปัญญา ปีที่ ๒๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๖๑
- พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์). “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของ ศาสตร์พระราชา”. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๘ ตุลาคม, ๒๕๖๒.
- พระมหาอุทัย พลเทโว (พลเทพ). “บูรณาการพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาเพื่อเสริมสร้าง ประสิทธิภาพการบริหารจัดการศูนย์ปฏิบัติธรรมมหาวิทาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทาลัย”. วารสารมหาจุฬาวិชาการ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒, ๓๒๑-๓๓๒.
- พระรัตนมูณี (บุญณมี วิสารโท). “การพัฒนาารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนา สังคม”. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน, ๒๕๖๑.
- พระอธิการกิตติ ยุตติโร และคณะ. “การประยุกต์ศิลปะ ๕ เพื่อเป็นแนวทางป้องกันภัยในสังคมไทย”. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์. ปีที่ ๑๗. ฉบับที่ ๓. กันยายน – ธันวาคม, ๒๕๖๐.

(๓) เอกสารที่ไม่ได้พิมพ์เผยแพร่:

- ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://www.forest.go.th/reforest-admin/ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง/>. [๑๐ กันยายน ๒๕๖๕].
- พระราชดำริว่าด้วยเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.chaipat.or.th/site_content/item/3579-2010-10-08-05-24-39.html. [๑๐ กันยายน ๒๕๖๕]
- ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid =55704&filename =dyouth [8 พฤศจิกายน ๒๕๖๕].
- ศาสตร์พระราชา จากนภา ผ่านภุมมา สุ่มหันทิ [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <http://r01.lds.go.th/spb/News61/ContinuetheworkthatFatherdid/KMRama9.pdf> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕].
- หลักการทรงงาน. [ออนไลน์] แหล่งที่มา: <https://rtarf.mi.th/pdf/kingwork23.pdf> [๑๕ สิงหาคม ๒๕๖๕].

๒. ภาษาอังกฤษ:

Arnstein, S. R. **A Ladder of Citizen Participation**, J Am Institute Planners, 1969.

Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. **Participations place in rural development: Seeking clarity through specificity**. New York: World Developments, 1980.

UN. Department of Economic and social Affair. **Community development and related service**. New York: United Nations Publication, 1960.

United Nation Organization. United Nation Department of International Economic and Social Affair. **Popular Participation as a Strategy for Promoting Community Level Action and Nation Development**. Report of the Meeting for The Adhoc Group of Expert. New York: United Nation, 1981.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

โครงการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชน
หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ
จังหวัดอุบลราชธานี”

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 เลขที่ ๑๐๘ หมู่ที่ ๒ ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสสามพราน จังหวัดนครปฐม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชานในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ดังนี้

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ ๑ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัจจุบัน ปัญหา อุปสรรคและสาเหตุ ในชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความร่วมมือนมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล.....ที่อยู่.....

เบอร์โทรศัพท์.....อาชีพ/ตำแหน่ง.....

ส่วนที่ ๒ สภาพปัญหาและอุปสรรคในชุมชนของหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกนอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๑. ท่านและครอบครัวประสบปัญหาการดำเนินชีวิตในชุมชนบ้านศรีโคกนอกอย่างไรบ้าง เพราะเหตุใด

๒. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านศรีโคกนอกมีปัญหาอะไรบ้างในสภาพปัญหาดังต่อไปนี้ คือปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐาน ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคมและประเพณีวัฒนธรรม ปัญหาด้านสาธารณสุข และปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม

๓. ท่านคิดว่าอะไรเป็นสาเหตุของปัญหาในข้อ ๒ และมีแนวทางการแก้ไขปัญหาในข้อ ๒ อย่างไร เพราะเหตุใด

๔. ท่านคิดว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนที่หน่วยงานรับผิดชอบ เช่น เทศบาลตำบลเมืองศรีไค ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการอยู่เหมาะสมหรือไม่เพียงใด เพราะเหตุใด

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ/ความคิดเห็นอื่น ๆ

ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนบ้านศรีโคกนอกและข้อเสนอแนะอื่น ๆ อย่างไรบ้าง.....

.....
.....
.....
.....

ขอขอบคุณ
ผู้วิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
 เลขที่ ๑๐๘ หมูที่ ๒ ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียดของแบบสัมภาษณ์ดังนี้

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ชุดที่ ๒ แบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีไคออก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความร่วมมือมา ณ โอกาสนี้

คณะผู้วิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-สกุล.....ที่อยู่.....

เบอร์โทรศัพท์.....อาชีพ/ตำแหน่ง.....

ส่วนที่ ๒ การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์พระราชาในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีไค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

๒.๑ การพัฒนาชุมชนตามศาสตร์พระราชา

๑. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านศรีโคอกได้นำเอาศาสตร์พระราชาในเรื่องใดบ้างมาพัฒนาชุมชน เช่น การจัดการน้ำ การปลูกป่า การส่งเสริมการทำเกษตรแบบพอเพียง เป็นต้น

๒. ท่านต้องการให้บ้านศรีโคอกนำศาสตร์พระราชา หรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาพัฒนาชุมชนในด้านใดบ้าง

๓. ท่านได้ทำกิจกรรมอะไรบ้างที่สอดคล้องกับศาสตร์พระราชา หรือหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและทำมานานเพียงใด

๔. ท่านคิดว่ากิจกรรมที่ท่านทำนั้น มีความเพียงพอ เหมาะสมและสามารถแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตของท่านในด้านใดบ้าง

๕. ท่านคิดว่าเศรษฐกิจพอเพียงที่ในหลวงรัชกาลที่ ๙ พระราชทานให้ไว้ นั้น เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตให้กับท่านอย่างไรบ้าง

๒.๒ การบูรณาการอิทธิบาท ๔ ในการพัฒนาบุคลากร

๑. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาอาชีพอะไรบ้าง

๒. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการสร้างกำลังใจในการทำงานอย่างไร

๓. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องความอดทน ความเพียร และความพยายามในการทำงานอย่างไร

๔. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องความเอาใจใส่ต่องานที่ทำ/รับผิดชอบอย่างไร

๕. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการติดตามประเมินผลการทำงานอย่างไร

๒.๓ การบูรณาการอธิปไตย ๗ ในการพัฒนาชุมชน

๑. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องความรัก ความสามัคคีและความพร้อมเพรียงกันของคนในชุมชนอย่างไร

๒. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน (กฎระเบียบ) อย่างไร

๓. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสของชุมชนอย่างไร

๔. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องสิทธิสตรี (การให้เกียรติ การให้โอกาส การให้ความเสมอภาค) อย่างไร

๕. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการให้ความเคารพต่อพระสงฆ์และส่งเสริมเรื่องการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไร

๒.๔ การบูรณาการสังคหวัตถุ ๔ ในการพัฒนาสังคม

๑. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการจัดสวัสดิการให้กับคนในชุมชนอย่างไร

๒. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องความซื่อสัตย์ การรักษาสัจจะ การเจรจาไพเราะ และไม่ก่อให้เกิดการทะเลาะวิวาทกันอย่างไร

๓. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการมีจิตอาสา การทำประโยชน์แก่สาธารณะ การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น อย่างไร

๔. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการปฏิบัติอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันของคนในชุมชน การไม่เอาัดเอาเปรียบกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างไร

๕. ชุมชนบ้านศรีโคอกมีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเรื่องการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและการช่วยกันแก้ไขปัญหาของชุมชน อย่างไร

ส่วนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ/ความคิดเห็นอื่น ๆ

ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนบ้านศรีโคอกและข้อเสนอแนะอื่น ๆ อย่างไรบ้าง.....
.....
.....

ขอขอบคุณ

คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

บ้านศรีโคอก หมู่ที่ 4 ต.เมืองศรีโค อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

๑. นายทศพล ไกรพันธ์	ผู้ใหญ่บ้าน
๒. นายดำรง นุคำเฮือง	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
๓. นายหนูกาล แก้วสิงห์	ปราชญ์ชาวบ้านด้านการจักสาน
๔. นางน้ามัย คำประเสริฐ	ปราชญ์ชาวบ้านด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่
๕. นางบัวลา แก้วสิงห์	ปราชญ์ชาวบ้านด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่
๖. นางอรรวรรณ วงศ์เสนา	ปราชญ์ชาวบ้านด้านจักสานกระติบข้าวจากไม้ไผ่
๗. นางหนูเทียม คำประเสริฐ	ปราชญ์ชาวบ้านด้านทำไม้กวาดจากต้นแขม
๘. นายบุญสี ทองแท่น	ปราชญ์ชาวบ้านด้านจักสานแข่งจากไม้ไผ่
๙. นายคำกอง ทีคำเกษ	ปราชญ์ชาวบ้านด้านการสานแห
๑๐. นางสมร ชูหา	ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทำขนมสอดไส้และขนมพื้นเมือง
๑๑. นายพรมหา ทองให้	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๑๒. นางสมพร ศรีมาบุตร	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
๑๓. นายไพศาล วงศ์ธนู	สมาชิกสภาเทศบาล
๑๔. นายจรรณู ทองแท่น	สมาชิกสภาเทศบาล
๑๕. นายสรศักดิ์ กุจะพันธ์	ประธานกลุ่มเกษตรกร
๑๖. นายวิชัย ปุยฝ้าย	กรรมการหมู่บ้าน
๑๗. นายธงชัย ประทุมเลิศ	กรรมการหมู่บ้าน
๑๘. นายวิไลศักดิ์ ก้อนเรณู	กรรมการหมู่บ้าน
๑๙. นางบังอร คงคาพันธ์	กรรมการหมู่บ้าน

๒๐. นางพุดทา พลอามาตย์	กรรมการหมู่บ้าน
๒๑. นายอุตร แก้วสิงห์	กรรมการหมู่บ้าน
๒๒. นางดวงพร ธานี	กรรมการหมู่บ้าน
๒๓. นายบุญมี ศรีภักดี	กรรมการหมู่บ้าน
๒๔. นายอุทัย เครือบุตร	ประธานอาสาสมัครพัฒนาชุมชน
๒๕. นางยงญาณ ทองไธ้	อาสาสมัครพัฒนาชุมชน
๒๖. นางสมคิด จตุรเทศ	ศูนย์เทคโนโลยีเกษตรประจำตำบล
๒๗. นายทวี คุณทัน	ประธานกองทุนสงเคราะห์ราษฎร
๒๘. นางมะลิสมา คุณทัน	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
๒๙. นางสุวรรณา ศรีแก้ว	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน
๓๐. นางปราณี โคตรอาษา	อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน

ภาคผนวก ค
ประมวลภาพกิจกรรมทางสังคมบ้านศรีไคออก

ทอดผ้าป่าสามัคคีสมทบกองทุนแม่ของแผ่นดิน ถวายเป็นพระราชกุศล

งานบุญมหาสังฆทานบ้านศรีไคออก
เป็นประเพณีทำทุกปี สร้างความรัก ความสามัคคีของชุมชน

กลุ่มออมทรัพย์บ้านศรีโคกอก เป็นตัวแทนอำเภวารินชำราบ
เข้าร่วมประชุมการพัฒนาเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตอุปโภคบริโภค ๒๕ อำเภอ

มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี จัดเวทีส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชนให้กับนักศึกษา
ประยุกต์ใช้เครื่องมือศึกษาชุมชน

ประชุมสภาเทศบาลตำบลเมืองศรีโค
พิจารณาร่างเทศบัญญัติงบประมาณรายจ่ายประจำปี ๒๕๖๗

ผู้เข้าร่วมสัมมนาโครงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต
ประกอบด้วยสมาชิก ๗ ประเทศ คือ ไทย บังคลาเทศ ภูฏาน อินเดีย เมียนมา และเนปาล
ศึกษาดูงานกลุ่มศรีโคออร์ดิเนต เกษตรอินทรีย์ในระบบโรงเรือน
ได้รับการสนับสนุนจากคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

ภาคผนวก ญ

เอกสารเผยแพร่บทความวิจัย

ที่ วนจก 2567 / 028

วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษา
และการวิจัยสมาคมหลวงพ่ใหญ่
39/21 ม.9 ต.ทรงคะนอง
อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ
10130

30 เมษายน 2567

เรื่อง ตอรับการตีพิมพ์บทความในวารสาร
เจริญพร ผศ.ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และคณะ

ตามที่คุณเขียนได้ส่งบทความเรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมและศาสตร์พระราชเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคกออก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี” เพื่อเผยแพร่ในวารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย

กองบรรณาธิการ ขอแจ้งให้ทราบว่าบทความของท่านได้ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) จำนวน 3 ท่าน และได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2567) ท่านสามารถดาวน์โหลดบทความได้ที่ <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri>

อนึ่ง วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) โดยได้การจัดให้อยู่ใน **กลุ่มที่ 2: วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI** (จนถึง 31 ธันวาคม 2567) ขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(พระครูใบฎีกาอภิชาติ ธมมสุทฺโธ, ผศ.ดร.)
บรรณาธิการ

ISSN: 2773-9775 (Online)

สมาคมหลวงพ่ใหญ่

39/21 ม.9 ต.ทรงคะนอง อ.พระประแดง จ.สมุทรปราการ 10130

Email: infojemri@gmail.com

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri>

บรรณาธิการ 084-559-1494

กองบรรณาธิการ 084-828-2036

ภาคผนวก ก
ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและไบนินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๑๗๓/๒๕๖๖

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: การบูรณาการหลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง บ้านศรีโคอก ตำบลเมืองศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
(The Integrative Buddhism Principles for Community Development, Ban Srikai Ork, Maungsrikai Sub-district, Varinichomrab Districtt, Ubon Ratchathani Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: ว.136/2566

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส

ผู้วิจัยหลัก: ผศ.ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๖

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๐ เมษายน ๒๕๖๖

หมายเลขใบรับรอง: ว.๑๗๓/๒๕๖๖

วันที่ให้การรับรอง: ๑๐ เมษายน ๒๕๖๖

วันหมดอายุใบรับรอง: ๑๐ เมษายน ๒๕๖๗

ภาคผนวก ก
ใบรับรองจริยธรรมการวิจัย

Plagiarism Checking Report

Created on 2024-02-12 03:35:04 at 03:35 AM

Submission Information

ID	SUBMISSION DATE	SUBMITTED BY	ORGANIZATION	FILENAME	STATUS	SIMILARITY INDEX
3576174	Feb 12, 2024 at 02:36 AM	suphitcha.phon@mcu.ac.th	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	รวม PDF.pdf	Completed	12.32 %

Match Overview

NO.	TITLE	AUTHOR(S)	SOURCE	SIMILARITY INDEX
1	Network : The Power of Human	Bunthirasmi , Tawit	มจร การพัฒนาสังคม	0.85 %
2	THE CHALLENGED TO CHANGING THE ROLE OF THE KHILAPUTRA IN PUBLIC HEALTH FOR MONK'S HOLISTIC HEALTH PROMOTION IN TEMPLES AND COMMUNITIES	Analayo, PhramahaNattanan	ปัญญา	0.61 %
3	การสร้างเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษา นักฟุตบอลสมัครเล่นในกรุงเทพมหานครเหนือ, The social network-making a case study of amateur soccer players in the Northern Bangkok area	ธีรวุฒิ กายแก้ว	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	0.58 %
4	ความรู้ด้านสุขภาพ : แนวคิดและการประยุกต์สู่การปฏิบัติการพยาบาล	เขยสุวรรณ, รัชราพร	วารสารแพทยธานี	0.57 %
5	Guidelines for the Strengthen of Phrakilanupataka Role in Enhancing the Health of Thai Monks	Phrakru Prachotipatcharapong (Natthapong Wisutho)	Journal of Modern Learning Development	0.40 %
6	Best Quality of Life According to Buddhist Psychology	Thongsri, Kwanjai	วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์	0.37 %
7	Buddhist way of promoting holistic health and sustainability	หงษ์ยิ้ม, สมนึก	วารสารพุทธนวัตกรรมปริทรรศน์	0.36 %
8	Nursing Role in the Promotion of Controlling Blood Pressure Levels in Hypertensive Patients	วุฒิธรรม, นวพร	พยาบาลสาร	0.35 %
9	Treatment by Buddha	มณูสายบัว, พรศรี	วารสารพุทธจิตวิทยา	0.25 %
10	Studies of Students' Health in Thailand 4.0 Age According to Principle of Buavana 4 at Mahachulalongkron University	วจินดนาลักษณ์, ริญญารัตน์	วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา	0.24 %

ประวัติผู้วิจัยและผู้ร่วม

ผู้วิจัยหลัก

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) ผศ.ดร. สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์
๒. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Assist. Prof. Phd.. Supitcha Pornpichanarong
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ และE-mail
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาหลีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
โทร ๐๘-๕๖๖๖-๔๕๒๔
E-mail: supitcha๙๖@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษาต้องระบุสถาบันการศึกษา และสาขาวิชา

ปริญญา	สถานที่จบ	สาขาที่จบ	ปีที่จบ
ศิลปศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	ภาษาไทย	๒๕๓๐
บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA)	บริหารธุรกิจ	๒๕๔๓
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	พุทธศาสนศึกษา	๒๕๕๓
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	พระพุทธศาสนา	๒๕๕๗

งานวิจัย

- ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์ (๒๕๖๑). “การพัฒนาศักยภาพและกิจกรรมการเยียวยาใจด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศीलานธรรม”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน ๑๕๘ หน้า).

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชญรงค์. “กระบวนการและรูปแบบเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศीलานธรรม”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ใน รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่ม

ที่ ๒. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (๙ กันยายน ๒๕๖๑): ๕๑ – ๕๗.

- พระเทพสุวรรณเมธี, พระปัญญาธรรมากร,ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ (๒๕๖๒). **พระจิตอาสาศีลानธรรม: รูปแบบและกระบวนการเยียวยาใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ**, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน ๓๔๐ หน้า).

บทความทางวิชาการ

- พระเทพสุวรรณเมธี และ สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. “หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีกงเต็ก (Dhamma in the Chinese Funeral Ritual)”. **การประชุมวิชาการนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ** ประจำปี๒๕๖๐. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (๒๕๖๐): ๘๙-๙๘.

- พระเทพสุวรรณเมธี (สุชาติ กิตติปัญญา) และ สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. “หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับการเยียวยาบาดแผลทางใจ”. **วารสาร สันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. (TCI-๑). ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๓๕๔ – ๓๖๕.**

- พระเทพสิทธิมนี, พระราชวรเวที, พระราชเวที, พระราชปริยัติเวที, พระปริยัติธาดา, ชัยชาญ ศรีหาม และ สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. “วิเคราะห์หลักจิตนิยม ในฐานะมโนสำนึกทางศีลธรรม”. **วารสารบัณฑิต ศึกษาปริทรรศน์, (TCI-๒) ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม –สิงหาคม ๒๕๖๑): ๒๙-๔๒.**

- พระครูธรรมะลิน กิตติปาโล, พระครูวิจิตรธรรมวิจิตร, กฤตสุขิน พลเสน, ประเวช วะทาแก้ว, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). “ศาสนากับการพัฒนา: โสยศาสตร์ เครื่องราง”. **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่มที่ ๑.** วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. (๙ กันยายน ๒๕๖๑): ๗๔- ๘๐.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). กระบวนการและรูปแบบเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศีลานธรรม. **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่มที่ ๒.** วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. หน้าที่ ๕๑ – ๕๗.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. “คุณค่าการเทศน์เวสสันดรชาดกที่มีต่อสังคมไทย”. **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่มที่ ๒.**

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (๙ กันยายน ๒๕๖๑): ๕๘ – ๖๗.

- Phrapalad Somchai Damnoen, Phumphakhawat Phumphongkhochasorn, Supitcha Pornpitchanarong and Natamon Nanposri. (๒๐๒๒). Development of Strategies for the Use of Innovative Information in Education for Secondary Schools under the Office of the Basic Education Commission in the Eastern Region. **International Journal of Early Childhood Special Education**, ๑๔ (๑), ๒๐๙๗-๒๑๐๓.

หนังสือ/ตำรา

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และ นवलวรรณ พูนวสุพลฉัตร. (๒๕๖๐). **การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์. (๒๖๐ หน้า).

- พระราชรัตนมณี, บุญชญา วิวิธขจร, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และ วิโรจน์ คุ่มครอง. (๒๕๖๐). **วรมิกสูตรปริศนาแห่งจอมปลวก**. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์. (๒๘๕ หน้า).

- สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). **แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าของเถรวาทกับมหายานในลัทธิธรรมปุณฑริกสูตร**. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์. (๑๙๔ หน้า)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนฺติโก) ดร.

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล	พระเทพวชิรโกศล (เทพธีรวงศ์ ขนฺติโก) ดร.
วัน เดือน ปีเกิด	๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๘๙
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดบางนานอก ตั้งอยู่เลขที่ ๑๘ ถนนสรรพาวุธ แขวงบางนาใต้ เขตบางนา กรุงเทพมหานคร
หมายเลขโทรศัพท์	๐๖-๕๔๗๘-๙๑๘๙
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง	รองเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร, ผู้ช่วยแม่กองบาลีสนามหลวง เจ้าอาวาสวัดบางนานอก

วุฒิการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๒๖	ป.ธ.๖ สำนักเรียนคณะเขตพระโขนง สังกัดวัดบางนานอก
พ.ศ. ๒๕๔๙	ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๑	ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) มหาวิทยาลัยปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๕๖	ปริญญาเอก ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี
พ.ศ. ๒๕๖๑	ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๓๑	เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบางนานอก กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๖	เจ้าสำนักเรียนคณะเขตพระโขนง-บางนา กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๔๙	เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำกรุงเทพมหานคร แห่งที่ ๒๓
พ.ศ. ๒๕๕๖	กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ กองธรรมสนามหลวง
พ.ศ. ๒๕๕๙	ประธานฝ่ายการศึกษา ของคณะสงฆ์กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. ๒๕๖๕	เป็นผู้ช่วยแม่กองบาลีสนามหลวง

พ.ศ. ๒๕๖๖ ร่องเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

ประสบการณ์ทำงานพิเศษ

กรรมการสถานศึกษาโรงเรียนวัดบางนานอก กรุงเทพมหานคร

กรรมการสถานศึกษา โรงเรียนสิริรัตนารุ เขตบางนา กรุงเทพมหานคร

กรรมการสถานศึกษา วิทยาลัยพัฒนวิชาการบางนา เขตบางนา

กรุงเทพมหานคร

กรรมการสถานศึกษา โรงเรียนอินทร์มพรรย์อนุสรณ์ อ.เมือง

จ.สมุทรปราการ

อาจารย์พิเศษ วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส จ.นครปฐม (มจร.)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระธรรมวชิราจารย์, รศ.ดร.
๒. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phradhamvachirajahn, Assoc.Prof. Phd.,
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนา
๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ที่ติดต่อได้สะดวก พร้อมหมายเลขโทรศัพท์ และ E-mail
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
โทร ๐๙-๒๖๙๔-๘๘๘๓
E-mail: watsuwana๒๕๕๖@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษาต้องระบุสถาบันการศึกษา และสาขาวิชา

ปริญญา	สถานที่จบ	สาขาที่จบ	ปีที่จบ
พุทธศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	ปรัชญา	๒๕๓๕
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต	มหาวิทยาลัยศิลปากร	ภาษาสันสกฤต	๒๕๔๖
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	พระพุทธศาสนา	๒๕๕๘

งานวิจัย

- พระเทพสุวรรณเมธี, ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, ดร.นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร (๒๕๖๐). “การศึกษานโยบายและกลไกในการส่งเสริมและคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน ๕๑๙ หน้า).
- พระเทพสุวรรณเมธี, พระเทพปริยัติมุนี, พระราชวชิรดิถก, พระศรีสุทธิเวที, พระมหาสันตินาควโร, ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร, นายสุภีร์ ทุมทอง และ พล.ต. เฉลิมชัย เสียงใหญ่. (๒๕๖๐). “การทดสอบประสิทธิภาพบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เรื่องศีล ๕ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ - ๖”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. (จำนวน ๑๓๐ หน้า).
- ดร.นวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร, พระเทพสุวรรณเมธี, และ ทรงวิทย์ แก้วศรี. (๒๕๖๑). “การศึกษากลไกของรัฐและศักยภาพของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.” สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรมราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ใน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ มจร. ขอนแก่น. (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑): ๓๔๑-๓๔๙.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). “**กระบวนการและรูปแบบ** **เยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสาศิลาธรรม**”. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ใน รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่มที่ ๒. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี : ๕๑ – ๕๗.

- พระเทพสุวรรณเมธี, พระปัญญารัตนนารถ,ดร.สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๒). **พระจิตอาสาศิลาธรรม: รูปแบบและกระบวนการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะ**, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (จำนวน ๓๔๐ หน้า).

- พระครูปลัดสัมพิพัฒน์ธรรมจารย์ นรินทร์ ศิริรัตน์, พระเทพสุวรรณเมธี, พระมหาวิโรจน์ คุตตวิโร, สัจฉาลย์ เสริมแก้ว. (๒๕๖๔). **แนวคิดคำสอนเรื่องกามตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วารสารศิลปการจัดการ, ๕(๓), ๗๙๘-๘๑๑.

บทความทางวิชาการ

- พระเทพสุวรรณเมธี. (๒๕๖๑). “รูปแบบและกระบวนการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยด้วยธรรมะของกลุ่มพระจิตอาสา ศิลาธรรม.” สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตีพิมพ์ในวารสารเซ็นต์จอห์น (TCI-๒). ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒๘ (๒๕๖๑): ๒๖๕-๒๘๐.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). “หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา กับการเยียวยาบาดแผลทางใจ.” **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ (TCI-๑)**. ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๓ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๑): ๓๕๔ – ๓๖๕.

- Phra Depsuvarnamedhi, Dr., Dr. Nuarhnwan Punwasupoonchat, Dr. Songvit Kaeosri. (๒๐๑๘). “A Study of the State Policy in the Conservation of Buddhist Cultural Heritage in Thailand”. **การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๕ และสัมมนานานาชาติ ครั้งที่ ๓** (The ๕th National and the ๓rd International Conferences ๒๐๑๘). ณ มจร. วิทยาเขตขอนแก่น (๒๙ มีนาคม ๒๕๖๑): ๒๓๕ – ๒๔๐.

- Phrathepsuwanmethee (๒๐๑๘). “The Conservation of Buddhist Ancient Documents : A New Challenge To be Undertaken by MCU and iits Networks”. **The ๙th International Buddhist Research Seminar, Sisaket Buddhist Sangha College, ๒๐๑๘.**

- พระเทพสุวรรณเมธี, เวทย์ บรรณกรกุล. (๒๕๖๑). “ภาษาบาลี : คุณูปการต่อการศึกษา รักษาสืบทอดพระไตรปิฎก”. การประชุมสัมมนาวิชาการ ภาควิชาภาษาสันสกฤต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. (๒๕๖๑): ๔๘ – ๕๘.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๑). “คุณค่าการเทศน์เวสสันดรชาดกที่มีต่อสังคมไทย”. รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ ๒ MCU Nan Congress II เล่มที่ ๒. วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (๙ กันยายน ๒๕๖๑): ๕๘ – ๖๗.

- พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์. (๒๕๖๐). “หลักธรรมที่ปรากฏในพิธีงเด็ก”. **National Research Symposium ๒๐๑๗.** มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย: ๘๙ – ๙๘.

- พระเทพสุวรรณเมธี, พระมหาโกมล กมโล (๒๕๖๐). “เกณฑ์ตัดสินความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาอุปนิษัท : วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ”. การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. (๒๕๖๐): ๙๙ – ๑๐๘.

- Rungroje Songsraboorn, Jitravee Thongtao, Phrapalad Somchai Damnoen and Phrathepsuwanmethee (Suchart Huanjit). (๒๐๒๑). Course Management Based on Outcome-Based Education (OBE) of Learning by Working in Real Conditions. **Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation**, ๓๒(๓), ๒๐๔๙๑ – ๒๐๔๙๙. E-ISSN: ๒๖๕๑-๔๔๖X.

- Chai Ching Tan, Phrapalad Somchai Damnoen, Phrathepsuwanmethee, Yannakorn Toprayoon, Wimol Jankaew, Phrapanyarattanakorn. (๒๐๒๑). A Socio-Cognitive Structured Stimuli in Validating Students’ Organistic States Represented by Self- Efficacy and Psychological Engagement for Career Search Self-Efficacy. **Review of International Geographical Education Online**, ๑๑(๑๐), ๒๑๖๓-๒๑๗๔.

หนังสือ

-พระเทพสุวรรณเมธี, พระศรีสุทธิเวที, พระมหาโกมล กมลโธ และ เวทย์ บรรณกรกุล. (๒๕๖๐). “พาลาวตาร มัญชุสี สนิธิกัณฑ์ – นามกัณฑ์ เล่ม ๑”. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์. จำนวน ๖๗๗ หน้า.

-พระเทพสุวรรณเมธี, สุพิชฌาย์ พรพิชฌรงค์ และนวลวรรณ พูนวสุพลฉัตร. (๒๕๖๐). “การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมโบราณสถานทางพระพุทธศาสนา”. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์. จำนวน ๒๖๐ หน้า.

-พระเทพสุวรรณเมธี, พระมหาเสฏฐวุฒิ วชิรญาโณ. (๒๕๖๑). “พัฒนาการการเทศน์มหาชาติเวสสันดรชาดกในสังคมไทย”. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์. จำนวน ๘๕ หน้า.

-พระเทพสุวรรณเมธี. (๒๕๖๑). “จารึกแม่บุญตะวันออก”. กรุงเทพมหานคร: นิติธรรมการพิมพ์. จำนวน ๓๕๐ หน้า.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

- ชื่อ - นามสกุล : พระมหาชนัดตนิติสนธิ์ คุณส่วโร (พันธ์เจริญ), ดร.
- ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์
- สังกัด/หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย เลขที่ 141 หมู่ที่ 4
ตำบลรางพิบูล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม 73140
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดบางบัว เลขที่ 50 ซอยพหลโยธิน 46 แขวงอนุสาวรีย์ เขต
บางเขน กรุงเทพมหานคร 10220
- ประวัติการศึกษา : - นักรธรรมชั้นเอก
- โสตุชนป็นติ (2521)
- เปรียญธรรม 9 ประโยค (2555)
- ปริญญาเอก บาลีพุทธศาสตร์ (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย (2566)
6. สาขาวิชาที่มีความชำนาญ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ
- : - สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
- สาขาวิชาศาสนา

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล : ดร.บุญชู พรพรมพิพัฒน์
ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำ
สังกัด/หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย เลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๔
ตำบลรางพิกุล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๔๐

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๙ - ปริญญาตรี การตลาด (บธ.บ.)
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลย์สงคราม
พ.ศ. ๒๕๕๓ - ปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์ (รป.ม.) มหาวิทยาลัยพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๖๖ - ปริญญาเอก พระพุทธศาสนา (พธ.ด.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติผู้วิจัยร่วม

- ชื่อ - นามสกุล : ดร.ประชา แสงทองสุข
ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำ
สังกัด/หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย เลขที่ ๑๐ หมู่ที่ ๔
ตำบลรางพิบูล อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๔๐
ที่อยู่ปัจจุบัน : ๖๔/๑๓ ซอยเจริญกรุง ๔๒/๑ แขวงบางบรั๊ก เขตบางรัก
กรุงเทพมหานคร ๑๐๕๐๐

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. ๒๕๓๓ ปริญญาตรี วารสารศาสตร์ (ว.บ.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
พ.ศ. ๒๕๓๗ ปริญญาโท Marketing (MBA) Southeastern University, USA
พ.ศ. ๒๕๖๖ ปริญญาเอก พระไตรปิฎกศึกษา (พธ.ด.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย